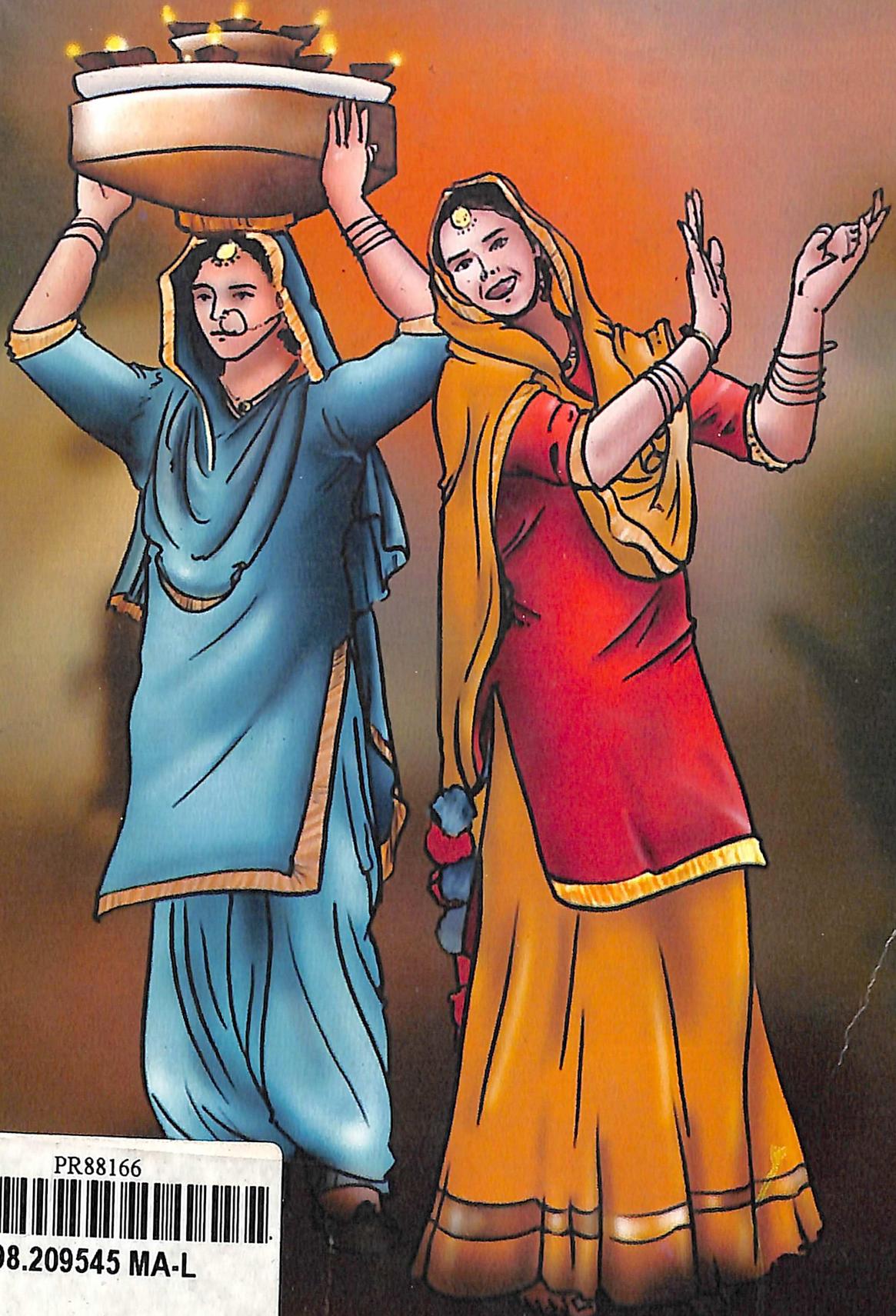

ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੂਲ੍ਹਾਂ

ਸ਼ਗਨਾਂ ਦੇ ਗੀਤ

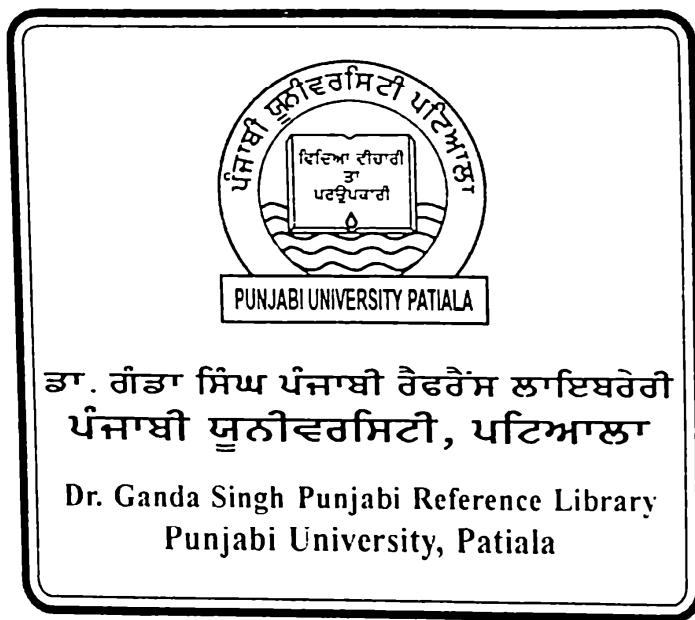

PR88166

398.209545 MA-L

ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ

ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬਰੇਰੀ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

Dr. Ganda Singh Punjabi Reference Library
Punjabi University, Patiala

PUP(O)-10441-20.000/9-05

ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੂਲ੍ਹਾਂ
ਸ਼ਗਾਨਾਂ ਦੇ ਗੀਤ

ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਰਚਨਾਵਾਂ :

ਲੋਕ ਗੀਤ

ਗਾਊਂਦਾ ਪੰਜਾਬ (1959), ਛੁੱਲਾਂ ਭਰੀ ਚੰਗੇਰ (1979), ਖੰਡ ਮਿਸ਼ਨੀ ਦੀਆਂ
ਡਲੀਆਂ (2003), ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਆਖਿਆ (2003), ਨੈਣੀਂ
ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਵੇ (2004), ਕਿੱਕਲੀ ਕਲੀਰ ਦੀ (2008), ਜਾਵਾ ਨੀ ਬੰਬੀਹਾ ਬੋਲੇ
(2008), ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਪਾਵਾਂ ਬੰਗਲਾ (2009), ਕੱਲਰ ਟੀਵਾ ਮੱਚਦਾ (2010)

ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ

ਜਗੀ ਦਾ ਟੋਟਾ (1957), ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਵਣਜਾਰੇ (1962), ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ
(1991), ਬਾਤਾਂ ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ (2003), ਦੇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ
(2006), ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਣਜ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ (2012)

ਲੋਕ ਬੁਝਾਰਤਾਂ

ਲੋਕ ਬੁਝਾਰਤਾਂ (1956), ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਝਾਰਤਾਂ (1979), ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਝਾਰਤ ਕੋਸ਼
(2007)

ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਖੇਡਾਂ (1976), ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੇਲੇ ਅਤੇ ਤਿਓਹਾਰ (1995),
ਆਓ ਨੱਚੀਏ (1995), ਮਹਿਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ (2004), ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਇਕ
(2005), ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਵਿਰਾਸਤੀ ਖੇਡਾਂ (2005), ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ
ਆਰਸੀ (2006), ਲੋਕ ਸਿਆਣਪਾਂ (2007)

ਨਾਟਕ

ਪਰਾਇਆ ਧਨ (1962)

ਜੀਵਨੀ

ਮਹਾਨ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ (1995)

ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ

ਜਾਦੂ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ (1962), ਕੇਸੂ ਦੇ ਛੁੱਲ (1962), ਸੋਨੇ ਦਾ ਬੱਕਰਾ (1962), ਬਾਲ
ਕਹਾਣੀਆਂ (1992), ਆਓ ਗਾਈਏ (1992), ਮਹਾਂਬਲੀ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ
(1995), ਨੇਕੀ ਦਾ ਡਲ (1995)

ਅਨੁਵਾਦ

ਵਰਖਾ ਦੀ ਉਡੀਕ (1993), ਟੋਡਾ ਤੇ ਟਾਹਰ (1994), ਤਿਤਲੀ ਤੇ ਸੂਰਜਮੁਖੀਆਂ
(1994)

ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੂਲ੍ਹਾਂ
ਸ਼੍ਰਗਾਨਾਂ ਦੇ ਗੀਤ

ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ

ISBN : 978-81-924288-4-0

Price : 150/-

(PR)
398.209545
MA ✓
ਡਾਂਗੜਾ ਸਿਖ ਪੰਜਾਬੀ ਰੈਟਰੈਸ ਲਾਈਬ੍ਰੇਰੀ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ।
ਕੁਮਾਰ ਨੰ: 88166
ਮਿਤੀ: 21/1/13

Lokgeetan Dian Kuhlan

Shagnan De Geet

by

Sukhdev Madpuri

H.No. 2, St. No. 9, Samadhi Road, Khanna,
Distt. Ludhiana, Punjab (INDIA) -141401.

Ph: 01628-224704

Mobile: 094630-34472

2012

Shruti Pocket Books

S.C.O. 26-27, Sector 34 A, Chandigarh-160022

Ph.0172-5077427, 5077428, 5098761

Type Setting & Design PCIS

Printed & bound at Unistar Books Pvt. Ltd.

301, Industrial Area, Phase-9,

S.A.S. Nagar, Mohali-Chandigarh (India)

Mob: 98154-71219

© 2012 Author
Produced and bound in India

All rights reserved

This book is sold subject to the condition that it shall not, by way of trade or otherwise, be lent, resold, hired out, or otherwise circulated without the publisher's prior written consent in any form of binding or cover other than that in which it is published and without a similar condition including this condition being imposed on the subsequent purchaser and without limiting the rights under copyright reserved above, no part of this publication may be reproduced, stored in or introduced into a retrieval system, or transmitted in any form or by any means (electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise), without the prior written permission of both the copyright owner and the above-mentioned publisher of this book.

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ
ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ
ਜੋ
ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨਾਲੋਂ
ਟੁੱਟ ਰਹੀ ਹੈ

ਤਤਕਰਾ

•	ਦੋ ਸ਼ਬਦ	9
•	ਸਿਰੜ-ਸਿਦਕ ਤੇ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤ	11

ਰੰਗਾਲਾ ਬਚਪਨ

•	ਲੋਰੀਆਂ	15
•	ਕਿੱਕਲੀ	22
•	ਬਾਲ੍ਹ	28

ਮੁਹੱਬਤ ਦੀਆਂ ਕੂਲ੍ਹਾਂ

•	ਲੰਬੇ ਗੌਣ-ਬਿਰਹੜੇ	35
•	ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ	43
•	ਦੋਹੇ	57
•	ਮਾਹੀਆ	64

ਸ਼ਗਾਨਾਂ ਦੇ ਗੀਤ

•	ਸੁਹਾਗ	69
•	ਘੋੜੀਆਂ	79
•	ਸਿਠਣੀਆਂ	92
•	ਹੋਅਰੇ	106
•	ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ	114
•	ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ	125

ਅਨੁਸਥਾਨ

•	ਸਾਵੇਂ	129
•	ਗੁੱਗੇ ਤੇ ਸੀਤਲਾ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗੀਤ	139
•	ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਗੀਤ	143
•	ਲੋਹੜੀ ਦੇ ਗੀਤ	151

ਅੰਤਿਕਾ

•	ਲੇਖਕ ਨਾਲੁ ਮੁਲਾਕਾਤ	158
•	ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ	173

ਦੋ-ਸ਼ਬਦ

ਲੋਕ ਗੀਤ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਾਵਾਂ-ਭਾਵਾਂ, ਉਦਗਾਰਾਂ, ਗਮੀਆਂ ਮੁਸ਼ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਉਮੰਗਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਬਲਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗਾਬਾ ਵੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਜਨ ਸਮੂਹ ਅਥਵਾ ਜਾਤੀ ਦੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ, ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੱਤ ਸਮੇਟੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੇਵਲ ਸਾਹਿਤਕ ਮਹੱਤਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਧਾਰਾਈ ਦਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵੀ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲਾਂ, ਸਰੋਕਾਰਾਂ, ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਗਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਵਾਹਨ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜਨ ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਜਨ ਜੀਵਨ ਧੜਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਲਾਤਮਕ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਸੁਹਜ-ਆਤਮਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਅਨੇਕਾਂ ਗੀਤ-ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਲੋਰੀਆਂ, ਬਾਲ, ਕਿਕਲੀ ਦੇ ਗੀਤ, ਸੁਹਾਗ, ਘੋੜੀਆਂ, ਸਿਠਣੀਆਂ, ਹੇਅਰੇ, ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ, ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਲੰਬੀਆਂ ਤੇ ਇਕ ਲੜੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ, ਦੋਹੇ, ਮਾਹੀਆ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਗਾਊਣ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਭਿਨ ਭਿਨ ਰੂਪ ਹਨ।

ਫਰਵਰੀ 2012 ਵਿਚ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸਰ ਦੇਵਿੰਦਰ ਜੌਹਲ ਹੋਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵੰਨਰੀਆਂ ਦੇ ਗੀਤ ਰੂਪਾਂ ਬਾਰੇ ਰੇਡੀਓ ਫੀਚਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਗੀਤ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਮਾਹਰ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਵਾਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ! ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਲਈ ਮੈਂ ਗੀਤ ਰੂਪਾਂ ਮਾਹੀਆ, ਦੋਹੇ, ਕਿਕਲੀ, ਬਾਲ, ਸਿਠਣੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰਿਆ ਬਾਰੇ ਫੀਚਰ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜੇ। ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਜਲੰਧਰ ਲਈ ਕੀਤੇ ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰਿਆਂ ਹੀ ਗੀਤ ਰੂਪਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁਸਤਕ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਓਂਤ ਬਣਾਈ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦੇ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ

ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ! ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੀ ਵਿਓਂਟ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲਈ
ਮੈਂ ਦੇਵਿੰਦਰ ਜੌਹਲ ਪ੍ਰੋਫਿਊਸਰ, ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਜਲੰਧਰ ਦਾ ਦਿਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ
ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ।

ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਅਪਣੀ ਮੁਲਵਾਨ
ਵਿਰਾਸਤ ਨਾਲ ਜੋੜੇਗੀ ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਹਜ-ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ
ਕਰੇਗੀ।

ਮਿਤੀ: 15 ਅਗਸਤ, 2012

ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ
ਸਮਾਧੀ ਰੋਡ,
ਖੰਨਾ-141401

ਸਿਰੜ-ਸਿਦਕ ਤੇ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤ ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ

(ਇਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਰੀ ਟੱਕਸਟ, ਕੇਨੈਡਾ ਵਲੋਂ “ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮਨਜ਼ੀਤ ਯਾਦਗਾਰੀ
ਐਵਾਰਡ” 2010 ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪੱਤ੍ਰਿਆ ਗਿਆ)

1935 ਦੇ ਵਕੇ ਜੇਠ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਤਪਦੇ ਦਿਨ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ-ਲੁਧਿਆਣਾ, ਤਹਿਸੀਲ-ਸਮਰਾਲਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮਾਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਬਾਪੂ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਬੇਬੇ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁੱਥੋਂ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰਾਮਪੁਰੀਆਂ ਦੀ ਅੱਲ ਸਦਕਾ ਹੀ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ ਲਿਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਪਿੰਡ ਮਾਦਪੁਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ 'ਚੋਂ ਚੌਬੀ ਪਾਸ ਕਰਕੇ, ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਜਸਪਾਲੋਂ ਤੋਂ ਦਸਵੀਂ ਤੇ ਫਿਰ ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਕੁਰਾਲੀ ਤੋਂ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਕਰਕੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਇਕ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਢਿੱਲਵਾਂ ਵਿਖੇ 19 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ ਆ ਲੱਗਿਆ। ਇਹ ਸੁਭਾਗਾ ਦਿਨ 19 ਮਈ, 1954 ਸੀ। ਇਸੇ ਹੀ ਦਿਨ ਤਪਦੀ ਹਿਕੜੀ 'ਚ ਬੋਲਦੇ ਹਾੜ ਛੁਟਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਹ ਹਾੜ ਜੋ ਉਸ ਕਦੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਦੀ ਉਮਰੇ ਅਚੇਤ ਮਨ ਨਾਲ ਸੁਣੇ ਸਨ। ਇਥੇ ਹੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਖਦੇਵ ਦੀ ਸ਼਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਪਈ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਅਜਿਹਾ ਤੁਰਿਆ ਕਿ ਰੁਕਣ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਐਮ.ਏ. ਪੰਜਾਬੀ ਕੀਤੀ। 1954 ਤੋਂ 1978 ਤਕ 24 ਸਾਲ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਉੱਗਲ ਫੜ 'ਤੇਰਾਂ ਮਾਈ' ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। 1978 ਤੋਂ 80 ਤਕ 'ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿਖਿਆ ਬੋਰਡ' ਵਿਚ ਬਤੌਰ ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਹਰ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ। 1980 ਤੋਂ 1993 ਤਕ ਸਿਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਨਿਕਲਦੇ ਪਰਚਿਆਂ 'ਪੰਖੜੀਆਂ' ਅਤੇ 'ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿਖਿਆ' ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕੀਤਾ। 'ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿਖਿਆ ਬੋਰਡ' ਮੋਹਾਲੀ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਬਤੌਰ ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸੇਵਾ ਨਿਵਿਰਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ 1993 ਤੋਂ 1996 ਤਕ 'ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ' ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ।

1954 ਵਿਚ ਹੀ ਢਿੱਲਵਾਂ ਵਿਖੇ ਇਕ ਦਿਨ ਲੋਕ-ਗੀਤ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਉਸ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਆਤਮਾ ਨੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਸੋਚਿਆ “ਮਨਾਂ ਬਾਪੂ, ਬੇਬੇ ਤੇ ਤਾਈ ਨੇ ਆਖਰ ਮਰ ਜਾਣੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਗੀਤ ਵੀ ਮੁੱਕ ਜਾਣਗੇ। ਕਿਉਂ

ਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਾਪੀ ਤੇ ਲਿਖ ਲਵਾਂ....” ਉਸ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਕਾਪੀ ਤੇ ਕਲਮ ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ।

ਹੁਣ ਉਹਦੇ ਚੇਤਿਆਂ ਵਿਚ ਬਚਪਨ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗਾ। ਆਟਾ ਪੀਂਹਦੀ ਤੇ ਚਰਖਾ ਕੱਤਦੀ ਬੇਬੇ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਣਗੁਣਾਉਂਦੀ ਕਿਸੇ ਲੋਕ-ਗੀਤ ਦੀਆਂ ਸਤਰਾਂ। ਤਾਈ ਪੰਜਾਬ ਕੌਰ ਪੀਹੜੀ ਤੇ ਬੈਠੀ ਅਟੇਰਨ ਟੇਰਦੀ, ਵੇਲਣੇ ਤੇ ਕਪਾਹ ਵੇਲਦੀ ਅਤੇ ਧਾਰਾਂ ਕੱਢਦੀ ਬਿਰਹਾ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀ ਤੇ ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੰਦਲਾਂ ਪੈ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤਾਇਆ ਰਣ ਸਿੰਘ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਪਰਦੇਸਾਂ 'ਚ ਜੂਝ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਲਟ ਹੱਕਦਿਆਂ, ਨੱਕੇ ਮੌਜ਼ਦਿਆਂ ਬਾਪੂ ਦੀਆਂ ਹੇਕਾਂ ਹਿੱਕ ਵਿਚ ਧਸਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਵਿਆਹਾਂ, ਮੰਗਣਿਆਂ 'ਤੇ ਅੰਰਤਾਂ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਉਣਾ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਰੁਦਨ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਦੇਣੀ, ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਕਬੂਤਰ ਵਾਂਗ ਫੜ-ਫੜਾਕੇ ਉੱਡਣਾ ਉਹਦੇ ਚੇਤਿਆਂ 'ਚ ਮੂਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਬਾਬ ਬਣਦੇ ਰਹੇ।

ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਨੇ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਅਕਾਰ ਦੀ ਕਾਪੀ ਉੱਤੇ 1231 ਲੋਕ-ਗੀਤ ਉਤਾਰ ਲਏ। ਸਫਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜਾਰੀ, ਅਗਲੀ ਕਾਪੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ....ਭਰੀ ਗਈ....ਸਫਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜਾਰੀ।

ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਇਹ ਗੌਣ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਨੇ। ਜਿਹੜੀ ਦੁੱਖਾਂ ਭਰੀ ਤੇ ਅੰਜ਼ਾਂ ਮਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅੰਰਤ ਨੇ ਭੋਗੀ ਹੈ, ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਇਹਨਾਂ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਅੰਰਤ ਨੇ ਖੁਦ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਸਿਜ ਸਿਜ ਕੇ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਧੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲੀ ਵਿਲਕਣੀ ਦੀਆਂ ਹੂਕਾਂ ਹਨ। ਧੂਹ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰ ਵਿਚ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਚਾਰੇ ਬੰਨੇ ਸਿਸਕੀਆਂ ਤੇ ਹਉਂਕੇ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮਾਦਪੁਰੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਲੇਖ ਨਵੰਬਰ-ਦਸੰਬਰ 1954 ਦੇ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਨੀਆਂ’ ਵਿਚ ਡਾਕਿਆ। ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਬਾਪੜਾ ਕੰਧੇ ਤੇ ਆਣ ਟਿਕਿਆ। ਉਦੋਂ ਇਸ ਸਿਰਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਮਸਾਂ 20 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਕ ਗੀਤ ਬਾਰੇ ਤਬਸਰਾ ‘ਜਾਗ੍ਰਤੀ’ ਵਿਚ ਡਾਕਿਆ। ਦੂਜਾ ਬਾਪੜਾ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਨੇ ਜਨਵਰੀ 1955 ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਤਾਂ ਸਿਰਜੀ ਦੀ ਤੌਰ ਤੂਛਾਨ ਬਣ ਗਈ। ਹਿੱਕੜੀ 'ਚ ਉਤਸ਼ਾਹ, ਨੈਣਾਂ 'ਚ ਕਰ ਗੁਜਰਨ ਦੀ ਗੀਝ, ਕਲਮ ਨੂੰ ਸੇਧ ਮਿਲ ਗਈ, ਫਿਰ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਲੋਕ ਬੁਝਾਰਤਾਂ, ਅਖਾਣਾਂ, ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਵਿਗਾਸਤੀ ਖੇਡਾਂ, ਬਾਲ-ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਿਨੇ ਹੀ ਫੰਟੁ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੁਲ੍ਹੁ ਗਏ। ਉਹ ਹਰ ਫੰਟ ਤੇ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਜੇ ਹੁਣ ਉਹਦਾ ਸੰਦੂਕ ਫੌਲੀਏ ਤਾਂ:-

ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ-9 ਪੁਸਤਕਾਂ

ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ-5

ਲੋਕ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਦੀਆਂ- 3
 ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ- 6
 ਬਾਲ-ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ- 7
 ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ- 3
 ਇਕ ਨਾਟਕ ਤੇ ਇਕ ਜੀਵਨੀ

35 ਪੁਸਤਕ ਰੂਪੀ ਦਰੀਆਂ ਤੇ ਖੇਡ ਉਹਦੇ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਹਨ।

ਆਪਣੀ ਰੇਵੀਆ ਤੌਰ ਤੁਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਕੱਤਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਫਰੋਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸਾਡੀ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੋਈ ਦੌਲਤ ਨੂੰ, ਲੋਕਤਾ ਦੀ ਬੇਪਨਾਹ ਖੁਸ਼ਨਮਾਈ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਤਲਾਂ ਵਿਚ ਸਜਾਇਆ ਹੈ। ਬਕੌਲ ਪ੍ਰਿ. ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ‘ਅਤੀਤ ਦੀ ਬੇਪਨਾਹ ਦੌਲਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਪਰਧੰਗ ਨੂੰ ਕਰੀਨੇ ਨਾਲ ਸਜਾ ਦੇਣਾ ਕਿਸੇ ਆਹਰ, ਕਿਸੇ ਲਗਨ, ਕਿਸੇ ਲਿੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਜੁਟੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਵੱਸ ਦਾ ਹੀ ਰੋਗ ਹੈ।’

ਅੱਧੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਯਾਤਰੀ ਨੂੰ ਤੁਰਦਿਆਂ ਪਰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਇਹਦੀਆਂ ਪਾਤਲੀਆਂ ਵਿਚ ਬਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਪਿੰਜਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅਕੜਾਅ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। 1954 ਤੋਂ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਸੰਕਲਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਕ ਨਿਰੰਤਰ ਲਗਨ ਅਤੇ ਸਿਦਕ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ, ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਮੱਠੀ ਨਹੀਂ ਪਈ। ਬਾਲ-ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵਿਚ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਯੋਗ ਪੈੜਾਂ ਉਲੀਕਣ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਵੀ ਮਾਦਪੁਰੀ ਦੇ ਸਿਰ ਹੈ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਹੇ। ਮੈਂਬਰ ਰਾਜ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਮੈਂਬਰ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਜਲੰਧਰ, ਮੈਂਬਰ ਔਡੀਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਫੇਕ ਮਿਊਜ਼ਕ-ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਜਲੰਧਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਲੇਖਨੀਯ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ “ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਲੇਖਕ ਪੁਰਸਕਾਰ” (1995) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਡਮੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਲੋਂ ਵੀ “ਸ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਪੁਰਸਕਾਰ” ਮਿਲ ਚੁਕਿਆ ਹੈ।

ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ ਨੇ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮਾੜਚੂ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸੰਸਥਾ ਜਿੰਨਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਇਸ ਸਿਰਜਣ-ਹਾਰੇ ਨੇ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸੰਭਾਲ-ਸੰਕਲਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪਾਠਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਵੀ ਚੁਕਿਆ, ਤੇ ਕਮਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਤੀ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇ। ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਨਿਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਜਿਹੇ ਯਾਤਰੂ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਅੱਜ

ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦੁਪੁਰੀ ਆਪਣੀ ਅਣਖ, ਗੈਰਤ ਤੇ ਕੰਮ ਸਦਕਾ ਪੂਰੀ ਸੰਸਥਾ ਬਣਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ।

ਆਖਰੀ ਗੱਲ: ਜਦੋਂ ਢਿਲਵਾਂ ਸਕੂਲ ਵਿਚ 19 ਵਰ੍਷ਿਆਂ ਦਾ ਮੁੱਛ ਛੁੱਟ, ਸੁਖਦੇਵ ਅਧਿਆਪਕ ਲੱਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਦੋਂ ਭਰ ਜੁਆਨ ਗੱਭਰੂ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਜਿਸ ਕਾਰਜ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗਿਆ, ਸਿਰੜ, ਸਿਦਕ ਤੇ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਤੁਰਿਆ ਤਾਂ ਆਹ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠਾ ਪੌਣਾ-ਕੁ-ਬੰਦਾ ਨਜ਼ਰ-ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਦੋਸਤੋਂ, ਇਸ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਸਾਰਬਿਕਤਾ ਜਿਸ ਉਪਰ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤੇ ਇਸੇ ਮਾਣ ਕਾਰਨ ਅੱਜ 'ਮਨਜ਼ੀਤ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸਾਹਿਤ ਪੁਰਸਕਾਰ' ਲੈਂਦਿਆਂ ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਤੇ ਲੰਮ-ਲੰਮੇਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਏਸ ਦੀ ਇਸ ਉੱਚਤਾ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਲਾਮ!

ਪ੍ਰੋ: ਰਵਿੰਦਰ ਭੱਠਲ
ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ (ਸਾਬਕਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਡਮੀ,
ਲੁਧਿਆਣਾ

ਲੋਗੀਆਂ

ਮਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਚਾਉਣ ਲਈ ਮਧੁਰ ਸੁਰ ਅਤੇ ਲੈ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਗੀਆਂ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਲੋਗੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਅਨਿਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਹਰ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਗੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਦੁਲਾਰਦੀਆਂ ਤੇ ਪੁਚਕਾਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਬਿਨਾਂ ਕਾਹਦਾ ਘਰ? ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰੌਣਕਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਲਕਾਰੀਆਂ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀਆਂ ਉਹ ਘਰ ਇੱਟਾਂ ਦੀ ਚਾਰ ਦੀਵਾਗੀ ਤੋਂ ਵਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਤੇ ਗੀਝਾਂ ਸਮੇਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਉਹ ਅਮੁੱਲ ਸਰਮਾਇਆ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੰਨ-ਦੌਲਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਟਾਕਰਾ ਨਹੀਂ। ਬੇਅੰਲਾਦ ਮਾਪੇ ਅੰਲਾਦ ਲਈ ਝੂਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕੀ ਕੀ ਜਫਰ ਨਹੀਂ ਜਾਲਦੇ। ਉਹ ਮੰਨਤਾਂ ਮੰਨਦੇ, ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਡੇਰਿਆਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਦੇ ਅਤੇ ਪੀਗਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਤੇ ਮੱਥੇ ਰਗੜਦੇ ਹਨ।

ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਾਂਝ ਐਰਤ ਨੂੰ ਮਾੜੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ.... ਐਰਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਤਦ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਬਾਲ ਖੇਡਦਾ ਹੋਵੇ। ਵਿਆਹੇ ਜਾਣ ਤੇ ਕਈ ਵਰਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮੁੰਡਾ ਜੰਮਣ ਤੇ ਸਿਆਣੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਅਕਸਰ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, “ਭਾਈ ਹੁਣ ਕੁੜੀ ਦਾ ਸਹੁਰੇ-ਘਰ ਵਸੇਵਾ ਹੋ ਜੂ?” ਗੋਦ ਹਗੀ ਹੋਣ ਤੇ ਐਰਤ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹਨ ਕਿ ਮੰਨਤਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਲਾਲ ਦੀ ਬੜੀਆਂ ਗੀਝਾਂ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਪੋਸਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹਦੀਆਂ ਤੌਤਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ ਗੁੱਝੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਰੁਝਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਆਉਣ, ਢੂਧ ਚੁੱਘਾਉਣ, ਨਹਿਲਾਉਣ ਅਤੇ ਜਗਾਉਣ ਸਮੇਂ ਮਧੁਰ ਸੁਰ ਤੇ ਲੈ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਗੀਆਂ ਦੇਂਦੀ ਹੋਈ ਮਾਨਸਿਕ ਰੱਜ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕੇਵਲ ਮਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਲਾਲ ਨੂੰ ਲੋਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ ਬਲਕਿ ਬੱਚੇ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ, ਦਾਦੀ, ਤਾਈ, ਚਾਚੀ, ਭੂਆ, ਨਾਨੀ, ਮਾਸੀ ਤੇ ਮਾਮੀ ਵੀ ਲਾਲ ਨੂੰ

ਲਾਡ ਲਡਾਉਣ ਸਮੇਂ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਖਡਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਲੋਰੀਆਂ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਬੱਚਾ ਕੁਤਕੁਤਾੜੀਆਂ ਕਢਵਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮੰਜੇ ਜਾਂ ਮੰਜੀ ਤੇ ਪਿੱਠ ਭਰਨੇ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਡ ਲਡਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਵਖ ਵੇਖ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਉੱਗਲਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਲਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਲੋਰੀ ਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦੀ ਹੈ:

(ਕਾਕੇ ਦੀ ਕੱਛ ਵਿਚ
ਗੋਹ ਬੜਗੀ
ਮੈਂ ਲੱਗੀ ਕੱਢਣ
ਇਕ ਹੋਰ ਬੜਗੀ

ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਦੀਆਂ ਬਗਲਾਂ 'ਚ ਦੋਨੋਂ ਹੱਥ ਪਾ ਕੇ ਕੁਤਕੁਤਾੜੀਆਂ ਕੱਢਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚਾ ਖੂਬ ਖਿੜ ਖੜਾ ਕੇ ਹੱਸਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਖੇਡ ਕਈ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਡ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਰ ਲੋਰੀਆਂ ਹਨ:

ਏਥੇ ਮੇਰੀ ਖੰਡ ਸੀ
ਏਥੇ ਮੇਰਾ ਘਿਉ ਸੀ
ਏਥੇ ਮੇਰਾ ਦੁੱਧ ਸੀ
ਏਥੇ ਮੇਰੀ ਮਧਾਣੀ ਸੀ
ਕਾਕੇ ਦਾ ਘਰ ਲੱਭਦਿਆਂ
ਲੱਭਦਿਆਂ ਲੱਭ ਗਿਆ

ਹੋਰ

ਹਾਲੀਓ ਪਾਲੀਓ
ਸਾਡੇ ਮੱਘਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ
ਸੋਟੀ ਸੀ
ਪੈਰੀਂ ਮੰਜੇ ਸੀ
ਕਿਤੇ ਸਾਡਾ ਮੱਘਰ
ਮੱਝਾਂ ਚਾਰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇ।

ਐਨੇ ਬੋਲ ਬੋਲਣ ਮਗਰੋਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਹਨ। “ਏਥੇ ਸੀ”, “ਏਥੀ ਸੀ” ਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਗਲਾਂ 'ਚ ਕੁਤਕੁਤਾੜੀਆਂ ਕੱਢ ਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ, “ਲੱਭ ਗਿਆ ਬਈ ਲੱਭ ਗਿਆ”, ਬੱਚਾ ਖੂਬ ਖਿੜ ਖੜਾ ਕੇ ਹੱਸਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ।

ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਅਕਸਰ, “ਝੂਟੇ ਮਾਂਟੇ,” ਲੈਣ ਵਿਚ ਖਾਸ ਅਨੰਦ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਾਂ ਜਾਂ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਪਿੱਠ ਭਰਨੇ ਲੋਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਨੋਂ ਗੋਡੇ ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ ਨਾਲ ਲੈਂਦੀ

ਹੈ। ਬੱਚਾ ਉਹਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਉਹਦੇ ਦੋਵੇਂ ਗੋਡੇ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਮਾਂ ਜਾਂ ਭੈਣ ਆਪਣੇ ਗੋਡਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਹੁਲਾਰੇ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਲੋਰੀ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ:-

ਹੂਟੇ ਮਾਈਆਂ ਪੀਂਘਾਂ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਬੱਚੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, “ਦਾਦੀ ਵੇਖਣੀ ਏ ਜਾਂ ਨਾਨੀ, ਮਾਮਾ ਕਿ ਮਾਮੀ” ਆਦਿ। ਬੱਚਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਂਦਾ ਏ ਤੇ ਮਾਂ ਜਾਂ ਭੈਣ ਬੱਚੇ ਸਮੇਤ ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਖੋਲ ਕੇ ਉਚੀਆਂ ਅਸਮਾਨ ਵਲ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਥੱਲੇ ਤੇ ਲੱਤਾਂ ਉਤਾਂਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਪਿੱਜ ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਾਂ ਪੁੱਛਦੀ ਏ-“ਮਾਮਾ ਦੇਖ ਲਿਆ” ਬੱਚਾ ਅੱਗੋਂ “ਹਾਂ ਵੇਖ ਲਿਆ” ਆਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਥੱਲੇ ਲਾਹ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਖੇਡ ਕਈ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(ਲੋਰੀਆਂ ਕੇਵਲ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸੁਆਉਣ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਬਲਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਕੱਚਾ ਮਿੱਠਾ ਖਾਣ ਕਰਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਗਿੱਡ ਜੰਮ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਣ ਸਮੇਂ ਖੁਲ੍ਹਦੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਪੀੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਰੌਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਰਿਹਾੜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗਿੱਡ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਹਬੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿੱਲਾ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗਿੱਲੀ ਤਲੀ ਨਾਲ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪਲੋਸ ਕੇ ਗਿੱਡ ਲਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਪੀੜ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਲੋਰੀ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ:-

ਚੀਰੀ ਚੀਰੀ ਕੋਕੋ ਖਾਵੇ
ਦੁੱਧ ਮਲਾਈਆਂ ਕਾਕਾ ਖਾਵੇ
ਕਾਕੇ ਦੀ ਘੋੜੀ ਖਾਵੇ
ਘੋੜੀ ਦਾ ਵਛੇਰਾ ਖਾਵੇ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਧੰਦਾ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਘਰ ਦਾ ਤੇ ਬਾਹਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਬੱਚੇ ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਟਕਾਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਸੁਲਾਉਣ ਲਈ ਲੋਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਲੋਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੀ ਏ ਕਿ ਗਾਉਣ ਸਮੇਂ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਮਧੁਰ ਸੁਰ ਤੇ ਲੈ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਨੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਨੀਂਦਰ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਗੂੜੀ ਨੀਂਦ ਦੇ ਹੂਟੇ ਲੈਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਲੋਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਜਨ ਜੀਵਨ ਓਤ ਪੋਤ ਹੈ! ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਲੋਰੀਆਂ ਦੀ ਵੰਨਗੀ ਪੇਸ਼ ਹੈ:-

1.

ਸੌਂ ਜਾ ਕਾਕਾ ਤੂੰ
ਤੇਰੀ ਕੱਛ ਵਿਚ ਬੜਵੀ ਜੂੰ
ਕੱਢਣ ਤੇਰੀਆਂ ਮਾਸੀਆਂ
ਕਢਾਉਣ ਵਾਲਾ ਤੂੰ

2.

ਸੌਂ ਜਾ ਕਾਕਾ ਤੂੰ
ਤੇਰੀ ਬੋਦੀ ਵਿਚ ਬੜਗੀ ਜੂੰ
ਕੱਢਣ ਤੇਰੀਆਂ ਮਾਸੀਆਂ ?
ਕਢਾਵੇਂ ਕਾਕਾ ਤੂੰ

3.

ਸੌਂ ਜਾ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਾ
ਨਾਨਕਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਵਾਂਗੇ
ਝੱਗਾ ਚੁੰਨੀ ਲਿਆਵਾਂਗੇ
ਨਾਨੀ ਦਿੱਤਾ ਘਿਓ
ਜੀਵੇ ਮੇਰਾ ਪਿਓ

4.

ਹੂੰ ਵੀ ਮੱਲਾਂ ਹੂੰ ਵੇ
ਤੇਰੀ ਬੋਦੀ 'ਚ ਪੈਰੀ ਜੂੰ ਵੇ
ਇਕ ਮੈਂ ਕੱਢਾਂ ਇਕ ਤੂੰ ਵੇ
ਕੱਢਣ ਵਾਲਾ ਕੀ ਕਰੇ
ਕੁਪੱਤਾ ਵੀਰਾ ਤੂੰ ਵੇ

5.

ਲੋਰੀ ਲੋਰੀ ਲੱਪਰੇ
ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਘਿਓ ਦੇ ਝੱਕਰੇ

6.

ਜੰਗਲ ਸੁੱਤੇ ਪਹਾੜ ਸੁੱਤੇ,

ਸੁਤੇ ਸਭ ਦਰਿਆ।
 ਕਾਕਾ ਮੇਰਾ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਗੇ,
 ਨੀ ਨੀਂਦੇ ਵਿਹਲੀਏ ਆ।
 ਚੁਲ੍ਹੇ ਦੇ ਵਿਚ ਅੱਗ ਵੀ ਸੁਤੀ,
 ਸੁਤੇ ਚੰਨ ਤੇ ਤਾਰੇ।
 ਸੁਤੀ ਹੋਈ ਤਵੇ ਦੇ ਉੱਤੇ,
 ਨੀਂਦਰ ਸੈਨਤਾਂ ਮਾਰੇ।

੧.

ਦੁਰ ਦੁਰ ਕੁੱਤਿਆ
 ਜੰਗਲ ਸੁੱਤਿਆ
 ਜੰਗਲ ਪਈ ਲੜਾਈ
 ਜੀਵੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਤਾਈ
 ਲਾਲ ਨੂੰ ਲੋਗੀ ਦੇਵਾਂ
 ਸੌਂ ਜਾ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਿਆ।
 ਨਾਨਕਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਵਾਂਗੇ
 ਝੱਗਾ ਚੁੰਨੀ ਲਿਆਵਾਂਗੇ
 ਨਾਨੀ ਦਿੱਤਾ ਘਿਉ
 ਜੀਵੇ ਲਾਲ ਦਾ ਪਿਉ
 ਲਾਲ ਨੂੰ ਲੋਗੀ ਦੇਵਾਂ
 ਸੌਂ ਜਾ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਿਆ।
 ਜੰਗਲੀ ਕਾਨੇ
 ਜੀਉਣ ਕਾਕੇ ਦੇ ਮਾਮੇ
 ਮਾਮਿਆਂ ਦੇ ਲੱਕ ਲਾਚੇ
 ਚਾਰਿਆਂ ਕੀਤੀ ਵਾਹੀ
 ਜੀਉਣ ਕਾਕੇ ਦੇ ਭਾਈ
 ਲਾਲ ਨੂੰ ਲੋਗੀ ਦੇਵਾਂ
 ਸੌਂ ਜਾ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਿਆ

੮.

ਅੱਲੁੜ ਬਲੁੜ ਬਾਵੇ ਦਾ
 ਬਾਵਾ ਕਣਕ ਲਿਆਵੇਗਾ
 ਬਾਵੀ ਬਹਿ ਕੇ ਛੱਟੇਗੀ

ਛੱਟ ਭੜੋਲੇ ਪਾਵੇਗੀ
 ਬਾਵੀ ਮਨ ਪਕਾਵੇਗੀ
 ਬਾਵਾ ਬਹਿ ਕੇ ਖਾਵੇਗਾ
 ਅਲੁੜ ਬਲੁੜ ਬਾਵੇ ਦਾ
 ਬਾਵਾ ਕਪਾਹ ਲਿਆਵੇਗਾ
 ਬਾਵੀ ਬਹਿ ਕੇ ਕੱਤੇਗੀ
 ਪ੍ਰਮਾਂ ਪੂਣੀਆਂ ਵੱਟੇਗੀ
 ਗੋਡੇ ਹੋਠ ਲੁਕਾਵੇਗੀ
 ਬਾਵਾ ਖਿੜ ਖਿੜ ਹੱਸੇਗਾ

9.

ਤੇਰਾ ਹੋਰ ਕੀ ਚੁਮਾਂ
 ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੀ ਚੁਮਾਂ
 ਚੁਮਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ
 ਉਂ ਉਂ ਉਂ
 ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੀ ਚੁਮਾਂ
 ਚੁਮਾਂ ਤੇਰੀ ਬਾਂਹ
 ਉਂ ਉਂ ਉਂ
 ਤੇਰੇ ਸਦਕੇ ਲੈਂਦੀ ਮਾਂ
 ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੀ ਚੁਮਾਂ
 ਚੁਮਾਂ ਤੇਰੀ ਪੁੰਨੀ
 ਉਂ ਉਂ ਉਂ
 ਮੇਰੀ ਆਸ ਮੁਰਾਦ ਪੁੰਨੀ
 ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੀ ਚੁਮਾਂ
 ਚੁਮਾਂ ਤੇਰੇ ਪੈਰ
 ਉਂ ਉਂ ਉਂ
 ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਦੀ ਮੰਗਾਂ ਪੈਰ
 ਤੇਰਾ ਹੋਰ ਕੀ ਚੁਮਾਂ
 ਚੁਮਾਂ ਤੇਰੀ ਗਾਨੀ
 ਉਂ ਉਂ ਉਂ
 ਤੇਰੇ ਸਦਕੇ ਲੈਂਦੀ ਨਾਨੀ
 ਲੋਗੀ ਲਕੜੇ ਉਂ ਉਂ
 ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਸਦਕੜੇ ਉਂ ਉਂ।

ਲੋਰਮ ਲੋਰੀ ਦੁੱਧ ਕਟੋਰੀ
ਪੀ ਲੈ ਨਿੱਕਿਆ
ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਚੋਰੀ
ਲੋਰੀ ਲੱਕੜੇ ਉੰਉੰ
ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਸਦਕੜੇ ਉੰਉੰ

10.

ਸਾਡਾ ਕੁੱਕੂ ਰਾਣਾ ਰੋਂਦਾ
ਹਾਏ ਮੈਂ ਮਰਗੀ ਰੋਂਦਾ
ਨਾ ਰੋ ਮਾਂ ਦੇ ਲਾਲ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਵੇ
ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦੀ ਬੋਦੀ ਵੇ
ਪਿਛਿ ਦੀ ਫੜਿਓ ਬੋਦੀ ਵੇ
ਮੇਰਾ ਕੁੱਕੂ ਰਾਣਾ ਰੋਂਦਾ
ਹਾਏ ਮੈਂ ਮਰਗੀ ਰੋਂਦਾ

11.

ਕੁਕੜੂ ਘੜੂ
ਤੇਰੀ ਬੋਦੀ ਵਿਚ ਜੂ
ਕੱਢਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਬੀਆਂ
ਕਢਾਉਣ ਵਾਲਾ ਤੂ
ਕੁਕੜੂ ਘੜੂ।

ਕਿੱਕਲੀ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤਰਕਾਲਾਂ ਸਮੇਂ ਮੋਕਲਿਆਂ ਵਿਹੜਿਆਂ ਅਤੇ ਸੰਘਣੀਆਂ ਟਾਹਲੀਆਂ ਹੇਠਾਂ “ਕਿੱਕਲੀ ਕਲੀਰ ਦੀ ਪਗ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਦੀ” ਦੇ ਬੋਲ ਆਮ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬੋਲ ਨਿੱਕੜੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦੀਆਂ ਬੁਰੂਹਾਂ ਤੇ ਖੜੋਤੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਜਦ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਿੱਕਲੀ ਦਾ ਲੋਕ ਨਾਚ ਨੱਚ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿੱਕਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੈ। ਕਿੱਕਲੀ ਗੀਤ ਰੂਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਲੋਕ-ਕਾਵਿ ਹੈ।

ਰੋੜੇ ਖੇਡਦੀਆਂ, ਨਿੱਕੇ ਵੀਰਾਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਾਉਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਗੁੱਡੇ ਗੁੱਡੀਆਂ ਦੇ ਕਾਜ ਰਚਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਮਨ ਜਦੋਂ ਹੁਲਾਰਾ ਖਾ ਕੇ ਮਸਤੀ ਦੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਜੋਟੇ ਬਣਾ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਕੰਘੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਘੁੰਮਦਿਆਂ-ਘੁੰਮਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੁਮੇਰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਧਰਤੀ ਤੇ ਲੋਟ-ਪੋਟ ਹੋ ਕੇ ਢਿੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਘੁੰਮਣਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਨੂਠਾ ਹੁਲਾਰਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਲਾਟੂ ਚਲਾਉਣ, ਭੰਬੀਰੀ ਘੁੰਮਾਉਣ, ਚਰਕ ਚੂੰਡੇ ਅਤੇ ਚੰਡੇਲ ਉੱਤੇ ਹੂਟੇ ਲੈਣ ਵਿਚ ਖਾਸ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਕਿੱਕਲੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਤਰੀਵ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਨਾਚ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਕੂਲ੍ਹਾਂ ਵਹਿ ਟੁਰਦੀਆਂ ਹਨ.... ਘੁੰਮ ਰਹੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਮਾਸੂਮ ਬਾਲੜੀਆਂ ਦੇ ਕਈ-ਕਈ ਜੋੜੇ ਮਨਮੋਹਕ ਨਜ਼ਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਵਾਂਗ ਕਿੱਕਲੀ ਪਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਬੱਝਵੀਂ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਆਹਮੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਖਲੋ ਕੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਅਤੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਖੱਬੇ ਨਾਲ ਫੜ ਕੇ ਮਧਾਣੀ ਦੇ ਛੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਘੀਆਂ ਪਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉੱਗਲਾਂ ਜੋੜਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਹਾਂ ਨੂੰ ਤਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਉਪਰ ਚਰਕ ਚੂੰਡੇ ਵਾਂਗ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੇੜੇ ਤੇ ਗੇੜਾ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੇੜੇ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਕਿੱਕਲੀ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਵੀ ਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ:

ਕਿੱਕਲੀ ਕਲੀਰ ਦੀ
ਪਗ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਦੀ

ਦੁਪੱਟਾ ਭਰਜਾਈ ਦਾ
 ਫਿੱਟੇ ਮੂੰਹ ਜਵਾਈ ਦਾ
 ਗਈ ਸਾਂ ਮੈਂ ਗੰਗਾ
 ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆਈ ਵੰਗਾਂ
 ਅਸਮਾਨੀ ਮੇਰਾ ਘੱਗਰਾ
 ਮੈਂ ਕਿਹੜੀ ਕਿੱਲੀ ਟੰਗਾਂ
 ਨੀ ਮੈਂ ਐਸ ਕਿੱਲੀ ਟੰਗਾਂ
 ਨੀ ਮੈਂ ਓਸ ਕਿੱਲੀ ਟੰਗਾਂ

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ, ਭੈਣ ਭਰਾ ਤੇ
 ਮਾਮੇ ਮਾਸੀਆਂ ਤੀਕਰ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਭੈਣ ਭਰਾ ਇਕੋ ਜਿਹੋ ਹਾਣ ਦੇ ਹੋਣ
 ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿੱਕਲੀ
 ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਭੈਣ ਦਾ ਵੀਰ ਪਿਆਰ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ।
 ਭੈਣ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਲਈ ਸੈਅਂ ਚਾਅ ਹਨ, ਉੰਮਗਾਂ ਹਨ, ਗੀਝਾਂ
 ਹਨ। ਵੀਰ ਦੀ ਨਵੀਂ ਭਾਬੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਨਿੱਕੀ ਭੈਣ ਦਾ ਚਾਅ ਝੱਲਿਆ
 ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ:

ਕਿੱਕਲੀ ਕਲੀਰ ਦੀ
 ਪੱਗ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਦੀ
 ਦੁਪੱਟਾ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਦਾ
 ਸੂਰਜ ਲੜਾਈ ਦਾ
 ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਆਵੇਗਾ
 ਭਾਬੇ ਨੂੰ ਲਿਆਵੇਗਾ
 ਸਹੇਲੀਆਂ ਸਦਾਵਾਂਗੀ
 ਨੱਚਾਂਗੀ ਤੇ ਗਾਵਾਂਗੀ
 ਜੰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਵੀਰ ਦੀ
 ਕਿੱਕਲੀ ਕਲੀਰ ਦੀ

ਹੋਰ:

ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਰੇਠੜਾ
 ਭੈਣ ਮੇਰੀ ਖੇਡਦੀ
 ਭਣੋਈਆ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖਦਾ
 ਵੇਖ ਲੈ ਵੇ ਵੇਖ ਲੈ
 ਬਾਰਾ ਵਿਚ ਬਹਿਨੀ ਆਂ
 ਛੰਮ ਛੰਮ ਰੋਨੀ ਆਂ
 ਲਾਲ ਜੀ ਦੇ ਕੱਪੜੇ

ਸਬੂਣ ਨਾਲ ਧੋਨੀ ਆਂ
 ਸਬੂਣ ਗਿਆ ਉਡ ਪੁਡ
 ਲੈ ਨੀ ਭਾਬੇ ਮੌਤੀ ਚੁਗ
 ਭਾਬੇ ਮੇਰੀ ਸੋਹਣੀ
 ਜੀਹਦੇ ਮੱਬੇ ਦੌਣੀ
 ਦੌਣੀ ਵਿਚ ਸਤਾਰਾ
 ਮੈਨੂੰ ਵੀਰ ਪਿਆਰਾ
 ਵੀਰੇ ਦੀ ਮੈਂ ਵਹੁਟੀ ਡਿੱਠੀ
 ਚੰਨ ਨਾਲੋਂ ਚਿੱਟਾਂ
 ਤੇ ਪਤਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਮਿੱਠੀ

ਭੈਣ ਨੂੰ ਵੀਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਚਾਅ ਤਾਂ ਭਲਾ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੂੰ
 ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਦੇ ਮੰਗੇ ਜਾਣ ਦਾ ਵੀ ਮਾਣ ਹੈ। ਕੁਆਰਾ ਵੀਰ ਵੀ ਉਸ ਦੀ
 ਬਾਲ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਅਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾ ਚੌਪਟ ਖੇਡਦਾ ਹੈ:

ਅੰਬੇ ਨੀ ਮਾਏ ਅੰਬੇ
 ਮੇਰੇ ਸੱਤ ਭਰਾ ਮੰਗੇ
 ਮੇਰਾ ਇਕ ਭਰਾ ਕੁਆਰਾ
 ਉਹ ਚੌਪਟ ਖੇਲਣ ਵਾਲਾ
 ਚੌਪਟ ਕਿੱਬੇ ਖੇਲੇ
 ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਖੇਲੇ
 ਮੈਂ ਮਨ ਪਕਾਇਆ ਸੁੱਚਾ
 ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਮੌਤੀ
 ਮੈਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਖਲੋਤੀ
 ਮੈਂ ਬੜੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਧੋਤੀ

ਕਿਧਰੇ ਵੀਰ ਦੇ ਬਾਗਾਂ ਵਿਚ ਚੰਬਾਕਲੀ ਖਿੜਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਵੀਰਾ
 ਸਰਦਾਰ ਬਣ ਕੇ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਭਾਬੇ ਪਰਧਾਨ ਬਣ ਕੇ
 ਪੀਹੜੀ ਤੇ ਬਿਗਾਜਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ ਹਨ:

“ ਹੇਠ ਵਗੇ ਦਰਿਆ
 ਉਤੇ ਮੈਂ ਖੜੀ
 ਮੇਰੇ ਵੀਰੇ ਲਾਇਆ ਬਾਗ
 ਖਿੜ ਪਈ ਚੰਬਾ ਕਲੀ
 ਚੰਬਾਕਲੀ ਨਾ ਤੋੜ
 ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਕੁਟੂਗਾ
 ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਬੜਾ ਸਰਦਾਰ
 ਬਹਿੰਦਾ ਕੁਰਸੀ ਤੇ

ਭਾਬੋ ਬੜੀ ਪਰਧਾਨ
 ਬਹਿੰਦੀ ਪੀਹੜੀ ਤੇ
 ਪੀਹੜੀ ਗਈ ਟੁੱਟ
 ਭਾਬੋ ਗਈ ਰੁਸ
 ਭਾਬੋ ਕੁਕੜਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰ
 ਕੁਕੜ ਵੀਰੇ ਦੇ

ਭੈਣ ਵੀਰੇ ਨੂੰ ਪਰਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਠਿੱਜੀ ਖੇਡਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼
 ਕਰਦੀ ਹੈ:

ਐਧਰ ਪਾਵਾਂ ਖਿਚੜੀ
 ਅੰਧਰ ਪਾਵਾਂ ਤੇਲ
 ਜਲਗੀ ਖਿਚੜੀ
 ਰਹਿ ਗਿਆ ਤੇਲ
 ਆਹ ਲੈ ਵੀਰਾ ਗੁੜੀਆਂ
 ਖੇਲ ਵੀਰਾ ਗੁੜੀਆਂ

ਹੋਰ:

ਕਿੱਕਲੀ ਪਾਵਣ ਆਈ ਆਂ
 ਬਦਾਮ ਖਾਵਣ ਆਈ ਆਂ
 ਬਦਾਮ ਮੇਰਾ ਮਿਠਾ
 ਮੈਂ ਵੀਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਡਿੱਠਾ
 ਬਦਾਮ ਦੀ ਗੁੱਲੀ ਮਿਠੀ
 ਮੈਂ ਵੀਰ ਦੀ ਕੁੜੀ ਡਿੱਠੀ

ਕਿੱਕਲੀ ਵਿਚ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਢੰਗ ਵੀ ਹੈ।
 ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਜਾਂ ਖੜ੍ਹੇ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਤੇ ਤਾੜੀਆਂ
 ਮਾਰ ਕੇ ਤਾੜੀਆਂ ਦੇ ਤਾਲ ਨਾਲ ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਤਲੇ
 ਟੱਪੇ ਨੂੰ ਕਿੱਕਲੀ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਦੁਹਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:-
 ਤੋ ਵੇ ਤੋਤੜਿਆ
 ਤੋਤੜਿਆ ਮਤੋਤੜਿਆ
 ਤੋਤਾ ਹੈ ਸਿਕੰਦਰ ਦਾ
 ਪਾਣੀ ਪੀਵੇ ਮੰਦਰ ਦਾ
 ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਵੇਖੇ ਲਹਿਰੇ ਦਾ
 ਕੰਮ ਕਰੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਦਾ
 ਕਾਕੜਾ ਖਡਾਨੀ ਆਂ
 ਚਾਰ ਛੱਲੇ ਪਾਨੀ ਆਂ
 ਇਕ ਛੱਲਾ ਰੇਤਲਾ

ਤੋ ਵੇ ਤੋਤੜਿਆ
 ਤੋਤੜਿਆ ਮਤੋਤੜਿਆ
 ਤੋਤਾ ਹੈ ਸਿਕੰਦਰ ਦਾ
 ਪਾਣੀ ਪੀਵੇ ਮੰਦਰ ਦਾ
 ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਵੇਖੇ ਲਹਿਰੇ ਦਾ
 ਕੰਮ ਕਰੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਦਾ
 ਕਾਕੜਾ ਖਡਾਨੀ ਆਂ
 ਚਾਰ ਛੱਲੇ ਪਾਨੀ ਆਂ
 ਇਕ ਛੱਲਾ ਰੇਤਲਾ

ਰੇਤਲੇ ਦੀ ਤਾਈ ਆਈ
 ਖੋਲ੍ਹ ਮਾਸੀ ਕੁੰਡਾ
 ਜੀਵੇ ਤੇਰਾ ਮੁੰਡਾ
 ਮਾਸੀ ਜਾ ਬੜੀ ਕਲਕੱਤੇ
 ਉਥੇ ਮੇਮ ਸਾਹਿਬ ਨੱਚੇ
 ਬਾਬੂ ਸੀਟੀਆਂ ਬਜਾਵੇ
 ਗੱਡੀ ਛਕ ਛਕ ਜਾਵੇ

ਹੋਰ:

ਕਿੱਕਲੀ ਕਲੱਸ ਦੀ
 ਲੱਤ ਭੱਜੇ ਸੱਸ ਦੀ
 ਗੋਡਾ ਭੱਜੇ ਜੇਠ ਦਾ
 ਝੀਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੇਖਦਾ
 ਮੌੜ ਸੂ ਜਠਾਣੀਏ
 ਮੌੜ ਸੱਸੇ ਰਾਣੀਏ

ਹੋਰ:

੧। ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਗੰਨਾ
 ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਲੰਮਾ
 ਭਾਬੋ ਮੇਰੀ ਪਤਲੀ
 ਜੀਹਦੇ ਨੱਕ ਮੱਛਲੀ
 ਮੱਛਲੀ ਤੇ ਮੈਂ ਨਹਾਵਣ ਗਈਆਂ
 ਲੰਡੇ ਪਿੱਪਲ ਹੇਠ
 ਲੰਡਾ ਪਿੱਪਲ ਢੈਅ ਗਿਆ
 ਮੱਛਲੀ ਆ ਗਈ ਹੇਠ
 ਮੱਛਲੀ ਦੇ ਦੋ ਮਾਮੇ ਆਏ
 ਤੀਜਾ ਆਇਆ ਜੇਠ
 ਜੇਠ ਦੀ ਮੈਂ ਰੋਟੀ ਪਕਾ ਤੀ
 ਨਾਲੁ ਪਕਾਈਆ ਤੇਰੀਆਂ
 ਅੱਲਾ ਮੀਆ ਭਾਗ ਲਾਏ
 ਵੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋੜੀਆਂ
 ਭਰਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋੜੀਆਂ ॥

ਮਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਮੁਗੱਧ ਹੋਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਕਿੱਕਲੀ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ
 ਸੁਫ਼ੀ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਵਾਂਗ ਵਜਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਸਤੀ ਝੂਮ ਉਠਦੀ ਹੈ:-

ਛੀ ਛਾਂ
 ਜੀਵੇ ਮਾਂ
 ਖਖੜੀਆਂ ਖਰਬੂਜੇ ਖਾਂ
 ਖਾਂਦੀ ਖਾਂਦੀ ਕਾਬਲ ਜਾਂ
 ਗੋਰੀ ਗਾਂ ਗੁਲਾਬੀ ਵੱਛਾ
 ਮਾਰੇ ਸਿੰਗ ਤੁੜਾਵੇ ਰੱਸਾ

ਹਾਸਿਆਂ, ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਭਰੇ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਕਿੱਕਲੀ ਪਾਂਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਇਕ ਸਮਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕੇਸਰ ਘੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:-

ਸੱਸ ਦਾਲਾਂ ਚਾ ਪਕਾਈ
 ਛੰਨਾ ਭਰਾ ਕੇ ਲਿਆਈ
 ਸੱਸ ਖੀਰ ਚਾ ਪਕਾਈ
 ਹੇਠ ਟੰਗਣੇ ਲੁਕਾਈ
 ਅੰਦਰ ਬਾਰਰ ਵੜਦੀ ਖਾਵੇ
 ਭੈੜੀ ਗਾਲ੍ਹ ਗੜੱਪੇ ਲਾਵੇ
 ਲੋਕੇ ਸੱਸਾਂ ਬੁੰਗੀਆਂ ਵੇ
 ਕਲੇਜੇ ਮਾਝਨ ਛੁੰਗੀਆਂ ਵੇ „

ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਉਦੇਸ਼ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ:-

ਚਾਰ ਚੁਰਾਸੀ
 ਘੁੰਮਰ ਘਾਸੀ
 ਨੌ ਸੌ ਘੜਾ
 ਨੌ ਸੌ ਹਾਬੀ
 ਨੌ ਸੌ ਛੁੱਲ ਗੁਲਾਬ ਦਾ
 ਮੁੰਡੇ ਖੇਡਣ ਗੁੱਲੀ ਡੰਡਾ
 ਕੁੜੀਆਂ ਕਿੱਕਲੀ ਪਾਂਦੀਆਂ
 ਮੁੰਡੇ ਕਰਦੇ ਖੇਤੀ ਪੱਤੀ
 ਕੁੜੀਆਂ ਘਰ ਵਸਾਂਦੀਆਂ „

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸਥਾਨਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿੱਕਲੀ ਦੇ ਗੀਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਮਸ਼ੀਨੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਧ ਗਏ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਿੱਕਲੀ ਦੇ ਨਾਚ ਅਤੇ ਗੀਤਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਪਿਆ ਹੈ। ਕਿੱਕਲੀ ਪਾਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਕਾਢੀ ਘਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿੱਕਲੀ ਦੇ ਗੀਤ ਬਾਲ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੀਬੱਧ ਕਰਕੇ ਸਾਂਭਣ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਲੋੜ ਹੈ।

ਬਾਲੁ

ਬਾਲੁ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਰੂਪ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ, ਬਚਪਨ ਨੂੰ ਟਪਕੇ ਜਵਾਨੀ ਦੀਆਂ ਬਰੂਹਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇਤੀਆਂ, ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਬਾਲੁ ਨਾਂ ਦੀ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀ ਲੋਕ ਖੇਡ ਖੇਡਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲੁ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਲੁ ਪਾਉਣਾ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀ ਖੇਡ ਹੈ ਉੱਜ ਜਵਾਨ ਤੇ ਨਵ-ਵਿਆਹੀਆਂ ਵਹੁਟੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਨਨਾਣਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਨਾਲੁ ਰਲਕੇ ਬਾਲੁ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਲੜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੇ ਵੀਰਾਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਖਿਡਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਰੋੜਿਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਦੇ ਨਾਲੁ ਹੀ ਇਹ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਖੇਡ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਸਮੇਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਦਲਾਨਾਂ ਵਿਚ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬਾਲੁ ਸੱਤਾਂ ਤੈਹਾਂ (ਪੜਦਿਆਂ) ਵਾਲੀ ਲੀਰਾਂ ਦੀ, ਧਾਰਿਆਂ ਨਾਲੁ ਗੁੰਦੀ ਹੋਈ ਗੇਂਦ ਨਾਲੁ ਖੇਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖਿੱਦੇ ਜਾਂ ਖੇਹਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਦੇ ਖੇਡਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੌਖਾ ਤੇ ਸਰਲ ਹੈ। ਇਹ ਖੇਡ ਕਈ ਕੁੜੀਆਂ ਰਲਕੇ ਖੇਡਦੀਆਂ ਹਨ। ਉੱਜ ਗਿਣਤੀ ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧ ਕੁੜੀਆਂ ਇਹ ਖੇਡ ਖੇਡਦੀਆਂ ਹਨ! ਖੇਡ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ। ਖਿਡਾਰਨਾਂ ਅਰਧ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਖੇਡ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਕੁੜੀ ਇਕ ਹੱਥ ਨਾਲੁ ਖਿੱਦੇ ਨੂੰ ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਛਾਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਤੇ ਬੋਚ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਕਹਿਰੇ ਤਾਲ ਨਾਲੁ ਆਪਣੀ ਤਲੀ ਤੇ ਬੁੜ੍ਹਕਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲੁ ਇਸੇ ਤਾਲ ਨਾਲੁ ਬਾਲੁ ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ਅਰਧ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਬੈਠੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਉਸ ਵਲ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲੁ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਬੁੜ੍ਹਕਦੀ ਹੋਈ ਖਿੱਦੇ ਤੇ ਟਿਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਖਿੱਦੇ ਬੁੜ੍ਹਕਣ ਦਾ ਭਾਵ ਖਿੱਦੇ ਦੇ ਟਪੇ ਮਰਵਾਉਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਬਾਲ ਗੀਤ ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਰੁਕੇ ਢੂਜੇ ਬਾਲੁ ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢੂਜੇ ਪਿੱਛੋਂ ਤੀਜਾ ਤੇ ਤੀਜੇ ਪਿੱਛੋਂ-ਚੌਥਾ ਬਾਲੁ ਤੇ ਇੱਜ ਹੀ ਬਾਲੁ ਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਬਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਨਾਲੁ ਖਿੱਦੇ ਬੁੜ੍ਹਕਾਉਣ ਤੇ ਬਾਲੁ ਗਾਉਣ ਦਾ ਸਿਲਸਲਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਲੁਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲੁ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਖਿੱਦੇ ਡਿਗ ਪਵੇ ਓਥੇ ਹੀ ਖੇਡਣ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਹਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਗਲੀ ਕੁੜੀ ਬਾਲੁ ਪਾਉਣੇ

ਆਰੰਭ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਰੋਂ ਵਾਰੀ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਬਾਲ੍ਹ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਬਾਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੁੜੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਬਾਲ੍ਹ ਪਾਏ ਹੋਣ ਉਸ ਨੂੰ ਜੇਤੂ ਕੁੜੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਵਿਚ ਬੋਹੜਾ ਬਹੁਤਾ ਹੀ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਗੀਤ ਖਿੱਦੇ ਦੀ ਗਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਖਾਸ ਸੁਰ ਤੇ ਤਾਲ ਨਾਲ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਕਲੀ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਾਂਗ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵੀ ਸੰਜਮੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤੁਕਾਂਤ ਮੇਲ ਕੇ ਸਿਰਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਅਪਣੀ ਕਲਪਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਘਾੜਤ ਘੜਦੀ ਹੈ।

ਬਾਲ੍ਹ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਬਚਪਨ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਆਪਣੇ ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ, ਭਰਜਾਈਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਉਸਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ-ਵੀਰਾਂ ਲਈ ਭੈਣਾਂ ਦਾ ਡੁਲੁ, ਡੁਲੁ ਪੈਂਦਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਪ੍ਰਤੀ ਮੌਹ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਬੋਲ ਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮੌਹ ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਖੇਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਖਿੱਦੇ ਦੇ ਬੜ੍ਹਕਣ ਅਥਵਾ ਟੱਪਾ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਲ੍ਹ ਦੇ ਬੋਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਾਲ ਦੇ ਸੁਰ ਵਿਚ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਬਾਲ੍ਹ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:-

ਬਾਲ੍ਹ ਬਾਲ੍ਹ ਬਾਲ੍ਹ
 ਮਾਂ ਮੇਰੀ ਦੇ ਲੰਮੇ ਵਾਲ੍ਹ
 ਪਿਛੀ ਮੇਰਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ
 ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨੇ ਬਾਗ ਲਵਾਇਆ
 ਅੰਦਰੋਂ ਪਾਣੀ ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਆਇਆ
 ਰੁੜ੍ਹ ਰੁੜ੍ਹ ਪਾਣੀਆਂ
 ਸੁਰਮੇਂ ਦਾਨੀਆਂ
 ਸੁਰਮਾਂ ਪਾਵਾਂ
 ਕੱਜਲ ਪਾਵਾਂ
 ਪਾਵਾਂ ਛੁਲ ਗੁਲਾਬ ਦਾ
 ਭਾਬੋ ਮੇਰੀ ਜੁਲਫਾਂ ਵਾਲੀ
 ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਸਰਦਾਰ
 ਆਲ ਮਾਲ
 ਹੋਇਆ ਬੀਬੀ
 ਪਹਿਲਾ ਬਾਲ੍ਹ

ਪਹਿਲਾ ਬਾਲੁ ਮੁੱਕਣ ਦੇ ਨਾਲੁ ਹੀ ਦੂਜਾ ਬਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਭੈਣ
ਵੀਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ:-

ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਗੰਨਾ
ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਲੰਮਾ
ਭਾਬੋ ਮੇਰੀ ਪਤਲੀ
ਜੀਹਦੇ ਨੱਕ ਮਛਲੀ
ਮਛਲੀ ਤੇ ਮੈਂ ਨਹਾਵਣ ਗਈਆਂ
ਲੰਡੇ ਪਿਪਲ ਹੇਠ
ਲੰਡਾ ਪਿਪਲ ਢੈ ਪਿਆ
ਮਛਲੀ ਆ ਗਈ ਹੇਠ
ਮਛਲੀ ਦੇ ਦੋ ਮਾਸੇ ਆਏ
ਮੇਰਾ ਆਇਆ ਜੇਠ
ਜੇਠ ਦੀ ਮੈਂ ਰੋਟੀ ਪਕਾ ਤੀ
ਨਾਲੁ ਪਕਾਈਆਂ ਤੋਰੀਆਂ
ਅੱਲਾ ਮੀਆਂ ਭਾਗ ਲਾਏ
ਵੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋੜੀਆਂ
ਆਲ ਮਾਲ
ਹੋਇਆ ਬੀਬੀ
ਦੂਜਾ ਬਾਲੁ

ਬਾਲਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਨਿੱਕੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ,
ਕੰਮ ਧੰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ
ਸੰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੇਡ ਖੇਡ ਵਿਚ ਹੀ ਬਾਲਾਂ ਦੇ ਬਾਲੁ ਪਾਏ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਬਾਲੁ ਉਪਲਭਧ ਹਨ। ਸਾਡਾ
ਆਲਾ ਦੁਆਲਾ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਈ ਸਦਭਾਵਨਾ
ਹੈ:-

✓ ਬਾਤ ਪਾਵਾਂ ਬਤੋਲੀ ਪਾਵਾਂ
ਬਾਤ ਨੂੰ ਲਾਵਾਂ ਕੁੰਡੇ
ਸਦਾ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣ ਚੱਲੇ
ਚੌਹ ਕੂੰਟਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ
ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਟੋਪੀਆਂ
ਜਿਊਣ ਸਾਡੀਆਂ ਝੋਟੀਆਂ
ਝੋਟੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਬੱਗੇ
ਜਿਊਣ ਸਾਡੇ ਢੱਗੇ

ਢੱਗਿਆਂ ਰਾਲੁ ਪੰਜਾਲੀ
 ਜਿਊਣ ਸਾਡੇ ਹਾਲੀ
 ਹਾਲੀ ਦੇ ਪੈਰ ਜੁੱਤੀ
 ਜੀਵੇ ਸਾਡੀ ਕੁੱਤੀ
 ਕੁੱਤੀ ਤੇ ਨਿਕਲਿਆ ਫੌਜ਼ਾ
 ਜੀਵੇ ਸਾਡਾ ਘੋੜਾ
 ਘੋੜੇ ਤੇ ਲਾਲ ਕਾਠੀ
 ਜੀਵੇ ਸਾਡਾ ਹਾਬੀ
 ਹਾਬੀ ਦੇ ਸਿਰ ਝਾਫੇ
 ਜਿਊਣ ਸਾਡੇ ਮਾਪੇ
 ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਖੇਸ
 ਜੀਵੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ
 ਆਲ ਮਾਲ ਹੋਇਆ
 ਪੂਰਾ ਬਾਲੁ

ਜਿਥੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਲਈ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦਰਸਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਓਥੇ
 ਸਾਕਾਦਾਗੀ ਵਿਚੋਂ ਸੱਸ ਸਹੁਰਾ ਤੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:-

ਰਾਹ ਵਿਚ ਪੌੜੀ
 ਸੱਸ ਮੇਰੀ ਕੋਹੜੀ
 ਸਹੁਰਾ ਮੇਰਾ ਮਿਠਾ
 ਜਮਾਲਪੁਰ ਛਿੱਠਾ
 ਜਮਾਲਪੁਰ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਆਈਆਂ
 ਨਣਦ ਕੁੜੀ ਨਾ ਆਈ
 ਨਣਦ ਕੁੜੀ ਦਾ ਗਿੱਟਾ ਭੱਜਾ
 ਹਿੰਗ ਜਮੈਣ ਲਾਈ
 ਤੂੰ ਨਾ ਲਾਈ
 ਮੈਂ ਨਾ ਲਾਈ
 ਲਾ ਗਿਆ ਕਸਾਈ
 ਤੇਰੇ ਪੇਕਿਆਂ ਦਾ ਨਾਈ
 ਤੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਖਬਰ ਨਾ ਆਈ
 ਆਲ ਮਾਲ
 ਹੋਇਆ ਬੀਬੀ ਪੂਰਾ ਬਾਲੁ

ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਗੀਤ ਹੈ:-

ਮਾਂ ਮਾਂ ਗੁੱਤ ਕਰ
 ਧੀਏ ਧੀਏ ਚੁੱਪ ਕਰ

ਮਾਂ ਮਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰ
 ਧੀਏ ਧੀਏ ਰਾਹ ਕਰ
 ਮਾਂ ਮਾਂ ਜੰਸ਼ ਆਈ
 ਧੀਏ ਧੀਏ ਕਿੱਥੇ ਆਈ
 ਆਈ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਹੇਠ
 ਨਾਲੇ ਸਹੁਰਾ ਨਾਲੇ ਜੇਨ
 ਨਾਲੇ ਮਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬੀ
 ਖਾਂਦਾ ਲੁੱਚੀ ਤੇ ਕੜਾਹੀ
 ਲੈਂਦਾ ਲੇਫ਼ ਤੇ ਤਲਾਬੀ
 ਪੀਂਦਾ ਦੁੱਧ ਤੇ ਮਲਾਬੀ
 ਭੈੜਾ ਰੁੱਸ ਰੁਸ ਜਾਂਦਾ
 ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਰਮਾਂ ਪਿਆ ਦਵਾਂਦਾ
 ਆਲ ਮਾਲ
 ਹੋਇਆ ਭੈਣੇ ਪੂਰਾ ਬਾਲੁ

ਪ੍ਰਦੇਸੀਂ ਗਏ ਵੀਰਾਂ ਲਈ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੀ ਉਹ ਅਪਣੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੇ ਵਾਰੇ
ਵਾਰੇ ਜਾਂਦੀ ਹੋਈ ਬਾਲੁ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ:-

ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਤਾਣੀ
 ਖੂਹ 'ਚ ਮਿਠਾ ਪਾਣੀ
 ਬਾਬਲ ਮੇਰਾ ਰਾਜਾ
 ਅੰਬੜੀ ਰਾਣੀ
 ਦੁੱਧ ਦੇਵਾਂ
 ਦਹੀ ਜਮਾਵਾਂ
 ਵੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦੂਰ ਬਲਾਵਾਂ
 ਵੇਲ ਕੱਢਾਂ ਛੁੱਲ ਕੱਢਾਂ
 ਕੱਢਾਂ ਮੈਂ ਕਸੀਦੜਾ
 ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਮੈਂ ਵੇਲ ਪਾਵਾਂ
 ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਬਗੀਚੜਾ
 ਸਭ ਭਰਾਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ
 ਆਰੇ ਪਾਰੇ ਜੁੜੀਆਂ
 ਆਲ ਮਾਲ
 ਹੋਇਆ ਪੂਰਾ ਬਾਲੁ

ਲੰਬੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਨਿੱਕੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਛੋਟੇ ਆਕਾਰ
ਦੇ ਬਾਲੁ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਪੈਲਾਂ ਪੂਲਾਂ ਪਾ ਕੇ
 ਮੈਂ ਬੈਠੀ ਮੂਹੜਾ ਡਾਹ ਕੇ
 ਵੀਰ ਆਇਆ ਨਹਾ ਕੇ
 ਮੈਂ ਰੋਟੀ ਦਿੱਤੀ ਪਾ ਕੇ
 ਵੀਰਾ ਖਾਣੀ ਏ ਤੇ ਖਾ
 ਨਹੀਂ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਜਾ
 ਆਲ ਮਾਲ
 ਹੋਇਆ ਬੀਬੀ ਪੂਰਾ ਥਾਲ

ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਲ ਹੈ:-

ਕਿਣ ਮਿਣ ਕਿਣ ਮਿਣ ਅੰਮਾ
 ਦੇਸ ਮੇਰਾ ਲੰਮਾ
 ਦੇਸੀਂ ਪੀਂਘਾਂ ਪਾਈਆਂ
 ਸਈਆਂ ਝੂਟਣ ਆਈਆਂ
 ਸਈਆਂ ਦੇ ਗਲੁ ਮੋਤੀ
 ਮੈਂ ਬੜੇ ਦਾਦੇ ਦੀ ਪੋਤੀ
 ਮੇਰਾ ਦਾਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਉੱਚਾ
 ਮੈਨੂੰ ਚੂੜਾ ਲਿਆਂਦਾ ਸੁੱਚਾ
 ਆਲ ਮਾਲ
 ਹੋਇਆ ਬੀਬੀ ਪੂਰਾ ਥਾਲ

ਕਈ ਕੁੜੀਆਂ ਤਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਖੁੱਦੇ ਬੁੜਕਾਈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਥਾਲ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ! ਇਕ ਕੁੜੀ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਸਠ ਥਾਲ ਪਾਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:-

ਅੱਠ ਅਠੈਂਗਣ
 ਬਾਰਾਂ ਬੈਂਗਣ
 ਕੱਢੂ ਪੱਕਣ ਤੋਰੀਆਂ
 ਖਟ ਲਿਆਵਾਂ ਬੋਰੀਆਂ
 ਬੋਰੀ ਬੋਰੀ ਘਿਓ
 ਜੀਵੇ ਰਾਜਾ ਪਿਓ
 ਪਿਓ ਪੈਰੀਂ-ਜੁੱਤੀ
 ਜੀਵੇ ਕਾਲੀ ਕੁੱਤੀ
 ਕਾਲੀ ਕੁੱਤੀ ਦੇ ਕੜੂਰੇ
 ਮੇਰੇ ਸੱਭੇ ਥਾਲ ਪੂਰੇ
 ਮੇਰਾ ਇਕ ਵੀ ਨਾ ਘੱਟ

ਮੇਰੇ ਹੋ ਗਏ ਪੂਰੇ ਸਠ
ਆਲ ਮਾਲ
ਹੋਇਆ ਬੀਬੀ ਪੂਰਾ ਬਾਲ

ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਏ
ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਾਲ ਪਾਉਣ ਦੀ ਪੰਚਿਗਾ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ
ਪੇਂਡੂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅੱਧੀ ਛੁੱਟੀ ਵੇਲੇ ਨਿੱਕੀਆਂ ਬਾਲੜੀਆਂ ਰਬੜ ਦੀ ਗੋਂਦ ਨਾਲ
ਬਾਲ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਕਦੀ ਕਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ
ਪ੍ਰਥਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਾਲ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਬਾਲ ਗੀਤ ਰੂਪ ਦੀ
ਸਿਰਜਣ ਪਰਕ੍ਰਿਆ ਵੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਬਾਲ ਗੀਤ ਰੂਪ ਸਾਡੇ ਲੋਕ
ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਅਮੁਲ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਂਭਣ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ
ਲੋੜ ਹੈ।

ਲੰਬੇ ਗੌਣ-ਬਿਰਹੜੇ

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲੰਬੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਵੇ ਦੀਆਂ ਸੁਆਣੀਆਂ “ਲੰਬੇ ਗੌਣ” ਦਾ ਨਾਂ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ-ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਝੇੜੇ’ ਅਤੇ ‘ਬਿਰਹੜੇ’ ਆਦਿ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਟਿਆਰ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਦੀ ਗਾਬਾ ਬੜੇ ਦਰਦੀਲੇ ਅਤੇ ਵੇਦਨਾਤਮਕ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸੁਆਣੀਆਂ ਇਹ ਗੀਤ ਲੰਬੀਆਂ ਹੋਕਾਂ ਲਾ ਕੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦੋ ਦੇ ਜੋਟੇ ਬਣਾਕੇ ਸਾਂਝੀ ਹੋਕ ਨਾਲ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-ਇਕ ਧਿਰ ਗੀਤ ਦਾ ਇਕ ਅੰਤਰਾ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਅਗਲੇ ਅੰਤਰੇ ਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੌਣ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਜ਼ੋਖਮ ਭਰੀ ਅਤੇ ਅੰਡਾਂ ਮਾਰੀ ਜਿੱਦਗੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਔਰਤ ਨੇ ਭੋਗੀ ਹੈ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਹਨਾਂ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਔਰਤ ਨੇ ਖੂਦ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਧੂਰ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲੀ ਵਿਲਕਣੀ ਦੀਆਂ ਹੁਕਾਂ ਹਨ....ਧੂਰ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰੁਣਾਮਈ ਸੁਰ ਵਿਚ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਚਾਰੇ ਬੰਨੇ ਸਿਸਕੀਆਂ ਤੇ ਹਾਉਕੇ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਭਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਟਿਆਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਿਕ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ, ਅਤਿਪਤ ਕਾਮੁਕ ਉਮੰਗਾਂ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਇਹਨਾਂ ਵੇਦਨਾਤਮਕ ਸੁਰ ਵਾਲੇ ਗੌਣਾਂ ਰਾਹੀਂ-ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਗੌਣਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਾਫ ਦਿਸ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਖੂਹਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਭਰਦੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ, ਤਿੰਜ੍ਹਣਾਂ 'ਚ ਕੱਤਦੀਆਂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਅਤੇ ਪੀਂਘਾਂ ਝੂਟਦੀਆਂ ਅਲੁੜੜ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੀਆਂ ਝਲਕੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਘੋੜੇ ਤੇ ਅਸਵਾਰ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਵੀਰ ਅਤੇ ਡੋਲੀ ਚੁੱਕੀ ਜਾਂਦੇ ਕਹਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਟੇਲੀਆਂ ਦੇ ਝਲਕਾਰੇ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਗੀਤਾਂ 'ਚ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਆਰਥਕ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਸੀ-ਖੇਤੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਸਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ-ਸੜਕਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਣੀਆਂ, ਕੱਚੇ ਰਾਹ, ਨਦੀਆਂ ਨਾਲਿਆਂ ਤੇ ਕੋਈ ਪੁਲ ਨਹੀਂ।

ਲੋਕ ਨਰਕਾਂ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭੋਗਦੇ ਸਨ....ਕੁੜੀਆਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰੇ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ....ਨਾਈ ਤੇ ਪਾਂਧੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੰਗਣੇ-ਵਿਆਹ ਕਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਸਨ-ਕੇਵਲ ਘੋੜੇ-ਘੋੜੀਆਂ ਅਤੇ ਉਠ ਹੀ ਵਾਹਨਾਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਗੁਜਰਾਨ ਲਈ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਗੱਭਰੂਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਵਿਉਪਾਰ ਲਈ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਉਹ ਵਰਿਆਂ ਬੱਧੀ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ....ਪਿੱਛੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਸਲ ਸਹਿਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਦੂਹਰਾ ਦੁੱਖ ਭੋਗਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਰਿਆਂ ਬੱਧੀ ਆਪਣੇ ਪੇਕਾਂ ਮਿਲਣ ਜਾਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ....ਸਹੁਰੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣਾ ਮਨ ਹੌਲਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਅਜ ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਸਾਧਨ ਹਨ ਓਦੋਂ ਦੂਰ ਬੈਠੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਵਾਂ ਹੱਥ ਹੀ ਸੁਨੋਹੇ ਭੇਜਦੀਆਂ ਸਨ।

ਚੱਕੀ ਝੇਂਦੀ ਹੋਈ ਇਕ ਬਿਹਨ ਆਪਣੇ ਬਿਹਾ ਕੁੱਠੇ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ:-

ਪੀਹ ਪੀਹ ਵੇ ਮੈਂ ਭਰਦੀ ਪਰਾਤਾਂ
ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਬਾਝੋਂ
ਵੇ ਕੋਈ ਪੁਛਦਾ ਨਾ ਬਾਤਾਂ
ਅੱਖੀਆਂ ਜਲ ਭਰ ਆਈਆਂ ਨੀ ਮਾਏਂ
ਅੱਖੀਆਂ ਡੁਲ੍ਹ ਡੁਲ੍ਹ ਪੈਂਦੀਆਂ ਨੀ ਮਾਏਂ
ਇਕ ਰਾਤ ਵੇ ਹਨ੍ਹੇਰੀ
ਦੂਜਾ ਦੇਸ ਵੇ ਪਰਾਇਆ

ਪੀਹ ਪੀਹ ਵੇ ਮੈਂ ਭਰਦੀ ਭੜੋਲੇ
ਆਪਣੀਆਂ ਵੀਰਾਂ ਬਾਝੋਂ
ਕੋਈ ਮੁੱਖੋਂ ਨਾ ਬੋਲੇ
ਅੱਖੀਆਂ ਜਲ ਭਰ ਆਈਆਂ ਨੀ ਮਾਏਂ
ਅੱਖੀਆਂ ਡੁਲ੍ਹ ਡੁਲ੍ਹ ਪੈਂਦੀਆਂ ਨੀ ਮਾਏਂ
ਇਕ ਰਾਤ ਵੇ ਹਨ੍ਹੇਰੀ
ਦੂਜਾ ਦੇਸ ਵੇ ਪਰਾਇਆ

ਸਣ ਉਠਾਂ ਵਾਲਿਓ ਵੇ
ਕੀ ਲਦਲੇ ਸੀ ਰੜਕੇ
ਉਹ ਦਿਨ ਭੁਲ ਗਏ ਵੇ
ਜਦੋਂ ਉਠ ਗਏ ਸੀ ਤੜਕੇ

ਅੱਖੀਆਂ ਜਲ ਭਰ ਆਈਆਂ ਨੀ ਮਾਏਂ
 ਅੱਖੀਆਂ ਡੁਲੁ ਡੁਲੁ ਪੈਂਦੀਆਂ ਨੀ ਮਾਏਂ
 ਇਕ ਰਾਤ ਵੇ ਹਨ੍ਹੇਗੀ
 ਦੂਜਾ ਦੇਸ ਵੇ ਪਰਾਇਆ

ਸੁਣ ਉਠਾਂ ਵਾਲਿਓ ਵੇ
 ਕੀ ਲਦ ਲਈ ਸੀ ਟੰਗਣੇ
 ਉਹ ਦਿਨ ਭੁਲ ਗਏ ਵੇ
 ਜਦੋਂ ਆਉਂਦੇ ਸੀ ਮੰਗਣੇ
 ਅੱਖੀਆਂ ਜਲ ਭਰ ਆਈਆਂ ਨੀ ਮਾਏਂ
 ਅੱਖੀਆਂ ਡੁਲੁ ਡੁਲੁ ਪੈਂਦੀਆਂ ਨੀ ਮਾਏਂ
 ਇਕ ਰਾਤ ਵੇ ਹਨ੍ਹੇਗੀ
 ਦੂਜਾ ਦੇਸ ਵੇ ਪਰਾਇਆ

ਸੁਣ ਉਠਾਂ ਵਾਲਿਓ ਵੇ
 ਕੀ ਲਦ ਲਈਆਂ ਸੀ ਵਾਹੀਆਂ
 ਜੇ ਤੈਂ ਨੌਕਰ ਸੀ ਜਾਣਾ
 ਅਸੀਂ ਕਾਹੂੰ ਸੀ ਵਿਆਹੀਆਂ
 ਅੱਖੀਆਂ ਜਲ ਭਰ ਆਈਆਂ ਨੀ ਮਾਏਂ
 ਅੱਖੀਆਂ ਡੁਲੁ ਡੁਲੁ ਪੈਂਦੀਆਂ ਨੀ ਮਾਏਂ
 ਇਕ ਰਾਤ ਵੇ ਹਨ੍ਹੇਗੀ
 ਦੂਜਾ ਦੇਸ ਵੇ ਪਰਾਇਆ

ਧੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿੰਨੀ ਉਤਾਰਲੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਨਦੀਆਂ 'ਚ
 ਆਇਆ ਉਛਾਲ ਉਹਦੀਆਂ ਸਧਰਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਫੇਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ:-

ਉਗਲੇ ਕੰਢੇ ਮੈਂ ਖੜੀ
 ਪਰਲੇ ਕੰਢੇ ਮਾਂ ਖੜੀ
 ਭਰ ਭਰ ਡੋਹਲਦੀ ਅੱਖੀਆਂ ਦਾ ਨੀਰ ਵੇ

ਭਾਈ ਵੇ ਲੁਹਾਰ ਦਿਆ
 ਭਾਈ ਵੇ ਦਖਾਣ ਦਿਆ
 ਘੜ ਲਿਆ ਮੇਰੀ ਪਾਲਕੀ
 ਜਾਵਾਂ ਬਾਬਲ ਦੇ ਦੇਸ ਵੇ
 ਨਾਈਆ ਤੇਰੀ ਟੰਗ ਟੁੱਟੇ

ਬਾਹਮਣਾ ਤੇਰੀ ਜੋ ਮਰੇ
ਤੈਂ ਮੈਂ ਸੁਣੀ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਪਾਰ ਵੇ

ਉੱਚੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਨੁਾਂਵਦੀ
ਨੀਵੇਂ ਖੜ੍ਹਕੇ ਰੋਂਵਦੀ
ਨਜ਼ਰ ਆ ਆਵੇ ਬਾਬਲ ਤੇਰਾ ਦੇਸ ਵੇ
ਉੱਚੇ ਲਾਵਾਂ ਕਿੱਕਰਾਂ
ਨੀਵੇਂ ਲਾਵਾਂ ਬੇਰੀਆਂ
ਉੱਚੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਦੇਖਦੀ
ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਵੇ ਬਾਬਲ ਤੇਰਾ ਦੇਸ ਵੇ

ਖੜੀਓ ਸਕਾਉਂਦੀ ਆਂ ਕੇਸ
ਉਡ ਉਡ ਪੈਂਦਾ
ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਰੇਤ
ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਵੇ ਬਾਬਲ ਤੇਰਾ ਦੇਸ ਵੇ
ਕਈ ਵਾਰ ਸੱਸਾਂ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਨੁਕਸਾਂ ਬਦਲੇ ਅਪਣੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲੀਆਂ
ਦੇ ਕੇ ਛਲਣੀ ਛਲਣੀ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਵੀ
ਕੋਈ ਕੋਲ ਨਹੀਂ:-

ਘਿਓ ਵਿਚ ਮੈਦਾ ਬੋੜ੍ਹਾ ਪਿਆ
ਸੱਸ ਮੈਨੂੰ ਗਾਲੀਆਂ ਦੇ ਹੋ
ਨਾ ਦੇ ਸੱਸੇ ਗਾਲੀਆਂ
ਏਥੇ ਮੇਰੇ ਕੌਣ ਸੁਣੇ ਹੋ

ਪਿੱਪਲੀ ਉਹਲੇ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਖੜੀ
ਰੋ ਰੋ ਨੈਣ ਪਰੋਵੇ
ਨਾ ਰੋ ਮਾਤਾ ਮੇਰੀਏ
ਧੀਆਂ ਜੰਮੀਆਂ ਦੇ ਦਰਦ ਬੁਰੇ ਹੋ

ਘਿਓ ਵਿਚ ਮੈਦਾ ਬੋੜ੍ਹਾ ਪਿਆ
ਸੱਸ ਮੈਨੂੰ ਗਾਲੀਆਂ ਦੇ ਹੋ
ਨਾ ਦੇ ਸੱਸੇ ਗਾਲੀਆਂ
ਏਥੇ ਮੇਰਾ ਕੌਣ ਸੁਣੇ ਹੋ

ਪਿੱਪਲੀ ਓਹਲੇ ਮੇਰਾ ਬਾਪ ਖੜਾ
 ਰੋ ਰੋ ਨੈਣ ਪਰੋਵੇ
 ਨਾ ਰੋ ਬਾਪੂ ਮੇਰਿਆ
 ਧੀਆਂ ਜੰਮੀਆਂ ਦੇ ਦਰਦ ਬੁਰੇ ਹੋ
 ਭੈਣ ਸਹੁਰੀਂ ਬੈਠੀ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ:-
 ✓ ਉੱਚੇ ਬਹਿਕੇ ਵੇ ਨਗਮਾ ਕੱਤਦੀ ਵੇ ਵੀਰਾ
 ਵੇ ਮੇਰਿਆ ਹੰਸਿਆ ਵੀਰਾ

ਤੂੰ ਆਜਾ ਵੇ ਬਰ ਜੂਰੇ
 ਅੱਜ ਨਾ ਆਵਾਂ ਕਲੁ ਨਾ ਆਵਾਂ ਬੀਬੀ
 ਪਰਸੋਂ ਨੂੰ ਆਊਂਗਾ ਨੀ ਬਰ ਜੂਰੇ

ਕਿੱਥੇ ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਨੀ ਨੀਲਾ ਘੋੜਾ ਭੈਣੇ
 ਨੀ ਮੇਰੀਏ ਰਾਣੀਏਂ ਭੈਣੇਂ
 ਕਿੱਥੇ ਟੰਗਾਂ ਨੀ ਤੀਰ ਕਮਾਣ

ਬਾਗੀਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇ ਵੇ ਨੀਲਾ ਘੋੜਾ ਵੀਰਾ
 ਵੇ ਮੇਰਿਆ ਹੰਸਿਆ ਵੀਰਾ
 ਕੀਲੇ ਟੰਗਾਦੇ ਵੇ ਤੀਰ ਕਮਾਣ

ਲੰਮਾ ਵਿਹੜਾ ਵੇ ਮੰਜਾ ਡਾਹ ਲੈ ਵੀਰਾ
 ਗੱਲਾਂ ਕਰੀਏ ਵੇ ਵੀਰ ਭੈਣ ਭਰਾ
 ਨਿਆਣੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮਰਗੇ ਮਾਪੇ ਭੈਣੇ
 ਗਲੀਆਂ ਰੁਲਦੇ ਨੀ ਰੰਗ ਮਜੀਠ

ਇਕ ਗੀਤ ਵਿਚ ਨਣਦ ਭਰਜਾਈ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਹਰ ਤੂੰਤਾਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਬੈਠੇ
 ਸਾਧ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ-ਭਾਬੋ ਸਾਧ ਤੇ ਮੋਹਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-
 ਅੰਬਾਂ ਤੇ ਤੂੰਤਾਂ ਠੰਡੀ ਛਾਂ

ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਜੋਗੀ ਆਬ ਲੱਖੇ
 ਚਲ ਨਣਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਚੱਲੀਏ
 ਪਾਣੀ ਦੇ ਪੱਜ ਜੋਗੀ ਦੇਖੀਏ ਨੀ
 ਕਿੱਥੇ ਰੱਖਾਂ ਨਣਦੇ ਛੋਲ ਨੀ
 ਕਿੱਥੇ ਤਾਂ ਖੜ੍ਹਕੇ ਜੋਗੀ ਦੇਖੀਏ ਨੀ
 ਨੀਵੇਂ ਤਾਂ ਧਰ ਦੇ ਭਾਬੋ ਛੋਲ ਨੀ
 ਉੱਚੇ ਤਾਂ ਖੜ੍ਹਕੇ ਜੋਗੀ ਦੇਖੀਏ ਨੀ

ਏਸ ਜੋਗੀ ਦੇ ਲੰਬੇ ਲੰਬੇ ਕੇਸ ਨੀ
 ਦਹੀਓਂ-ਕਟੋਰੇ ਜੋਗੀ ਨ੍ਹਾਂਵਦਾ ਨੀ
 ਏਸ ਜੋਗੀ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਚਿੱਟੇ ਦੰਦ ਨੀ
 ਦਾਤਣ ਤੇ ਕੁਰਲੀ ਜੋਗੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਨੀ
 ਏਸ ਜੋਗੀ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਸੋਹਣੇ ਨੈਣ ਨੀ
 ਸੁਰਮਾ ਸਲਾਈ ਜੋਗੀ ਪਾਂਵਦਾ ਨੀ
 ਏਸ ਜੋਗੀ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਸੋਹਣੇ ਪੈਰ ਨੀ
 ਬੂਟ ਜਰਾਬਾਂ ਜੋਗੀ ਪਾਂਵਦਾਂ ਨੀ

ਚਲ ਨੀ ਭਾਬੋ ਘਰ ਨੂੰ ਚੱਲ ਨੀ
 ਸੱਸ ਉਡੀਕੇ ਨੂੰਹੇ ਆ ਘਰੇ
 ਸੱਸ ਨੂੰ ਨੂੰਹਾਂ ਨਣਦੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਨੀ
 ਮੈਂ ਮਨ ਰੱਖਾਂ ਵਲ ਜੋਗੀ ਦੇ ਨੀ

ਚਲ ਨੀ ਭਾਬੋ ਘਰ ਨੂੰ ਚੱਲੀਏ ਨੀ
 ਸਹੁਰਾ ਉਡੀਕੇ ਨੂੰਹੇ ਆ ਘਰੇ
 ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਨਣਦੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਨੇ
 ਮੈਂ ਮਨ ਰੱਖਾਂ ਵਲ ਜੋਗੀ ਦੇ ਨੀ

ਚਲ ਵੇ ਜੋਗੀ ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਵੇ
 ਕੁੰਡੀ ਸੋਟਾ ਤੇਰਾ ਮੈਂ ਚੱਕਾਂ ਵੇ
 ਮਰ ਵੇ ਜੋਗੀ ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਵੇ
 ਤੈਂ ਮੇਰੀ ਚੰਚਲ ਭਾਬੋ ਮੋਹ ਲਈ ਵੇ
 ਮਰਨ ਨੀ ਨਣਦੇ ਤੇਰੇ ਵੀਰ
 ਇਹ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਜੋਗੀ ਕਿਉਂ ਮਰੇ
 ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗੋਗੀ ਢੂਰ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਗਏ ਢੋਲ ਜਾਨੀ ਨੂੰ ਬਹਾਨਿਆਂ ਨਾਲ
 ਸਦਦੀ ਹੈ:-

ਲਿਖ ਲਿਖ ਚਿੱਠੀਆਂ ਮੈਂ ਭੇਜਦੀ
 ਵੇ ਚੀਰੇ ਵਾਲਿਆ
 ਘਰ ਥੋੜੀ ਭੈਣ ਜੀ ਬੀਮਾਰ
 ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਆਵਣਾ

ਦੰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ
ਮੈਂ ਭੇਜਦਾ ਨੀ ਗੋਰੀਏ
ਬੀਬੀ ਜੀ ਦਾ ਇਲਾਜ
ਲੈਣਾ ਜੀ ਕਰਾ

ਲਿਖ ਲਿਖ ਚਿੱਠੀਆਂ ਮੈਂ ਭੇਜਦੀ
ਵੇ ਚੀਰੇ ਵਾਲਿਆ
ਘਰ ਥੋੜੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੀਮਾਰ
ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਆਵਣਾ

ਦੰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ
ਮੈਂ ਭੇਜਦਾ ਨੀ ਗੋਰੀਏ
ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਇਲਾਜ
ਲੈਣਾ ਜੀ ਕਰਾ

ਲਿਖ ਲਿਖ ਚਿੱਠੀਆਂ ਮੈਂ ਭੇਜਦੀ
ਵੇ ਚੀਰੇ ਵਾਲਿਆ
ਘਰ ਥੋੜੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਬੀਮਾਰ
ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਆਵਣਾ

ਦੰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ
ਮੈਂ ਭੇਜਦਾ ਨੀ ਗੋਰੀਏ
ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਇਲਾਜ
ਲੈਣਾ ਜੀ ਕਰਾ

ਲਿਖ ਲਿਖ ਚਿੱਠੀਆਂ ਮੈਂ ਭੇਜਦੀ
ਵੇ ਚੀਰੇ ਵਾਲਿਆ
ਘਰ ਥੋੜੀ ਅੌਰਤ ਜੀ ਬੀਮਾਰ
ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਆਵਣਾ

ਛੁੱਟ ਗਈਆਂ ਦਵਾਤਾਂ
ਛੁੱਟ ਗਈਆਂ ਕਲਮਾਂ
ਅਸੀਂ ਘਰ ਜੀ
ਜਰੂਰ ਆਵਣਾ

ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਮਥਿਹਾਸਕ ਲੰਬੇ ਗੌਣ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੇਖ ਦੇ ਲੰਬੇ ਹੋਣ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕਾਰਨ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਗੀਤ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਲੰਬੇ ਗੌਣਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ “ਸ਼ਾਵਾ ਨੀ ਬੰਬੀਹਾ ਬੋਲੇ” ਵਿਚ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ!

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਰਥਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਰੋਕਾਰ ਤਬਦੀਲ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਲੰਬੇ ਗਾਊਣ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਦੇ ਚੇਤਿਆਂ 'ਚੋਂ ਵਿਸਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹਦ ਤਕ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮੁਲਵਾਨ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਹਨ!

ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ

ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਲੋਕ-ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਹੈ! ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਡੁੱਲ ਵਾਂਗ ਖਿੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਗੋਰਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ! ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੇ ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਰੰਗ ਨਾ ਮਾਣਿਆਂ ਹੋਵੇ। ਗਿੱਧਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦਾ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਅਵਸਰ ਤੇ ਨੱਚਿਆ (ਪਾਇਆ) ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣ ਸਮੇਂ ਕੇਵਲ ਨੱਚਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਬਲਕਿ ਮਨ ਦੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵੀ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲੁ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਕਾਵਿ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਅੰਗ ਹਨ ਜੋ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਉਪਲਭਧ ਹਨ। ਇਹ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹਨ ਲੰਬੀਆਂ ਤੇ ਇਕ ਲੜੀਆਂ। ਇਕ ਲੜੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਮਲਵਈ ਟੱਪੇ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹਨ। ਲੰਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਇਕ ਜਣਾ ਲੰਬੀ ਬਾਂਹ ਕਰਕੇ ਉਚੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੋਲੀ ਦੀਆਂ ਅੰਤਲੀਆਂ ਦੋ ਲਾਇਨਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਰਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਦੇ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤਾੜੀਆਂ ਦੇ ਤਾਲ ਨਾਲ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ! ਇਕ ਲੜੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਟੱਪੇ ਜਾਂ ਇਕ ਤੁਕੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ! ਡਾ.ਆਤਮ ਹਮਰਾਹੀ ਅਨੁਸਾਰ “ਸੰਸਾਰ ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਛੋਟੀ ਅਨੂਪਮ ਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਪੰਜ ਰੂਪ ਹਨ-ਗਜ਼ਲ ਦਾ ਸ਼ਿਆਰ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਕਪਲੈਟ, ਪਿੰਗਲ ਦਾ ਦੋਹਰਾ-ਸੌਰਠਾ, ਮਲਵਈ ਟੱਪੇ ਅਤੇ ਜਾਪਾਨੀ ਹਾਇਕੂ। ਮਲਵਈ ਟੱਪੇ ਆਪਣੀ ਕਾਵਿ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਅਨੂਪਮਤਾ ਕਾਰਨ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੀ ਉਤਮ ਕਾਵਿ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹਨ”।*

ਅਲੰਕਾਰਾਂ, ਉਪਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਨਾਜ਼ਕ ਖਿਆਲੀ ਨਾਲ ਗਲੇਫੀਆਂ ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਇਹ ਬੋਲੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਕਾਵਿ ਦਾ ਸਰਬੋਤਮ ਰੂਪ ਹਨ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਾਂਗ ਬੋਲੀਆਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਯੱਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ

*“ਖੰਡ ਮਿਸ਼ਨੀ ਦੀਆਂ ਡਲੀਆਂ”, ਪੰਨਾ:15।

ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਬਲਕਿ ਸਮੂਹਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਈ ਸਾਂਝੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਐਨੀ ਸਰਲਤਾ ਭਰਪੂਰ ਰਚਨਾ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਦੀਆਂ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਤੈਅ ਕਰਕੇ ਮੂੰਹੋਂ ਮੂੰਹੀ ਸਾਡੇ ਤੀਕ ਪੁੱਜੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਰਚਨ-ਹਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਬਾਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਬਹੁ-ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ।

ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ 'ਲੋਕ ਵੇਦ' ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਾਂਸਕਿਤ੍ਰਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਪੱਖ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਇਕ ਲੜੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਅਥਵਾ ਟੱਪੇ ਤਾਂ ਅਖਾਣਾਂ ਵਾਂਗ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁੰਹ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਨਿਤ-ਵਿਹਾਰ ਤੇ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲਾਂ, ਸਰੋਕਾਰਾਂ, ਵਿਗੋਚਿਆਂ, ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਵਾਹਨ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜਨ ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਤਮਾ ਧੜਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਲਕੋਈ ਬੈਠੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਕੇਵਲ ਸਾਹਿਤਕ ਮਹੱਤਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਲੋਕਪਾਰਾਈ ਦਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵਾਚਣ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਮੁਲਵਾਨ ਵਿਗਾਸਤ ਦੇ ਅਣਵਿਧ ਮੌਤੀ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਪਿੜ ਮੱਘਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਵਾਲੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਬੰਦਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-

ਗੁਰੂ ਧਿਆਕੇ ਮੈਂ ਪਾਵਾਂ ਬੋਲੀ
ਸਭ ਨੂੰ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਵਾਂ
ਬੇਸ਼ਕ ਮੈਨੂੰ ਮਾੜਾ ਆਖੋ
ਮੈਂ ਮਿਠੇ ਬੋਲ ਸੁਣਾਵਾਂ
ਭਾਈਵਾਲੀ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗੇ ਪਿਆਰੀ
ਰੋਜ਼ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਆਵਾਂ
ਗੁਰੂ ਦਿਆਂ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦਾ--
ਮੈਂ ਵਧ ਕੇ ਜਸ ਗਾਵਾਂ

ਕੋਈ ਬੋਲੀਕਾਰ ਰੱਬ ਦਾ ਸੁਕਰਾਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ:-

ਧਰਤੀ ਜੇਡ ਗਰੀਬ ਨਾ ਕੋਈ
ਇੰਦਰ ਜੇਡ ਨਾ ਦਾਤਾ
ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੇਡ ਨਾ ਪੰਡਤ ਕੋਈ
ਸੀਤਾ ਜੇਡ ਨਾ ਮਾਤਾ

ਲਛਮਣ ਜੇਠ ਜਤੀ ਨਾ ਕੋਈ
 ਰਾਮ ਜੇਡ ਨਾ ਭਰਾਤਾ
 ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੇਡਾ ਭਰਾਤ ਨਾ ਕੋਈ
 ਜਿਸ ਹਰਕਾ ਨਾਮ ਪਛਾਤਾ
 ਦੁਨੀਆਂ ਮਾਣ ਕਰਦੀ-
 ਰੱਬ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ
 ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਮਘਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਕੋਈ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਗਾ ਉਠਦਾ
 ਹੈ:-

ਸੱਜਣ ਸੁਆਮੀ ਮੇਰਾ
 ਮਿੱਠੇ-ਮਿੱਠੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦਾ

*

ਸਾਡੇ ਜਲਣ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਦੀਵੇ
 ਰੱਤੀ ਆਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੀ

*

ਅਮਲਾਂ ਤੇ ਹੋਣਗੇ ਨਬੇੜੇ
 ਜਾਤ ਕਿਸੇ ਪੁਛਣੀ ਨਹੀਂ

*

ਹਿਉਮੇ ਵਾਲਾ ਰੋਗ ਬੁਰਾ
 ਰੱਬਾ ਲੱਗ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਾਵੇ

*

ਕਿੱਕਰਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਬੀਜ ਕੇ
 ਕਿਥੋਂ ਮੰਗਦੈਂ ਦਸੌਰੀ ਦਾਖਾਂ

ਮੁਢ ਕਦੀਮ ਤੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਾਂਤ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰਾਂਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਸਦਕਾ
 ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼
 ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ! ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਲਹਿ ਲਹਾਂਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ, ਮਹਿਕਾਂ ਵੰਡਦੇ
 ਹੁੱਖਾਂ ਤੇ ਛੁਲ ਬੂਟਿਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਮਨ ਨੂੰ ਟੁੰਬਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ
 ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸੁਹਜ ਭਰਪੂਰ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ! ਕਣਕ, ਮੱਕੀ,
 ਕਪਾਹ, ਛੋਲੇ, ਸਰ੍ਹੋਂ, ਬਾਜਰਾ, ਚਰੂੰ, ਅਲਸੀ, ਮੂੰਗੀ, ਜੌਂ, ਕਰੋਲੇ, ਕੱਦੂ, ਮੂੰਗਰੇ ਤੇ
 ਖਰਬੂਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਅਨੇਕਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ:-

ਬੱਗੀ ਬੱਗੀ ਕਣਕ ਦੇ
 ਮੰਡੇ ਪਕਾਉਣੀ ਆਂ
 ਛਾਵੇਂ ਬਹਿਕੇ ਖਾਵਾਂਗੇ
 ਚਿਤ ਕਰੂ ਮੁਕਲਾਵੇ ਜਾਵਾਂਗੇ

*

ਅਸੀਂ ਯਾਰ ਦੀ ਤ੍ਰੀਕੇ ਜਾਣਾ
ਕਣਕ ਦੇ ਲਾਹ ਦੇ ਫੁਲਕੇ

*

ਪੱਲਾ ਕੀਤਾ ਲੱਡੂਆਂ ਨੂੰ
ਪੱਟੂ ਸੁਟ ਗਿਆ ਮੱਕੀ ਦੇ ਦਾਣੇ

*

ਛੜੇ ਪੈਣਗੇ ਮੱਕੀ ਦੀ ਰਾਖੀ
ਰੰਨਾਂ ਵਾਲੇ ਘਰ ਪੈਣਗੇ

*

ਪਰੇ ਹਟਜਾ ਕਪਾਹ ਦੀਏ ਛਟੀਏ
ਪਤਲੋਂ ਨੂੰ ਲੰਘ ਜਾਣ ਦੇ

*

ਤਾਰੋ ਹਸਦੀ ਖੇਤ 'ਚੋਂ ਲੰਘਗੀ
ਜੱਟ ਦੀ ਕਪਾਹ ਖਿੜਗੀ

*

ਗੰਨੇ ਚੂਪ ਲੈ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਪੋਲੇ
ਲੱਡੂ ਖਾ ਲੈ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ

*

✓ ਕਾਲੀ ਤਿਤਗੀ ਕਮਾਦੋਂ ਨਿਕਲੀ
ਉਡਦੀ ਨੂੰ ਬਾਜ ਪੈ ਗਿਆ

*

ਚੰਦਰੇ ਜੇਠ ਦੇ ਛੋਲੇ
ਕਦੇ ਨਾ ਧੀਏ ਜਾਈਂ ਖੇਤ ਨੂੰ

*

ਕਾਹਨੂੰ ਆ ਗਿਐਂ ਸਰਹੋਂ ਦਾ ਫੁਲ ਬਣਕੇ
ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਤੌਰਨੀ ਨਹੀਂ

*

ਤੈਨੂੰ ਗੰਦਲਾਂ ਦਾ ਸਾਗ ਤੁੜਾਵਾਂ
ਸਰੋਂ ਵਾਲੇ ਆਜੀਂ ਖੇਤ ਨੂੰ

*

ਮੀਂਹ ਪਾ ਦੇ ਲਾ ਦੇ ਝੜੀਆਂ
ਬੀਜ ਲਈਏ ਮੌਠ ਬਾਜਰਾ

*

ਗੁੜ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਆਈ
ਲਕ ਲਕ ਹੋ ਗੇ ਬਾਜਰੇ

*

ਮੇਰੀ ਡਿਗਪੀ ਚਰ੍ਹੀ ਦੇ ਵਿਚ ਗਾਨੀ
ਚਕ ਲਿਆ ਮੋਰ ਬਣਕੇ

*

ਕਾਲਾ ਨਾਗ ਨੀ ਚਰ੍ਹੀ ਵਿਚ ਮੇਲ੍ਹੇ
ਬਾਹਮਣੀ ਦੀ ਗੁੜ ਵਰਗਾ

*

ਮੇਰੀ ਨਣਦ ਚੱਲੀ ਮੁਕਲਾਵੇ
ਅਲਸੀ ਦੇ ਛੁੱਲ ਵਰਗੀ

*

ਉੱਚੇ ਟਿੱਬੇ ਇਕ ਮੂੰਗੀ ਦਾ ਬੂਟਾ
ਉਹਨੂੰ ਲੱਗੀਆਂ ਢਾਈ ਟਾਂਟਾਂ
ਕਰਾਦੇ ਨੀ ਮਾਏਂ ਜੜੁੱਤ ਬਾਂਕਾਂ

*

ਉੱਚੇ ਟਿੱਬੇ ਇਕ ਜੌਆਂ ਦਾ ਬੂਟਾ
ਉਹਨੂੰ ਲੱਗੀਆਂ ਬੱਲੀਆਂ
ਬੱਲੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਸੀਰ
ਕੁੜਤੀ ਮਲਮਲ ਦੀ
ਭਖ ਭਖ ਉਠੇ ਸਰੀਰ

*

ਗੰਢੇ ਤੇਰੇ ਕਰੇਲੇ ਮੇਰੇ
ਖੂਹ ਤੇ ਮੰਗਾ ਲੈ ਰੋਟੀਆਂ

*

ਮੇਰੀ ਮੱਚਗੀ ਕੱਦੂ ਦੀ ਤਰਕਾਰੀ
ਆਇਆ ਨਾ ਪਰੇਟ ਕਰਕੇ

*

ਮੈਂ ਮੂੰਗਰੇ ਤੜਕ ਕੇ ਲਿਆਈ
ਰੋਟੀ ਖਾ ਲੈ ਅੰਤ ਟੱਬਰਾ

*

ਗੋਗੀ ਗਲੂ ਦਾ ਬਣੇ ਖਰਬੂਜਾ
ਡੰਡੀਆਂ ਦੀ ਵੇਲ ਬਣਜੇ

ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਰੁਖਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾਤੇ ਹਨ। ਭਲਾ ਜੀਵਨ ਦਾਤਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਮਨ ਕਿਵੇਂ ਭੁਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਿਪਲ, ਬੋਹੜ, ਕਿੱਕਰ, ਬੇਗੀਆਂ, ਨਿੰਮ, ਜੰਡ, ਕਰੀਰ, ਟਾਹਲੀ, ਨਿੰਬੂ, ਅੰਬ ਅਤੇ ਜਾਮਣਾਂ ਦੇ ਰੁਖ ਲੋਕ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਲਹਿਲਹਾਉਂਦੇ ਨਜ਼ਰਿੰਦੇ ਹਨ:-

ਪਿਪਲਾ ਵੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਿਆ
ਤੇਰੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਛਾਵਾਂ
ਢਾਬ ਤੇਰੀ ਦਾ ਗੰਧਲਾ ਪਾਣੀ
ਉਤੋਂ ਬੂਰ ਹਟਾਵਾਂ
ਸੱਭੇ ਸਹੇਲੀਆਂ ਸਹੁਰੇ ਗਈਆਂ
ਕਿਸ ਨੂੰ ਹਾਲ ਸੁਣਾਵਾਂ
ਚਿੱਠੀਆਂ ਬਰੰਗ ਭੇਜਦਾ-
ਕਿਹੜੀ ਛਾਉਣੀ ਲੁਆ ਲਿਆ ਨਾਵਾਂ

*

ਪਿਪਲਾ ਦਸਦੇ ਵੇ
ਕਿਹੜਾ ਰਾਹ ਸੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਾਵੇ

*

ਪਿਪਲਾਂ ਉੱਤੇ ਆਈਆਂ ਬਹਾਰਾਂ
ਬੋਹੜਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੀਆਂ ਗੋਹਲਾਂ
ਜੰਗ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਹ ਵੇ
ਦਿਲ ਦੇ ਬੋਲ ਮੈਂ ਬੋਲਾਂ

*

ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਵੱਧ ਕਿੱਕਰੇ
ਅਸੀਂ ਸੱਸ ਦਾ ਸੰਦੂਕ ਬਣਾਉਣਾ

*

ਮੁੰਡਾ ਰੋਹੀ ਦੀ ਕਿੱਕਰ ਦਾ ਜਾਤੂ
ਵਿਆਹ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਤੂਤ ਦੀ ਛਟੀ

*

ਬੇਗੀਏ ਨੀ ਤੈਨੂੰ ਬੇਰ ਬਬੇਰੇ
ਕਿੱਕਰੇ ਨੀ ਤੈਨੂੰ ਤੁੱਕੇ
ਰਾਂਝਾ ਦੂਰ ਖੜਾ
ਦੂਰ ਖੜਾ ਦੂੰਖ ਪੁੱਛੇ

*

✓ ਚਿੱਤ ਬੱਕਰੀ ਲੈਣ ਨੂੰ ਕਰਦਾ
ਬੰਨੇ ਬੰਨੇ ਲਾ ਦੇ ਬੇਗੀਆਂ

*

ਕੌੜੀ ਨਿੰਮ ਨੂੰ ਪਤਾਸੇ ਲਗਦੇ
ਵਿਹੜੇ ਛੜਿਆਂ ਦੇ

*

ਤੇਰੇ ਝੁਮਕੇ ਲੈਣ ਹੁਲਾਰੇ
ਨਿੰਮ ਨਾਲ੍ਹ ਝੂਟਦੀਏ

*

ਮੈਨੂੰ ਕੱਲੀ ਨੂੰ ਚੁਬਾਰਾ ਪਾਦੇ
ਰੋਹੀ ਵਾਲਾ ਜੰਡ ਵੇਚ ਕੇ

*

ਮਰਗੀ ਨੂੰ ਰੁੱਖ ਰੋਣਗੇ
ਅੱਕ ਢੱਕ ਤੇ ਕਹੀਰ ਜੰਡ ਬੇਗੀਆਂ

*

ਆਮ ਖਾਸ ਨੂੰ ਡੇਲੇ
ਮਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡ ਦਾ ਕੜਾਹ

*

ਕੌਲ ਕੱਲਰ ਵਿਚ ਲਗਗੀ ਟਾਹਲੀ
ਵਧਗੀ ਸਰੂਆਂ ਸਰੂਆਂ
ਆਉਂਦਿਆ ਰਾਹੀਅਾ ਘੜਾ ਚੁਕਾ ਜਾ
ਕੌਣ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਖੜੀਆਂ
ਖੜੀਆ ਦੇ ਸਾਡੇ ਪੱਟ ਫੁਲ ਜਾਂਦੇ
ਹੇਠੋਂ ਮਚਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ
ਰੂਪ ਕੁਆਰੀ ਦਾ-
ਖੰਡ ਮਿਸ਼ਰੀ ਦੀਆਂ ਡਲੀਆਂ

*

ਰੱਤਾ ਪਲੰਘ ਚੰਨਣ ਦੇ ਪਾਵੇ
ਤੋੜ ਤੋੜ ਖਾਣ ਹੱਡੀਆਂ

*

ਛਡ ਕੇ ਦੇਸ ਦੁਆਬਾ
ਅੰਬੀਆਂ ਨੂੰ ਤਰਸੇਂਗੀ

*

✓ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ
ਬਈ ਅੰਬ ਉੱਤੇ ਤਾਰੇ ਬੋਲਦੀ
ਬੱਲੇ ਬੋਲਦੇ ਬੱਕਰੀਆਂ ਵਾਲੇ

*

ਜੇਠ ਹਾੜ ਵਿਚ ਅੰਬ ਬਥੇਰੇ
 ਸਾਉਣ ਜਾਮੁੰ ਪੀਲ੍ਹਾਂ
 ਰਾਂਝਿਆ ਆਜਾ ਵੇ
 ਤੈਨੂੰ ਪਾਕੇ ਪਟਾਰੀ ਵਿਚ ਕੀਲਾਂ

ਪਸੂ ਧੰਨ ਸਦਾ ਹੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਧਰੋਹਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਖੇਤੀ ਦਾ
 ਦਾਰੋਮਦਾਰ ਬਲਦਾਂ ਬੋਤਿਆਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਸੀ। ਪਸੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਬਾਰੇ ਅਨੇਕਾਂ ਬੋਲੀਆਂ
 ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:-

ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਿੰਡ ਸੁਣੀਂਦਾ
 ਪਿੰਡ ਸੁਣੀਂਦਾ ਲੱਲੀਆਂ
 ਓਥੋਂ ਦੇ ਦੋ ਬਲਦ ਸੁਣੀਂਦੇ
 ਗਲੁ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਟੱਲੀਆਂ
 ਨਠ ਨਠ ਕੇ ਉਹ ਮੱਕੀ ਬੀਜਦੇ
 ਹੱਥ ਹੱਥ ਲੱਗੀਆਂ ਛੱਲੀਆਂ
 ਬੰਤੇ ਦੇ ਬੈਲਾਂ ਨੂੰ-
 ਪਾਵਾਂ ਗੁਆਰੇ ਦੀਆਂ ਫਲੀਆਂ

*

ਮੂਹਰੇ ਰੱਬ ਭਾਬੇ ਦਾ
 ਪਿੱਛੇ ਇਦਰ ਵੀਰ ਦਾ ਬੋਤਾ

*

ਬੋਤਾ ਲਿਆਵੀਂ ਉਹ ਮਿੱਤਰਾ
 ਜਿਹੜਾ ਡੰਡੀਆਂ ਹਿੱਲਣ ਨਾ ਦੇਵੇ

*

ਪਤਲੋਂ ਦੇ ਹੱਥ ਗੜਵਾ
 ਬੂਗੀ ਮੱਝ ਨੂੰ ਬਾਪੀਆਂ ਦੇਵੇ

*

ਮਰ ਗਈ ਵੇ ਛੁਫੜਾ
 ਮੱਝ ਕੱਟਾ ਨੀ ਝਲਦੀ

*

ਬੱਕਰੀ ਦਾ ਦੂਧ ਗਰਮੀ
 ਵੇ ਛੱਡ ਗੁਜ਼ਰੀ ਦੀ ਯਾਰੀ

*

ਮੇਰੀ ਬੱਕਰੀ ਚਾਰ ਲਿਆ ਦਿਓਰਾ
 ਮੈਂ ਨਾ ਤੇਰਾ ਹੱਕ ਰਖਦੀ

ਕਿੱਧਰੇ ਪੰਛੀ ਚਹਿ ਚਹਾਊਂਦੇ ਹਨ:-

ਕੋਇਲ ਨਿੱਤ ਕੂਕਦੀ
ਕਦੇ ਬੋਲ ਚੰਦਰਿਆ ਕਾਵਾਂ

*

ਅੱਖ ਪਟਵਾਰਨ ਦੀ
ਜਿਊਂ ਇਲ੍ਹ ਦੇ ਆਹਲਣੇ ਆਂਡਾ

*

ਬਣਕੇ ਕਬੂਤਰ ਚੀਨਾ
ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਆਜਾ ਬੱਲੀਏ

*

ਕੁੰਜੇ ਪਹਾੜ ਦੀਏ
ਕਦੇ ਪਾ ਵਤਨਾਂ ਵਲ ਫੇਰਾ

*

ਸਾਡੇ ਤੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਗ ਬਥੇਰੇ
ਨਿੰਮ ਦਾ ਤੂੰ ਮਾਣ ਨਾ ਕਰੀਂ

*

ਕਾਟੋ ਦੁੱਧ ਰਿੜਕੇ
ਚੁਗਲ ਝਾਤੀਆਂ ਮਾਰੇ

*

ਮਿਤਰਾਂ ਦੇ ਤਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ
ਮੈਂ ਹੱਥ ਤੇ ਚੋਗ ਚੁਗਾਵਾਂ

*

ਜਦੋਂ ਬਿਸ਼ਨੀ ਬਾਗ ਵਿਚ ਆਈ
ਭੌਰਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈ ਗਿਆ

*

ਮੁੰਡਾ ਅਨਦਾਹੜੀਆਂ ਸੁੱਕਾ ਨਾ ਜਾਵੇ
ਲੜਜਾ ਭਰਿਡ ਬਣਕੇ

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤੇ-ਨਾਤੇ, ਸਾਕ ਸਕੀਰੀਆਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਮੋਹ ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਬਲਕਿ ਸਮਾਜਕ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਸਯੋਗ ਕੜੀ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰੋਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਾਦਕੇ-ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਾਕਾਂ ਬਾਰੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਤਖਤ ਹਜ਼ਾਰਿਓਂ-ਵੰਗਾਂ ਆਈਆਂ
ਬੜੇ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਪਾਵਾਂ

ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਦੇਸ ਛਡ ਕੇ
ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਮੁਕਲਾਵੇ ਜਾਵਾਂ

*

ਮਾਏਂ ਨੀ ਮਾਏਂ ਮੈਨੂੰ ਜੁੱਤੀ ਸਮਾਦੇ
ਮਾਏਂ ਨੀ ਮਾਏਂ ਮੈਨੂੰ ਜੁੱਤੀ ਸਮਾਦੇ
ਹੇਠ ਲੁਆਦੇ ਬੁਰੀਆਂ
ਨੀ ਆਹ ਦਿਨ ਖੇਡਣ ਦੇ
ਸੱਸਾਂ ਨਨਾਣਾਂ ਬੁਰੀਆਂ

*

ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਨੂੰ ਪੱਖੇ ਦੀ ਝੱਲ ਮਾਰੇ
ਉਹ ਵਰ ਟੋਲੀਂ ਬਾਬਲਾ

*

ਤੇਰੀ ਕੱਸੀ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਬਥੇਗੀ
ਪਾ ਦੇ ਬਾਪੂ ਨੱਥ ਮਛਲੀ

*

ਚਾਚੇ ਤਾਏ ਮਤਲਬ ਦੇ
ਛੱਕਾਂ ਪੂਰਦੇ ਅੰਮਾਂ ਦੇ ਜਾਏ

*

ਇਕ ਵੀਰ ਦਈਂ ਵੇ ਰੱਬਾ
ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਗਹਿਣਾ

*

ਪੁੱਤ ਵੀਰ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਮੇਰਾ
ਨਾਚਿਂ ਜੜ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ

*

ਚਿੱਟੇ ਚਾਚਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁੰਨ ਕੀਤੇ
ਰੱਬ ਨੇ ਬਣਾਈਆਂ ਜੋੜੀਆਂ

*

ਚਾਚਿ ਮੁਕਲਾਵੇ ਦਾ
ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਨੇ ਪਿੰਜਣੀ ਤੋੜੀ

*

ਘੁੰਡ ਕੱਚ ਲੈ ਪਤਲੀਏ ਨਾਰੇ
ਸਹੁਰਿਆਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਆ ਗਿਆ

*

ਪੁੱਤ ਮਰਜੇ ਬਚੋਲਿਆ ਤੇਰਾ
ਹਾਣ ਦਾ ਨਾ ਵਰ ਟੋਲਿਆ

*

ਚੜ੍ਹਦੇ ਛਿਪਦੇ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦੀ
ਗਮ ਪੀਵਾਂ ਗਮ ਖਾਵਾਂ
ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਦਸ ਨਾ ਗਿਆ
ਚਿੱਠੀਆਂ ਕਿਧਰ ਨੂੰ ਪਾਵਾਂ

*

✓ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਰੱਖੀ ਲਾਡਲੀ
ਅੱਗੋਂ ਸੱਸ ਬਘਿਆੜੀ ਟੱਕਰੀ

*

ਤੈਨੂੰ ਸੱਸ ਦੇ ਮਰੇ ਤੇ ਪਾਵਾਂ
ਸੁਥਣੇ ਸੂਫ ਦੀਏ

*

✓ ਰਾਂਝਾ ਰੁਲਦੂ ਬੱਕਰੀਆਂ ਚਾਰੇ
ਘਰ ਮੇਰੇ ਜੇਠ ਦੀ ਪੁੱਗੇ

*

✓ ਰੋਟੀ ਲੈਕੇ ਦਿਓਰ ਦੀ ਚੱਲੀ
ਅੱਗੇ ਜੇਠ ਬੱਕਰਾ ਹਲ੍ਹ ਵਾਹੇ

*

ਮੇਰੀ ਨਣਦ ਚੱਲੀ ਮੁਕਲਾਵੇ
ਪਿੱਪਲੀ ਦੇ ਪੱਤ ਵਰਗੀ

*

ਨਣਦੇ ਜਾ ਸਹੁਰੇ
ਭਾਵੇਂ ਲੈ ਜਾ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਵਾਲੇ

*

ਛੋਟਾ ਦਿਓਰ ਭਾਬੀਆਂ ਦਾ ਗਹਿਣਾ
ਪੱਟਾਂ ਵਿਚ ਖੇਡਦਾ ਫਿਰੇ

*

ਕਾਲਾ ਦਿਓਰ ਕਜਲੇ ਦੀ ਧਾਰੀ
ਅੱਖੀਆਂ 'ਚ ਪਾ ਰਖਦੀ

*

ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਸ਼ੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਰਸ ਭਰਪੂਰ 'ਤੇ ਸੁਹਜਮਈ
ਬੋਲੀਆਂ ਉਪਲਬਧ ਹਨ:-

ਲੰਮੀ ਦੀ ਕੀ ਥੰਮੀ ਗੱਡਣੀ
ਮੇਰੀ ਪਤਲੇ ਫੁਲ ਪਤਾਸਾ

*

ਕੱਚੀ ਯਾਰੀ ਲੱਡੂਆਂ ਦੀ
ਲੱਡੂ ਮੁਕਰੇ ਯਰਾਨੇ ਟੁਟਗੇ

*

ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਝੱਲਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ
ਕੰਨੋਂ ਲਾਹ ਦੇ ਸੋਨ ਚਿੜੀਆਂ

*

ਰੰਨ ਨੂ ਕੇ ਛੱਪੜ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੀ
ਸੁਲਫੇ ਦੀ ਲਾਟ ਵਰਗੀ

*

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਦੀ ਲਾਲੀ
ਰੂਪ ਕੁਆਰੀ ਦਾ

*

ਗੋਰਾ ਰੰਗ ਤੇ ਸ਼ਰਬਤੀ ਅੱਖੀਆਂ
ਘੁੰਡ ਵਿਚ ਕੈਦ ਰੱਖੀਆਂ

*

ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਜੋਬਨ ਦੀ
ਉਡਦੀ ਧੂੜ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਵੇ

*

ਰੱਬਾ ਲਗ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਾਵੇ
ਗੁੜ ਨਾਲੋਂ ਇਸ਼ਕ ਮਿਠਾ

*

ਯਾਰੀ ਹੱਟੀ ਤੇ ਲਖਾਕੇ ਲਾਈਏ
ਦਗੇਦਾਰ ਹੋਗੀ ਦੁਨੀਆਂ

*

ਜੀਹਨੇ ਅੱਖ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਨਾ ਜਾਣੀ
ਮਾਰ ਗੋਲੀ ਆਸਕ ਨੂੰ

*

ਤੇਰੇ ਲਗਦੇ ਨੇ ਬੋਲ ਪਿਆਰੇ
ਚੌਕੀਦਾਰਾ ਲੈ ਲੈ ਮਿਤਰਾ

*

ਨਹੀਓਂ ਭੁਲਣਾ ਵਿਛੋੜਾ ਤੇਰਾ
ਸੱਭੇ ਦੁਖ ਭੁਲ ਜਾਣਗੇ

*

ਚੰਦ ਕੁਰ ਚਕਵਾਂ ਚੁੱਲ੍ਹਾ
ਕਿਤੇ ਯਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੜਾਕੇ ਮਾਰੂ

*

ਤੇਰੀ ਸਜ਼ਗੀ ਪੈੜ ਦਾ ਰੇਤਾ
ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਲਾਵਾਂ ਹਿੱਕ ਨੂੰ

*

ਕਲਜੁਗ ਬੜਾ ਜਮਾਨਾ ਖੋਟਾ
ਲੋਕ ਦੇਣ ਦੁਹਾਈ
ਊਚ ਨੀਚ ਨਾ ਕੋਈ ਦੇਖੇ
ਕਾਮ ਹਨੁੰਗੀ ਛਾਈ
ਨਾ ਕੋਈ ਮਾਮੀ ਫੂਫੀ ਦੇਖੇ
ਨਾ ਚਾਚੀ ਨਾ ਤਾਈ
ਨੂੰਹਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਸਹੁਰੇ ਝਾਕਣ
ਸੱਸਾਂ ਵਲ ਜਮਾਈ
ਪਾਪੀ ਕਲਜੁਗ ਨੇ-
ਊਲਟੀ ਨਦੀ ਚਲਾਈ

*

ਲੱਛੀ ਤੇਰੇ ਬੰਦ ਨਾ ਬਣੇ
ਮੁੜੇ ਮਰਗੇ ਕਮਾਈਆਂ ਕਰਦੇ

*

ਔੱਖੇ ਲੰਘਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਲਾਂਘੇ
ਛੱਡ ਦੇ ਤੂੰ ਵੇਲਦਾਰੀਆਂ

*

ਘਰ ਘਰ ਪੁੱਤ ਜੰਮਦੇ
ਭਗਤ ਸਿੱਧ ਨੀ ਕਿਸੇ ਬਣ ਜਾਣਾ

*

ਏਕਾ ਜਨਤਾ ਦਾ
ਲੋਕ ਰਾਜ ਦੀ ਕੁੰਜੀ

*

ਧਰਤੀ ਜਾਗ ਪਈ
ਪਾਊ ਜਿੱਤ ਲੁਕਾਈ

*

‘ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਖੂਹ ਭਰਦਿਆਂ, ਮੈਥੋਂ ਜਗ ਜਿੱਤਿਆਂ ਨਾ ਜਾਵੇ’ ਲੋਕ ਬੋਲੀ
ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ
ਆਪਣੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ “ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਪਾਵਾਂ ਬੰਗਲਾ” ਵਿਚ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
ਇਹ ਬੋਲੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮੁਲਵਾਨ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਅਨਿਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹਨ।

ਦੋਹੇ

ਲੋਕ ਦੋਹਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਅਣਵਿਧ ਮੌਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਕਾਵਿ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਦਾਗਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਲਈ ਇਸ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਬੀਰ, ਸ਼੍ਰੇ਷਼ਠ ਫਰੀਦ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕਾਫ਼ੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਦੋਹਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਦੋਹਾ ਲੋਕ ਪੰਚਪਰਾ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਕਿੱਸਾਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਵੀਸ਼ਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਮਾਨਸ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਦੋਹਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਗੀਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਮਾਣਨ ਲਈ ਛੂੰਘੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਚੇਤੰਨ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ:-

ਊੱਚਾ ਬੁਰਜ ਲਾਹੌਰ ਦਾ
ਕੋਈ ਵਿਚ ਤੋਤੇ ਦੀ ਖੋਡ
ਦੋਹਾ ਗੀਤ ਗਿਆਨ ਦਾ
ਜੀਹਨੂੰ ਗੂਹੜੇ ਮਗਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ
ਦੋਹਿਆਂ ਵਿਚ ਛੂੰਘੀ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:-

ਊੱਚਾ ਬੁਰਜ ਲਾਹੌਰ ਦਾ
ਕੋਈ ਵੱਡੇ ਰਖਾਏ ਬਾਰ
ਦੋਹਾ ਗੀਤ ਗਿਆਨ ਦਾ
ਜੀਹਦੀ ਛੂੰਘੀ ਹੋਵੇ ਵਿਚਾਰ

ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਜਹ ਨ ਗਾਊਂਦਾ ਹੈ। ਐਨੀ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਤਾ ਹੈ ਦੋਹੇ ਦੀ:-

ਤੈਨੂੰ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਕਰਤਾਰ ਨੇ
ਨੀ ਕਾਹਦਾ ਕਰੇਂ ਗੁਮਾਨ
ਦੋਹਾ ਗੀਤ ਗਿਆਨ ਦਾ
ਜੀਹਨੂੰ ਗਾਵੇ ਕੁਲ ਜਹਾਨ

ਜਨ ਸਾਧਾਰਨ ਨੇ ਹੀ ਦੋਹੇ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸਿਰਜਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਾਰੇ ਦੋਹਾ ਆਪ ਗਵਾਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ:-

ਕਿਬੋਂ ਦੋਹਾ ਜਰਮਿਆਂ
ਕਿਬੋਂ ਲਿਆ ਬਣਾ
ਕੌਣ ਦੋਹੇ ਦਾ ਬਾਪ ਐ
ਕੌਣ ਦੋਹੇ ਦੀ ਮਾਂ
ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਵੀ ਦੋਹਾ ਆਪ ਹੀ ਮੋੜਦਾ ਹੈ:-

ਦਿਲ 'ਚੋਂ ਦੋਹਾ ਜਰਮਿਆਂ
ਚਿੱਤ 'ਚੋਂ ਲਿਆ ਬਣਾ
ਸੂਰਜ ਦੋਹੇ ਦਾ ਬਾਪ ਐ
ਧਰਤੀ ਦੋਹੇ ਦੀ ਮਾਂ

ਇਸੇ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਹੋਰ ਦੋਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹਨ:

ਕਿਬੋਂ ਦੋਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀ ਮੇਲਣੇ
ਕਿਬੋਂ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਨੀ ਅਗਾਸ਼
ਕੌਣ ਦੋਹੇ ਦੀ ਮਾਈ ਐ
ਨੀ ਕੌਣ ਦੋਹੇ ਦਾ ਬਾਪ

ਚਿੱਡੋਂ ਦੋਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀ ਸਖੀਏ
ਮਨੋਂ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਨੀ ਅਗਾਸ਼
ਜੀਭ ਦੋਹੇ ਦੀ ਮਾਈ ਐ
ਤੇ ਮੁਖ ਦੋਹੇ ਦਾ ਬਾਪ

ਦੋਹਾ ਲਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਕੋਈ ਜਣੀ ਆਪਣੀ ਸੂਝ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਇਕ ਹੋਰ ਦੋਹੇ ਰਾਹੀਂ ਕਰਦੀ ਹੈ:-

ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਦੋਹਾ ਉਗਿਆ ਭੈਣੇ
ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਣਾਇਆ ਇਹਨੂੰ ਨੀ ਆਪ
ਜੀਭ ਤਾਂ ਇਹਦੀ ਮਾਈ ਐ
ਕੋਈ ਬੋਲ ਨੀ ਇਹਦਾ ਬਾਪ

ਦੋਹਾ ਅਬਵਾ ਦੋਹਰਾ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰਿਕ ਛੰਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਦੋ ਚਰਣ (ਤੁਕਾਂ) ਤੇ 24 ਮਾਤਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਹਿਲਾ ਵਿਸ਼ਗਾਮ 13 ਪਰ ਦੂਜਾ 11 ਪਰ ਅੰਤ ਗੁਰੂ ਲਘੂ। ਇਕ-ਇਕ ਤੁਕ ਦੇ ਦੋ ਦੋ ਚਰਨ ਮੰਨ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਚਰਨ ਦੀਆਂ 13 ਮਾਤਰਾਂ, ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਚਰਨ ਦੀਆਂ ਰਿਆਰਾਂ ਤਿਆਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।*

ਦੋਹਾ ਕਾਵਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ

*ਭਾਈ ਕਾਨੁ ਸਿੰਘ, 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼', ਤੀਜਾ ਸੰਸਕ੍ਰਣ, ਪੰਨਾ-652।)

ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਮਾਨਸ ਨੇ ਅਪਣੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਲਈ ਇਸ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸਿੱਦਤ ਨਾਲ ਗਾਂਵਿਆ ਹੈ। ਲੋਕ ਦੋਹੇ ਅਤੇ ਲੋਕ ਦੋਹੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਣ ਕਣ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੋਹਿਆਂ ਦੇ ਰਚਣਹਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਬਾਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਅਤਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਾਂਗ ਇਹ ਵੀ ਜਨ ਸਮੂਹ ਦੀ ਦੇਣ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ, ਉਦਗਾਰਾਂ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ-ਗਮੀਆਂ, ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਸੱਲਾਂ ਅਤੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀਆਂ ਕੂਲ੍ਹਾਂ ਵਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਹਨ, ਇਸ਼ਕ ਮਜ਼ਾਜ਼ੀ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਸਦਾਚਾਰ ਦੀ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲੋਕ ਚੇਤਨਾ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸੁਹਜ-ਆਤਮਕ ਬੋਧ ਦੇ ਝਲਕਾਰੇ ਨਾਂਗੀਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਲੋਕ ਦੋਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮਾਣਕ ਮੌਤੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਦਾਚਾਰਕ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਰੁਮਾਂਚਿਕ ਜਿੰਦਗੀ ਧੜਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਦੇ ਮੁਰਾਦੇ 'ਗੁਣੀਆਂ' ਦੀ ਬਹੁਮੁੱਲੀ ਤੇ ਬਹੁਭਾਂਤੀ ਦੇਣ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦੀਦਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਦੋਹਾ ਲੰਬੀ ਹੋਕ ਅਤੇ ਠਰਾ ਨਾਲ ਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਦਾ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਦਾ ਅਨੂਠਾ ਤੇ ਅਗੰਮੀ ਸੁਆਦ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਰਾਤ ਵਿਚ ਦੋਹੇ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੋਹੇ ਗਾਉਣ ਨੂੰ ਦੋਹੇ ਲਾਉਣਾ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਦੀ ਆਮ ਪਰੰਪਰਾ ਸੀ। ਤੜਕਸਰ ਐਰਤਾਂ ਨੇ ਚੱਕੀਆਂ ਝੋਂ ਦੇਣੀਆਂ, ਕੋਈ ਦੁਧ ਰਿੜਕਦੀ, ਮਰਦ ਤਾਗਿਆਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਹਲ ਜੋੜ ਕੇ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ, ਕਿਧਰੇ ਹਲਟ ਚਲਦੇ। ਬਲਦਾਂ ਅਤੇ ਬੋਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਘੁੰਗਰਾਲਾਂ ਦੀ ਛਣਕਾਰ/ਨਾਲ ਇਕ ਅਨੂਠਾ ਰਾਗ ਉਤਪਨਨ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਘੁੰਗਰੂਆਂ, ਟੱਲੀਆਂ ਅਤੇ ਹਲਟ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਟਕ-ਟਕ ਨਾਲ ਤਾਲ ਦੇਂਦੇ ਹਾਲੀ ਅਤੇ ਨਾਕੀ ਵਜਦ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਦੋਹੇ ਲਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ। ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਰਾਤ 'ਚ ਦੋਹਿਆਂ ਦੇ ਦਰਦੀਲੇ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਵਿਸਮਾਦ ਭਰਪੂਰ ਸਮਾਂ ਬੰਨਿਆਂ ਜਾਣਾ। ਦੂਰੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਕੀ (ਨੱਕੇ ਛੱਡਣ ਵਾਲਾ) ਨੇ ਦੋਹਾ ਸੁਣ ਕੇ ਦੋਹੇ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੋਹੇ ਵਿਚ ਮੌਜਨਾ। ਸਾਂਤ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਬਿ੍ਹਾ ਦੀਆਂ ਕੂਲ੍ਹਾਂ ਵਹਿ ਟੁਰਨੀਆਂ। ਕਿਸੇ ਬਿ੍ਹਾ ਕੁਠੇ ਦੇ ਬੋਲ ਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਘੁਲ ਜਾਣੇ:-

ਕੱਲਰ ਦੀਵਾ ਮੱਚਦਾ
ਬਿਨ ਬੱਤੀ ਬਿਨ ਤੇਲ
ਨਹੀਂ ਰੱਬਾ ਚੱਕ ਲੈ
ਨਹੀਂ ਕਰਾ ਦੇ ਮੇਲ

ਅੱਗੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਦੋਹਾ ਲਾਉਣਾ:-

ਪੁਛ ਕੇ ਨਾ ਪੈਂਦੇ ਮਾਮਲੇ
ਨਿਹੁੰ ਨਾ ਲਗਦਾ ਜ਼ੋਰ
ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਸੁਖਾਲੀਆਂ
ਅੱਖੇ ਪਾਲਣੇ ਬੋਲ

ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਦਿਲਜਾਨੀ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਣੀ ਤੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ
ਸੁਲਤਾਨ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਦੇਂਦਿਆ ਦੋਹਾ ਲਾਉਣਾ:-

ਸੁਪਨਿਆਂ ਤੂੰ ਸੁਲਤਾਨ ਹੈਂ
ਉੱਤਮ ਤੇਰੀ ਜਾਤ
ਸੈ ਵਰਸਾਂ ਦੇ ਵਿਛੜੇ
ਆਣ ਮਲਾਵੇ ਰਾਤ
ਹੋਰ
ਸੁਪਨਿਆਂ ਤੈਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਾਵਾਂ
ਮੇਰਾ ਝੋਰੇ ਪਾ ਲਿਆ ਚਿੱਤ
ਰਾਤੀਂ ਸੁੱਤੇ ਦੋ ਜਣੇ
ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਇਕ

ਅੱਗੋਂ ਕਿਸੇ ਜੋਗੀ ਦਾ ਭੇਸ ਧਾਰ ਕੇ ਮਿਲਣ ਆਏ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੇ ਮਹਿਰਮ
ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ:

ਉੱਚਾ ਬੁਰਜ ਲਾਹੌਰ ਦਾ
ਕੋਈ ਖੜੀ ਸੁਕਾਵਾਂ ਕੇਸ
ਯਾਰ ਦਖਾਈ ਦੇ ਗਿਆ
ਕਰਕੇ ਭਗਾਵਾਂ ਭੇਸ
ਕਿੰਨੀ ਤੜਪ ਹੈ ਮਾਹੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਲਈ:-

ਉੱਚਾ ਬੁਰਜ ਲਾਹੌਰ ਦਾ
ਹੇਠ ਵਰਗੇ ਦਰਿਆ
ਮੈਂ ਮਛਲੀ ਦਰਿਆ ਦੀ
ਤੂੰ ਬਗਲਾ ਬਣ ਕੇ ਆ

ਇਸ਼ਕ ਕਮਾਉਣਾ ਤੇ ਨਿਭਾਉਣਾ ਹਾਰੀ ਸਾਰੀ ਦੇ ਵਸ ਦਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ।
ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਸਿਰ-ਘੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਦਿਲ ਗੁਰਦੇ
ਵਾਲੇ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਮੁਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਾਇਰ ਤੇ ਕਮੀਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਭਲਾ ਇਸ਼ਕ
ਮੁਸ਼ਕ ਦੀ ਸਾਰ ਕਿਬੋਂ ਲੈਣੀ ਹੋਈ:-

ਇਸ਼ਕ ਨਗੀਨਾ ਸੋਈ ਸਮਝਣ
ਜੋ ਹੋਵਣ ਆਪ ਨਗੀਨੇ

ਇਸ਼ਕ ਮੁਸ਼ਕ ਦੀ ਸਾਰ ਕੀ ਜਾਨਣ
ਕਾਇਰ ਲੋਕ ਕਮੀਨੇ

ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਨਾਲ ਇਸ਼ਕ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਨਿਹੁੰ ਲਾਉਣਾ ਚੰਗਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ
ਮੰਦਾ ਵੀ। ਗੱਲ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਹੈ:-

ਨਾਲ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਨਿਹੁੰ ਨਾ ਲਾਈਏ
ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਸੋਨੇ ਦਾ ਹੋਵੇ
ਇਕ ਗੱਲੋਂ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਚੰਗਾ
ਜਦ ਯਾਦ ਕਰੇ ਤਾਂ ਰੋਵੇ

ਦੋਸਤ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਸਹੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਕਦਰ ਦਾ ਮੁਲ ਕੋਈ ਪਾਰਖੂ ਅੱਖ ਹੀ
ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ:-

ਲਾਲ ਵੀ ਕੱਚ ਦਾ,
ਮਣਕਾ ਵੀ ਕੱਚ ਦਾ,
ਰੰਗ ਇਕੋ ਹੈ ਦੋਹਾਂ ਦਾ
ਜੌਹਰੀ ਕੋਲੋਂ ਪਰਖ ਕਰਾਈਏ
ਫਰਕ ਸੈਂਕੜੇ ਕੋਹਾਂ ਦਾ

ਦੋਹੇ ਕੇਵਲ ਮਨੋਰੰਜਨ ਹੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਬਲਕਿ ਇਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ
ਸੱਚਿਆਗਾ ਜੀਵਨ ਜੀਣ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ
ਜਾਚ ਵੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਸੁਖੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਲਈ ਮਰਦ ਨੂੰ ਪਰਾਈ ਆੱਰਤ
ਤੋਂ ਕੁਝ ਫਾਸਲਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸੁਝਾ ਹੈ:-

ਉੱਚਾ ਮਹਿਲ ਬਰੋਬਰ ਮੌਗੀ
ਦੀਵਾ ਕਿਸ ਵਿਧ ਪਰੀਏ
ਨਾਰ ਬਗਾਨੀ ਆਦਰ ਬੋੜ੍ਹਾ
ਗਲੁ ਲਗ ਕੇ ਨਾ ਮਰੀਏ

ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਲਈ ਆਖਿਆ
ਗਿਆ ਹੈ:-

ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ
ਨਿੱਕੀ ਕਰਕੇ ਕੁਟ
ਭਰੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂਰ ਦੇ
ਲਾੜਾ ਬਣ ਬਣ ਲੁੱਟ

ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਮਿਟੀ ਦੇ ਦੀਵੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਰਤ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ
ਆਪਣੀ ਹੋਣੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ:-

ਸੁਣ ਮਿਟੀ ਦਿਆ ਦੀਵਿਆ
ਕੈਸੀ ਤੇਰੀ ਲੋ

ਇਕ ਦਿਨ ਦੇਵੇਂ ਰੋਸ਼ਨੀ
 ਇਕ ਦਿਨ ਜਾਣਾ ਗੁੱਲ ਹੈ
 ਅਨੇਕਾਂ ਦੋਹਿਆਂ ਗਾਹੀਂ ਅਜੋਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਅਟੱਲ ਸਚਾਈਆਂ
 ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:-

ਅਕਲ ਬਿਨ ਰੂਪ ਖਰਾਬ ਹੈ
 ਜਿਉਂ ਗੋਂਦੇ ਦੇ ਛੁੱਲ
 ਬਾਲ੍ਹ ਚਲੀ ਝੜ ਜਾਣਗੇ
 ਕਿਨੇ ਨੀ ਲੈਣੇ ਮੁੱਲ

ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਮੇੜ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਭੈੜੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ
 ਇਹ ਦੋਹਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ:-

ਕੜਕ ਨਾ ਜਾਂਦੀ ਕੁੱਪਿਓਂ
 ਰਹਿੰਦੇ ਤੇਲ ਭਰੇ
 ਕਿਕਰ ਜੰਡ ਕਰੀਰ ਨੂੰ
 ਪਿਓਂਦ ਕੌਣ ਕਰੇ

ਇਸੇ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਦੋਹਾ ਹੈ:-
 ਬੁਰਾ ਗਾਰੀਬ ਦਾ ਮਾਰਨਾ
 ਬੁਰੀ ਗਾਰੀਬ ਦੀ ਹਾ
 ਗਲੇ ਬੱਕਰੇ ਦੀ ਖਲ ਨਾ
 ਲੋਹਾ ਭਸਮ ਹੋ ਜਾ

ਬਾਂ ਬਾਂ ਉਸਰੇ ਸੰਤਾਂ-ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵੰਡਦੇ ਅਖੋਤੀ ਡੇਰਿਆਂ ਤੇ
 ਵਿਅੰਗ ਕਸਦਾ ਹੈ ਇਹ ਦੋਹਾ:-

ਮੁੱਲਾਂ ਮਿਸਰ ਮਸ਼ਾਲਚੀ
 ਤਿੰਨੇ ਇਕ ਸਮਾਨ
 ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਕਰਨ
 ਆਪ ਹਨੁਰੇ ਜਾਣ

ਅਜੋਕਾ ਮਨੁੱਖ ਐਨੀਆਂ ਸੁਖ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮਾਨਸਿਕ
 ਭਟਕਣਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਕਿਧਰੇ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀਂ। ਪੈਸਾ, ਧਨ
 ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਸੁਹਰਤ ਦੀ ਹੋੜ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਾਧਾਰਨ ਦੋਹਾਕਾਰ
 ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਵਰਗਾ ਜੀਵਨ ਜੀਣ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਦੇਂਦਾ ਹੈ:-

ਪੱਲੇ ਰਿਜ਼ਕ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹਦੇ
 ਪੰਛੀ ਤੇ ਦਰਵੇਸ਼
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤਕਵਾ ਰੱਬ ਦਾ
 ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਰਿਜ਼ਕ ਹਮੇਸ਼

ਫਕੀਰੀ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਣੀ ਕਿਹੜਾ ਸੌਖੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਸੂਰਮਾ ਹੀ ਇਹ ਰਾਹ ਅਪਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

ਅੱਖੀ ਰਮਜ਼ ਫਕੀਰੀ ਵਾਲੀ
ਚੜ੍ਹ ਸੂਲੀ ਤੇ ਬਹਿਣਾ
ਦਰ ਟਰ ਤੇ ਟੁਕੜੇ ਮੰਗਣੇ
ਮਾਈਏ ਭੈਣੇ ਕਹਿਣਾ

ਮਸੀਨੀ ਸਭਿਆਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਨ ਖੇਤੀ ਦੇ ਰੰਗ-ਢੰਗ ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ। ਨਾ ਖੂਹ ਰਹੇ ਹਨ ਨਾ ਬਲਦਾਂ ਦੀਆਂ ਟੱਲੀਆਂ, ਨਾ ਦੋਹੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ। ਹੁਣ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰ ਧੁਕ-ਧੁਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਖੂਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਟਿਊਬਵੈਲਾਂ ਨੇ ਮੱਲ ਲਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਕਿਸਾਨ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਦੋਹੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਦੋਹੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦੀ ਸਿਰਜਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਅਜੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲੀ ਪਾਲੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਦੋਹਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਿੱਕੜੀ ਵਿਚ ਸਾਂਭਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਨਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਬੀਤੇ ਦੀ ਧੂੜ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਜਾਣਗੇ। ਇਹਨਾਂ ਬੇਸ਼ਕੀਮਤ ਹੀਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਮੁਲਵਾਨ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹਨ।

ਮਾਹੀਆ

‘ਮਾਹੀਆ’ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਮੁੱਢ ਕਦੀਮੀਂ ਸਰੋਦੀ ਸੋਮਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਇਆ ਛੋਟੀ ਸਿਨਫ਼ ਦਾ ਲੋਕ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਪਿਆਰ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਮੁਹੱਬਤ ਅਤੇ ਅਪਣੱਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸਮੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ‘ਮਾਹੀਆ’ ਪਿਆਰ ਗੀਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਰਲ ਅਤੇ ਸਾਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ ਅਤੇ ਕਰੁਣਾ ਰਸ ਦੀ ਚਾਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਗਲੇਫ਼ ਕੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੇ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਪ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮੁਲਤਾਨ, ਸਿਆਲਕੋਟ, ਪੋਠੋਹਾਰ ਅਤੇ ਜੰਮੂ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਰੂਪ ਵਿਧਾਨ ਤੇ ਗਾਊਣ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਇਕਸਾਰ ਹੈ।

ਮਾਹੀ ਦੇ ਸ਼ਾਬਦਕ ਅਰਥ ਮੱਝਾਂ ਚਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਨ। ਰਾਂਝਾ ਬਾਰਾਂ ਵਕੇ ਹੀਰ ਲਈ ਮੱਝਾਂ ਚਰਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹੀਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਹੀ ਆਖ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਹੀਰ ਰਾਂਝੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕਬਾ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਨ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਅਮਿਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਾਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪਦਨਾਮ ਮਹਿਬੂਬ ਅਤੇ ਪਤੀ ਲਈ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੁਟਿਆਰ ਆਪਣੇ ਮਹਿਬੂਬ ਨੂੰ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ‘ਮਾਹੀਆ’ ਆਖ ਕੇ ਸੱਦਦੀ ਹੈ।*

ਮਾਹੀਆ ਗੀਤ-ਰੂਪ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਵਿਧਾਨ ਹੈ। ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਮਸੇਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਡਾਕਟਰ ਵਣਜਾਰਾ ਬੇਦੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਛੋਟੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਦੋ ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਗੀਤ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਦੂਜੀ ਸਤਰ ਨਾਲੋਂ ਅੱਧੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਸਤਰ ਦੇ ਦੋ ਤੁਕਾਂਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂਗਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਦੋ ਸਤਰਾਂ ਮੰਨ ਕੇ ਮਾਹੀਏ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਗਿਣਦੇ ਹਨ। ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਮਸੇਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਹੀਏ ਦਾ ਰੂਪ ਵਿਧਾਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ: ਸਾਧਾਰਨ ਤੱਤ ਇਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਲਾ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਹੀਆ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵੀ ਓਨੀ ਹੀ ਅਰਥਪੂਰਨ ਦੇ ਭਾਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ। ਕਈਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤੁਕ ਨਿਰਾਰਥਕ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੁਪਰਾਸ ਮੇਲਣ ਲਈ

*ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਪੰਨਾ-385

ਹੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਜ਼ਬੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੇਠਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਤੌਜੀ ਤੁਕ ਦਾ ਅਨੁਪਰਾਸ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਵਿਚਲੀ ਤੁਕ ਕੁਝ ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਨੂੰ ਠੋਸ ਚਿੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਲਈਏ ਕਿ ਕੁੱਜੇ ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਹੈ। ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਚਿੱਤਰ ਖਿੱਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੀ ਘਟਨਾ ਦੀ ਚੋਣ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀ ਅਸਲ ਕਸੌਟੀ ਹੈ।*

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਧਨ ਪੋਠੋਹਾਰ ਵਿੱਚ ਮਾਹੀਏ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਰੂਪ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ‘ਬਾਲ੍ਹੇ ਮਾਹੀਏ’ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰੂਪ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਬੜਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬਾਲ੍ਹੇ ਗੁੱਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਮੁਟਿਆਰ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਮੁੰਹਮਦ ਅਲੀ ਨਾਂ ਦੇ ਗੱਡਰੂ ਨਾਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ‘ਮਾਹੀਆ’ ਸੱਦਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਅਮੁੱਕ ਪਿਆਰ ਸੀ ਤੇ ਰੱਬ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਸਨ ਦੇ ਨਾਲ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਸੁਗੀਲੀ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਮਾਹੀਏ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤੀਆਂ, ਜੋ ਸਵਾਲਾਂ-ਜਵਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇੱਕ ਟੱਪੇ ਵਿੱਚ ਬਾਲ੍ਹੇ ਦਾ ਨਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ ਮਾਹੀਆ ਸ਼ਬਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੁਸਨ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ:-

ਹੱਟੀਆਂ 'ਤੇ ਫੀਤਾ ਈ
ਸੱਚ ਦੱਸ ਨੀਂ ਬਾਲ੍ਹੇ
ਕਦੇ ਯਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ ਈ

ਮੈਂ ਖੜ੍ਹੀ ਆਂ ਵਿੱਚ ਬੇਲੇ
ਕਸਮ ਭੁਦਾ ਦੀ ਮਾਹੀਆ
ਯਾਦ ਕਰਨੀ ਆਂ ਹਰ ਵੇਲੇ

ਇਹ ਸਵਾਲਾਂ-ਜਵਾਬਾਂ ਵਾਲਾ ਮਾਹੀਆਂ ਅੱਜ ਵੀ ‘ਬਾਲ੍ਹੇ-ਮਾਹੀਆ’ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।**

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ‘ਮਾਹੀਆ’ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਭਰਪੂਰ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੁਮਾਂਚਿਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਰੂਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਹਬਤ ਦੀਆਂ ਕੂਲ੍ਹਾਂ ਵਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੁਟਿਆਰ ਆਪਣੇ ਮਾਹੀਏ ਦੇ ਹੁਸਨ ਦੇ ਵਾਰੇ ਜਾਂਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਬੇਪਨਾਹ ਮੁੱਹਬਤ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਬਲਕਿ ਸ਼ਿਕਵਿਆਂ, ਨਿਹੋਰਿਆਂ ਦੇ ਬਾਣਾਂ

* ‘ਨੀਲੀ ਤੇ ਗਾਵੀ’, ਪੰਨਾ-222

** ‘ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ’, ਪੰਨਾ-385, 386, 387

ਅਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਸੱਲ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਵੀ ਬੜੇ ਅਨੂਠੇ ਅਤੇ ਦਰਦੀਲੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਦੀ ਹੈ:-

ਕੋਠੇ 'ਤੇ ਖਲੋ ਮਾਹੀਆ

ਤੂੰ ਛੁੱਲ ਤੋਰੀਏ ਦਾ

ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਭੁਸ਼ਬੋ ਮਾਹੀਆ

ਪਿਆਰ ਤਾਂ ਇੱਕ ਰੱਬੀ ਦਾਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:-

ਪੱਤੇ ਪਿੱਪਲਾਂ ਦੇ ਹਿਲਦੇ ਨੇ

ਰੱਬ ਜਦੋਂ ਮਿਹਰ ਕਰੇ

ਓਦੋਂ ਦੋ ਦਿਲ ਮਿਲਦੇ ਨੇ

ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਵੀ ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਦੇ ਵਹਿਣਾਂ ਅੱਗੇ ਵਹਿ ਟੁਰਦੀਆਂ

ਹਨ:-

ਕਾਲਾ ਫੁੰਮਣ ਪਰਾਂਦੇ ਦਾ

ਅਸਾਂ ਤੇਰੀ ਜਾਤ ਨਾ ਪੁੱਛੀ

ਪੱਲਾ ਫੜ ਲਿਆ ਜਾਂਦੇ ਦਾ

ਮਾਹੀ ਵੀ ਹੁਣ ਉਸ ਲਈ ਸਭੋ ਕੁਝ ਏ। ਉਸ ਦੇ ਤੁਲ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ੈਅ ਨਹੀਂ:-

ਰਿਹਾ ਚਮਕ ਸਤਾਰਾ ਈ

ਓਡਾ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾ

ਜਿੱਡਾ ਮਾਹੀ ਪਿਆਰਾ ਈ

ਮਾਹੀਏ ਦੀ ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਏ:-

ਛੁੱਲਾ ਵੇ ਗੁਲਾਬ ਦਿਆ

ਤੈਨੂੰ ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਲਾਵਾਂ

ਮੇਰੇ ਮਾਹੀਏ ਦੇ ਬਾਗ ਦਿਆ

ਕਦੋਂ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋਵੇ, ਦਿਲ ਵਸਲ ਲਈ ਤੜਪ ਰਿਹਾ ਹੈ:-

ਬਾਗੇ ਵਿੱਚ ਆ ਮਾਹੀਆ

ਨਾਲੇ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਜਾ

ਨਾਲੇ ਘੜਾ ਵੀ ਚੁਕਾ ਮਾਹੀਆ

ਕਿੰਨੀ ਨਾਜ਼ੂਕ ਬਿਆਲੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ:-

ਛਤਰੀ ਦੀ ਛਾਂ ਕਰ ਲੈ

ਚਿੱਬੇ ਮਾਹੀ ਆਪ ਵਸੇ

ਉੱਬੇ ਸਾਡੀ ਵੀ ਥਾਂ ਕਰ ਲੈ

ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮਾਹੀ ਲਈ ਸੈਆਂ ਜ਼ਫਰ ਝੱਲਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੈ:-

ਛੁੱਲਾਂ ਦੀ ਫਲਾਈ ਮਾਹੀਆ

ਇਕ ਤੇਰੀ ਜਿੰਦ ਬਦਲੇ
ਜਿੰਦ ਕੰਡਿਆਂ 'ਤੇ ਪਾਈ ਮਾਹੀਆ
ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮਹਿਬੂਬ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦੜੀ ਦਾ ਹਰ ਕਿਣਕਾ ਕੁਰਬਾਨ
ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ:-

ਚਿੱਟਾ ਵੇ ਗੁਦਾਮ ਹੋਸੀ
ਜੀਂਦਿਆਂ ਨੌਕਰ ਤੇਰੀ ਵੇ
ਮੋਇਆਂ ਮਿੱਟੀ ਵੀ ਗੁਲਾਮ ਹੋਸੀ
ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਾਹੀਏ ਵਿਚੋਂ ਰੱਬ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਕਿੰਨੀ ਇੰਤਹਾ ਹੈ
ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ:-

ਨਾ ਲਿਖਿਆ ਮਿਟਦਾ ਏ
ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਰੱਬ ਮਾਹੀਆ
ਬਸ ਤੇਰੇ 'ਚੋਂ ਦਿਸਦਾ ਏ
ਮਾਹੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਉਹ ਸ਼ਗਸ਼ਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-
ਪਾਣੀ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਵਗਦਾ ਏ
ਅੱਜ ਮੇਰਾ ਮਾਹੀ ਮਿਲਿਆ
ਭੁੰਜੇ ਪੈਰ ਨਾ ਲੱਗਦਾ ਏ
ਮੋਹ-ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਭਰੀ ਮੁਟਿਆਰ ਨਾਲ ਦੋ ਬੋਲ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਹੀਆ
ਵੀ ਅਪਣੀ ਤੜਪ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰੇ:-

ਲਾਡਾਂ ਨਾਲ ਪਲੀਏ ਨੀ
ਮਿਠੀ-ਮਿਠੀ ਗੱਲ ਕਰ ਜਾ
ਮਿਸ਼ਰੀ ਦੀਏ ਡਲੀਏ ਨੀਂ
ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਅਤੇ ਹੁਸਨ 'ਤੇ ਵਾਰੇ-ਵਾਰੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-
ਚੰਦ ਚੜ੍ਹਿਆ ਲੋਈ ਵਾਲਾ
ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਬੁਲਬੁਲ ਨੀ
ਮੈਂ ਛੁੱਲ ਖੁਸ਼ਬੋਈ ਵਾਲਾ

ਬੇਮੁਹੱਬਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਕ ਪਾਲਣਾ ਕਿਹੜਾ ਸੌਖਾ ਏ:-
ਪਾਣੀ ਖਾਰੇ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ
ਨੀ ਯਾਰੀ ਤੇਰੀ ਦੋ ਦਿਨ ਦੀ
ਮਿਹਣੇ ਖੱਟ ਲਏ ਉਮਰਾਂ ਦੇ
ਕਦੀ-ਕਦੀ ਜਦੋਂ ਮਾਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਵਸਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਮਿਹਣਾ ਮਾਰਦਾ ਹੈ:-

ਕੰਨੀਂ ਬੁੰਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਨੇ
ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਬਟਨ ਚੰਗੇ
ਜਿਹੜੇ ਹਿਕ ਨਾਲ ਲਾਏ ਹੋਏ ਨੇ

ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਗੱਭਰੂਆਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਲਈ ਦੂਰ-ਦਰਾਡੇ ਜਾਣਾ
ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਕਈ-ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰਤਦੇ, ਜਿਸ
ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣਾ ਅਸਹਿ ਹੋ ਜਾਂਦਾ
ਸੀ। ਵਿਯੋਗ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੁਟਿਆਰ ਨੇ ਬੜੇ ਦਰਦੀਲੇ ਬੋਲਾਂ
ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

ਦੋ ਪੱਤਰ ਅਨਾਰਾਂ ਦੇ
ਮਾਹੀਏ ਦੇ ਹਿਜਰ ਸੜਾਂ
ਹੋ ਗਏ ਢੇਰ ਅੰਗਿਆਰਾਂ ਦੇ

ਚੁੰਨੀ ਹੋ ਗਈ ਲੀਰਾਂ ਵੇ
ਆ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਵੇਖ ਚੰਨਾਂ
ਹੋਇਆ ਹਾਲ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਵੇ

ਤੰਦੂਰੀ ਤਾਈ ਹੋਈ ਅੰਗਾਂ
ਬਾਲਣੁ ਹੱਡੀਆਂ ਦਾ
ਰੋਟੀ ਇਸ਼ਕੇ ਦੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਆ

ਕਾਈ ਚੜ੍ਹਿਆ ਈ ਚੰਨ ਮਾਹੀਆ
ਇਸ਼ਕੇ ਦੀ ਕਸਕ ਬੁਰੀ ਵੇ
ਪਿੰਜਰ ਛੋਡਿਆ ਈ ਭੰਨ ਮਾਹੀਆ

ਸੈਂਕੜਿਆ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਗੀਤ ਲੋਕ ਮਾਨਸ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ
ਵਿਚ ਵਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀਆਂ ਤਸਥੀਹਾਂ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ
ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਕਿਧਰੇ-ਕਿਧਰੇ ਸੂਖਮ ਬਿਬਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਰਤੋਂ
ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਧੁੰਰ ਸੁਰ ਵਿਚ ਗਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ
ਦੇ ਬੋਲ ਸਰੋਤੇ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਲਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਅਨੂਠਾ ਤੇ ਅਗੰਮੀ
ਸੁਆਦ ਮਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਲੀਨ੍ਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੁਹਾਗ

ਵਿਆਹ ਦਾ ਅਵਸਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਅਦੁੱਤੀ ਮਹੱਤਤਾ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਰਾਹਤਾਂ ਅਤੇ ਰੰਗੀਨੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਮੂਹ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਹ ਦੇ ਅਵਸਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਤੀਬਰਤਾ ਨਾਲ ਉਡੀਕਦੇ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਚਾਅ ਸਾਰੇ ਸ਼ਗੀਕੇ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਭੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਵਖ-ਵਖ ਗੀਤਾਂ ਸਮੇਂ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਸੁਹਾਗ, ਘੋੜੀਆਂ, ਸਿਠਣੀਆਂ, ਹੇਅਰੇ ਅਤੇ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਦਿ ਗੀਤ ਰੂਪ ਵਿਆਹ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਭੁਸ਼ੀਆਂ ਖੇੜਿਆਂ ਅਤੇ ਮੌਜ ਮਸਤੀ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੁਹਾਗ ਅਤੇ ਘੋੜੀਆਂ ਵਿਆਹ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹਨ। ਧੀ ਵਾਲੇ ਘਰ ਸੁਹਾਗ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਘਰ ਘੋੜੀਆਂ ਗਾਉਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਗਾਉਣ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਬਠਾਉਣਾ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਰੋਟੀ ਟੁਕ ਨਬੇੜਨ ਮਗਰੋਂ ਗਲੀ ਗੁਆਂਢ ਅਤੇ ਸ਼ਗੀਕੇ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਤੀਵੀਆਂ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਘੋੜੀਆਂ ਤੇ ਸੁਹਾਗ ਗਾ ਕੇ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਮ ਕਰਕੇ ਜਨਾਨੀਆਂ ਇਹ ਗੀਤ ਜੋਟੇ ਬਣਾ ਕੇ ਲੰਬੀ ਹੇਕ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਸਮੂਹਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਗਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਗੀਤ ਵੀ ਵਖ ਵਖ ਗੀਤਾਂ ਸਮੇਂ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਗਨਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਸੁਹਾਗ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਹਨ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਕਿਸਾਨੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੈ। ਮਰਦ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਕਾਰਨ ਔਰਤ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਦਬੀ ਰਹੀ ਹੈ-ਪੇਕੇ ਘਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਕਈ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਗਲ ਖੋਲਕੇ ਨਾ ਆਪਣੇ ਬਾਬਲ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਨਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਜੀਆਂ ਨਾਲ। ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੈਅਂ ਸਮਾਜੀ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਦੇ ਅਵਸਰ ਤੇ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸੁਹਾਗ ਗੀਤ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਔਰਤ ਨੇ ਆਪ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਬੋਧਨੀ ਗੀਤ ਹਨ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਧੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਗਲ ਕਹਿਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਜਾਂ ਦਾਦੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪਣੇ ਵਰ, ਸਹੁਰਾ ਪਰਿਵਾਰ, ਦਾਜ਼ ਦਹੇਜ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲਾਭ ਯੁਕਤ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਅਪਣੇ ਦਾਦੇ, ਬਾਬਲ, ਭਰਾ ਅਤੇ ਮਾਮੇ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੋ ਕੇ ਅਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਛਾਵਾਂ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ!

ਮਥ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਧੀ ਦਾ ਜਨਮ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਲਈ ਬਦਸ਼ਗਾਨਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣਨ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁੜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਕਨਸੋਂ ਸੁਣਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਸੋਗ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-

ਨੱਤੀਆਂ ਘੜਾਈਆਂ ਰਹਿ ਗੀਆਂ

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਜੰਮਪੀ ਤਾਰੋ

ਸਭ ਚਾਅ ਮਧੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ! ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ‘ਪਰਾਇਆ ਧਨ’ ਆਖਕੇ ਦੁਰਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸੋਗੀ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਕਰਨ ਲਈ ਬੜੇ ਦਰਦੀਲੇ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਸੁਹਾਗ ਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦੀ ਹੈ:-

ਬੀਬੀ ਦਾ ਜਰਮਿਆ

ਬੀਬੀ ਦੇ ਬਾਬੇ ਨੇ ਸੁਣਿਆਂ

ਬੈਠਾ ਸੀਸ ਨਿਵਾ

ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਬੈਠਾ ਬਾਬਾ ਸੀਸ ਨਿਵਾ

ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਈ ਆਂ ਲੇਖ ਲਖਾ

ਬੀਬੀ ਦਾ ਜਰਮਿਆ

ਬੀਬੀ ਦੇ ਬਾਬਲ ਨੇ ਸੁਣਿਆਂ

ਬੈਠਾ ਸੀਸ ਨਿਵਾ

ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਬੈਠਾ ਬਾਬਾਲ ਸੀਸ ਨਿਵਾ

ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਈ ਆਂ ਲੇਖ ਲਖਾ

ਉਹਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਰਥਕ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਸੰਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨ ਸੀਮਤ ਸਨ-ਮਾਰੂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ....ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਨਿਰਭਰ ਸੀ....ਮਾੜੇ ਆਰਥਕ ਹਾਲਾਤ ਕਾਰਨ ਧੀਆਂ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਵਲ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜਦੋਂ ਧੀ ਰੁਲ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਮੁਟਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣੀ....ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨੂੰ ਦਰੋਂ ਤੋਰਨ ਦਾ ਸੰਸਾ ਲੱਗ ਜਾਣਾ....ਦਾਜ਼ ਦਹੇਜ਼ ਤੇ ਬਰਾਤ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦਾ ਫਿਕਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨੀਂਦ ਉਡਾ ਦੇਂਦਾ! ਧੀ ਲਈ ਵਰ ਦੀ ਭਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣੀ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਧੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈਂਦਾ। ਦਾਦਾ, ਬਾਬਲ, ਭਰਾ ਤੇ ਮਾਮਾ ਜਿਹੇ ਜਹੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਮਾੜਾ ਚੰਗਾ ਵਰ ਲਭ ਲੈਂਦੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅੱਗੇ ਆਪਣੀ ਧੋਣ ਨਿਵਾ ਦੇਂਦੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਨਾਈ

ਅਤੇ ਪਾਂਧੇ ਵੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋੜ ਆਉਂਦੇ। ਧੀਆਂ ਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅਰਮਾਨ ਹਨ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਖੁਲ੍ਹੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਰ ਅਤੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਚੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਚਾਹਿਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਸੁਹਾਗ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਸਨ:-

ਵਰ ਜੁ ਟੋਲਣ ਚੱਲਿਆ ਪਿਛਿ ਮੇਰਿਆ
ਰਾਜੇ ਬਨਸੀਆ
ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈ ਬਾਬਲਾ ਦੰਮ ਵੇ
ਚੋਪੜ ਖੇਲਦੇ ਦੋ ਜਣੇ
ਪਿਛਿ ਮੇਰਿਆ ਰਾਜੇ ਬੰਸੀਆ ਵੇ
ਇਕੋ ਜੇਹੀੜੇ ਛੈਲ ਵੇ
ਇਕ ਦੇ ਹੱਥ ਬੰਸਰੀ
ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਮੋਰ ਵੇ
ਬੱਜਣ ਲੱਗੀ ਬੰਸਰੀ
ਕੂਕਣ ਲੱਗੇ ਮੋਰ ਵੇ
ਗੋਰਾ ਗੋਰਾ ਮੈਂ ਵਰਾਂ
ਕਾਲੇ ਜੇਹੀੜੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੇ

ਗੋਰੇ ਤੇ ਛੈਲ ਛਬੀਲੇ ਵਰ ਦੀ ਚਾਹਤ ਉਪਰਿਤ ਹਰ ਮੁਟਿਆਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪਰੀ ਪੂਰਨ ਅਤੇ ਹੱਜਿਆ ਪੁੱਜਿਆ ਹੋਵੇ:-

ਦਈਂ ਵੇ ਬਾਬਲਾ ਓਸ ਘਰੇ
ਜਿੱਥੇ ਸੱਸ ਭਲੀ ਪਰਧਾਨ
ਤੇ ਸਹੁਰਾ ਥਾਣੇਦਾਰ ਹੋਵੇ
ਸੱਸ ਨੂੰ ਸੱਦਣ ਸ਼ਗੀਕਣੀਆਂ
ਸਹੁਰਾ ਕਚਿਹਗੀ ਦਾ ਮਾਲਕ
ਬਾਬਲਾ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ

ਦਈਂ ਵੇ ਬਾਬਲਾ ਓਸ ਘਰੇ
ਜਿੱਥੇ ਸੱਸੂ ਦੇ ਬਾਹਲੜੇ ਪੁੱਤ
ਬਾਬਲਾ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ
ਇਕ ਮੰਗਦੀ ਇਕ ਵਿਆਂਮਦੀ
ਮੈਂ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਵੇਖਾਂਗੀ ਨਿੱਤ
ਬਾਬਲਾ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ

ਦਈਂ ਵੇ ਬਾਬਲਾ ਓਸ ਘਰੇ
ਜਿੱਥੇ ਕਾਲੀਆਂ ਬੁਰੀਆਂ ਸਤ

ਮੈਂ ਇਕ ਚੋਮਦੀ ਇਕ ਜਮਾਂਮਦੀ
 ਮੇਰਾ ਚਾਟੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੱਥ
 ਬਾਬਲਾ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ
 ਦਈਂ ਵੇ ਬਾਬਲਾ ਓਸ ਘਰੇ
 ਜਿੱਥੇ ਘਾੜਤ ਘੜੇ ਸੁਨਿਆਰ
 ਮੈਂ ਇਕ ਪਾਮਦੀ ਇਕ ਲਾਂਗਮਦੀ
 ਮੇਰਾ ਡੱਬਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੱਥ
 ਬਾਬਲਾ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ

ਦਈਂ ਵੇ ਬਾਬਲਾ ਓਸ ਘਰੇ
 ਜਿੱਥੇ ਦਰਜੀ ਸੀਵੇ ਪਟ
 ਇਕ ਪਾਮਾਂ ਇਕ ਰੰਗਾਮਾਂ
 ਵੇ ਮੇਰਾ ਸੰਦੂਖਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੱਥ
 ਬਾਬਲਾ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ
 ਤੇਰਾ ਹੋਵੇ ਵੱਡੜਾ ਜੱਸ
 ਬਾਬਲਾ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ

ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਲੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਤੋਂ
 ਇਲਾਵਾ ਜੇਠ ਜਠਾਣੀ ਅਤੇ ਨਣਦ ਨਣਦੋਈਆ ਵੀ ਹੋਣ:-।

ਉਰੇ ਨਾ ਟੋਲੀਂ ਬਾਬਾ ਪਰੇ ਨਾ ਟੋਲੀਂ
 ਟੋਲੀਂ ਵੇ ਬਾਬਾ ਧੂਰ ਜਗਰਾਵੀਂ
 ਸੱਸ ਵੀ ਟੋਲੀਂ ਬਾਬਾ ਸਹੁਰਾ ਵੀ ਟੋਲੀਂ ਵੇ
 ਟੋਲੀਂ-ਸਭ ਪਰਿਵਾਰੇ
 ਸੱਸ ਵੀ ਟੋਲੀ ਬੀਬੀ ਸਹੁਰਾ ਵੀ ਟੋਲਿਆ ਨੀ
 ਟੋਲਿਆ ਨੀ ਸਭ ਪਰਿਵਾਰੇ
 ਜੇਠ ਵੀ ਟੋਲੀਂ ਬਾਬਾ ਜਠਾਣੀ ਵੀ ਟੋਲੀਂ ਵੇ
 ਟੋਲੀਂ ਸਭ ਪਰਿਵਾਰੇ
 ਜੇਠ ਵੀ ਟੋਲਿਆ ਬੀਬੀ ਜਠਾਣੀ ਵੀ ਟੋਲੀ ਨੀ
 ਟੋਲਿਆ ਨੀਂ ਸਭ ਪਰਿਵਾਰੇ
 ਨਣਦ ਵੀ ਟੋਲੀ ਬਾਬਾ ਨਣਦੋਈਆਂ ਵੀ ਟੋਲੀ
 ਟੋਲੀਂ ਸਭ ਪਰਿਵਾਰੇ
 ਨਣਦੀ ਵੀ ਟੋਲੀ ਬੀਬੀ ਨਣਦੋਈਆਂ ਵੀ ਟੋਲਿਆ ਨੀ
 ਟੋਲਿਆ ਨੀ ਸਭ ਪਰਿਵਾਰੇ

ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਲੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦਾ ਸਹੁਰਾ ਪਿੰਡ ਉਹਦੇ ਪੇਕੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ
 ਬਹੁਤਾ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਹਨਾਂ ਵੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਆਵਾ ਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨ ਸੀਮਤ

ਸਨ। ਸੜਕਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਣੀਆਂ, ਕੱਚੇ ਰਾਹ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲਿਆਂ ਤੇ ਕੋਈ ਪੁਲ ਨਹੀਂ-ਦੁਸ਼ਵਾਰ ਰਾਹਾਂ ਕਾਰਨ ਸਹੁਰੀਂ ਬੈਠੀਂ ਧੀ ਨੂੰ ਵਰਿਆਂ ਵੱਧੀ ਕੋਈ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ-ਵਿਚਾਰੀ ਝੂਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਬਲ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਦੂਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੋੜਦੀ ਹੈ:-

ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵਰਜਦੀ ਬਾਬਲਾ ਵੇ
ਧੀਆਂ ਦੂਰ ਨਾ ਦਈਏ
ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਟਾਂ ਲੰਮੀਆਂ
ਵੇ ਸਾਥੋਂ ਤੁਰਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ
ਤੁਰਦੀ ਆਂ ਛਮ ਛਮ ਰੋਨੀ ਆਂ
ਵੇ ਨੈਣੀਂ ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਵੇ

ਪੇਕਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਦੂਰ ਮਜਬੂਰੀ ਬਸ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਬਲ ਅਤੇ ਭਰਾ ਦੀ ਚੋਣ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ:-

ਲੰਬੀਏ ਨੀ ਲੰਝੀਏ ਲਾਲ ਖਜੂਰੇ
ਕੀਹਨੇ ਵਰ ਟੋਲਿਆ ਨੀ ਦੂਰੇ
ਬਾਬਲ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਦੇਸਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ
ਜੀਹਨੇ ਵਰ ਟੋਲਿਆ ਨੀ ਦੂਰੇ

ਲੰਬੀਏ ਨੀ ਲੰਝੀਏ ਲਾਲ ਖਜੂਰੇ
ਕੀਹਨੇ ਵਰ ਟੋਲਿਆ ਨੀ ਦੂਰੇ
ਵੀਰਨ ਮੇਰਾ ਰਾਜੇ ਦਾ ਨੌਕਰ
ਜੀਹਨੇ ਵਰ ਟੋਲਿਆ ਨੀ ਦੂਰੇ

ਕੋਈ ਮੁਟਿਆਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਵਾਲਾ ਸਗੀਰਕ ਪੱਖੋਂ ਉਣਾ ਹੋਵੇ। ਕਾਣੇ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਵਰ ਦੀ ਚੋਣ ਤੇ ਉਹ ਬਿਟਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-

ਤੂੰ ਰਤਨ ਵਰਿਕ ਲੈ ਨੀ ਮੇਰੀ ਬੀਬੀ
ਤੈਂ ਅੱਗੋਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦੱਸਿਆ ਵੇ ਮੇਰੇ ਬਾਬਾ
ਇਹ ਰਤਨ ਕਾਣਾ ਏ ਵੇ ਮੇਰਿਆ ਬਾਬਾ

ਤੂੰ ਰਤਨ ਵਰਿਕ ਲੈ ਨੀ ਮੇਰੀਏ ਧੀਏ
ਤੈਂ ਅੱਗੋਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦੱਸਿਆ ਵੇ ਮੇਰੇ ਬਾਬਾ
ਇਹ ਰਤਨ ਕਾਣਾ ਏ ਵੇ ਮੇਰਿਆ ਬਾਬਾ

ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਮਨ ਪੰਦ ਦਾ ਵਖਤਾਵਰ, ਕਿਸ਼ਨ ਘਣਈਏ ਅਤੇ ਸਿਰੀ ਰਾਮ ਜਿਹਾ ਛੈਲ ਛਬੀਲਾ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਭੁਸ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਚੋਣ ਤੇ ਵਾਰੇ ਵਾਰੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਓਥੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਜਾਨੀ ਲਈ ਸੈਆਂ ਖਾਤਰਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ:-

ਬੀਬੀ ਦਾ ਬਾਬਲ ਚਤੁਰ ਸੁਣੀਂਦਾ
 ਪਰਖ ਵਰ ਟੋਲਿਆ
 ਕਾਗਤਾਂ ਦਾ ਲਖਉਆ
 ਰੁਪਈਆ ਉਹਦਾ ਰੋਜ਼ ਦਾ
 ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਏ ਰਾਜਾ
 ਮੁਹੱਲੇ ਦਾ ਚੌਧਰੀ
 ਹਾਥੀ ਤਾਂ ਝੂਲਣ ਉਹਦੇ ਬਾੜੇ
 ਘੋੜੇ ਤਾਂ ਹਿਣਕਣ ਪੌਲਰੀਂ
 ਬੀਬੀ ਦਾ ਬਾਬਲ ਚਤੁਰ ਸੁਣੀਂਦਾ
 ਪਰਖ ਵਰ ਟੋਲਿਆ

ਮਨ ਦਾ ਮੀਤ ਉਹਦੀ ਨੀਂਦ ਉਡਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

ਉਠ ਸਵੇਰੇ ਮੈਂ ਪਾਧੇ ਦੇ ਜਾਵਾਂ
 ਆਪਣੇ ਬੰਨਰੇ ਦਾ ਮੈਂ ਸਾਹਾ ਸਧਾਵਾਂ
 ਨੰਦ ਜੀ ਦੀ ਬੰਸਰੀ ਸੌਣੇ ਨਾ ਦੇਵੇ
 ਪਲਕਾਂ ਲਗਣੇ ਨਾ ਦੇਵੇ
 ਨੰਦ ਜੀ ਦੀ ਬੰਸਰੀ

ਉਠ ਸਵੇਰੇ ਮੈਂ ਦਰਜੀ ਦੇ ਜਾਵਾਂ
 ਆਪਣੇ ਬੰਨਰੇ ਦਾ ਮੈਂ ਸੂਟ ਸਮਾਵਾਂ
 ਨੰਦ ਜੀ ਦੀ ਬੰਸਰੀ ਸੌਣੇ ਨਾ ਦੇਵੇ
 ਪਲਕਾਂ ਲਗਣੇ ਨਾ ਦੇਵੇ
 ਨੰਦ ਜੀ ਦੀ ਬੰਸਰੀ

ਉਠ ਸਵੇਰੇ ਮੈਂ ਲਲਾਰੀ ਦੇ ਜਾਵਾਂ
 ਆਪਣੇ ਬੰਨਰੇ ਦਾ ਮੈਂ ਚੀਰਾ ਰੰਗਾਵਾਂ
 ਨੰਦ ਜੀ ਦੀ ਬੰਸਰੀ ਸੌਣੇ ਨਾ ਦੇਵੇ
 ਪਲਕਾਂ ਲਗਣੇ ਨਾ ਦੇਵੇ
 ਨੰਦ ਜੀ ਦੀ ਬੰਸਰੀ

ਧੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਪੁੰਨ ਵਾਲਾ ਕਾਰਜ ਸਮਝਿਆ
 ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਓਦੋਂ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਰਸਮ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ ਪੰਡਤ-ਪਾਧੇ
 ਬੇਦੀ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਲਾੜੇ ਲਾੜੀ ਦੀਆਂ ਭੁਆਂਟਣੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਰਸਮ ਅਦਾ
 ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਰਸਮ ਨੂੰ ਸਾਹਾ ਸਧਾਉਣ ਦੀ ਰਸਮ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ
 ਬਦਲੇ ਪੰਡਤ ਪਾਂਧੇ ਨੂੰ ਗਊਆਂ ਦਾਨ ਵਜੋਂ ਦੇਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ਼ ਸੀ ਤੇ ਧੀਆਂ ਦੇ
 ਦਾਨ ਜਮਾਈ ਲੈਂਦੇ ਸਨ:-

ਬੇਦੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੇਰਾ ਬਾਬਾ ਬੁਲਾਵੇ
 ਸੱਦਿਆਂ ਬਾਝ ਕਿਉਂ ਨੀ ਆਉਂਦਾ
 ਵੇ ਰੰਗ ਰਤਜ਼ਿਆ ਕਾਨ੍ਹਾਂ
 ਗਊਆਂ ਦੇ ਦਾਨ ਪਾਧੇਂ ਪੰਡਤ ਲੈਂਦੇ
 ਏਹੀਆਂ ਦੇ ਦਾਨ ਜਮਾਈ
 ਵੇ ਰੰਗ ਰਤਜ਼ਿਆ ਕਾਨ੍ਹਾਂ
 ਦਿੱਤੜੇ ਦਾਨ ਕਿਉਂ ਨੀ ਲੈਂਦਾ
 ਵੇ ਰੰਗ ਰਤਜ਼ਿਆ ਕਾਨ੍ਹਾਂ

ਵਿਆਹ ਜਾਤ ਬਗਾਦਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ! ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ
 ਨਿਮਨ ਜਾਤੀ ਦੀ ਧੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਵਾਉਂਦੇ। ਬੋਪਾਂ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ
 ਬੜਾ ਹਮਨ ਪਿਆਰਾ ਸੁਹਾਗ ਗੀਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਣ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਚ
 ਜਾਤੀ ਦਾ ਗਭਰੂ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਗਈ ਬੋਪਾਂ ਦਾ ਪਲੜਾ ਚੁੱਕ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੋਪਾਂ
 ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਦੀ ਆਖ ਕੇ ਅਪਣਾ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।
 ਜਦੋਂ ਰਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੋਪਾਂ ਰਾਜੇ ਦੀ ਬੇਟੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ
 ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

ਉੱਜਾ ਸੀ ਬੁਰਜ ਲਾਹੌਰ ਦਾ
 ਵੇ ਬੋਪਾਂ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਗਈ ਆ
 ਜਦ ਬੋਪਾਂ ਪਾਨੜਾ ਭਰ ਮੁੜੀ
 ਰਣ ਸਿੰਘ ਪਲੜਾ ਚੱਕਿਆ ਵੇ
 ਨਾ ਚੱਕੀਂ ਪਲੜਾ ਰਣ ਸਿਆਂ
 ਬੋਪਾਂ ਜਾਤ ਕੁਜਾਤੇ

ਰਣ ਸਿੰਘ ਪੁਛਦਾ ਪਾਂਧੇ ਤੇ ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ
 ਵੇ ਬੋਪਾਂ ਕੀਹਦੀ ਐ ਜਾਈ
 ਪਾਂਧੇ ਤੇ ਪੰਡਤ ਸੱਚ ਦੱਸਿਆ
 ਵੇ ਬੋਪਾਂ ਰਾਜੇ ਦੀ ਜਾਈ
 ਸਦਿਓ ਬਾਬਲ ਦੇ ਪਾਂਧੇ ਨੂੰ
 ਵੇ ਮੇਰਾ ਸਾਹਾ ਸਧਾਇਓ ਵੇ
 ਸਦਿਓ ਬਾਬਲ ਦੇ ਨਾਈ ਨੂੰ
 ਵੇ ਮੇਰੀ ਚਿਠੀ ਤੁਰਾਇਓ ਵੇ
 ਸਦਿਓ ਬਾਬਲ ਦੇ ਸੁਨਿਆਰੇ ਨੂੰ
 ਵੇ ਮੇਰਾ ਗਹਿਣਾ ਘੜਾਇਓ ਵੇ
 ਸਦਿਓ ਬਾਬਲ ਦੇ ਦਰਜੀ ਨੂੰ।

ਮੇਰਾ ਸੂਟ ਸਮਾਇਓ ਵੇ
 ਸਦਿਓ ਬਾਬਲ ਦੇ ਮੋਚੀ ਨੂੰ
 ਮੇਰਾ ਜੋੜਾ ਸਮਾਇਓ ਵੇ

ਉਹਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਮੁਕਲਾਵੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਭਰ ਜੁਆਨ ਹੋਣ ਤੇ ਤੋਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ-ਆਰਥਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਕਾਰਨ ਅਪਣੀ ਧੀ ਦਾ ਮੁਕਲਾਵਾ ਤੋਰਨ ਵਿਚ ਮਾਪਿਆਂ ਵਲੋਂ ਬੇਲੋੜੀ ਦੇਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਚਾਅ ਅਧੂਰੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਗੀਤ ਵਿਚ ਧੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਲਾਵਾ ਤੋਰਨ ਲਈ ਆਖਦੀ ਹੈ:-

ਦੇ ਦੇ ਮਾਏਂ ਅਜ ਮੁਕਲਾਵਾ ਨੀ
 ਤੇਰਾ ਭਾਈ ਜੀਵੇ ਤੇਰਾ ਸਾਈਂ ਜੀਵੇ
 ਦੇ ਦੇ ਮਾਏਂ ਅਜ ਮੁਕਲਾਵਾ ਨੀ

ਜੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਹੈਨੀ ਮੌਲੀ
 ਬਾਣ ਦੀਆਂ ਱ਸੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਨੀ
 ਦੇ ਦੇ ਮਾਏਂ ਮੁਕਲਾਵਾ ਨੀ
 ਤੇਰਾ ਭਾਈ ਜੀਵੇ ਤੇਰਾ ਸਾਈਂ ਜੀਵੇ

ਜੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਹੈਨੀ ਲੱਡੂਏ
 ਮੈਨੂੰ ਕੱਲੀਓ ਸ਼ਕਰ ਮੰਗਾ ਦੇ ਨੀ
 ਦੇ ਦੇ ਮਾਏਂ ਮੁਕਲਾਵਾ ਨੀ
 ਤੇਰਾ ਭਾਈ ਜੀਵੇ ਤੇਰਾ ਸਾਈਂ ਜੀਵੇ

ਜੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਹੈਨੀ ਮਹਿੰਦੀ
 ਮੈਨੂੰ ਅੱਸਰ ਝੋਟੀ ਦਾ ਗੋਹਾ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਨੀ
 ਦੇ ਦੇ ਮਾਏਂ ਮੁਕਲਾਵਾ ਨੀ
 ਤੇਰਾ ਭਾਈ ਜੀਵੇ ਤੇਰਾ ਸਾਈਂ ਜੀਵੇ

ਜੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਹੈਨੀ ਕੱਪੜੇ
 ਮੈਨੂੰ ਬੋਗੀ ਦਾ ਪੱਲੜ ਸਮਾ ਦੇ ਨੀ
 ਦੇ ਦੇ ਮਾਏਂ ਮੁਕਲਾਵਾ ਨੀ
 ਤੇਰਾ ਭਾਈ ਜੀਵੇ ਤੇਰਾ ਸਾਈਂ ਜੀਵੇ

ਜਦੋਂ ਵਿਆਹ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸਿਰ ਤੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੰਦਹਾਲੀ ਕਾਰਨ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਗੱਗੇ ਬਾਬੇ ਤੇ ਬਾਬਲ ਦੀ ਨੀਂਦ ਖੰਭ ਲਾ ਕੇ ਉਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-

ਉੱਚੇ ਮਹਿਲੀਂ ਜਾ ਮੇਰੀ ਬੀਬੀ
 ਜਿੱਥੇ ਬੈਠਾ ਤੇਰਾ ਬਾਬਾ
 ਉਠ ਵੇ ਬਾਬਾ ਸੁੱਤਿਆ
 ਘਰ ਕਾਰਜ ਤੇਰੇ
 ਨਾ ਸੁੱਤਾ ਨਾ ਜਾਗਾਂ ਧੀਏ
 ਨੈਣੀਂ ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਵੇ
 ਉੱਚੇ ਮਹਿਲੀਂ ਜਾ ਮੇਰੀ ਬੀਬੀ
 ਜਿੱਥੇ ਬੈਠਾ ਬਾਬਲ ਤੇਰਾ
 ਨਾ ਸੁੱਤਾ ਨਾ ਜਾਗਾਂ ਧੀਏ
 ਨੈਣੀਂ ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਵੇ

ਧੀ ਦੇ ਮਾਪੇ ਚਾਹੇ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਬਖਤਾਵਰ ਹੋਣ ਪਰੰਤੂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ
 ਧੀ ਦੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਦੁਜੈਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਧੀ ਦਾ ਬਾਬਾ ਤੇ ਬਾਬਲ ਗਲ੍ਹ ਵਿਚ
 ਪੱਲਾ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸਾਹਾ ਸਧਾਉਂਦੇ ਹਨ:-
 ਪਾਲਕੀਆਂ ਤੋਂ ਉਠ ਮੇਰੇ ਬਾਬਾ
 ਬੀਬੀ ਦਾ ਸਾਹਾ ਸਧਾ

ਬੀਬੀ ਦਾ ਬਾਬਾ ਕਦੇ ਨਾ ਨਿਮਿਆ
 ਬੀਬੀ ਆਣ ਨਿਮਾਇਆ
 ਤੂੰ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਮੇਰੇ ਬਾਬਾ
 ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹਣੇ ਆਏ

ਪਾਲਕੀਆਂ ਤੋਂ ਉਠ ਮੇਰੇ ਬਾਬਲ
 ਬੀਬੀ ਦਾ ਸਾਹਾ ਸਧਾ
 ਬੀਬੀ ਦਾ ਬਾਬਲ ਕਦੇ ਨਾ ਨਿਮਿਆ
 ਬੀਬੀ ਆਣ ਨਿਮਾਇਆ
 ਤੂੰ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਮੇਰੇ ਬਾਬਲ
 ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹਣੇ ਆਏ

ਧੀ ਦੀ ਡੋਲੀ ਤੋਰਨ ਦਾ ਦਿੜਾ ਅਤਿ ਕੁਰਣਾਮਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ
 ਸਹੇਲੀਆਂ ਦਰਦੀਲੇ ਗੀਤ ਗਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਸੋਗੀ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ।
 ਉਹ ਸਹੁਰਿਆਂ ਅੱਗੇ ਅਪਣੀ ਹਲੀਮੀ ਤੇ ਬੇ ਬਸੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ:-
 ਜੇ ਅਸੀਂ ਦਿੱਤੀ ਮੋਠਾਂ ਦੀ ਮੁੱਠੀ
 ਮੋਤੀ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਓਂ ਜੀ

ਜੇ ਅਸੀਂ ਦਿੱਤਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛੰਨਾ
 ਦੂਪੂਆ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਓਂ ਜੀ
 ਜੇ ਅਸੀਂ ਦਿੱਤਾ ਖੱਦਰ ਚੌਸੀ

ਗੇਸ਼ਮ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਓਂ ਜੀ
ਜੇ ਸਾਡੀ ਬੀਬੀ ਮੋਟਾ ਕੱਤੇ
ਨਿੱਕਾ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਓਂ ਜੀ
ਜੇ ਸਾਡੀ ਬੀਬੀ ਕੰਮ ਵਿਗਾੜੇ
ਅੰਦਰ ਬੜ ਸਮਝਾਇਓਂ ਜੀ

ਵਿਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਧੀ ਦਾ ਰੁਦਨ ਝੱਲਿਆ ਨੀ ਜਾਂਦਾ:-

ਲੈ ਚੱਲੇ ਬਾਬਲਾ ਲੈ ਚੱਲੇ ਵੇ
ਲੈ ਚੱਲੇ ਦੇਸ ਪਰਾਏ
ਬਾਬਲਾ ਤੇਰੀ ਲਾਡਲੀ ਵੇ
ਆਲੇ ਛੋਡੀਆਂ ਗੁੱਡੀਆਂ
ਮੇਰਾ ਤਿੰਜਣ ਛੋਡਿਆ ਛੋਪ
ਬਾਬਲਾ ਤੇਰੀ ਲਾਡਲੀ ਵੇ

ਉਹ ਕੇਵਲ ਅਜ ਦੀ ਹਾਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬਾਬਲ ਅੱਗੇ ਲੇਲੜੀ ਕੱਢਦੀ ਹੈ
ਪਰੰਤੂ ਬਾਬਲ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੈ:-

ਬਾਬਲ ਵਿਦਾ ਕਰੋਦਿਆ
ਮੈਨੂੰ ਰੱਖ ਲੈ ਅਜ ਦੀ ਹਾਤ ਵੇ
ਮੈਂ ਕਿੱਕਣ ਰੱਖਾਂ ਧੀਏ ਮੇਰੀਏ
ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਜਣ ਸਦਾ ਲਏ ਆਪ ਨੀ

ਧੀ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਗ੍ਰਾਮਗੀਨ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ
ਪਰੰਤੂ ਵਾਰੇ ਜਾਈਏ ਧੀ ਦੇ ਜਿਹੜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦਿਲਗੀਰੀ ਨੂੰ ਨਾ ਸਹਾਰਦੀ
ਹੋਈ ਏਸ ਸਾਰੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੋਣੀ ਦਸ ਕੇ ਸਬਰ ਦਾ ਘੁੱਟ ਭਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।
ਗੀਤ ਦੇ ਦਰਦੀਲੇ ਬੋਲ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਲਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅੱਖੀਆਂ
ਨਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਸੋਨੇ ਦੀ ਸੱਗੀ ਮਾਪਿਓ
ਉੱਤੇ ਪਾਏ ਜੰਜੀਰ ਵੇ
ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਬੈਠੇ ਮਾਪਿਓ
ਦਿਲ ਦਿਲਗੀਰ ਵੇ
ਖਾਉਂਗੀ ਕਿਸਮਤ ਮਾਪਿਓ
ਪਹਿਨੂੰਗੀ ਤਕਦੀਰ ਵੇ

ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੁਹਾਗ ਗੀਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ, ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ
ਤੋਂ ਵਾਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ
ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਸਮੇਂ ਹੋਏ ਹਨ।

ਘੋੜੀਆਂ

“ਘੋੜੀਆਂ” ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਕਾਵਿ ਦਾ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਹਨ। ਇਹ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਖ-ਵਖ ਰਸਮਾਂ ਗੀਤਾਂ ਸਮੇਂ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਰਤਾਂ ਜੋਟੇ ਬਣਾਕੇ ਜਾਂ ਕਦੀ ਕਦੀ ਸਮੂਹਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੰਬੀ ਹੋਕ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਿੱਥੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਓਥੇ ਵਿਆਂਹਦੜ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਬਾਪ-ਦਾਦੇ ਅਤੇ ਮਾਂ-ਦਾਦੀ ਆਦਿ ਨੇੜਲੇ ਸਾਕਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈਆਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ!

ਮਧਕਾਲੀਨ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਜੋਖਮ ਭਰੇ ਸਨ। ਕੱਚੇ ਤੇ ਉਭੜੇ-ਖੁਭੜੇ ਰਾਹ ਕੋਈ ਸੜਕ ਨਹੀਂ, ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਬਿਨਾਂ ਪੁਲਾਂ ਤੋਂ-ਰਾਹੀਂ ਜੰਗਲ ਬੀਆਬਾਨਾਂ ’ਚੋਂ ਲੰਘਦੇ ਡਰਦੇ ਸਨ-ਲੋਕ ਪੈਦਲ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਘੋੜੀਆਂ ਉਠਾਂ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬਰਾਤਾਂ ਸਜ-ਧੱਜ ਕੇ ਘੋੜੀਆਂ, ਉਠਾਂ ਤੇ ਬੈਲ ਗੱਡੀਆਂ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ! ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਘੋੜੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਰਸਮ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਰਸਮ ਸਮੇਂ ਜਿਹੜੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਘੋੜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ “ਘੋੜੀਆਂ” ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੋ ਗਿਆ! ਲਾੜੇ ਦੀ ਜੰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਜੰਨ ਚੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸ਼ਗਨਾਂ ਵੇਲੇ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ‘ਘੋੜੀਆਂ’ ਹੀ ਆਖਦੇ ਹਨ!

‘ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪੁੱਤ ਵਾਲੇ ਘਰ ‘ਘੋੜੀਆਂ’ ਗਾਉਣ ਦੀ ਗੀਤ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ‘ਘੋੜੀਆਂ’ ਸੰਬੋਧਨੀ ਗੀਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭੈਣਾਂ ਅਪਣੇ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਭੈਣ ਵਲੋਂ ਅਪਣੇ ਲਾੜੇ ਭਰਾ ਦਾ ਜਸ ਗਾਇਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਬਲਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਅਪਣੇ ਪਿਆਰ-ਅਪਣੱਤ ਅਤੇ ਪਿਤਰੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਮੁਖ ਤੌਰ ’ਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਅਧਾਰਿਤ ਸਮਾਜ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਜਨਮ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਅਵਸਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ-ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਅਵਸਰ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣਨ ਅਤੇ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਜਨਮ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਵੇਲ ਵਧਦੀ ਹੈ ਓਥੇ ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਜੁੜਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਲਾੜੇ ਦੇ ਬਾਪ ਦਾਦੇ ਦਾ, ਅਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ, ਮਾਣ ਤਾਣ ਵਧਦਾ ਹੈ।

ਪੀ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ 11 ਜਾਂ 21 ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾੜੇ-ਪੁੱਤ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ 'ਸਾਹੇ ਚਿੱਠੀ' ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਝਾਈਚਾਰਾ ਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੀ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਵਿਆਹ ਦਾ ਦਿਨ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਸੁਆਗਤ 'ਘੋੜੀਆਂ' ਗਾ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪੁੱਤ ਵਾਲੇ ਘਰ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਰੋਟੀ ਟੁੱਕ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਕੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਅਤੇ ਸ਼ਗੀਕੇ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਤੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ 'ਘੋੜੀਆਂ' ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣੇ ਆਰੰਭ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਗੀਤ ਵਿਆਹ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਦਿਨ ਤਕ ਚਾਲੂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ!

"ਸਾਹੇ ਚਿੱਠੀ" ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਰਸਮ ਸਮੇਂ ਗਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ 'ਘੋੜੀਆਂ' ਵਿਚ ਭੈਣ ਜਿੱਥੇ ਸੁੱਖਾਂ ਲਧੜੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਮਿਥ ਨਾਇਕਾ ਰਾਧਾ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਵਰਗੀ ਸੁੰਦਰ ਭਾਬੋ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸਰਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਓਥੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ, ਦਾਦੀ, ਨਾਨੀ, ਭੂਆਂ ਅਤੇ ਭੈਣ ਨੂੰ ਨਾ ਵਿਸਾਰਨ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਵੀ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਅਚੇਤ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਡਰ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਮਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵੀਰ ਅਪਣੀ ਨਵੀਂ-ਨਵੇਲੀ ਨਾਜ਼ੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦੇਵੇ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਯਾਦ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ:-

ਕੋਰੇ ਕੋਰੇ ਕਰੂਏ ਦੁਧ ਦਹੀਂ ਵੇ ਜਮਾਵਾਂ
ਸੁਖ ਲੱਧੜਿਆ ਵੀਰਾ
ਮਾਂ ਤੇਰੀ ਨੇ ਜਨਮ ਸਧਾਇਆ ਲਾਲ ਵੇ
ਕੋਰੇ ਕੋਰੇ ਕਰੂਏ ਦੁਧ ਦਹੀਂ ਵੇ ਜਮਾਵਾਂ
ਸੁਖ ਲੱਧੜਿਆ ਵੀਰਾ
ਨਾਨੀ ਤੇਰੀ ਨੇ ਜਨਮ ਸਧਾਇਆ ਲਾਲ ਵੇ
ਕੋਰੇ ਕੋਰੇ ਕਰੂਏ ਦੁਧ ਦਹੀਂ ਵੇ ਜਮਾਵਾਂ
ਸੁਖ ਲੱਧੜਿਆ ਵੀਰਾ
ਦਾਈ ਤੇਰੀ ਨੇ ਜਨਮ ਸਧਾਇਆ ਲਾਲ ਵੇ

ਭੈਣ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਦੇ ਉਹ ਦਿਨ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਭੂਆਂ
ਤੇ ਭੈਣ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਡ ਲਡਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ:-

ਧੰਨ ਧੰਨ ਵੇ ਵੀਰਾ ਮਾਂ ਤੇਰੀ
ਜਿਨ੍ਹੇ ਤੂੰ ਕੁਖ ਨਮਾਇਆ
ਗਾਜੇ ਜਨਕ ਦੇ ਘਰ ਸੀਤਾ ਜਨਮੀ
ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਵਰ ਪਾਇਆ ਵੇ

ਧੰਨ ਧੰਨ ਵੇ ਵੀਰਾ ਦਾਦੀ ਤੇਰੀ
ਜੀਹਨੇ ਤੇਰਾ ਜਨਮ ਸਧਾਇਆ ਵੇ

ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਦੇ ਘਰ ਸੀਤਾ ਜਨਮੀ
ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਵਰ ਪਾਇਆ ਵੇ

ਧੰਨ ਧੰਨ ਵੇ ਵੀਰਾ ਭੈਣ ਤੇਰੀ
ਜੀਹਨੇ ਤੂੰ ਗੋਦ ਘਲਾਇਆ ਵੇ
ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਦੇ ਘਰ ਸੀਤਾ ਜਨਮੀ
ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਵਰ ਪਾਇਆ ਵੇ

ਧੰਨ ਧੰਨ ਵੇ ਵੀਰਾ ਭੂਆ ਤੇਰੀ
ਜੀਹਨੇ ਤੂੰ ਲਾਡ ਲਡਾਇਆ ਵੇ
ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਦੇ ਘਰ ਸੀਤਾ ਜਨਮੀ
ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਵਰ ਪਾਇਆ ਵੇ

ਇਸ ਸੁਭ ਅਵਸਰ ਤੇ ਲਾੜੇ ਦੇ ਦਾਦੇ, ਨਾਨੇ, ਮਾਮੇ ਅਤੇ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਵੀ
ਬੜੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

ਸਾਡੇ ਵਿਹੜੇ ਦਿਆ ਨਿੰਬੂਆ ਵੇ
ਤੇਰੀ ਠੰਡੜੀ ਠੰਡੜੀ ਛਾਂ
ਪੋਤਾਂ ਕੀਹਦਾ ਸੁਣੀਂਦਾ ਵੇ
ਕੀਹਨੇ ਧਰਿਆ ਸੀ ਨਾਂ

ਪੋਤਾ ਦਾਦੇ ਦਾ ਸੁਣੀਂਦਾ ਵੇ
ਜੀਹਨੇ ਧਰਿਆ ਸੀ ਨਾਂ
ਪੋਤਾ ਦਾਦੇ ਦਾ ਸੁਣੀਂਦਾ
ਰਾਜਾ ਧਰਿਆ ਸੀ ਨਾਂ

ਸਾਡੇ ਵਿਹੜੇ ਦਿਆ ਨਿੰਬੂਆ ਵੇ
ਤੇਰੀ ਠੰਡੜੀ ਠੰਡੜੀ ਛਾਂ
ਦੋਹਤਾ ਕੀਹਦਾ ਸੁਣੀਂਦਾ ਵੇ
ਕੀਹਨੇ ਧਰਿਆ ਸੀ ਨਾਂ

ਦੋਹਤਾ ਨਾਨੇ ਦਾ ਸੁਣੀਂਦਾ ਵੇ
ਜੀਹਨੇ ਧਰਿਆ ਸੀ ਨਾਂ
ਦੋਹਤਾ ਨਾਨੇ ਦਾ ਸੁਣੀਂਦਾ
ਰਾਜਾ ਧਰਿਆ ਸੀ ਨਾਂ

ਉਹਦੇ ਮਿਤਰ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਉਹਦੀ ਸਰੀਰਕ ਦੱਖ ਨੂੰ ਚਮਕਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ
ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਰਹੇ:-

ਯੋਬੀ ਦਾ ਬੇਟਾ ਤੇਰਾ ਮੀਤ ਵੀਰਾ
ਤੇਰਾ ਧੋ ਧੋ ਲਿਆਵੇ ਚੀਰਾ ਵੀਰਾ
ਤੁੰ ਪਹਿਨ ਦਲੀਜੇ ਬੈਠ ਚੰਦਾ ਵੇ
ਸੁਨਿਆਰੇ ਦਾ ਬੇਟਾ ਤੇਰਾ ਮੀਤ ਵੀਰਾ
ਤੇਰਾ ਘੜ ਘੜ ਲਿਆਵੇ ਕੈਂਠਾ ਵੀਰਾ
ਤੁੰ ਪਹਿਨ ਦਲੀਜੇ ਬੈਠ ਚੰਦਾ ਵੇ

ਕਲਪਣਾ ਹੀ ਸਹੀ, ਭੈਣ ਲਈ ਹੁਣ ਵੀਰਾ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਤੁਲ ਹੈ ਜਿਸ
ਦੇ ਚੀਰੇ ਤੇ ਕਲਗੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਲਖ ਕਰੋੜ ਹੈ ਤੇ ਉਹਦੇ ਲਈ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਮਾਲਣ
ਸਿਹਰਾ ਗੁੰਦ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦਰਜਨ ਬੇਸ਼-ਕੀਮਤ ਜੋੜਾ:-

ਚੀਰਾ ਤਾਂ ਵੀਰਾ ਤੇਰਾ ਲੱਖ ਦਾ
ਕਲਗੀ ਕਰੋੜ ਦੀ
ਤੇਰੇ ਪਹਿਨਣ ਦੀ ਕੀ ਸਿਰਫਤ ਕਰਾਂ
ਤੇਰੀ ਚਾਲ ਮਲੂਕਾਂ
ਤੇਰੀ ਰਹਿਤ ਨਵਾਬਾਂ ਦੀ

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਉਹਦੇ ਲਈ ਸਿਹਰੇ ਤੇ ਜੋੜੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਇਹਨੀਂ ਰਾਹੀਂ ਕਸੁਬੰਡਾ ਹੁਣ ਖਿੜਿਆ
ਇਹਨੀਂ ਰਾਹੀਂ ਮੇਰਾ ਵੀਰਾ ਹੁਣ ਤੁਰਿਆ
ਵੇ ਲਾਹੌਰੋਂ ਮਾਲਣ ਆਈ ਵੀਰਾ
ਤੇਰਾ ਸੇਹੀੜਾ ਗੁੰਦ ਲਿਆਈ ਵੀਰਾ
ਵੇ ਲਾਹੌਰੋਂ ਦਰਜਨ ਆਈ ਵੀਰਾ
ਤੇਰਾ ਜੋੜਾ ਸਿਉਂ ਲਿਆਈ ਵੀਰਾ
ਤੇਰੇ ਜੋੜੇ ਦਾ ਕੀ ਮੁੱਲ ਕੀਤਾ
ਇਕ ਲੱਖ ਤੇ ਡੇਢ ਹਜ਼ਾਰ ਵੀਰਾ

ਬੈਣ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਵੀ ਗੌਰਵ ਹੈ ਕਿ ਵੀਰ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਬਖਤਾਵਰ ਹਨ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹਦੇ ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਚੀਰਾ ਤੇ ਕੈਂਠਾ ਭੇਜੇ ਹਨ:-

ਵੀਰਾ ਵੇ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਦਾ ਚੀਰਾ
ਚੰਦਾ ਵੇ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਦਾ ਚੀਰਾ
ਤੇਰੀ ਵੇ ਸੱਸ ਰਾਣੀ ਨੇ ਭੇਜਿਆ
ਵੀਰਾ ਵੇ ਤੇਰੇ ਗਲ ਦਾ ਕੈਂਠਾ
ਚੰਦਾ ਵੇ ਤੇਰੇ ਗਲ ਦਾ ਕੈਂਠਾ
ਤੇਰੀ ਸੱਸ ਰਾਣੀ ਨੇ ਭੇਜਿਆ

ਜੇ ਵੀਰ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਬਖਤਾਵਰ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਉਹਦਾ
ਪੇਕੜਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਘਟ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਰਾਣੀ ਅਤੇ ਬਾਪ ਨੂੰ
ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸਮਝਦੀ ਹੈ:-

ਤੇਰੇ ਚੀਰੇ ਨੂੰ ਅਤਰ ਲਵਾ ਦਿਨੀਂ ਆਂ
ਤੂੰ ਪਹਿਨ ਵੇ ਵੀਰਾ
ਵੇ ਰਾਣੀ ਬੇਗਮ ਦਿਆ ਜਾਇਆ
ਤੇਰੇ ਚੀਰੇ ਨੂੰ ਅਤਰ ਲਵਾ ਦਿਨੀਂ ਆਂ
ਤੂੰ ਪਹਿਨ ਵੇ ਵੀਰਾ
ਵੇ ਰਾਜੇ ਬਾਬਲ ਦਿਆ ਜਾਇਆ

ਭੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵੀਰ ਦੇ ਸਜ ਸਜਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ
ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਮਾਲਣ ਨੂੰ ਸਜਗੀਆਂ ਕਲੀਆਂ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਗੁੰਦ ਕੇ
ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਆਖਦੀ ਹੈ:-

ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਾਲਣੇ ਆਖਿਆ
ਉਠ ਸਵੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਆ
ਸਵੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਆਣ ਕੇ
ਬਾਗ ਤਲੇ ਵਿਚ ਆ
ਬਾਗ ਤਲੇ ਵਿਚ ਆਣ ਕੇ
ਨੀ ਤੂੰ ਕਲੀਆਂ ਚੁਗ ਲਿਆ
ਕਲੀਆਂ ਤੂੰ ਲਿਆਇਕੇ
ਸਿਹਰਾ ਗੁੰਦ ਲਿਆ
ਸਿਹਰਾ ਗੁੰਦ ਗੁੰਦਾ ਕੇ
ਨੀ ਤੂੰ ਵੀਰਨ ਮੱਥੇ ਲਾ

ਭੈਣ ਆਪ ਵੀ ਵੀਰ ਦੇ ਸਾਫੇ ਅਤੇ ਕੁੜਤੇ ਤੇ ਸਜਾਉਣ ਲਈ ਬਾਗ ਵਿਚ
ਜਾ ਕੇ ਕਲੀਆਂ ਚੁਗ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ:-

ਲੰਬਾ ਸੀ ਵਿਹੜਾ ਵੇ ਵੀਰਨਾ
ਵਿਚ ਮਰੂਏ ਦਾ ਬੂਟਾ ਵੇ
ਸੋਹਣਿਆਂ ਵਿਚ ਮਰੂਏ ਦਾ ਬੂਟਾ ਵੇ
ਬੂਟਾ ਬੂਟਾ ਵੇ ਵੀਰਨਾ
ਉਹਨੂੰ ਲੱਗੇ ਸੀ ਡੋਡੇ ਵੇ
ਡੋਡੇ ਡੋਡੇ ਵੇ ਵੀਰਾ
ਉਹਨੂੰ ਖਿੜੀਆਂ ਸੀ ਕਲੀਆਂ
ਕਲੀਆਂ ਕਲੀਆਂ ਵੇ ਵੀਰਨਾ
ਤੇਰੇ ਸਾਫੇ ਨੂੰ ਜੜੀਆਂ ਵੇ

ਸੋਹਣਿਆਂ ਤੇਰੇ ਸਾਫੇ ਨੂੰ ਜੜੀਆਂ ਵੇ
 ਜੜੀਆਂ ਜੜੀਆਂ ਵੇ ਵੀਰਨਾ
 ਤੇਰੇ ਕੁੜਤੇ ਨੂੰ ਜੜੀਆ ਵੇ
 ਵੀਰ ਦੀ ਦੱਖ ਨੂੰ ਲਿਸ਼ਕਾ ਕੇ ਭੈਣ ਹੁਣ ਆਪਣੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਗਨ
 ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ:-

ਆਓ ਸੱਬੀਓ ਨੀ ਰਲ ਮਿਲ੍ ਆਓ ਸੱਬੀਓ
 ਵੀਰੇ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾ ਲਈਏ
 ਭਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀਰਾਂ ਐਂ ਸਜੇ
 ਜਿਵੇਂ ਚੰਦ ਸਜੇ ਵਿਚ ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ
 ਕੱਪੜੇ ਵੀਰ ਦੇ ਕੇਸਰ ਰੰਗੇ
 ਜੁਤੀ ਜੜੀ ਐਂ ਨਾਲ੍ ਸਤਾਰਿਆਂ ਦੇ

ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਨਸਲ ਦੀ ਘੋੜੀ ਹੀ ਫਵਦੀ ਹੈ, ਉਹਦਾ ਚੌਪਰੀ
 ਬਾਬਾ ਜਮਨਾ ਪਾਰ ਤੋਂ ਛਾਂਟਵੇਂ ਸਰੀਰ ਵਾਲੀ ਘੋੜੀ ਖਰੀਦ ਕੇ ਲਿਆਵੇਗਾ ਜਿਸ
 ਨਾਲ੍ ਵਿਆਹ ਸਮਾਗਮਾਂ 'ਚ ਰੌਣਕ ਵਧੇਰੀ:-

ਘੋੜੀਆਂ ਵਕੇਂਦੀਆਂ ਵੀਰਾ ਜਮਨਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਵੇ
 ਬਾਬਾ ਤੇਰਾ ਚੌਪਰੀ ਘੋੜੀ ਲਿਆ ਦਿਉ ਅੱਜ ਵੇ
 ਘੋੜੀਆਂ ਸੰਜੋਗੀਆਂ ਤੂੰ ਮੰਗ ਵੇ
 ਬਾਬਲ ਤੇਰਾ ਚਾਵਲਾ ਘੋੜੀ ਲਿਆ ਦਿਉ ਅੱਜ ਵੇ
 ਵੀਰ ਲਈ ਲਿਆਂਦੀ ਘੋੜੀ ਦਾ ਉਹ ਪੂਰਾ ਖਿਆਲ ਰਖਦੀ ਹੈ:-
 ਚੱਪੇ ਚੱਪੇ ਵੀਰਾ ਖੂਹ ਵੇ ਲਵਾਉਨੀ ਆਂ
 ਘੋੜੀ ਤੇਰੀ ਨੂੰ ਵੀਰਾ ਜਲ ਵੇ ਛਕਾਉਨੀ ਆਂ
 ਘੋੜੀ ਟੱਪੇ ਟੱਪੇ ਮਹਿਲੀਂ ਧਮਕ ਪਵੇ

ਚੱਪੇ ਚੱਪੇ ਵੀਰਾਂ ਚੱਕੀ ਵੀ ਲਗਾਉਨੀ ਆਂ
 ਘੋੜੀ ਤੇਰੀ ਨੂੰ ਦਾਣਾ ਵੇ ਦਲਾਉਨੀ ਆਂ
 ਘੋੜੀ ਟੱਪੇ ਟੱਪੇ ਮਹਿਲੀਂ ਧਮਕ ਪਵੇ

ਲਾੜੇ ਦੇ ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ ਭੈਣਾਂ ਜਿੱਥੇ ਘੋੜੀ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਦੀਆਂ
 ਹਨ ਓਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੋਰੀ ਭਾਬੇ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਸਧਰ ਵੀ ਜਾਹਰ
 ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਵੀਰਾ ਤੇਰੀ ਘੋੜੀ ਵੇ
 ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਵੇ
 ਤੂੰ ਭਾਬੇ ਲਿਆਈਂ ਗੋਰੀ ਵੇ

ਜੇ ਗੋਰੀ ਨਾਜੋ ਪਤਲੀ ਪਤੰਗ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨਾਲ੍ ਹੀ ਸੱਗੀਆਂ ਨਾਲ੍ ਸ਼ਿਗਾਰੀ
 ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰੂਪ ਨੇ ਤਾਂ ਫਬਣਾ ਹੀ ਹੈ:-

ਜੇ ਵੀਰਾ ਤੇਰੀ ਨੀਲੀ ਵੇ ਘੋੜੀ
 ਬਾਗ ਚਰ ਘਰ ਆਵੇ
 ਜੇ ਵੀਰਾ ਤੇਰਾ ਉੱਚਾ ਵੇ ਬੰਗਲਾ
 ਬਾਲ ਚੁਫੇਰੇ ਦੀ ਆਵੇ
 ਜੇ ਵੀਰਾ ਤੇਰੀ ਪਤਲੀ ਵੇ ਨਾਜੋ
 ਸੱਗੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲੁ ਸੁਹਾਵੇ
 ਵੀਰਾ ਤੇਰੀ ਨੀਲੀ ਵੇ ਘੋੜੀ
 ਬਾਗ ਚਰ ਘਰ ਆਵੇ

ਉਹ ਤਾਂ ਰਾਧਾ ਵਰਗੀ ਭਾਬੇ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ:-

ਵੇ ਵੀਰਾ ਤੇਰੀ ਨੀਲੀ ਵੇ ਘੋੜੀ
 ਹਰੇ ਹਰੇ ਜੌਂ ਵੇ ਚੁੱਗੇ
 ਦਾਦੀ ਸੁਪੱਤੀ ਤੇਰੇ ਸ਼ਗਨ ਕਰੇ
 ਦਾਦਾ ਸੁਪੱਤਾ ਤੇਰੇ ਦੰਮ ਫੜੇ
 ਰਾਧਾ ਵਿਆਹ ਘਰ ਆਉਣਾ ਵੇ

ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਰਸਮ ਵੇਲੇ ਸੁਆਣੀਆਂ ਲਾੜੇ ਦੇ ਬਾਪ ਦਾਦੇ ਨੂੰ
ਵਧਾਈਆਂ ਦੇ ਕੇ ਅਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਇਕ ਸੀ ਘੋੜੀ ਵੀਰਾ ਰਾਵਲੀ
 ਗੰਗਾ ਜਮਨਾ ਤੋਂ ਆਈ
 ਆਣ ਬੱਧੀ ਬਾਬੇ ਬਾਰ ਮਾਂ
 ਕੁਲ ਹੋਈ ਐ ਵਧਾਈ
 ਬਾਗ ਪਕੜ ਵੀਰਨ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ
 ਅਪਣੀ ਚਤੁਰਾਈ
 ਅਟਣ ਬਟਣ ਉਹਦੇ ਕਪੜੇ
 ਕੇਸਰ ਹੋਈ ਛੜਕਾਈ

ਇਕ ਸੀ ਘੋੜੀ ਵੀਰਾ ਰਾਵਲੀ
 ਗੰਗਾ ਜਮਨਾ ਤੋਂ ਆਈ
 ਆਣ ਬੱਨੀ ਬਾਬਲ ਬਾਰ ਮਾਂ
 ਕੁਲ ਹੋਈ ਐ ਵਧਾਈ
 ਬਾਗ ਪਕੜ ਵੀਰਨ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ
 ਅਪਣੀ ਚਤੁਰਾਈ
 ਅਟਣ ਬਟਣ ਉਹਦੇ ਕਪੜੇ
 ਕੇਸਰ ਹੋਈ ਛੜਕਾਈ

ਲਾੜੇ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਰਦੀਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਦੀ ਭੁਸੀ ਛੁਲ੍ਹ ਛੁਲ੍ਹ ਪੈਂਦੀ ਹੈ:-

ਘੋੜੀ ਸੌਂਹਦੀ ਕਾਠੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ
ਕਾਠੀ ਡੇਢ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰ
ਉਮਰਾਵਾਂ ਦੀ ਤੇਰੀ ਚਾਲ
ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਵੇ ਮਾਂ ਦਿਆ ਸੁਰਜਣਾ

ਵਿਚ ਵਿਚ ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਆਓ
ਚੋਟ ਨਗਾਰਿਆਂ ਤੇ ਲਾਓ
ਖਾਣਾ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਖਾਓ
ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਵੇ ਮਾਂ ਦਿਆ ਸੁਰਜਣਾ

ਛੈਲ ਨਵਾਬਾਂ ਦੇ ਘਰ ਢੁਕਣਾਂ
ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਢੁਕਣਾਂ
ਉਮਰਾਵਾਂ ਦੀ ਤੇਰੀ ਚਾਲ
ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਵੇ ਮਾਂ ਦਿਆ ਸੁਰਜਣਾ

ਚੀਰਾ ਤੇਰਾ ਮੱਲਾ ਵੇ ਸੋਹਣਾ
ਬਣਦਾ ਕਲਗੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ
ਕਲਗੀ ਡੇਢ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰ
ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਵੇ ਮਾਂ ਦਿਆ ਸੁਰਜਣਾ

ਕੈਂਠਾ ਤੇਰਾ ਮੱਲਾ ਵੇ ਸੋਹਣਾ
ਬਣਦਾ ਜੁਗਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ
ਜੁਗਨੀ ਡੇਢ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰ
ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਵੇ ਮਾਂ ਦਿਆ ਸੁਰਜਣਾ

ਜਾਮਾ ਤੇਰਾ ਵੇ ਮੱਲਾ ਸੋਹਣਾ
ਬਣਦਾ ਤਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ
ਤਣੀ ਡੇਢ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰ
ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਵੇ ਮਾਂ ਦਿਆ ਸੁਰਜਣਾ

ਜੁੱਤੀ ਤੇਰੀ ਵੇ ਮੱਲਾ ਸੋਹਣੀ
ਬਾਹਵਾ ਜੜੀ ਤਿੱਲੇ ਦੇ ਨਾਲ

ਕੇਗੀ ਸੋਹਣੀ ਤੇਰੀ ਚਾਲ
 ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਵੇ ਮਾਂ ਦਿਆ ਸੁਰਜਣਾ
 ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲੁ ਮਖਮੂਰ ਹੋਈ ਭੈਣ ਅਪਣੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਮਿਥ ਨਾਇਕ ਕਾਹਨ
 ਨਾਲੁ ਮੇਚ ਕੇ ਅਪਣੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਵੱਡੱਤਣ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ:-
 ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਮਾਂ ਦਾ ਨੰਦ ਐ ਵੇ
 ਜਿਉਂ ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਚੰਦ ਐ ਵੇ
 ਵੇ ਵੀਰਾ ਤੇਰੀ ਘੋੜੀ
 ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹ ਵੇ ਵੀਰਾ ਮੱਬੇ ਚੌਰ ਝੂਲੇ

ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਦਾਦੇ ਦਾ ਪੋਤਾ ਵੇ
 ਜਿਉਂ ਹਰਿਆਂ ਬਾਰਾਂ ਦਾ ਤੋਤਾ ਵੇ
 ਵੇ ਵੀਰਾ ਤੇਰੀ ਘੋੜੀ
 ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹ ਵੇ ਵੀਰਾ ਮੱਬੇ ਚੌਰ ਝੂਲੇ

ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਭੈਣ ਦਾ ਭਾਈ ਐ ਵੇ
 ਜਿਉਂ ਸੌਹਰੇ ਘਰ ਜਮਾਈ ਐ ਵੇ
 ਵੇ ਵੀਰਾ ਤੇਰੀ ਘੋੜੀ
 ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹ ਵੇ ਵੀਰਾ ਮੱਬੇ ਚੌਰ ਝੂਲੇ
 ਮਾਂ ਦਾਦੀ ਲਈ ਪੁੱਤ ਪੋਤੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਦਿਨ ਸੁਲੱਖਣਾ ਅਤੇ ਨਾ
 ਭੁਲਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਚਾਈਂ ਚਾਈਂ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:-
 ਹਰੇ ਹਰੇ ਜੌਂ ਵੀਰਾ ਘੋੜੀ ਚੁੱਗੇ
 ਪੈ ਗਈ ਲੰਬੜੇ ਰਾਹੀਂ ਬੀਬਾ

ਘੋੜੀ ਮਟਕ ਤੁਰੇ
 ਦਾਦਾ ਤੇਰਾ ਜੰਨ ਚੜ੍ਹੇ
 ਦਾਦੀ ਸੁਪੱਤੀ ਤੇਰੇ ਸ਼ਗਨ ਕਰੇ

ਹਰੇ ਹਰੇ ਜੌਂ ਵੀਰਾ ਘੋੜੀ ਚੁੱਗੇ
 ਪੈ ਗਈ ਲੰਬੜੇ ਰਾਹੀਂ ਬੀਬਾ
 ਘੋੜੀ ਮਟਕ ਤੁਰੇ
 ਬਾਪ ਤੇਰਾ ਤੇਰੀ ਜੰਨ ਚੜ੍ਹੇ
 ਮਾਂ ਸੁਪੱਤੀ ਤੇਰੇ ਸ਼ਗਨ ਕਰੇ
 ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਸੁਲੱਖਣੇ ਦਿਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ
 ਹਨ:-
 ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਸੁਲੱਖਣੇ ਦਿਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ

ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਸੁਲੱਖਣਾ
ਜੀ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਆਵੇ
ਵੀਰਾ ਤੇਰੇ ਬਾਬਲ ਦੇ ਮਨ ਚਾਅ
ਮਾਤਾ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਵੇ

ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਸੁਲੱਖਣਾ
ਜੀ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਆਵੇ
ਵੀਰਾ ਤੇਰੇ ਮਾਮੇ ਦੇ ਮਨ ਸ਼ਾਦੀਆਂ
ਮਾਮੀ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਵੇ

ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਸੁਲੱਖਣਾ
ਜੀ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਆਵੇ
ਵੀਰਾ ਜੀਜੇ ਦੇ ਮਨ ਚਾਅ
ਭੈਣ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਵੇ

ਜੰਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾ ਕੇ ਲਾੜਾ ਖੇੜੇ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ
ਕਰਕੇ ਜੰਜ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖੇੜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ:-

ਵੀਰ ਵਿਆਹੁਣ ਚੱਲਿਆ
ਖੇੜੇ ਨੂੰ ਕਰੇ ਸਲਾਮ
ਸਿਹਰੇ ਗੁੰਦੇ ਨੀ ਗੁੰਦ ਲਿਆਓ
ਮਾਲਣ ਸੇਹੀੜੇ
ਖੇੜੇ ਨੇ ਸੀਸਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ
ਤੇਰਾ ਜੀਵੇ ਬਰਖੁਰਦਾਰ
ਸਿਹਰੇ ਗੁੰਦੇ ਨੀ ਗੁੰਦ ਲਿਆਓ
ਮਾਲਣ ਸੇਹੀੜੇ

ਭੈਣਾਂ ਡੋਲੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਬੜੇ ਚਾਵਾਂ ਮਲ੍ਹਾਰਾਂ ਨਾਲੁ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵੀਰ
ਰੱਤਾ ਡੋਲਾ ਲੈ ਕੇ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਸੁਹਾਗਣ ਮਾਂ ਸ਼ੁਭ
ਸ਼ਗਨਾਂ ਨਾਲੁ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਵਾਤਾਵਰਣ
ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਫੁਆਰਾਂ ਵਹਿ ਤੁਰਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਬੂੰਦੀਂ ਨਕਿਆਂ ਮੀਂਹ ਵੇ ਵਰ੍ਹੇ
ਮਾਂ ਵੇ ਸੁਹਾਗਣ ਤੇਰੇ ਸ਼ਗਨ ਕਰੇ
ਮਾਂ ਵੇ ਸੁਹਾਗਣ ਤੇਰੇ ਸ਼ਗਨ ਕਰੇ ਵੇ ਨਿੱਕਿਆ
ਦੰਮਾਂ ਦੀ ਬੋਗੀ ਤੇਰਾ ਬਾਬਾ ਫੜੇ
ਭੈਣ ਸੁਹਾਗਣ ਤੇਰੀ ਬਾਗ ਫੜੇ ਵੇ ਨਿੱਕਿਆ

ਪੀਲੀ ਪੀਲੀ ਦਾਲ ਤੇਰੀ ਘੋੜੀ ਚਰੇ
 ਪੀਲੀ ਪੀਲੀ ਦਾਲ ਤੇਰੀ ਘੋੜੀ ਚਰੇ ਵੇ ਨਿਕਿਆ
 ਭਾਬੀ ਸੁਹਾਗਣ ਤੈਨੂੰ ਸੁਰਮਾ ਪਾਵੇ
 ਭਾਬੀ ਸੁਹਾਗਣ ਤੈਨੂੰ ਸੁਰਮਾ ਪਾਵੇ ਵੇ ਨਿਕਿਆ
 ਱ਤਾ ਱ਤਾ ਡੋਲਾ ਮਹਿਲੀਂ ਆਣ ਬੜੇ
 ਱ਤਾ ਱ਤਾ ਡੋਲਾ ਮਹਿਲੀਂ ਆਣ ਬੜੇ ਵੇ ਨਿਕਿਆ
 ਮਾਂ ਵੇ ਸੁਹਾਗਣ ਪਾਣੀ ਵਾਰ ਪੀਵੇ

ਪਾਣੀ ਵਾਰਨ ਦੀ ਰਸਮ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚੰਦਨ ਚੌਕੀ ਤੇ
 ਬੰਨੇ-ਬੰਨੀ ਨੂੰ ਖੜਕ ਕੇ ਬੰਨੇ ਦੀ ਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗੜਵੀ ਵਾਰ
 ਕੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਘੁੱਟਾਂ ਭਰਦੀ ਹੈ... ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ ਉਭਰਦੇ ਹਨ:-
 ਪਾਣੀ ਵਾਰ ਬੰਨੇ ਦੀਏ ਮਾਏ
 ਬੰਨਾ ਬਾਹਰ ਖੜਕ
 ਬੰਨਾ ਆਪਣੀ ਬੰਨੋ ਦੇ ਚਾਅ
 ਬੰਨਾ ਬਾਹਰ ਖੜਕ
 ਪਾਣੀ ਵਾਰ ਬੰਨੇ ਦੀਏ ਮਾਏ
 ਨੀ ਬੰਨਾ ਬਾਹਰ ਖੜਕ
 ਸੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਦੀ ਨੂੰ ਆਹ ਦਿਨ ਆਏ
 ਪਾਣੀ ਵਾਰ ਬੰਨੇ ਦੀਏ ਮਾਏ
 ਬੰਨਾ ਬਾਹਰ ਖੜਕ

‘ਘੋੜੀਆਂ’ ਨਿਰੀਆਂ ਤੁਕਬੰਦ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀ
 ਸਬਦਾਵਲੀ, ਰੂਪਕ, ਅਲੰਕਾਰ ਅਤੇ ਤਸ਼ਵੀਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਯੋਗ ਕਾਵਿ
 ਦਾ ਦਰਜਾ ਦ੍ਰਿਆਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਗੁਮਨਾਮ ਸੁਆਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਵਿ
 ਮਈ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਹਜਾਤਮਕ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ
 ਸਰਸਾਰ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਅਮੁੱਲ ਅੰਗ ਹਨ।

ਸਿਠਣੀਆਂ

“ਸਿਠਣੀਆਂ” ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਦਾ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਲੋਕ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਹੈ। ਹੇਅਰੇ, ਸਿਠਣੀਆਂ, ਸੁਹਾਗ ਅਤੇ ਘੋੜੀਆਂ ਮੰਗਣੇ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹਨ।

‘ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਰਚੇਤਾ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਅਨੁਸਾਰ “ਸਿਠਣੀ ਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ ਵਖੰਗ ਨਾਲ ਕਹੀ ਹੋਈ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਜੋ ਗਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਮਲਾ ਕੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਠਣੀ ਸੰਗੀਯਾ ਹੈ।”*

ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨਾਲ ਸਿਠਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਧਿਰ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਦਾ ਵਿਅੰਗ ਰਾਹੀਂ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੀਤ ਕਿਸੇ ਮੰਦਭਾਵਨਾ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਧੀਨ ਵਿਨੋਦ ਭਾਵ ਉਪਜਾਉਣ ਲਈ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਬੋਧਨੀ ਗੀਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੋ ਕੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਠਣੀਆਂ ਗਾਉਣ ਨੂੰ ਸਿਠਣੀਆਂ ਦੇਣਾ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਠਣੀਆਂ ਕੇਵਲ ਔਰਤਾਂ ਹੀ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ ਮਰਦ ਨਹੀਂ।

ਮੰਗਣੇ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਅਵਸਰ ਤੇ ਨਾਨਕੀਆਂ ਦਾਦਕੀਆਂ ਵਲੋਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਿਠਣੀਆਂ ਅਤੇ ਜੰਜ ਦੇ ਬਰਾਤੀਆਂ ਦਾ ਸਿਠਣੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੁਆਗਤ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਭੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਆਹ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹਾਸ ਹੁਲਾਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਵਸਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਪਣੇ ਖਿੜਵੇਂ ਰੌਂ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਭੁਲ੍ਹਾ ਹਾਸਾ ਤੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਹੀ ਉਘੜਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਰਵਾਇਤ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉਤਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਜੈਲੇ ਹੋਣ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀਨਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ! ਏਸ ਹੀਨਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਔਰਤਾਂ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਣ ਲਈ ਸਿਠਣੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹਥਿਆਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਦੇ ਗੁਭ ਗੁਵਾੜ ਵੀ ਕਢਦੀਆਂ ਹਨ। ਉੱਜ ਤੇ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਕੁਸਕਣ ਦੇਂਦਾ

*ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ, ‘ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼’, ਪੰਨਾ-195

ਹੈ। ਮਰਦ ਉਸ ਤੇ ਸਦਾ ਜੁਲਮ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਕੁਟਦਾ ਹੈ, ਗੰਦੀਆਂ ਗਾਲੀਆਂ ਕਢਦਾ ਹੈ। ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਦਾਬਾ ਵਖਰਾ। ਪੰਜਾਬਣ ਸਦਾ ਸੁੰਗੜੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਵਿਆਹ ਦਾ ਹੀ ਅਵਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੱਬੇ ਭਾਂਬੜ ਬਾਹਰ ਕਢਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਠਣੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਾੜੇ ਨੂੰ, ਉਸ ਦੇ ਮਾਂ, ਬਾਪ, ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਖੂਬ ਪੁਣਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਲਾੜੇ ਦੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣ ਨੂੰ ਕਾਮੁਕ ਸਿਠਣੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਅਪਣੀਆਂ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਕਾਮੁਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ! ਹਰ ਪਾਸੇ ਮਖੌਲ ਹੀ ਮਖੌਲ, ਕੋਈ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਨਹੀਂ। ਫੇਰ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਵਸਰ ਦਾ ਲਾਭ ਕਿਉਂ ਨਾ ਉਠਾਵੇ।

ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਦਾ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਅੱਧਾ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਕੁੜੀ ਦਾ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਸਿਠਣੀਆਂ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਮੁਖ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਿਆਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਨਾਨਕਾ ਮੇਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੋਨੋਂ ਧਿਰਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਸਿਠਣੀਆਂ ਨਾਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ:

ਹੁਣ ਕਿਧਰ ਗਈਆਂ
ਨੀ ਬੀਬੀ ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ

ਅਸੀਂ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਛੁੱਲਾਂ ਬਰਾਬਰ ਖੜੀਆਂ
ਨੀ ਬੀਬੀ ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ

ਨੀ ਕਿਧਰ ਗਈਆਂ
ਨੀ ਬੀਬੀ ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ
ਚੱਬੀਆਂ ਸੀ ਮੱਠੀਆਂ
ਜੰਮੀਆਂ ਸੀ ਕੱਟੀਆਂ
ਕੱਟੀਆਂ ਚਰਾਵਣ ਗਈਆਂ
ਨੀ ਬੀਬੀ ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ

ਚੱਬੇ ਸੀ ਪਕੌੜੇ
ਜੰਮੇ ਸੀ ਜੌੜੇ
ਜੌੜੇ ਖਿਡਾਵਣ ਗਈਆਂ
ਨੀ ਬੀਬੀ ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ

ਖਾਧੇ ਸੀ ਲੱਡੂ
ਜੰਮੇ ਸੀ ਡੱਡੂ
ਟੋਭੇ ਛਡਾਵਣ ਗਈਆਂ
ਹੁਣ ਕਿਧਰ ਗਈਆਂ
ਨੀ ਬੀਬੀ ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ
ਅਸੀਂ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ
ਛੁਲਾਂ ਬਰਾਬਰ ਖੜੀਆਂ
ਨੀ ਬੇਬੇ ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ

ਇਸੇ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿਠਣੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-
ਕਿੱਥੋਂ ਆਈਆਂ ਵੇ
ਸਰਵਣਾ ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ

ਪੀਤੀ ਸੀ ਪਿੱਛ ਜੰਮੇ ਸੀ ਰਿੱਛ
ਹੁਣ ਕਲੰਦਰਾਂ ਵਿਹੜੇ ਵੇ
ਸਰਵਣਾ ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ

ਖਾਧੇ ਸੀ ਲੱਡੂ ਜੰਮੇ ਸੀ ਡੱਡੂ
ਹੁਣ ਛੱਪੜਾਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵੇ
ਸਰਵਣਾ ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ

ਖਾਧੇ ਸੀ ਮਾਂਹ ਜੰਮੇ ਸੀ ਕਾਂ
ਕਾਂ ਕਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਵੇ
ਸਰਵਣਾ ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ

ਖਾਧੇ ਸੀ ਖਜੂਰ ਜੰਮੇ ਸੀ ਸੂਰ
ਹੁਣ ਸੂਰਾਂ ਦੇ ਗਈਆਂ ਵੇ
ਸਰਵਣਾ ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ

ਖਾਧੀਆਂ ਸੀ ਖਿਲਾਂ
ਜੰਮੀਆਂ ਸੀ ਇੱਲ੍ਹਾਂ
ਹੁਣ ਅੰਬਰ ਭੌਂਦੀਆਂ ਵੇ
ਸਰਵਣਾ ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ

ਖਾਧੇ ਸੀ ਪਕੌੜੇ
 ਜੰਮੇ ਸੀ ਜੌੜੇ
 ਹੁਣ ਜੌੜੇ ਖਿਡਾਵਣ ਗਈਆਂ ਵੇ
 ਸਰਵਣਾ ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ

ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਟਰੰਕ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਮੋਰਨੀਆਂ ਵਾਲੇ ਝੋਲੇ ਫੜੀਂ ਆਉਂਦੇ ਨਾਨਕਾ
 ਮੇਲ ਦਾ ਪਿੰਡ ਦੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਗਲੀ ਦੀਆਂ ਅੰਰਤਾਂ ਹਾਸਿਆਂ
 ਮਖੌਲਾਂ ਨਾਲ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਠਣੀਆਂ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲਗ
 ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-"

ਛੱਜ ਓਹਲੇ ਛਾਨਣੀ
 ਪਰਾਤ ਓਹਲੇ ਤਵਾ ਓਏ
 ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਆਇਆ
 ਸੂਰੀਆਂ ਦਾ ਰਵਾ ਓਏ

ਛੱਜ ਓਹਲੇ ਛਾਨਣੀ
 ਪਰਾਤ ਓਹਲੇ ਗੁੜੀਆਂ
 ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਆਇਆ
 ਸੱਭੇ ਰੰਨਾਂ ਲੁੱਚੀਆਂ

ਛੱਜ ਓਹਲੇ ਛਾਨਣੀ
 ਪਰਾਤ ਓਹਲੇ ਛੱਜ ਓਏ
 ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਆਇਆ
 ਗਾਊਣ ਦਾ ਨਾ ਚੱਜ ਓਏ

ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹਾਸੇ ਠੱਠੇ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਿਆਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ
 ਰੌਲੇ ਰੱਪੇ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਮਾਸੀ, ਭੂਆਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਨਾਨਕਾ ਮੇਲ ਘਰ
 ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਹੁੰਚ ਸਿਠਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਂਦੇ ਹਨ:-"

ਸੁਰਜੀਤ ਕੁਰੇ ਕੁੜੀਏ
 ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ ਚਾਹ ਦੇ ਪੱਤੇ
 ਦੁਧ ਬਜ਼ਾਰੋਂ ਲਿਆ ਦੇ
 ਛੱਕਰ ਨੀ ਤੇਰੇ ਬਾਹਰ ਖੜੇ
 ਸਾਨੂੰ ਚਾਹ ਦੀ ਘੁੱਟ ਪਲਾ ਦੇ
 ਛੱਕਰ ਨੀ ਤੇਰੇ ਬਾਹਰ ਖੜੇ

*

ਸਾਨੂੰ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਮੰਜਾ ਨਾ ਢਾਹਿਆ
 ਨੀ ਚੱਲੋ ਭੈਣੋਂ ਮੁੜ ਚੱਲੀਏ

ਸੋਡਾ ਵੇਹੜਾ ਭੀਜਾ ਨੀ✓
 ਚੱਲੋ ਭੈਣੋਂ ਮੁੜ ਚੱਲੀਏ
 ਸੋਡੇ ਕੋਠੇ ਤੇ ਥਾਂ ਹੈਨੀ✓
 ਚੱਲੋ ਭੈਣੋਂ ਮੁੜ ਚੱਲੀਏ ✓

ਨਾਨਕਾ ਮੇਲਾ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿ-ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਸ਼ਗਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਂਦੜ
 ਮੰਡੇ-ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਜਾਂ ਲਾਗਣ ਬੂਹੇ ਉੱਤੇ ਤੇਲ ਚੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਮਾਣ ✓
 ਨਾਲ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਐਨੇ ਨੂੰ ਬਰਾਤ ਆਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਢੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ....ਰੱਬਾਂ, ਗੱਡੀਆਂ,
 ਉਠਾਂ ਅਤੇ ਘੋੜੀਆਂ ਦੀ ਧੂੜ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਬਰੂਹਾਂ ਤਕ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ
 ਸਾਰੀਆਂ ਮੇਲਣਾ ਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਅਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਮੂਹਰੇ ਖੜ੍ਹਕੇ ਸੁਆਗਤੀ
 ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:- ✓

ਲੌਂਗਾਂ ਦੀ ਬਾੜ ਕਰੋ
 ਜੀ ਜੰਨ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ
 ਲੌਂਗਾਂ ਦੀ ਬਾੜ ਕਰੋ
 ਜੀ ਜੰਨ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ

ਬੀਬੀ ਦੇ ਬਾਬਲ ਨੂੰ ਖਬਰ ਕਰੋ
 ਜੀ ਜੰਨ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ
 ਲੌਂਗਾਂ ਦੀ ਬਾੜ ਕਰੋ
 ਜੀ ਜੰਨ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ

ਬੀਬੀ ਦੇ ਮਾਮੇ ਨੂੰ ਖਬਰ ਕਰੋ
 ਜੀ ਜੰਨ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ
 ਲੌਂਗਾਂ ਦੀ ਬਾੜ ਕਰੋ
 ਜੀ ਜੰਨ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ

ਬਰਾਤ ਦੇ ਢੁਕਾਅ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੜਮਾਂ ਤੇ ਮਾਮਿਆਂ ਦੀ ਮਿਲਣੀ ਕਰਵਾਈ
 ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਿਲਣੀ ਉਪਰੰਤ ਸਾਰੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਮੁਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਫੁਹਾਰਾਂ ਵਹਿ
 ਟੁਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰਾ ਮਾਹੌਲ ਖੁਲ੍ਹਾ ਖੁਲਾਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਾਹੌਲ ਦਾ
 ਲਾਹਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘੱਟ ਕਰਾਰੀਆਂ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਸਲੂਣੀਆਂ ਸਿੱਠਣੀਆਂ
 ਦੇਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ:-
 ✓

ਜਾਨੀ ਓਸ ਪਿੰਡੋਂ ਆਏ
 ਜਿੱਥੇ ਰੁੱਖ ਵੀ ਨਾ
 ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਤੌੜਿਆਂ ਵਰਗੇ ਮੂੰਹ
 ਉੱਤੇ ਮੁੱਛ ਵੀ ਨਾ

ਜਾਨੀ ਓਸ ਪਿੱਡੋਂ ਆਏ
 ਜਿੱਥੇ ਤੂਤ ਵੀ ਨਾ
 ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਖਪੜਾਂ ਵਰਗੇ ਮੂਹ
 ਉੱਤੇ ਰੂਪ ਵੀ ਨਾ

ਜਾਨੀ ਓਸ ਪਿੱਡੋਂ ਆਏ
 ਜਿੱਥੇ ਟਾਲੀ ਵੀ ਨਾ
 ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੀਲੇ ਡੱਡੂ ਮੂਹ
 ਉੱਤੇ ਲਾਲੀ ਵੀ ਨਾ

ਉਹ ਜਾਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦ ਵਿਦ ਨੁਕਸ ਛਾਂਟਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਚੰਨ ਚਾਨਣੀ ਰਾਤ
 ਤਾਰਾ ਕੋਈ ਕੋਈ ਐ
 ਜੰਨ ਬੁੱਢਿਆਂ ਦੀ ਆਈ
 ਮੁੜਾ ਕੋਈ ਕੋਈ ਐ
 ਚੰਨ ਚਾਨਣੀ ਰਾਤ
 ਤਾਰਾ ਇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ
 ਜੰਨ ਕਾਣਿਆਂ ਦੀ ਆਈ
 ਸਾਬਤ ਇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ

ਏਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ:

ਸੱਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਪਰਾਹੁਣੇ
 ਸੱਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਪਰਾਹੁਣੇ
 ਟੋਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਬੰਨ੍ਹ ਆਏ
 ਅਸੀਂ ਸਜਣ ਬੜੇ ਸਮਝਾਏ
 ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਜਣ ਬੜੇ ਸਮਝਾਏ

ਸੱਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅਸੀਂ ਸੋਹਣੇ ਮੌਹਣੇ
 ਸੱਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅਸੀਂ ਸੋਹਣੇ ਮੌਹਣੇ
 ਪੰਜ ਦਵੰਜੇ ਆਏ
 ਧਰਮ ਨਾਲ ਪੰਜ ਦਵੰਜੇ ਆਏ

ਸੱਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅਸੀਂ ਗੱਭਰੂ ਗੱਭਰੂ
 ਸੱਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅਸੀਂ ਗੱਭਰੂ ਗੱਭਰੂ
 ਇਹ ਬੁਢੜੇ ਕਾਹਨੂੰ ਆਏ

ਅਸੀਂ ਸੱਜਣ ਬੜੇ ਸਮਝਾਏ
ਧਰਮ ਨਾਲ ਸੱਜਣ ਬੜੇ ਸਮਝਾਏ
ਉਹ ਜਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਬਦਲੇ ਖੂਹਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣੀਆਂ
ਮਾਵਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਸਾਡੇ ਖੂਹਾਂ ਦਾ ਠੰਡਾ ਠੰਡਾ ਪਾਣੀ
ਵੇ ਜਾਨੀਓਂ ਪੀ ਕੇ ਜਾਇਓ
ਖੂਹਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਜਾਇਓ ਮਾਂ
ਵੇ ਜਾਨੀਓਂ ਪੀ ਕੇ ਜਾਇਓ

ਸਾਡੀਆਂ ਬੇਗੀਆਂ ਦੇ ਮਿਠੇ ਮਿਠੇ ਬੇਰ
ਵੇ ਜਾਨੀਓਂ ਖਾ ਕੇ ਜਾਇਓ
ਬੇਗੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਜਾਇਓ ਮਾਂ
ਵੇ ਜਾਨੀਓਂ ਖਾ ਕੇ ਜਾਇਓ

ਸਾਡੇ ਤੂਤਾਂ ਦੀ ਠੰਡੀ ਠੰਡੀ ਛਾਂ
ਵੇ ਜਾਨੀਓਂ ਮਾਣ ਕੇ ਜਾਇਓ
ਸਾਡੇ ਤੂਤਾਂ ਦੀ ਠੰਡੀ ਠੰਡੀ ਛਾਂ
ਵੇ ਜਾਨੀਓਂ ਮਾਣ ਕੇ ਜਾਇਓ
ਹੋਰ
ਕੋਗੀ ਤੇ ਤੌੜੀ ਅਸੀਂ ਰਿਨ੍ਹੀਆਂ ਗੁੱਲੀਆਂ
ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਲਾੜਾ ਕੱਢਦਾ ਬੁੱਲੀਆਂ
ਰੋਟੀ ਭਜਾਉਣੀ ਪਈ
ਨਿਲੱਜਿਓ ਲਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ

ਭੈੜੇ ਭੈੜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਾਰੇ
ਇਨ੍ਹੀਂ ਕਰਤੂਤੀਂ ਤੁਸੀਂ ਰਹੇ ਕੁਆਰੇ
ਕਰਤੂਤ ਤੇ ਛਿਪਦੀ ਨਹੀਂ
ਨਿਲੱਜਿਓ ਲਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ

ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਵਿਹੜੇ ਮੁੱਢ ਮਕੱਬੀ ਦਾ
ਦਾਣੇ ਤਾਂ ਮੰਗਦਾ ਉਧਲ ਗਈ ਦਾ
ਭੱਠੀ ਤਪਾਉਣੀ ਪਈ
ਨਿਲੱਜਿਓ ਲਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ

ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਵਿਹੜੇ ਤਾਣਾ ਤਣੀਂਦਾ
ਲਾੜੇ ਦਾ ਪਿਓ ਕਾਣਾ ਸੁਣੀਂਦਾ
ਐਨਕ ਲਵਾਉਣੀ ਪਈ
ਨਿਲੱਜਿਓ ਲਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ

ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਤਿੱਲੇ ਦੀ ਤਾਰ ਏ
ਮੁੜਾ ਤਾਂ ਸੁਣੀਂਦਾ ਕੋਈ ਘੁਮਾਰ ਏ
ਜੋੜ ਤਾਂ ਜੁੜਦਾ ਨਹੀਂ
ਨਿਲੱਜਿਓ ਲਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ

ਪੈਸਾ ਪੈਸਾ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡੋਂ ਜੀ ਪਾਓ
ਲਾੜੇ ਜੋਗਾ ਤੁਸੀਂ ਬਾਜਾ ਮੰਗਾਓ
ਜੰਨ ਤੇ ਸਜਦੀ ਨਹੀਂ
ਨਿਲੱਜਿਓ ਲਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ

ਆਏ ਬਰਾਤੀਆਂ ਤੇ ਵਖੰਗ ਕਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਲਿਆਂਦੀ
ਵਰੀ ਪਸੰਦ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਏ ਬਰਾਤੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਉਹ
ਬਰਾਤੀਆਂ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ
ਇਹ ਵਰੀ ਪੁਰਾਣੀ ਲਿਆਏ
ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ
ਇਹ ਕੀ ਕੀ ਵਸਤ ਲਿਆਏ
ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ
ਇਹ ਬੁਢੜੇ ਕਾਹਨੂੰ ਆਏ
ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ
ਇਹ ਗੱਭਰੂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲਿਆਏ
ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ
ਇਹ ਸਾਰੇ ਆਂਦਲ ਆਏ

ਪਹਿਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਬਰਾਤਾਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਠਹਿਰਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ।
ਇਕ ਦਿਨ ਆਉਣ ਦਾ ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਵਦਾਇਗੀ ਦਾ। ਫੇਰ ਦੋ ਦਿਨ ਠਹਿਰਨ
ਲੱਗੀਆਂ ਤੇ ਅਜ ਕਲ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਪੂਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜਨ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਜਨ-ਘਰ ਜਾਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ
ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਘਿਉ-ਬੂਰੇ ਜਾਂ ਚੌਲ ਸੱਕਰ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।
ਇਸ ਨੂੰ “ਕੁਆਰੀ ਰੋਟੀ” ਜਾਂ “ਮਿਠੀ ਰੋਟੀ” ਆਖਦੇ ਸਨ। ਗੈਸਾਂ ਅਤੇ ਲਾਲਟੈਣਾਂ

ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਬਰਾਤੀ ਕੋਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਰੋਟੀ ਛਕਦੇ। ਵਰਤਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਪਰੀਹੇ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕੱਲੀ ਕੱਲੀ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਸ਼ੱਕਰ, ਬੂਰਾ ਤੇ ਘਿਓ ਆਦਿ ਵਰਤਾਉਂਦੇ। ਮਿਠੀ ਰੋਟੀ ਵੇਲੇ ਲਾੜਾ ਬਰਾਤ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਰੋਟੀ ਡੇਰੇ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਬਰਾਤੀਆਂ ਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਓਧਰ ਬਨੇਰਿਆਂ ਤੇ ਬੈਠੀਆਂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਨੇ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕੁੜਮ ਨੂੰ ਬਣਾਉਂਣਾ:-

ਕੁੜਮ ਚੱਲਿਆ ਗੰਗਾ ਦਾ ਨ੍ਹਾਉਣ
ਹਰ ਗੰਗਾ ਨਰੈਣ ਗੰਗਾ
ਪਹਿਲੇ ਗੋਤੇ ਗਿਆ ਪਤਾਲ
ਹਰ ਗੰਗਾ ਨਰੈਣ ਗੰਗਾ
ਮੱਛੀ ਨੇ ਫੜ ਲਿਆ ਮੁੱਛ ਦਾ ਵਾਲ
ਹਰ ਗੰਗਾ ਨਰੈਣ ਗੰਗਾ
ਛਡ ਦੇ ਮੇਰੀ ਮੁੱਛ ਦਾ ਵਾਲ
ਏਥੇ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤੇਰੇ ਦਰਬਾਰ
ਹਰ ਗੰਗਾ ਨਰੈਣ ਗੰਗਾ
ਏਥੇ ਕਰਦੂ ਬੇਬੇ ਦਾ ਦਾਨ
ਹਰ ਗੰਗਾ ਨਰੈਣ ਗੰਗਾ

ਕੁੜਮ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਿਆਂ ਭਮੱਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਨੁਕਸ ਲਭਦੀ ਹੈ ਕੋਈ ਉਹਦੀ ਜ਼ੋਰੋ ਦੇ ਤਾਅਨੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਬਰਾਤੀ ਮੁੱਛਾਂ ਵਿਚ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅਨੂਠਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਬਨੇਰੇ ਤੋਂ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਫੁਹਾਰਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ:-

ਜੇ ਕੁੜਮਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੁਖਦੀਆਂ
ਮੌਗੇ ਲਾਜ ਕਰਾ ਲੈ ਵੇ
ਕੁੱਛ ਫੈਦਾ ਹੋ ਜੂ
ਇਕ ਗੁੜ ਦੀ ਡਲੀ
ਇਕ ਤੇਲ ਦੀ ਪਲੀ
ਵਿਚ ਮਿਰਚਾਂ ਦੀ ਲੱਪ ਪਵਾ ਲੈ ਵੇ
ਕੁੱਛ ਫੈਦਾ ਹੋ ਜੂ
ਮੌਗੇ ਲਾਜ ਕਰਾ ਲੈ ਵੇ
ਕੁੱਛ ਫੈਦਾ ਹੋ ਜੂ
ਇਕ ਗੁੜ ਦੀ ਡਲੀ
ਇਕ ਤੇਲ ਦੀ ਪਲੀ
ਵਿਚ ਬਿਲੀ ਦੀ ਪੂੜ ਫਰਾ ਲੈ ਵੇ

ਕੁੱਛ ਫੈਦਾ ਹੋ ਜੂ
ਮੌਰੇ ਲਾਜ ਕਰਾ ਲੈ ਵੇ
ਕੁੱਛ ਫੈਦਾ ਹੋ ਜੂ

ਕੁੜਮ ਦੀ ਜ਼ੋਰੇ ਬਾਰੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸ
ਤੇ ਚਰਿਤਰ ਹੀਣ ਹੋਣ ਦੇ ਦੂਸ਼ਣ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਲਾ ਕੌਣ ਮਸਤੀ ਦੀ ਮੌਜ
ਵਿਚ ਗਾ ਰਹੀਆਂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਫੜ ਸਕਦਾ ਹੈ:

ਵੇ ਜ਼ੋਰੇ ਤੇਰੀ ਕੁੜਮਾਂ
ਕਰਦੀ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ
ਕੌਣ ਦਾਰੀ ਦਾ ਰਸੀਆ
ਕੌਣ ਲਿਆਵੇ ਪਾਣੀ
ਦਿਓਰ ਦਾਰੀ ਦਾ ਰਸੀਆ
ਉਹੁੰ ਲਿਆਵੇ ਪਾਣੀ
ਨੀ ਸਰ ਸੁਕਗੇ ਨਖਰੋ
ਕਿਬੋਂ ਲਿਆਵਾਂ ਪਾਣੀ
ਵੇ ਇਕ ਬੱਦਲ ਵਰਿਆ
ਵਿਚ ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ
ਵੇ ਜ਼ੋਰੇ ਤੇਰੀ ਕੁੜਮਾਂ
ਕਰਦੀ ਡੇਲੇ ਡੇਲੇ
ਕੌਣ ਦਾਰੀ ਦਾ ਰਸੀਆ
ਉਹਨੂੰ ਤੋੜ ਲਿਆਵੇ ਡੇਲੇ
ਉਹਦਾ ਦਿਓਰ ਦਾਰੀ ਦਾ ਰਸੀਆ
ਉਹਨੂੰ ਤੋੜ ਲਿਆਵੇ ਡੇਲੇ
ਨੀ ਬਣ ਸੁਕਗੇ ਨਖਰੋ
ਕਿਬੋਂ ਲਿਆਵਾਂ ਡੇਲੇ

ਕੁੜਮਣੀ ਤੇ ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੇਲਣਾਂ ਵਿਦ
ਵਿਦ ਕੇ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਨਿੱਕੀ ਜਹੀ ਕੋਠੜੀਏ
ਤੈਂ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਆਟਾ
ਕੁੜਮਾਂ ਜ਼ੋਰੇ ਉੱਧਲ ਚੱਲੀ
ਲੈ ਕੇ ਧੌਲਾ ਝਾਟਾ

ਨਿੱਕੀ ਜਹੀ ਕੋਠੜੀਏ
ਤੈਂ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਦਾਣੇ

ਕੁੜਮਾਂ ਜੋਰੋ ਉੱਧਲ ਚੱਲੀ
ਲੈ ਕੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿਆਣੇ

ਨਿੱਕੀ ਜਹੀ ਕੋਠੜੀਏ
ਤੈਂ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਭੇਲੀ
ਕੁੜਮਾਂ ਜੋਰੋ ਉੱਧਲ ਚੱਲੀ
ਲੈ ਕੇ ਫੱਤੂ ਤੇਲੀ

ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਰ ਹੰਦਾਉਣ ਦਾ ਮਿਹਣਾ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ:
ਕਿੱਕਣ ਜੀਵੇਂਗੀ ਨੀ ਕੁੜਮਾ ਜੋਰੋ ਯਾਰ ਬਿਨਾਂ
ਕਿੱਕਣ ਜੀਵੇਂਗੀ
ਤੂੰ ਤਾਂ ਐਂ ਸੁੰਨੀ
ਜਿਉਂ ਘੋੜਾ ਸੁੰਨਾ ਅਸਵਾਰ ਬਿਨਾਂ
ਕਿੱਕਣ ਜੀਵੇਂਗੀ ਨੀ ਕੁੜਮਾ ਜੋਰੋ ਯਾਰ ਬਿਨਾਂ
ਤੂੰ ਤਾਂ ਐਂ ਸੁੰਨੀ
ਜਿਉਂ ਰੋਹੀ ਸੁੰਨੀ ਬਘਿਆੜ ਬਿਨਾਂ
ਕਿੱਕਣ ਜੀਵੇਂਗੀ ਨੀ ਕੁੜਮਾ ਜੋਰੋ ਯਾਰ ਬਿਨਾਂ
ਤੂੰ ਤਾਂ ਐਂ ਸੁੰਨੀ
ਜਿਉਂ ਪਿੰਡ ਸੁੰਨਾ ਚੌਕੀਦਾਰ ਬਿਨਾਂ :
ਕਿੱਕਣ ਜੀਵੇਂਗੀ ਨੀ ਕੁੜਮਾ ਜੋਰੋ ਯਾਰ ਬਿਨਾਂ
ਤੂੰ ਤਾਂ ਐਂ ਸੁੰਨੀ
ਜਿਉਂ ਪਰਜਾ ਸੁੰਨੀ ਸਰਕਾਰ ਬਿਨਾਂ
ਕਿੱਕਣ ਜੀਵੇਂਗੀ ਨੀ ਕੁੜਮਾ ਜੋਰੋ ਯਾਰ ਬਿਨਾਂ
ਕਿੱਕਣ ਜੀਵੇਂਗੀ

ਕੁੜਮ ਵਿਚਾਰਾ ਪਾਣੀਓਂ ਪਾਣੀ ਹੋਇਆ ਇਕ ਹੋਰ ਤੱਤੀ ਤੱਤੀ ਸਿਠਣੀ
ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦਾ ਜਲੋਅ ਝੱਲਿਆ ਨੀ ਜਾਂਦਾ:-

ਕੁੜਮਾਂ ਜੋਰੋ ਸਾਡੇ ਆਈ
ਘਰਾਗੀ ਲਿਆਈ ਪਾਟੀ
ਸਮਾ ਲੈ ਨੀ
ਸਮਾ ਲੈ ਯਾਰਾਂ ਪਾਟੀ
ਸਮਾ ਲੈ ਨੀ
ਕੌਣ ਜੁ ਉਹਦੇ ਧਾਗੇ ਵੱਟੇ
ਕੌਣ ਜੁ ਲਾਵੇ ਟਾਕੀ
ਸਮਾ ਲੈ ਨੀ
ਸਮਾ ਲੈ ਯਾਰਾਂ ਪਾਟੀ

ਛੜੇ ਜੋ ਤੇਰੇ ਧਾਗੇ ਵੱਟਣ
 ਉਹੀ ਲਾਉਣ ਟਾਕੀ
 ਸਮਾ ਲੈ ਨੀ
 ਸਮਾ ਲੈ ਯਾਰਾਂ ਪਾਟੀ
 ਸਮਾ ਲੈ ਨੀ

ਦੂਜੀ ਭਲਕ, ਫੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ, ਗੱਭਲੀ ਰੋਟੀ ਜਿਸ ਨੂੰ “ਬੱਟੀ ਰੋਟੀ” ਵੀ
 ਆਖਦੇ ਹਨ ਸਮੇਂ ਲਾੜਾ ਬਾਰਾਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 ਜਾਨੀ ਪੂਰੀ ਟੌਹਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਓਧਰ ਬਨੇਰਿਆਂ ਤੇ ਬੈਠੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਤੇ
 ਐਰਤਾਂ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:-
 ਲਾੜਿਆ ਪਗ ਟੇਢੀ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹ ਵੇ

ਸਾਨੂੰ ਹੀਣਤ ਆਵੇ
 ਤੇਰੀ ਬੇਬੇ ਵੇ ਉਧਲੀ
 ਸਾਡੇ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਆਵੇ
 ਤੇਰੀ ਬੇਬੇ ਵੇ ਬਦਣੀ
 ਬੈਠੀ ਜੋਕਾਂ ਵੇ ਲਾਵੇ
 ਇਕ ਜੋਕ ਗਵਾਚੀ
 ਬੈਠੀ ਝਗੜਾ ਪਾਵੇ
 ਇਕ ਪੈਸਾ ਨੀ ਲੈ ਲੈ
 ਝਗੜਾ ਛੜ ਬਦਕਾਰੇ
 ਪੈਸਾ ਨਹੀਓਂ ਲੈਣਾ
 ਝਗੜਾ ਜਾਉ ਸਰਕਾਰੇ
 ਸਾਡਾ ਚਾਚਾ ਛੈਲ
 ਝਗੜਾ ਜਿਤ ਘਰ ਆਵੇ

ਉਹ ਲਾੜੇ ਦਾ ਬੜੀ ਬੇਗਹਿਮੀ ਨਾਲ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਅਸਾਂ ਨਾ ਲੈਣੇ
 ਪੱਤਾਂ ਬਾਝ ਕਰੇਲੇ
 ਅਸਾਂ ਨਾ ਲੈਣੇ
 ਲਾੜਾ ਭੌੰਦੂ ਅੰਝਾਕੇ
 ਜਿਮੇਂ ਚਾਮ ਚੜਿਕ ਦੇ ਡੇਲੇ
 ਅਸਾਂ ਨਾ ਲੈਣੇ
 ਪੱਤਾਂ ਬਾਝ ਕਰੇਲੇ

ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਅਤੇ ਭੂਆ ਤੇ ਚਰਿੱਤਰ ਹੀਣ ਹੋਣ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ
 ਲਾਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਠਿਠ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਪਿਛਲੇ ਅੰਦਰ ਹਨ੍ਹੇਗ
 ਸੱਪਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ
 ਸੱਪਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਡਰਦੀ ਆਂ
 ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਛਨਾਲ
 ਖੇਲੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ
 ਮੁੰਡੇ ਇਹਦੇ ਯਾਰ
 ਉਲਾਂਭੇ ਤੋਂ ਮੈਂ ਡਰਦੀ ਆਂ
 ਪਿਛਲੇ ਅੰਦਰ ਹਨ੍ਹੇਗ
 ਸੱਪਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ
 ਸੱਪਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਡਰਦੀ ਆਂ
 ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੂਆ ਛਨਾਲ
 ਖੇਲੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ
 ਮੁੰਡੇ ਇਹਦੇ ਯਾਰ
 ਉਲਾਂਭੇ ਤੋਂ ਮੈਂ ਡਰਦੀ ਆਂ

ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਬਾਰੇ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਸਿਠਣੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-

ਲਾੜੇ ਭੈਣ ਦੀ ਕੱਚੀ ਖੂਹੀ ਕੱਚੀ ਖੂਹੀ
 ਡੌਲ ਫਰਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੋਰ
 ਹੋਰ ਭੈਣੇ ਹੋਰ ਬਾਰੀਂ ਕੂਕਦੇ ਸੀ ਮੋਰ
 ਡੌਲ ਫਰਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੋਰ

ਲਾੜੇ ਭੈਣ ਦੀ ਖਿੜ ਗਈ ਕਿਆਰੀ
 ਖਿੜੀ ਕਿਆਰੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ
 ਟੀੰਡਾ ਤੋੜ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੋਰ
 ਬਾਰੀਂ ਬੋਲਦੇ ਸੀ ਮੋਰ
 ਟੀੰਡਾ ਤੋੜ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੋਰ

ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਖਿੜਕੀ
 ਖੁਲ੍ਹੀ ਖਿੜਕੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ
 ਕੁੰਡਾ ਲਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੋਰ
 ਬਾਰੀਂ ਬੋਲਦੇ ਸੀ ਮੋਰ
 ਕੁੰਡਾ ਲਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੋਰ

ਲਾੜੇ ਦੇ ਕੋੜਮੇ ਨੂੰ ਪੁਣਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਸਾਰੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ
 ਹਾਸੇ ਛਣਕਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਈ ਵਡਾਰੂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਲੂਣੀਆਂ ਸਿਠਣੀਆਂ

ਦੇਣ ਤੋਂ ਵਰਜਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਕੋਈ ਰਸੀਆ ਆਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। “ਦੇ ਲੋ
ਭਾਈ ਦੇ ਲੋ-ਆਹ ਦਿਨ ਕਿਹੜਾ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਆਉਣੈ।” ਇਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਸਿੱਠਣੀ ਦੇ ਬੋਲ
ਉਭਰਦੇ ਹਨ:-

ਲਾੜਿਆ ਵੇ ਮੇਰਾ ਨੌਕਰ ਲਗ ਜਾ ਵੇ
ਟਕਾ ਮਜ਼ੂਰੀ ਦਵਾ ਦਿੰਨੀ ਆਂ
ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸੁੰਭਰ ਮੇਰੇ ਬਾਹਰੋਂ ਸੁੰਭਰ
ਮੇਰੇ ਮਹਿਲੀਂ ਰੜਕਾ ਫੇਰ ਆਈਂ ਵੇ
ਟਕਾ ਮਜ਼ੂਰੀ ਦਵਾ ਦਿੰਨੀ ਆਂ
ਮੇਰਾ ਉਤਲਾ ਧੋ
ਮੇਰੀ ਕੁੜਤੀ ਧੋ
ਚੀਰੇ ਵਾਲੇ ਦੀ ਜਾਕਟ ਧੋ ਲਿਆਈਂ ਵੇ
ਟਕਾ ਮਜ਼ੂਰੀ ਦਵਾ ਦਿੰਨੀ ਆਂ
ਮੇਰੀ ਮੱਝ ਨਲੂਾ
ਮੇਰੀ ਕੱਟੀ ਨਲੂਾ
ਚੀਰੇ ਵਾਲੇ ਦਾ ਘੋੜਾ ਨਲੂਾ ਲਿਆਈਂ ਵੇ
ਟਕਾ ਮਜ਼ੂਰੀ ਦਵਾ ਦਿੰਨੀ ਆਂ

ਨਮੋਸ਼ੀ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਲਾੜਾ ਤਾਂ ਨਿਗਾਹ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਨੇਰਿਆਂ ਤੇ ਬੈਠੀਆਂ
ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਵਲ ਝਾਕਣ ਦੀ ਸੁਰਾਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ
ਝਟ ਟੋਕਾ ਟਾਕੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-

ਲਾੜਿਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਵਲ ਵੇਖ ਵੇ
ਕਿਉਂ ਲਵੇਂ ਪਰਾਈਆਂ ਬਿੜਕਾਂ
ਘਰ ਭੈਣ ਜੁ ਤੇਗੀ ਕੰਨਿਆ ਕੁਆਰੀ
ਤੂੰ ਉਹਦਾ ਦੇ ਦੇ ਸਾਕ ਵੇ
ਕਿਉਂ ਲਵੇਂ ਪਰਾਈਆਂ ਬਿੜਕਾਂ
ਤੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਵਲ ਝਾਕ ਵੇ
ਕਿਉਂ ਲਵੇਂ ਪਰਾਈਆਂ ਬਿੜਕਾਂ

ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਦੇਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ਼ ਹੁਣ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਦੇ
ਵਿਆਹ ਨੇ, ਉਹ ਵੀ ਮੈਰਿਜ ਪੈਲੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ
ਗਸਮਾਂ ਤੇ ਰੌਣਕਾਂ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਬਸ ਸ਼ੋਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।
ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ
ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹਨ।

ਹੋਅਰੇ

“ਹੋਅਰਾ” ਪੰਜਾਬ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਦਾ ਲੰਬੀ ਹੋਕ ਨਾਲ ਗਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਗੀਤ-ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਛੋਟੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਾਲਾ ਗੀਤ-ਕਾਵਿ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦੋਹੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰਿਕ ਛੰਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਧੀ ਵਧਾਨ ਦੋਹੇ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੈ। ਗਾਈਨ ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੈ। ਦੋਹੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਰਦਾਂ ਵਲੋਂ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੋਹੇ ਲਾਉਣਾ ਆਖਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਹੋਅਰੇ ਕੇਵਲ ਔਰਤਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਜੋਟਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਹੋਅਰਾ ਸ਼ਗਨਾਂ ਦਾ ਗੀਤ ਹੈ ਜੋ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਵਖ ਵਖ ਰਸਮਾਂ ਤੇ ਨਿਭਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਸਮੇਂ ਔਰਤਾਂ ਵਲੋਂ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੰਗਣੇ ਦੀ ਰਸਮ ਸਮੇਂ ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੋਅਰੇ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੋਅਰੇ ਗਾਉਣ ਨੂੰ ਹੋਅਰੇ ਦੇਣਾ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਵਟਣਾ ਮਲਣ, ਜੰਨ ਚੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ, ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਸੁਰਮਾ ਪਾਉਣ ਤੇ ਸਲਾਮੀ ਵੇਲੇ ਭੈਣਾਂ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਭਰਜਾਈਆਂ ਦਿਓਰਾਂ ਨੂੰ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਹੋਅਰੇ ਦੇ ਕੇ ਵਿਨੋਦ ਭਰਪੂਰ ਸਮਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਨ ਦੇ ਢੁਕਾ ਸਮੇਂ ਮੇਲਣਾਂ ਵਲੋਂ ਬਰਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਹੋਅਰੇ ਦੇਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ਼ ਹੈ। ਫੇਰਿਆਂ ਵੇਲੇ, ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਖਟ ਵਖਾਉਣ ਦੇ ਅਵਸਰ ਤੇ ਮੇਲਣਾਂ ਕੁੜਮ, ਲਾੜੇ ਅਤੇ ਬਰਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗ ਭਰਪੂਰ ਹੋਅਰੇ ਦੇ ਕੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧੀ ਵਖੇਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲਾੜੇ ਤੋਂ ਛੰਦ ਸੁਣਨ ਸਮੇਂ ਸਾਲੀਆਂ ਜੀਜੇ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਰੂਪੀ ਹੋਅਰੇ ਲਾ ਕੇ ਸਮੁੱਚੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਹੁਲਾਸ ਭਰਪੂਰ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਡੋਲੀ ਦੀ ਵਦਾਇਗੀ ਸਮੇਂ ਭੈਣਾਂ ਵਲੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਅਤੇ ਭਰਜਾਈਆਂ ਵਲੋਂ ਨਣਦ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵੈਰਾਗ-ਮਈ ਹੋਅਰੇ ਸਾਰੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਸੋਗੀ ਬਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਹੋਅਰਿਆਂ ਦੇ ਦਰਦੀਲੇ ਬੋਲ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਡੂਆਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ—ਗਲਾ ਭਰ ਭਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਆਈ ਡੋਲੀ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਸਮੇਂ ਭੈਣਾਂ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਭਰਜਾਈ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਉਸ ਦੇ ਹੁਸਨ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋਅਰੇ ਗਾ ਕੇ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਦੇ ਹੋਰ ਅਵਸਰਾਂ ਤੇ ਵੀ ਬਣਦੇ ਗਿਸ਼ਤੇ ਛੁਫੜਾਂ, ਮਾਸੜਾਂ, ਜੇਠਾਂ ਅਤੇ ਜੀਜਿਆਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਹੋਅਰੇ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਕੇ ਹਾਸੇ ਠੱਠੇ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਅਰਿਆਂ ਦਾ

ਮਜ਼ਾਕ ਸਿਠਣੀਆਂ ਵਾਂਗ ਤਿੱਖਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਨਾ ਹੀ ਚੁਭਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਦਾਦਕੀਆਂ-ਨਾਨਕੀਆਂ ਜਦੋਂ ਵਿਆਹ 'ਚ ਵਿਹਲ ਮਿਲੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗਮਈ
ਹੋਅਗਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਭਾਰ ਹੌਲਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਹੋਅਰੇ ਕੇਵਲ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਰੰਗ ਭਰਨ ਅਤੇ ਹਾਸੇ ਮਖੌਲ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ
ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਬਲਕਿ ਇਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਗੂੜ੍ਹ ਗਿਆਨ ਦੀ
ਚਾਸ਼ਨੀ ਵੀ ਚਾੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਸਿਆਣਪਾਂ ਦਾ ਅਮੁੱਲ ਭੰਡਾਰ ਹਨ!
ਇਹ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ!

ਹੋਅਗਾ ਮੰਗਲਮਈ ਗੀਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਗਾਉਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਅੰਦਾਜ਼
ਹੈ, ਨੇਮ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਬੋਧਨੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ
ਟਕਾਕੇ ਔਰਤਾਂ ਜੋਟਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੰਬੀ ਹੇਕ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਵਿਆਹ ਦਾ ਅਵਸਰ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ
ਖੇਡਿਆਂ ਦਾ ਢੋਆ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਵੀਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੇ ਭੈਣਾਂ ਦਾ ਚਾਅ
ਝਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਦੇ ਸਹੁਪਣ, ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਭਰੱਪਣ
ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਿਹਰੇ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੀ ਰਸਮ ਸਮੇਂ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹੋਅਗਿਆਂ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ
ਲਟਕਾਂ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ:-

ਜਿੱਦਣ ਵੀਰਾ ਤੂੰ ਜਰਮਿਆਂ

ਵਰੀ ਪੁਰੇ ਦੀ ਵਾਲ

ਕਦੇ ਨਾ ਮੁੱਖੋਂ ਬੋਲਿਆ

ਕਦੇ ਨਾ ਕੱਢੀ ਗਾਲ

ਹੋਰ

ਜਿੱਦਣ ਵੀਰਾ ਤੂੰ ਜਰਮਿਆਂ

ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਖਾਧੀ ਬੰਡ

ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਜੰਨ ਚੜ੍ਹਿਆ

ਤੇਰਾ ਚੋ ਚੋ ਪੈਂਦਾ ਰੰਗ

ਵੀਰ ਦੀ ਦਾਨਸ਼ਵਗੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦੀ ਭੈਣ ਬੜੇ ਹੰਮੇ ਨਾਲ ਹੋਅਗਾ
ਲਾਉਂਦੇ ਹੈ:

ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਵੀਰਾ ਕਾਗਤੀ

ਸੋਨੇ ਕਲਮ ਦੁਆਤ

ਸ਼ਾਹੀ ਲੇਖਾ ਕਰਦਾ ਵੇ ਸੋਹਣਿਆਂ

ਤੇਰੀ ਹਾਕਮ ਪੁਛਦੇ ਬਾਤ

ਹੋਰ

ਜੁੱਤੀ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਕਢਵੀਂ ਵੀਰਾ

ਵਿਚ ਤਿੱਲੇ ਦੀ ਵੇ ਤਾਰ

ਝੁਕ ਝੁਕ ਵੇਖਣ ਸਾਲੀਆਂ
ਵੇ ਕੋਈ ਲੁਕ ਲੁਕ ਵੇਖੇ ਨਾਰ
ਅਤੇ

ਤੇਰੇ ਵੇ ਵੀਰਾ ਰੂਪ ਦੇ
ਕੋਈ ਦਿੱਲੀ ਛਪਣ ਅਖਬਾਰ
ਝੁਕ ਝੁਕ ਵੇਖਣ ਨਾਰੀਆਂ
ਲੁਕ ਲੁਕ ਦੇਖੇ ਨਾਰ
ਹੋਰ

ਕੁੜਤਾ ਤੇਰਾ ਵੀਰਾ ਮੈਂ ਸਿਉਮਾਂ
ਕੋਈ ਜਾਗਟ ਸਿਉਂਦੀ ਤੰਗ
ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਜੰਨ ਚੜ੍ਹਿਆ
ਤੇਰਾ ਚੋ ਚੋ ਪੈਂਦਾ ਰੰਗ

ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਲਗਾਰ ਵਰਗੀ ਸੋਹਲ ਤੇ ਸਨੁੱਖੀ ਭਾਬੀ ਲਿਆਉਣ
ਦੀ ਚਾਹਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ:-

ਜੰਨ ਚੜ੍ਹੀਂ ਵੀਰਾ ਹੱਸ ਕੇ
ਬਹੂ ਲਿਆਈਂ ਮੁਟਿਆਰ
ਅੰਗ ਦੀ ਹੋਵੇ ਪਤਲੀ
ਜਿਹੜੀ ਸੋਹੇ ਬੂਹੇ ਦੇ ਬਾਰ

ਮਾਣਮਤੀ ਭੈਣ ਅਪਣੇ ਬਾਬੇ ਅਤੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਵੀਰੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੇ ਦਿਲ
ਖੋਲ ਕੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਆਖਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਗਨਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਵਾਰ ਵਾਰ ਨਹੀਂ
ਆਉਂਦੇ ਉਹ ਪੈਸਿਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕਰੀਆਂ ਸਮਾਨ ਸਮਝ ਕੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੀ
ਹੈ:-

ਪੈਸਾ ਵੀ ਕਰਲੀਂ ਬਾਬਾ ਠੀਕਰੀ
ਦਿਲ ਕਰਲੀਂ ਦਰਿਆ
ਲਾਡਲੇ ਪੋਤੇ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕੇ
ਸੋਭਾ ਲੈ ਘਰ ਆ
ਹੋਰ

ਦੰਮਾਂ ਦਾ ਬਨ੍ਹ ਲੈ ਚੌਤਰਾ ਬਾਪੂ ਜੀ
ਮੋਹਰਾਂ ਦਾ ਲਾਲੋ ਜੀ ਢੇਰ
ਦੰਮ ਬਥੇਰੇ ਆਉਣਗੇ
ਕਦੀ ਸਮਾਂ ਨਾ ਆਵੇ ਫੇਰ

ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਛੋਟਾ ਦਿਓਰ ਭਾਬੀਆਂ ਦਾ ਗਹਿਣਾ। ਭਾਬੀ ਅਪਣੇ ਦਿਓਰ ਦੇ
ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਧਮਾਲਾਂ ਪਾਉਂਦੀ ਥੱਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਲੋਹੜੇ ਦਾ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਹਦਾ ਪੱਥਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਜੰਜ ਚੜ੍ਹਦੇ ਦਿਓਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਭਾਬੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸੁਰਮਾਂ ਪਾਉਣ ਦੀ ਰਸਮ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਵਸਰ ਤੇ ਭਾਬੀਆਂ ਮਧੁਰ ਸੁਰ ਵਿਚ ਹੋਏ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਪਹਿਲੀ ਸਲਾਈ ਦਿਓਰਾ ਰਸ ਭਰੀ
ਦੂਜੀ ਗੁਲ ਅਨਾਰ
ਤੀਜੀ ਸਲਾਈ ਤਾਂ ਪਾਵਾਂ
ਜੇ ਮੋਹਰਾਂ ਦੇਵੇਂ ਚਾਰ

ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਦਿਓਰਾ ਜੰਨ ਚੜ੍ਹਿਆ
ਕੋਈ ਧੁੱਪ ਲੱਗੇ ਕੁਮਲਾ
ਜੇ ਮੈਂ ਹੋਵਾਂ ਬਦਲੀ ਵੇ ਦਿਓਰਾ ਸੋਹਣਿਆਂ
ਸੁਰਜ ਲਵਾਂ ਛੁਪਾ

ਦਿਓਰ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਹਰ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਭਾਬੀ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਹੋਏ ਰੂਪ ਜਨਮ ਦੇਂਦੀ ਹੈ:-

ਤੇਰਾ ਵੀ ਬੋਲਿਆ ਦਿਓਰਾ ਲਿਖ ਧਰਾਂ
ਕੋਈ ਸੱਜੇ ਕੌਲੇ ਦੇ ਨਾਲ
ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹਾਂ ਵਾਚਦੀ
ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁੜੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ
ਹੋਰ

ਤੇਰਾ ਵੀ ਮੇਰਾ ਦਿਓਰਾ ਇਕ ਮਨ
ਕੋਈ ਲੋਕਾਂ ਭਾਣੇ ਦੇ
ਕੰਡਾ ਧਰ ਕੇ ਤੋਲ ਲੈ
ਕੋਈ ਹਵਾ ਬਰਾਬਰ ਹੋ

ਦਿਓਰ ਦੇ ਮਿਠੜੇ ਬੋਲ ਭਾਬੀ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਤੇ ਆਤਮਕ ਰੱਜ ਪ੍ਰਦਾਨੇ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਤੇਰਾ ਵੀ ਬੋਲਿਆ ਦਿਓਰਾ ਇਉਂ ਲੱਗੇ
ਜਿਉਂ ਸ਼ਰਬਤ ਦਾ ਘੁੱਟ
ਇਕ ਭਰੋਂਦੀ ਦੋ ਭਰਾਂ ਵੇ ਦਿਓਰਾ
ਮੇਰੇ ਟੁੱਟਣ ਸਰੀਰੀ ਦੁੱਖ

ਚਾਲੀ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਓਦੋਂ ਬਰਾਤਾਂ ਰਬਾਂ, ਬੈਲ ਗੱਡੀਆਂ, ਘੋੜੀਆਂ ਅਤੇ ਉਠਾਂ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਪੂਰੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਰਾਤ ਨੇ ਠਹਿਰਨਾ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਗਹਿਮਾ ਗਹਿਮੀ ਹੋ ਜਾਣੀ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬਰਾਤ ਆਬਣ ਸਮੇਂ ਹੀ ਢੁਕਦੀ ਸੀ। ਅਜਕਲੁ ਵਾਂਗ ਐਰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਤ ਨਾਲ ਲਜਾਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਰਾਤ ਦੇ ਢੁਕਾਅ ਤੇ

ਕੁੜਮਾਂ ਤੇ ਮਾਮਿਆਂ ਦੀ ਮਿਲਣੀ ਕਰਵਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਜਨ ਅਥਵਾ ਬਰਾਤ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਜਨ-ਘਰ ਜਾਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ‘ਕੁਆਰੀ ਰੋਟੀ’ ਜਾਂ ‘ਮਿਠੀ ਰੋਟੀ’ ਆਖਦੇ ਸਨ ਘਿਓ ਬੂਰੇ, ਜਾਂ ਚੌਲ ਸ਼ੱਕਰ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ‘ਮਿਠੀ ਰੋਟੀ’ ਵੇਲੇ ਲਾੜਾ ਬਰਾਤ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਰੋਟੀ ਡੇਰੇ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ। ਗੈਸਾਂ ਅਤੇ ਲਾਲਟੈਣਾਂ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਬਰਾਤੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਛਾਏ ‘ਕੋਰਿਆਂ’ ਤੇ ਬੈਠਕੇ ਰੋਟੀ ਛਕਦੇ। ਏਧਰ ਬਰਾਤੀਆਂ ਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਉਧਰ ਬਨੇਰਿਆਂ ਤੇ ਬੈਠੀਆਂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਨੇ ਬਰਾਤ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਹੋਅਰਿਆਂ ਤੇ ਸਿਠਣੀਆਂ ਨਾਲ ਕਰਨਾ-ਕੁੜਮ ਤੇ ਬਰਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਠੇ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਸਲੂਣੇ ਹੋਅਰੇ ਦੇ ਕੇ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਣਾ-ਪਹਿਲੇ ਹੋਅਰੇ ਵਿਚ ਸੁਆਗਤੀ ਬੋਲ ਬੋਲਣੇ:-

ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਸਜਣ ਘਰ ਆਏ

ਸਲੋਨੀ ਦੇ ਨੈਣ ਭਰੇ

ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕੀ ਵਸਤ ਲਿਆਏ

ਸਲੋਨੀ ਦੇ ਨੈਣ ਭਰੇ

ਹੋਰ

ਚਾਂਦੀ ਸਜੀ ਤੇਰੀ ਘੋੜੀ ਸਜਨਾ

ਸੋਨੇ ਦੀ ਲਗਾਮ

ਜਿਨ੍ਹੀਂ ਰਾਹੀਂ ਤੂੰ ਆਇਆ ਸਜਨਾ

ਤਾਰੇ ਕਰਨ ਸਲਾਮ

ਸੁਆਗਤੀ ਹੋਅਰਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਵਿਆਹ ਦੀ ਮੁਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋਈਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਕੁੜਮ ਅਤੇ ਬਰਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਰਚੁਰੇ ਹੋਅਰੇ ਦੇ ਕੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਹੁਲਾਸ ਪੂਰਨ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀਆਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੜਮ ਦੀ ਬਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ:-

ਚਾਦਰ ਵੀ ਕੁੜਮਾ ਮੇਰੀ ਪੰਜ ਗਜੀ

ਵਿਚ ਗੁਲਾਬੀ ਛੁੱਲ

ਜਦ ਮੈਂ ਨਿਕਲੀ ਪਹਿਨ ਕੇ

ਤੇਰੀ ਸਾਰੀ ਜਨੇਤ ਦਾ ਮੁੱਲ

ਕੁੜਮਣੀ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੋਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

ਕਾਲੀ ਕੁੜਮਾਂ ਤੇਰੀ ਕੰਬਲੀ

ਕਾਲੀ ਤੇਰੀ ਜੋ

ਮਾਘ ਮਹੀਨੇ ਪੁੰਨ ਕਰ

ਤੈਨੂੰ ਪੁੰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ

ਹੋਰ

ਕਦੇ ਨਾ ਵਾਹੀਆਂ ਬੋਦੀਆਂ

ਕਦੇ ਨਾ ਲਾਇਆ ਤੇਲ

ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਨੂੰ ਕਲੂਜੜੇ
ਸਾਡੀ ਗਲੀਏਂ ਵੇਚਦੇ ਤੇਲ
ਉਹ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੋਤਾ ਬਣਾਉਣ ਤਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਚੁਟਕੀ ਮਾਰਾਂ ਰਾਖ ਦੀ
ਤੈਨੂੰ ਖੋਤਾ ਲਵਾਂ ਬਣਾ
ਨੌ ਮਣ ਛੋਲੇ ਲਦ ਕੇ
ਤੈਨੂੰ ਪਾਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰਾਹ

ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਬਗਤੀ ਬਨੇਰੇ ਤੇ ਬੈਠੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਵਲ ਤਕ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ
ਅੱਖੀਆਂ ਤੱਤੀਆ ਕਰਨ ਦੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਝਟ ਚਤਾਵਨੀ
ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-

ਨੀਲੇ ਸਾਫੇ ਵਾਲਿਆ
ਤੇਰੇ ਸਾਫੇ ਤੇ ਬੈਠਾ ਮੋਰ
ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਵਲ ਦੇਖੋ
ਤੇਰੀ ਅੱਖ 'ਚ ਦੇ ਦੂੰ ਤੋੜ
ਹੋਰ

ਛੰਨਾ ਭਰਿਆ ਕਣਕ ਦਾ
ਵਿਚੋਂ ਚੁਗਦੀ ਆਂ ਰੋੜ
ਕੁੜੀਆਂ ਵੰਨੀਂ ਝਾਕਦਿਓ
ਬੋਡੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇਵਾਂ ਤੋੜ

ਫੇਰੇ ਅਥਵਾ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋਣ ਉਪਰਿਤ ਲਾੜਾ ਅਪਣੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੇ
ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਸਾਲੀਆਂ ਉਹਦੇ ਆ ਦੁਆਲੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ-ਖੂਬ ਹਾਸਾ
ਮਖੌਲ ਉਪਜਦਾ ਹੈ:-

ਮੇਰੀ ਵੀ ਖੋਗੀ ਜੀਜਾ ਆਰਸੀ
ਤੇਰੀ ਖੋਗੀ ਮਾਂ
ਆਪਾਂ ਦੋਨੋਂ ਟੋਲੀਏ
ਤੂੰ ਕਰ ਛਤਗੀ ਦੀ ਛਾਂ
ਹੋਰ

ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਨਿਕਲੀ ਸੀਤਲਾ
ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਰੱਖੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖ
ਤੇਰੇ ਨੈਣੀ ਚਿੱਟਾ ਪੈ ਗਿਆ
ਤੇਰੀ ਕਾਣੀ ਹੋ ਗਈ ਅੱਖ

ਸਾਲੀਆਂ ਦੇ ਵਸ ਪਿਆ ਜੀਜਾ ਵਿਚਾਰਾ ਭਮੱਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ - ਉਹ
ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਬਾਂਦਰ ਬਣਾ ਕੇ ਨਚਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ - ਸਰਵਾਲਾ ਮੁਸਕੜੀਏ
ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ:-

ਚੁਟਕੀ ਮਾਰਾਂ ਰਾਖ ਦੀ
 ਤੈਨੂੰ ਬਾਂਦਰ ਲਵਾਂ ਬਣਾ
 ਗਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸੰਗਲੀ ਪਾ ਕੇ
 ਤੈਨੂੰ ਦਰ ਦਰ ਲਵਾਂ ਟਪਾ

ਬਾਬਲ ਦੇ ਦਰੋਂ ਜਦੋਂ ਪੁੱਤਾਂ ਵਾਂਗ ਪਾਲੀ ਧੀ ਡੋਲੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਦਾ
 ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੋਗੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਉਤਪਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ
 ਭੈਣਾਂ ਤੇ ਸਖੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਬੜੇ ਦਰਦੀਲੇ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਦੀਆਂ
 ਹਨ:

ਬਾਬਲ ਵਿਦਾ ਕਰੋਂਦਿਆ
 ਮੈਨੂੰ ਰੱਖ ਲੈ ਅਜ ਦੀ ਰਾਤ ਵੇ
 ਕਿੱਕਣ ਰੱਖਾਂ ਧੀਏ ਮੇਰੀਏ
 ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਜਣ ਸਦਾਏ ਆਪ ਨੀ
 ਹੋਰ

ਛੰਨਾ ਭਰਿਆ ਮਾਸੜਾ ਦੁਧ ਦਾ
 ਕੋਈ ਘੁੱਟੀਂ ਘੁੱਟੀਂ ਪੀ
 ਜੇ ਥੋਡਾ ਪੁੱਤ ਹੈ ਲਾਡਲਾ
 ਸਾਡੀ ਪੁੱਤਾਂ ਬਰਾਬਰ ਧੀ

ਹੋਰ

ਸੂਹੇ ਨੀ ਭੈਣੇ ਤੇਰੇ ਕਪੜੇ
 ਕਾਲੇ ਕਾਲੇ ਕੇਸ
 ਧਨ ਜਿਗਰਾ ਤੇਰੇ ਬਾਪ ਦਾ
 ਜੀਹਨੇ ਦਿੱਤੀ ਪਰਾਏ ਦੇਸ

ਹੋਰ

ਦੋ ਕਬੂਤਰ ਰੰਗਾਲੇ
 ਚੁਗਦੇ ਨਦੀਓਂ ਪਾਰ
 ਸਾਡੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਇਓਂ ਰੱਖਿਓਂ
 ਜਿਊਂ ਛੁੱਲਾਂ ਦਾ ਹਾਰ

ਜਦੋਂ ਡੋਲੀ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਪੁਜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਲਾੜੇ ਦੀ ਮਾਂ ਸਜ-ਵਿਆਹੀ
 ਜੋੜੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਵਾਰ ਕੇ ਪੀਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਲਾੜੇ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਚਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮੱਤੀਆਂ
 ਨਵੀਂ ਵਹੁਟੀ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਹੋਅਗਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਉੱਤਰ ਭਾਬੇ ਡੋਲਿਓਂ
 ਦੇਖ ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਬਾਰ
 ਕੰਧਾਂ ਚਿਤਮ ਚਿੱਤੀਆਂ
 ਕਲੀ ਚਮਕਦਾ ਬਾਰ

ਡੱਬੀ ਨੀ ਭਾਬੋ ਮੇਰੀ ਕਨਚ ਦੀ
ਵਿਚ ਸੋਨੇ ਦੀ ਮੇਖ
ਮਾਦਪੁਰ ਖੇੜੇ ਢੁਕ ਕੇ
ਤੈਂ ਚੰਗੇ ਲਖਾਏ ਲੇਖ
ਜਾਂ

ਡੱਬੀ ਵੀਰਾ ਮੇਰੀ ਕਨਚ ਦੀ
ਵਿਚ ਮਿਸ਼ਗੀ ਦੀ ਡਲੀ
ਵੀਰਜ ਛੁੱਲ ਗੁਲਾਬ ਦਾ
ਭਾਬੋ ਚੰਬੇ ਦੀ ਕਲੀ

ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਾਂਗ ਹੇਅਰੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋਕ ਪਰੰਪਰਾ ਵੀ ✓
ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਨ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ....ਵਿਆਹ ਮੰਗਣੇ ਮੈਰਿਜ ਪੈਲੇਸਾਂ
ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਢਾਅ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਮੈਰਿਜ ਪੈਲੇਸਾਂ ਵਿਚ ✓
ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਮਲੀਆਂ
ਮੇਟ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੇਅਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਣਵਿਧ ਮੌਤੀ ਹਨ। ✓

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ

“ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ” ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਕਾਵਿ ਦਾ ਅਲੋਪ ਹੈ ਰਿਹਾ ਵਲੱਖਣ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਦੇ ਅਵਸਰ ਤੇ ਮੇਲਣਾਂ, ਬੜੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਿਠਣੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਰੂਪ ਹੈ ਜੋ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਵਿਚ, ਸਮੂਹਕ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਚਲਦਿਆਂ ਚਲਦਿਆਂ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਾਸ-ਵਿੰਗ ਭਰਪੂਰ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾ ਕੇ ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਗੁਭ ਗੁਭਾੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਢਦੀਆਂ ਬਲਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਹਾਸ-ਵਿਨੋਦ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਪੌਣੀ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਅਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਾਫ਼ ਦਿਸ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਓਦੋਂ ਵਿਆਹ ਦਾ ਅਵਸਰ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕੀਆਂ ਦਾ ਢੋਆ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਲੋਕ ਮਾਨਸ ਇਸ ਦੇ ਪਲ ਪਲ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਪੱਥਰ ਪਰਤੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਉਂਦਾ। ਬਰਾਤਾਂ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ, ਚਾਰ ਚਾਰ ਦਿਨ ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੁੜਦੀਆਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਅਜ ਵਾਂਗ ਬਰਾਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਓਧਰ ਧੂੜਾਂ ਪੁਟਦਿਆਂ ਬਰਾਤ ਨੇ ਤੁਰਨਾ ਏਧਰ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਨਾਨਕਾ ਮੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ 'ਚੋਂ ਆਈਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਨੇ ਨੱਚ ਟੱਪ ਕੇ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਣਾ-ਕਿਧਰੇ ਛੱਜ ਕੁਟਣੇ, ਕਿਧਰੇ ਗਿੱਧੇ-ਛੜੂਹੇ ਨੇ ਮੱਘ ਪੈਣਾ ਤੇ ਕਿਧਰੇ ਜਾਗੋ ਕਢਣੀ।

ਖੌਰੂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਚਾਵਾਂ ਮੱਤੀਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਤੋਂ ਸਵੇਰ-ਸ਼ਾਮ ਬਾਹਰ ਬੈਠਣ ਲਈ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਸ਼ਗੀਕੇ ਵਿਚ ਪਰੋਸੇ ਫੇਰਨ ਜਾਂ ਜਠੇਰਿਆਂ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟਕਾਊਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਨੇ ਤੁਰਦਿਆਂ ਫਿਰਦਿਆਂ ਸਮੂਹਕ ਰੂਪ ਵਿਚ “ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ” ਨਾਮੀ ਗੀਤ ਲੰਮੀ ਹੋਕ ਨਾਲ ਗਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਣਾ! ਵਿਆਹੀਆਂ ਔਰਤਾਂ-ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਘੱਗਰੇ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਅਲੁੜ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਛਬਵੇਂ ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਸੂਟਾਂ ਵਿਚ ਸਜੀਆਂ ਮਨੋਹਰ ਨਜ਼ਾਰਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਤੁਰਨ ਸਮੇਂ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਵਜੋਂ ਗੁਰੂਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਗੀਤ ਆਰੰਭ ਦੇਣੇ:

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
ਚੱਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਕਾਨਾ

ਭਗਤੀ ਦੋ ਕਰਗੇ
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ
ਭਗਤੀ ਦੋ ਕਰਗੇ

ਕਿਸੇ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਜਸ ਗਾਉਣਾ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
ਬਹਿ ਪਟੜੇ ਪਰ ਨਾਹ ਲੈ
ਭਜਨ ਕਰ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ
ਮੁੱਖੋਂ ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪਾ ਲੈ
ਭਜਨ ਕਰ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ

ਕਿਸੇ ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੀ ਨੇ ਸ਼ਗੀਕੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣਾ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
ਭਰ ਲਿਆ ਕਣਕ ਦੀ ਬਾਲੀ
ਭੋਗ ਪੈਂਦਾ ਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ
ਸੱਦਾ ਦੇ ਗੀ ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੀ
ਭੋਗ ਪੈਂਦਾ ਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ

ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਗੀਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਵੀਰ-ਪਿਆਰ ਦੀ
ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਆਰੰਭ ਦੇਣੇ। ਭੈਣ ਤਾਂ ਮਾਣ-ਤਾਣ ਦੀ ਭੁੱਖੀ ਹੈ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
ਚੱਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਝਾਵਾਂ
ਕਹਿ ਦਿਓ ਮੇਰੇ ਚੰਦ ਵੀਰ ਨੂੰ
ਮੇਰੀ ਆਮਨਾ ਰੱਖੋ ਤਾਂ ਆਵਾਂ
ਕਹਿ ਦਿਓ ਮੇਰੇ ਚੰਦ ਵੀਰ ਨੂੰ

ਭੈਣਾਂ ਤਾਂ ਵੀਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਲੋਚਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੇ ਪਿਆਰ ਹੀ ਨਾ ਮਿਲੇ
ਤਾਂ ਹਰਖਣਾ ਤਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਹੀ ਹੈ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
ਚੱਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਖੀਰਾ
ਹਰਖਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਭਰਗੀ
ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਨਾ ਪਲੋਸਿਆ ਵੀਰਾ
ਹਰਖਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਭਰਗੀ

ਕੋਈ ਭੈਣ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਉਹਦਾ ਭਰਾ ਉਹਦੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਤਾ ਤੋੜ
ਲਵੇ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
ਰਿਝਦੀ ਖੀਰ ਵਿਚ ਡੋਈ

ਟੁੱਟ ਕੇ ਨਾ ਬਹਿਜੀਂ ਵੀਰਨਾ
 ਭੈਣਾਂ ਵਰਗਾ ਸਾਕ ਨਾ ਕੋਈ
 ਟੁੱਟਕੇ ਨਾ ਬਹਿਜੀਂ ਵੀਰਨਾ

ਭੈਣ ਵੀਰ ਦਾ ਮੁਖੜਾ ਤਕਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਖਿੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਨਵੀਂ
 ਵਹੁਟੀ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਬਲ ਦਾ ਘਰ ਚਾਨਣ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ
 ਹੈ:--

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
 ਚਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਡੋਈ
 ਵੀਰ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ
 ਚੰਦ ਵਰਗੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੋਈ
 ਵੀਰ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ

ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਦੋਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਦੋਂ ਭੈਣਾਂ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ
 ਗਹਿਣੇ ਦੀ ਸੁਗਾਤ ਮੰਗਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
 ਹਰੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਕਣਕਾਂ
 ਉੱਤੇ ਉਡਣ ਭੰਬੀਰੀਆਂ
 ਬੋਲੋ ਵੀਰੋ ਵੇ
 ਭੈਣਾਂ ਮੰਗਣ ਜੰਜ਼ੀਰੀਆਂ

ਪ੍ਰਦੇਸ ਵਿਚ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਗਏ ਵੀਰਾਂ ਦੀ ਸਿਕ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ
 ਤੜਪਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ:--

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
 ਪਾਣੀ ਡੋਲਿਆ ਤਿਲਕਣ ਨੂੰ
 ਵੀਰ ਉਠਗੇ ਵੀਰ ਉਠਗੇ
 ਤੁਪੀਆਂ ਵਾਲੀ ਮਿਰਕਣ ਨੂੰ
 ਵੀਰ ਉਠਗੇ

ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਆਰਥਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਾਰਨ ਕਈ ਵੇਰ ਵੀਰ ਭੈਣਾਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਤਾ
 ਤੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਭੈਣ ਦਾ ਦੁੱਖ ਝਲਿਆ ਨੀ ਜਾਂਦਾ। ✓

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
 ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਲੈਣ ਆਉਂਦੇ ✓
 ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਆਉਂਦੇ ਨਾਈ ✓
 ਮੁੱਹਬਤਾਂ ਤੋੜ ਗਏ
 ਭੈਣਾਂ ਨਾਲੋਂ ਭਾਈ ✓
 ਮੁੱਹਬਤਾਂ ਤੋੜ ਗਏ ✓

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਚੱਲੀਆਂ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ-ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ, ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅੌਰਤ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਨੇ ਕਬੂਲਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ, ਇਹਨਾਂ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਮੁੜਾਈਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ:

→

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
ਕਛ ਕੜਾ ਕਰਪਾਨ ਗਾਤਰਾ ਪਾ ਲੈ
ਤੇਰੇ ਨੀ ਮੂਹਰੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹਦਾ
ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਕਾਲਣ ਬਣ ਜਾ
ਤੇਰੇ ਨੀ ਮੂਹਰੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹਦਾ

ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਿੰਘ ਸਭੀਏ ਭਰਾ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਛੁੱਲਾਂ ਸਮਾਨ ਜਾਪਦੀ ਹੈ:

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
ਵਿਚ ਨਾ ਹੁੱਕੇ ਵਾਲਾ ਆਵੇ
ਸਭਾ ਦੇ ਵਿਚ ਰੰਗ ਵੀਰ ਦਾ
ਸਾਨੂੰ ਵਾਸ਼ਨਾ ਛੁੱਲਾਂ ਦੀ ਆਵੇ
ਸਭਾ ਦੇ ਵਿਚ ਰੰਗ ਵੀਰ ਦਾ

ਹੋਰ

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
ਗੜਵਾ ਗੜਵਾ ਗੜਵੇ ਪਰ ਦੇਹਣਾ
ਵੀਰ ਦੇ ਰਮਾਲ ਕੁੜਤਾ
ਬੈਠਾ ਲਗਦਾ ਸਭਾ ਦੇ ਵਿਚ ਸੋਹਣਾ
ਵੀਰ ਦੇ ਰਮਾਲ ਕੁੜਤਾ

ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੁਟਿਆਰ ਚੇਤੰਨ ਹੈ:

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
ਸਿਰ ਤੇ ਟੋਕਰਾ ਨਰੰਗੀਆਂ ਦਾ
ਕਿੱਥੇ ਰੱਖਾਂ ਵੇ ਕਿੱਥੇ ਰੱਖਾਂ ਵੇ
ਰਾਜ ਫਰੰਗੀਆਂ ਦਾ

ਕਿੱਥੇ ਰੱਖਾਂ ਵੇ

ਉਹ ਫਰੰਗੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨਾ ਲੋਚਦੀ ਹੈ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
ਸਿਰ ਉਤੇ ਟੋਕਰਾ ਨਰੰਗੀਆਂ ਦਾ
ਕਦੋਂ ਜਾਵੇਗਾ ਕਦੋਂ ਜਾਵੇਗਾ

ਨੀ ਇਹ ਰਾਜ ਫੰਗੀਆਂ ਦਾ
ਕਦੋਂ ਜਾਵੇਗਾ

ਦੂਜੀ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਵੀ ਉਹ ਅਭਿਜਨ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਾਜਸੀ ਸੂਝ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਇਸ ਗੀਤ ਰਾਹੀਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰਿਆਸਤੀ ਰਾਜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਿਠ ਪੂਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
ਤੋੜ ਲਿਆ ਖੇਤ 'ਚੋਂ ਛੇਜਾ
ਨਾਭੇ ਵਾਲਾ ਕਰੇ ਮਦਤਾਂ
ਕਿਤੇ ਹਾਰ ਨਾ ਜਾਈਂ ਅੰਗਰੇਜਾ
ਨਾਭੇ ਵਾਲਾ ਕਰੇ ਮਦਤਾਂ

ਜੰਗ ਵਿਚ ਜਰਮਨ ਦੀ ਹਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਆਖਦੀ ਹੈ:-

ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਚੱਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ੀਸ਼ੀ
ਜਰਮਨ ਹਾਰ ਗਿਆ
ਉਹਦੀ ਮਦਦ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕੀਤੀ
ਜਰਮਨ ਹਾਰ ਗਿਆ

ਸੰਸਾਰ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਲਾਮ ਤੇ ਗਏ ਫੌਜੀ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਗੀਤ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
ਸੱਚ ਦੇ ਬਚਨ ਦੀ ਗੋਬੀ
ਆਪ ਫੌਜੀ ਲਾਮ ਤੇ ਗਿਆ
ਤੈਨੂੰ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਜੋਗੀ
ਆਪ ਫੌਜੀ ਲਾਮ ਤੇ ਗਿਆ

ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਮੇਂ ਦੇਸ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੁਟਿਆਰ, ਦੇਸ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਜਨਾਹ ਨੂੰ ਕੋਸਦੀ ਹੈ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
ਸੱਚ ਦੇ ਬਚਨ ਵਿਚ ਤਬੀਤੀ
ਮਰਜ਼ੇ ਜਨਾਹ ਬੰਦਿਆ
ਸਾਗੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹਿਲਜੁਲ ਕੀਤੀ
ਮਰਜ਼ੇ ਜਨਾਹ ਬੰਦਿਆ

ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਚੇਤਨਾ ਵਾਲੇ ਗੀਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੇਲਣਾ ਹਾਸੇ-ਠੱਠੇ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨੰਸਗ ਹੋ ਕੇ ਰੁਮਾਂਚਕ ਗੀਤ ਵੀ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੀ ਨਾਲ ਨੋਕ-ਝੋਕ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
 ਚੱਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਥਾਲੀ
 ਤੈਂ ਕੀ ਸ਼ੇਰ ਮਾਰਨਾ
 ਤੇਰੇ ਬਾਪ ਨੇ ਬਿੱਲੀ ਨਾ ਮਾਰੀ
 ਤੈਂ ਕੀ ਸ਼ੇਰ ਮਾਰਨਾ

ਜੋਬਨ ਮੱਤੀਆਂ ਸਰੂ ਕੱਦ ਸ਼ੌਕੀਨ ਮੇਲਣਾਂ ਦੇ ਬਣ ਬਣ ਪੈਂਦੇ ਰੂਪ ਦੀ ਝਾਲ
 ਝੱਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚੁੰਧਿਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ
 ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਵੇਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ:

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀਏ ਕੁੜੀਏ
 ਚੱਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ੀਸ਼ੀ
 ਘਗਰੇ ਦਾ ਫੇਰ ਦੇਖ ਕੇ
 ਬਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਕਚਹਿਗੀ ਬੰਦ ਕੀਤੀ
 ਘਗਰੇ ਦਾ ਫੇਰ ਦੇਖ ਕੇ
 ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਸ਼ੌਕ ਹਨ-ਹੱਥ 'ਚ ਰੁਮਾਲ ਫੜਕੇ ਮੜਕ ਨਾਲ ਤੁਰਨ ਦਾ
 ਅਪਣਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੈ:-"

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਸੁਥਣ ਸਮਾਈ
 ਕੁੰਦੇ ਚਾਰ ਰਖਦੀ
 ਮਾਰੀ ਸ਼ੌਕ ਦੀ, ਮਾਰੀ ਸ਼ੌਕ ਦੀ
 ਹੱਥ 'ਚ ਰੁਮਾਲ ਰਖਦੀ
 ਮਾਰੀ ਸ਼ੌਕ ਦੀ

ਮਲੁਕ ਜਹੀ ਸ਼ੌਕੀਨ ਨਾਜ਼ੋਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਲੱਭੂ ਭੋਰਦੀ ਹੈ। ਨਜ਼ਾਰਤ ਦਾ
 ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ:-"

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
 ਚੱਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਮੇਥੇ
 ਨੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਗਲ ਕਰਗੀ
 ਤੇਰੇ ਬੁਲ੍ਹ ਨਾ ਫਰਕਦੇ ਦੇਖੇ
 ਅੱਖ ਨਾਲ ਗਲ ਕਰਗੀ

ਛੜਿਆਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉੱਜ ਕੋਈ ਬਰਾਤੇ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਔਰਤਾਂ
 ਦੇ ਭੋਖੜੇ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਛੜੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਮੇਲਣਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੱਚਣ ਨਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ
 ਕਰਨ: ਕਈ ਸ਼ੌਕੀਨ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਵਾਲੇ ਨਾਲੇ ਲਟਕਾਕੇ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ-
 ਛੜਿਆਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੋਈ ਜਣੀ ਨਾਲਾ ਟੁੰਗਣੇ ਨੂੰ ਆਖਦੀ ਹੈ:-"

ਛਿੰਦੇ ਕੁੜੀ ਨੇ ਸੁਥਣ ਸਮਾਈ
 ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ ਰੇਸ਼ਮੀ ਨਾਲਾ

ਨੀ ਟੋਲੀ ਆਉਂਦੀ ਛੜਿਆਂ ਦੀ
ਨਾਲਾ ਟੰਗ ਲੈ ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਵਾਲਾ
ਨੀ ਟੋਲੀ ਆਉਂਦੀ ਛੜਿਆ ਦੀ

ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦੀ ਮਸਤੇਵੇਂ ਨਾਲ ਆਫਰੀਆਂ ਸੌਕੀਨ
ਮੇਲਣਾਂ ਦੀ ਟੋਲੀ, ਛੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹਿੱਕਾਂ ਤੇ ਆਫਤਾਂ ਵਰਪਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਛੜੇ
ਅਨੂਠੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਝੂਮ ਉਠਦੇ ਹਨ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ

ਭੰਨ ਕਿੱਕਰਾਂ ਦੇ ਡਾਹਣੇ

ਅਜ ਛੜੇ ਮੱਚ ਜਾਣਗੇ

ਪਾਏ ਦੇਖ ਕੇ ਰੰਨਾਂ ਦੇ ਬਾਣੇ

ਅਜ ਛੜੇ ਮੱਚ ਜਾਣਗੇ

ਛੜਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਮੱਚਣਾ ਹੀ ਹੋਇਆ:-

ਮਿਦੈ ਕੁੜੀ ਨੇ ਸੁਥਣ ਸਮਾਈ

ਸੁਥਣ ਸਮਾਈ ਸੂਫ਼ ਦੀ ਨੀ

ਜਾਵੇ ਸ਼ੂਕਦੀ ਛੜੇ ਦੀ ਹਿੱਕ ਫੂਕਦੀ

ਜਾਵੇ ਸ਼ੂਕਦੀ ਨੀ

ਛੜੇ ਦੀ ਹਿੱਕ ਫੂਕਦੀ

ਹੋਰ

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ

ਚਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਧਾਈਆਂ

ਨੀ ਕੁੜਤੀ ਤੇ ਮੋਰਨੀਆਂ

ਛੜੇ ਪੱਟਣ ਨੂੰ ਪਾਈਆਂ

ਕੁੜਤੀ ਤੇ ਮੋਰਨੀਆਂ

ਸੋਹਣੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਹੁਸਨ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ-ਸੋਹਣਿਆਂ
ਦਾ ਮੁਲ ਤਾਂ ਪੈਣਾ ਹੀ ਹੋਇਆ-ਕੋਈ ਜਣੀ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ ਅਂਖਦੀ ਹੈ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ

ਚਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਛੈਣੇ

ਨੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਮੰਡੀ ਲਗਦੀ

ਮੁਲ ਸੋਹਣੀਆਂ ਰੰਨਾਂ ਦੇ ਪੈਣੇ

ਨੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਮੰਡੀ ਲਗਦੀ

ਕੋਈ ਖੁਲ੍ਹੇ ਖੁਲਾਸੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ ਹੁਸ਼ਨਾਕ ਮੁਟਿਆਰ ਨੂੰ ਮਸ਼ਕਰੀ ਨਾਲ
ਆਖਦੀ ਹੈ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ

ਭਿਊ ਬੱਠਲ ਵਿਚ ਛੋਲੇ

ਨੀ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਤਕੀਏ ਦੇ
ਬਾਣੇਦਾਰ ਦਾ ਕਬੂਤਰ ਬੋਲੇ
ਨੀ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਤਕੀਏ ਦੇ
ਹੋਰ

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਸੱਚ ਦੇ ਬਚਨ ਦੇ ਤਾਰੇ
ਛਲਮੀਂ ਜੀ ਗੁੱਤ ਵਾਲੀਏ
ਤੇਰੀ ਗਲ ਚੜ੍ਹਗੀ ਸਰਕਾਰੇ
ਛਲਮੀਂ ਜੀ ਗੁੱਤ ਵਾਲੀਏ

ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਰਥਕ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ- ਆਰਥਕ ਮੰਦਹਾਲੀ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਨਿੱਕੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਮੁਕਲਾਵਾ ਤੋਰਨ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਲੰਘਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵਿਆਹੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ ਚਾਅ ਮਧੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦਬੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੇਲਣਾਂ ਵਿਅੰਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਚਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਚਾਂਦੀ
ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਬਾਂਦਰੀ ਚੰਗੀ
ਜਿਹੜੀ ਨਿਤ ਮੁਕਲਾਵੇ ਜਾਂਦੀ
ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਬਾਂਦਰੀ ਚੰਗੀ

ਵਿਆਹੀ ਮੁਟਿਆਰ ਦੀ ਬੇਬਸੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਹੋਰ ਗੀਤ ਹੈ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਸੱਚ ਦੇ ਬਚਨ ਦਾ ਪਾਵਾ
ਨੀ ਛਾਤੀ ਤੇਰੀ ਪੁੱਤ ਮੰਗਦੀ
ਤੇਰੇ ਪਟ ਮੰਗਦੇ ਮੁਕਲਾਵਾ
ਛਾਤੀ ਤੇਰੀ ਪੁੱਤ ਮੰਗਦੀ

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੁਟਿਆਰ ਹੀਰ, ਸੱਸੀ, ਸੋਹਣੀ ਤੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਵਾਂਗ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੇਲਣਾਂ ਬੜੀ ਬੇਬਾਕੀ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਸੁਥਣ ਸਮਾਈ
ਘਰਾਰੇ ਦਾ ਮੇਚ ਦਵਾ ਦਾਰੀਏ
ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ, ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ
ਯਾਰ ਹੰਢਾ ਦਾਰੀਏ
ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ

ਏਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਪਲੇਠਾ ਮੁੰਡਾ ਅਪਣੇ ਦਿਲ ਜਾਨੀ
ਨੂੰ ਅਰਪਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੈ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਸੱਚ ਦੇ ਬਚਨ ਦੀ ਡੋਈ
ਪਹਿਲਾ ਮੁੰਡਾ ਮਿਤਰਾਂ ਦਾ
ਲਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਉਜਰ ਨਾ ਕੋਈ
ਪਹਿਲਾ ਮੁੰਡਾ ਮਿਤਰਾਂ ਦਾ

ਗੁਮਾਂਚਕ ਗੀਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੇਲਣਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਵੀ ਹਾਸ-
ਵਿਨੋਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਧਰੇ ਬੁੜੇ ਬੁੜੀ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ
ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੈ, ਕਿਧਰੇ ਸੱਸਾਂ ਦੇ ਚਾਲੂ ਹੋਣ ਦਾ, ਕਿਧਰੇ ਹਾਣੀ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ
ਫੜਨ ਦਾ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਚਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਵੇ
ਤੂੜੀ ਵਾਲੇ ਅੱਗ ਲਗ ਗੀ
ਬੁੜਾ ਬੁੜੀ ਨੂੰ ਘੜੀਸੀ ਜਾਵੇ
ਤੂੜੀ ਵਾਲੇ ਅੱਗ ਲਗ ਗੀ
ਹੋਰ

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਬੀਜ ਦੇ ਮੱਕੀ ਦੇ ਵੱਢ ਆਲੂ
ਪਹਿਰਾ ਆਇਆ ਕਲਜੁਗ ਦਾ
ਸੱਸਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਨੇ ਚਾਲੂ
ਪਹਿਰਾ ਆਇਆ ਕਲਜੁਗ ਦਾ
ਹੋਰ

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਸੱਚ ਦੇ ਬਚਨ ਹੁੰਦੇ ਗੂੜੇ
ਬਈ ਸੱਗੀਆਂ ਨਿਲਾਮ ਹੋ ਗਈਆਂ
ਹੁਣ ਚਲ ਪਏ ਜਲੇਬੀ ਜੂੜੇ
ਬਈ ਸੱਗੀਆਂ ਨਿਲਾਮ ਹੋ ਗਈਆਂ
ਹੋਰ

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਉੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਨੀਵੇਂ ਆਲ੍ਹੇ
ਚਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਬੁਲ੍ਹੇ ਛੂਕਦੇ
ਮੌਜਾਂ ਮਾਣਦੇ ਢੰਡਿਆਈਆਂ ਵਾਲੇ
ਚਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਬੁਲ੍ਹੇ ਛੂਕਦੇ

ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਅੜਬ ਪਤੀ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜਕੇ ਗੋਡੇ ਹੇਠ ਲੈਣ ਲਈ
ਉਕਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਚਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਛੋਲੇ
ਫੜ ਲੈ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ
ਜੱਟ ਫੇਰ ਨਾ ਬਰਾਬਰ ਬੋਲੇ
ਫੜ ਲੈ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ

ਹੋਰ

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਬਿਊਂ ਬੱਠਲ ਵਿਚ ਛੋਲੇ
ਤੂੰ ਕਿਊਂ-ਬੋਲੇਂ ਚੌਰ ਦਾਹੜੀਆਂ
ਸਾਡੇ ਹਾਣ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਨਾ ਬੋਲੇ
ਤੂੰ ਕਿਊਂ-ਬੋਲੇਂ ਚੌਰ ਦਾਹੜੀਆ

ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਖੌਰੂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ
ਹਟਵਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਟੀਆਂ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਸੌਦਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ
ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਸੱਚ ਦੇ ਬਰਨ ਦੀਆਂ ਢਾਈਆਂ
ਨੀ ਏਥੇ ਦੇ ਮਲੰਗ ਬਾਣੀਏਂ
ਸਾਨੂੰ ਜੰਗ ਹਰੜਾਂ ਨਾ ਬਿਆਈਆਂ
ਨੀ ਏਥੇ ਦੇ ਮਲੰਗ ਬਾਣੀਏਂ

ਆਖਰ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਮਗਰੋਂ ਮੇਲਣਾਂ ਨੇ ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ
ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-ਉਹ ਆਪਸੀ ਮੋਹ ਅਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਭਾਵਾਂ 'ਚ
ਗੱਸੀਆਂ ਹਾਵੇ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਚਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਪੇੜਾ
ਅਸਾਂ ਕਿਹੜਾ ਨਿਤ ਆਵਣਾ
ਸਾਡਾ ਲਗਣਾ ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਗੇੜਾ
ਅਸਾਂ ਕਿਹੜਾ ਨਿਤ ਆਵਣਾ

ਹੋਰ

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਚੱਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਦਾਣਾ
ਬੋਲਿਆ ਚਲਿਆ ਮਾਫ ਕਰਨਾ

ਅਸੀਂ ਅਪਣਿਆਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਉਠ ਜਾਣਾ
ਬੋਲਿਆ ਚਲਿਆ ਮਾਫ ਕਰਨਾ

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇਬਾਰਾ ਮੇਲ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਸੱਚ ਦੇ ਬਚਨ ਵਿਚ ਰੌਣਾ
ਨੀ ਖੂਹ ਦੇ ਚੱਕ ਵਾਂਗੂ
ਫੇਰ ਨੀ ਜਗਤ ਤੇ ਆਉਣਾ
ਖੂਹ ਦੇ ਚੱਕ ਵਾਂਗੂ

ਕੋਈ ਵਿਛੜਨ ਲੱਗੀ ਸਹੇਲੀ ਛੇਤੀ ਮੁਕਲਾਵੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੇਲੀ ਨੂੰ
ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਗਲੇਡੂ ਭਰਕੇ ਤਨਜ਼ ਭਰੇ ਮੌਹ ਨਾਲ ਆਖਦੀ ਹੈ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਚੱਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਗਾਨੀ
ਨੀ ਮਾਪੇ ਤੈਨੂੰ ਘਟ ਰੋਣਗੇ
ਬਹੁਤਾ ਰੋਣਗੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਜਾਨੀ
ਮਾਪੇ ਤੈਨੂੰ ਘਟ ਰੋਣਗੇ

ਸਹੁਰੇ ਜਾਂਦੀ ਧੀ ਦੀ ਵਿਲਕਣੀ ਮਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਵਲੂੰਪਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਸੱਚ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਆਰੀ
ਆਹ ਲੈ ਮਾਈਂ ਸਾਂਭ ਕੁੰਜੀਆਂ
ਧੀਆਂ ਕਰ ਚਲੀਆਂ ਸਰਦਾਰੀ
ਆਹ ਲੈ ਮਾਈਂ ਸਾਂਭ ਕੁੰਜੀਆਂ

ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਨੇਕੀ ਖੱਟਣ ਦਾ
ਰਾਜ਼ ਵੀ ਸਮਝਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ
ਮੁਰਕੀ ਚੁਰਕੀ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਵਾਲੇ
ਬਈ ਨੇਕੀ ਖਟ ਜਾਣਗੇ
ਮਿਠੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਾਲੇ
ਬਈ ਨੇਕੀ ਖਟ ਜਾਣਗੇ

ਵਿਆਹ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਆਈ ਤਬਦੀਲੀ ਕਾਰਨ ਅਜਕਲ ਵਿਆਹ ਵਿਚ
ਸ਼ਰੀਕ ਹੋਈਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।
ਇਹ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਉਪਲਭਧ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਦੀ
ਫੌਰੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਅਨਿਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹਨ।

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ

ਵਿਆਹ ਦੇ ਗੀਤੀ ਮੂਲਕ ਗੀਤ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ “ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ” ਦਾ ਵਲੱਖਣ ਸਥਾਨ ਹੈ! ‘ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ’ ਗੀਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਲੀਆਂ ਲਾੜੇ ਪਾਸੋਂ ਛੰਦ ਸੁਣਦੀਆਂ ਹਨ! ਇਹ ਗੀਤ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ!

ਲਾਵਾਂ ਜਾਂ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਰਸਮ ਮਗਰੋਂ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਲਾੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਸੱਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸੱਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਕਈ ਇਕ ਸ਼ਗਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ! ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਗਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾੜੇ ਦੀਆਂ ਮਸਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਾਲੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਛੇੜ ਛਾੜ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੋਈ ਚੂੰਢੀ ਵੱਡਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਉਹਦੀ ਵੱਖੀ ਵਿਚ ਸੂਈ ਖੜੇ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਚਾਮੁਲੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦਾ ਕੁੜਤਾ ਮੰਜੇ ਦੀ ਚਾਦਰ ਨਾਲ ਸਿਉਂ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਹਾਸੇ ਠੱਠੇ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲਾੜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਇਕ ਦੋ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਸਰਬਾਲਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖਰਮਸਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਗਿੰਦੇ ਹਨ! ਵਿਚਾਰਾ ਲਾੜਾ ਸਾਲੀਆਂ ਦੇ ਚੋਹਲਾਂ ਨਾਲ ਭਮੱਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੁਸਤ ਤੇ ਬੁਧੀਮਾਨ ਲਾੜੇ ਇਸ ਅਵਸਰ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਬੇਲੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਮਿੱਠੇ, ਚੁਰਚਰੇ ਤੇ ਸਲੂਣੇ ਛੰਦ ਸੁਣਕੇ ਕੰਠ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਨਮੋਸ਼ੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਹੋਣਾ ਪਵੇ। ਉਹ ਚੌਂਦੇ ਚੌਂਦੇ ਛੰਦ ਸੁਣਾਕੇ ਸਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਠਿੱਠ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ!

‘ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ’ ਸੁਣਨ ਸਮੇਂ ਸਾਰਾ ਮਾਹੌਲ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲਾੜੇ ਦੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਸਾਲੀਆਂ ਉਸ ਨਾਲ ਹਾਸੇ ਮਖੌਲ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਵੇ ਤੇ ਸੰਗ ਸੰਕੋਚ ਲਹਿ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਰਸਮ ਦਾ ਮੁਖ ਮੰਤਵ ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਾੜਾਂ ਕਿਧਰੇ ਗੁੰਨ ਵੱਟਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਲੀਆਂ ਉਹਦੀ ਅਕਲ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਜਵਾਬੀ ਪਰਖਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਛੰਦ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਲਾੜਾ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕਾਵਿ-ਸੰਵਾਦ ਰਚਾ ਕੇ ਅਪਣੀ ਵਿਦਵਤਾ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਜਵਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਤੁਕ ਬੰਦੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਹਾਜ਼ਰ ਜਵਾਬ ਤੇ ਚੁਸਤ ਲਾੜੇ ਤੁਰਤ ਹੀ ਕੋਈ ਛੰਦ ਜੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਪੀਮੇ ਸੁਰ ਵਾਲੇ ਛੰਦ ਬੋਲਦਾ ਹੈ:-

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ
 ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਤੀਰ
 ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਲੱਗੀਆਂ
 ਮੈਂ ਆਂ ਥੋਡਾ ਵੀਰ

ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਲੀਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਜਿਤਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ
 ਆਪਣੀ ਮੁੰਦਰੀ ਦਾ ਹੀਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਗਲ ਕਰਦਾ ਹੈ:-

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ
 ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਖੀਰਾ
 ਭੈਣ ਥੋਡੀ ਨੂੰ ਇਉਂ ਰੱਖੂਗਾ
 ਜਿਉਂ ਮੁੰਦਰੀ ਵਿਚ ਹੀਰਾ
 ਫੇਰ ਉਹ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸੁਰ ਬਦਲਦਾ ਹੈ:-

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ
 ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਸੋਟੀਆਂ
 ਉਪਰੋਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮਿਠੀਆਂ
 ਦਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਥੋਟੀਆਂ

ਸਾਲੀ ਦੀ ਵੱਢੀ ਚੁੰਢੀ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਲਦੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਚੀਜ਼ ਵਟਕੇ
 ਛੰਦ ਸੁਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ:-

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ
 ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਝਾਮਾਂ
 ਸਾਲੀ ਮੇਰੀ ਨੇ ਚੁੰਢੀ ਵੱਢੀ
 ਹੁਣ ਕੀ ਲਾਜ ਬਣਾਵਾਂ

ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਅਤੇ ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ
 ਹੈ:-

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ
 ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਘਿਓ
 ਸੱਸ ਲੱਗੀ ਅਜ ਤੋਂ ਮਾਂ ਮੇਰੀ
 ਸਹੁਰਾ ਲਗਿਆ ਪਿਓ

ਏਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਪਾਰਵਤੀ ਅਤੇ ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ,
 ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੱਸ ਛੁੱਲੀ ਨਹੀਂ ਸਮਾਂਦੀ:-

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ
 ਛੰਦੇ ਪਰਾਗੇ ਕੇਸਰ
 ਸੱਸ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਪਾਰਵਤੀ
 ਸਹੁਰਾ ਮੇਰਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ

ਫੇਰ ਹਾਸਾ ਉਪਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਛੰਦ ਬੋਲਦਾ ਹੈ:-

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਡੌਰੂ

ਸੱਸ ਮੇਰੀ ਬਰੋਟੇ ਚੜ੍ਹਗੀ

ਸਹੁਰਾ ਪਾਵੇ ਖੌਰੂ

ਸਾਲੀਆਂ ਛੰਦ ਸੁਣਕੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ
ਹੋ ਕੇ ਅਗਲਾ ਛੰਦ ਬੋਲਦਾ ਹੈ:-

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਚੀਰੀ

ਐਹ ਕੜੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤੀ ਸੋਹਣੀ

ਆਹ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਟੀਰੀ

ਸਾਲੀਆਂ ਦੰਦਾਂ ਵਿਚ ਚੁਨੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਹਸਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਇਕ
ਜੇਤੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਨਸੀਹਤ ਬਾਰੇ ਛੰਦ ਸੁਣਾਉਂਦਾ
ਹੈ:-

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਡੋਲਣਾ

ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀਰਾ

ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਸੁਣਾਏ ਚੁਰਚੁਰੇ ਛੰਦਾਂ ਬਦਲੇ
ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਲੀਆਂ ਪਾਸੋਂ, ਭਲਾਮਾਣਸ ਲਾੜਾ ਬਣਕੇ, ਖਿਮਾ ਯਾਚਨਾ ਕਰਦਾ
ਹੈ:-

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਦਾਤ

ਵਧ ਘਟ ਬੋਲਿਆ ਦਿਲ ਨਾ ਲਾਉਣਾ

ਭੁਲ ਚੁੱਕ ਕਰਨੀ ਮਾਫ

ਛੰਦ ਸੁਣਨ ਉਪਰੰਤ ਲਾੜੇ ਪਾਸੋਂ ਬੁਝਣ ਲਈ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਦਾ
ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ! ਕੋਈ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੁਧੀਮਾਨ ਅਖਵਾਉਣ
ਵਾਲੀ ਸਾਲੀ ਲਾੜੇ ਦੀ ਅਕਲ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਬੁਝਾਰਤ
ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ:-

ਨੌ ਕੂਝੇਂ ਦਸ ਪਾਰਮੇ

ਪਾਣੀ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰ

ਜੇ ਤੂੰ ਐਡਾ ਚਤਰ ਅੈ

ਪਾਣੀ ਦਸਦੇ ਕਿੰਨੇ ਸੇਰ

ਚਤੁਰ ਲਾੜਾ ਝੱਟ ਬੁਝਾਰਤ ਬੁੱਝ ਕੇ ਉੱਤਰ ਮੋੜਦਾ ਹੈ:-

ਨੌਂ ਕੁਝੋਂ ਦਸ ਪਾਰਸੇ
ਪਾਣੀ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰ
ਜਿੰਨੇ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਪੱਤ ਨੇ
ਪਾਣੀ ਉਤਨੇ ਸੇਰ

ਕਮਾਲ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰ ਜਵਾਬੀ ਹੈ-ਗਿਣੀ ਜਾਓ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਪੱਤ ! ਅੱਗੋਂ ਸਾਲੀ
ਕਿਹੜਾ ਘਟ ਬੁਧੀਮਾਨ ਹੈ ਉਹ ਇਕ ਹੋਰ ਗੁੱਸਲਦਾਰ ਬੁਝਾਰਤ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ:-

ਕੌਣ ਪਿੰਡ ਕੌਣ ਚੌਧਰੀ
ਕੌਣ ਹੈ ਵਿਚ ਦਲਾਲ
ਕੌਣ ਸੁਗੰਧੀ ਦੇ ਰਿਹਾ
ਕੌਣ ਪਰਖਦਾ ਲਾਲ

ਏਸ ਬੁਝਾਰਤ ਦਾ ਉੱਤਰ ਬੁੱਝ ਕੇ ਸੂਝਵਾਨ ਲਾੜਾ ਨਖਰੋ ਸਾਲੀ ਨੂੰ ਨਿਰ
ਉੱਤਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ:-

ਦੇਹ ਪਿੰਡ ਦਿਲ ਚੌਧਰੀ
ਜੀਭਾ ਵਿਚ ਦਲਾਲ
ਨੱਕ ਸੁਗੰਧੀ ਦੇ ਰਿਹਾ
ਨੈਣ ਪਰਖਦੇ ਲਾਲ

ਛੰਦ ਸੁਣਨ ਦੀ ਰਸਮ ਮਗਰੋਂ ਲਾੜੇ ਦੀ ਸੱਸ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸੁੱਚਾ ਕਰਨ
ਦੀ ਰਸਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਥਾਲ ਵਿਚ ਲੱਡੂ ਰਖਕੇ ਲਾੜੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਲੱਡੂਆਂ
ਦੇ ਭੋਰੇ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਦਾ ਗਲਾਸ ਪੀਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲਾੜੀ ਦੀਆਂ ਚਾਚੀਆਂ, ਤਾਈਆਂ ਤੇ ਮਾਸੀਆਂ ਆਦਿ ਵੀ ਇਹ
ਸ਼ਗਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ!

ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਗਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਲਾੜਾ ਸਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਪੱਲਾ ਛੁੱਡਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਖੁਸ਼
ਸਰਬਾਲੇ ਸਮੇਤ ਜਨੇਤ ਦੇ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਪਰਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਲੀਆਂ ਦੇ ਹਾਸੇ ਉਹਨਾਂ
ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਰਸ ਘੋਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮੈਰਿਜ ਪੈਲੇਸਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮਾਗਮਾਂ ਕਾਰਨ ਛੰਦ ਸੁਣਨ ਦੀ
ਰਸਮ ਵੀ ਸਮਾਪਤ ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਬਸ ਯਾਦਾਂ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਸਾਵੇਂ

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਸਾਉਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਜੇਠ-ਹਾੜ੍ਹ ਦੀ ਅਤਿ ਦੀ ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਲੂੰਹਦੀਆਂ ਲੋਆਂ ਮਗਰੋਂ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਦੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਠਾਰ ਅਤੇ ਮਹਿਕਦੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਰੁਮਾਂਚਕ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਕਣੀ ਦਾ ਮੀਂਹ, ਸਾਉਣ ਦੇ ਛਰਾਟੇ ਅਤੇ ਸਾਉਣ ਦੀਆਂ ਝੜੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਨੂਠਾ ਰੰਗ ਭਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨਸ਼ਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਮੌਲਦੀ ਹੈ-ਬਨਸਪਤੀ 'ਤੇ ਨਵਾਂ ਨਿਖਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕਿਧਰੇ ਮੇਰ ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਧਰੇ ਕੋਇਲਾਂ ਕੂਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਿਹਣਾਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਬਾਣ ਸਹਿੰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਮਹਿਰਮਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ:

ਰਲ ਆਓ ਸਈਓ ਨੀ
 ਸੱਭੇ ਤੀਆਂ ਖੇਡਣ ਜਾਈਏ
 ਹੁਣ ਆ ਗਿਆ ਸਾਵਨ ਨੀ
 ਪੀਂਘਾਂ ਪਿੱਪਲੀ ਜਾ ਕੇ ਪਾਈਏ
 ਪਈ ਕੂ ਕੂ ਕਰਦੀ ਨੀ ਸਈਓ
 ਕੋਇਲ ਹੰਝੂ ਡੋਲੇ
 ਪਪੀਹਾ ਵੇਖੋ ਨੀ ਭੈੜਾ
 ਪੀਆ ਪੀਆ ਬੋਲੇ
 ਲੈ ਪੈਲਾਂ ਪਾਂਦੇ ਨੀ
 ਬਾਗੀਂ ਮੇਰਾਂ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਇਆ
 ਅਨੀ ਖਿੜ ਖਿੜ ਡੁੱਲਾਂ ਨੇ
 ਸਾਨੂੰ ਮਾਹੀਆ ਯਾਦ ਕਰਾਇਆ
 ਮੈਂ ਅੱਥਰੂ ਡੋਲ੍ਹਾਂ ਨੀ
 ਕੋਈ ਸਾਰ ਨਾ ਲੈਂਦਾ ਮੇਰੀ
 ਰਲ ਆਓ ਸਈਓ ਨੀ
 ਸੱਭੇ ਤੀਆਂ ਖੇਡਣ ਜਾਈਏ

ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਕਣੀ ਦਾ ਮੀਂਹ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਅੰਦਰ ਸੁੱਤੇ ਦਰਦ ਜਗਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਹੋ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਛਮ ਛਮ ਛਮ ਪੈਣ ਪੁਹਾਰਾਂ
 ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਰੰਗ ਨਿਆਰੇ
 ਆਓ ਕੁੜੀਓ ਗਿੱਧਾ ਪਾਈਏ
 ਸਾਨੂੰ ਸਾਉਣ ਸੈਨਤਾਂ ਮਾਰੇ
 ਸਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਭਲਾ ਕੁੜੀਆਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ:-
 ਸਾਉਣ ਮਹੀਨਾ ਦਿਨ ਗਿੱਧੇ ਦੇ
 ਕੁੜੀਆਂ ਰਲ੍ਹ ਕੇ ਆਈਆਂ
 ਨੱਚਣ-ਕੁੱਦਣ ਝੂਟਣ ਪੀਂਘਾਂ
 ਵੱਡਿਆਂ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਈਆਂ
 ਆਹ ਲੈ ਮਿਤਰਾ ਕਰ ਲੈ ਖਰੀਆਂ
 ਬਾਂਕਾਂ ਮੇਚ ਨਾ ਆਈਆਂ
 ਗਿੱਧਾ ਪਾ ਰਹੀਆਂ-
 ਨਣਦਾਂ ਤੇ ਭਰਜਾਈਆਂ
 ਸਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਵਾਂ ਬਿ੍ਰੋਂ ਕੁਠੀ ਨੂੰ ਤੜਫ਼ਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ:-
 ਭਿੱਜ ਗਈ ਰੂਹ ਮਿਤਰਾ
 ਸ਼ਾਮ ਘਟਾਂ ਚੜ੍ਹ ਆਈਆਂ
 ਉਹ ਤਾਂ ਕੋਇਲ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ 'ਤੇ ਚੋਗ ਚੁਗਾਉਣਾ ਲੋਚਦੀ ਹੈ:-
 ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਕਦਰ ਬਬੇਗੀ
 ਲਾ ਕੇ ਤੋੜ ਨਿਭਾਵਾਂ
 ਨੀ ਕੋਇਲੇ ਸਾਉਣ ਦੀਏ
 ਤੈਨੂੰ ਹੱਥ 'ਤੇ ਚੋਗ ਚੁਗਾਵਾਂ

ਇਸ ਰੁਮਾਂਚਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਦਾ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰਾ
 ਤਿਉਹਾਰ “ਤੀਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ” ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਤੀਆਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ‘ਤੀਜ ਅਤੇ
 ‘ਸਾਵੇਂ’ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਾਉਣ ਸੁਦੀ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ
 ਤਿਉਹਾਰ ਦੇ ਤੀਜ ਤਿਬੀ ਨੂੰ ਆਰੰਭ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਤੀਜ ਅਥਵਾ
 ਤੀਆਂ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ 7,8,9 ਜਾਂ 11 ਦਿਨ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ
 ਅਨੁਸਾਰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਨੂੰ
 ਬੜੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਉਡੀਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਆਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਪੇਕਿਆਂ
 ਦੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:-
 ਮਹਿੰਦੀ ਤਾਂ ਪਾ ਕੇ ਮਾਏਂ ਸੁੱਕਣੀ
 ਮਾਏਂ ਮੇਰੀਏ
 ਮਹਿੰਦੀ ਦਾ ਰੰਗ ਨੀ ਉਦਾਸ
 ਸਾਵਣ ਆਇਆ

ਨੂੰਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀਂ ਮਾਈਂ ਪੇਕੜੇ
 ਮਾਈਂ ਮੇਰੀਏ ਨੀ
 ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਲਈਂ ਨੀ ਮੰਗਾ
 ਸਾਵਣ ਆਇਆ

ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਿਆਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੇਕੀਂ ਨਹੀਂ ਆ
 ਸਕਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਾਪੇ ਤੀਆਂ ਦਾ ਸੰਧਾਰਾ ਭੇਜਦੇ ਹਨ। ਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਧਾਰੇ
 ਵਿਚ ਸੂਟ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਠਿਆਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਧਾਰੇ ਦਾ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ
 ਕਿੰਨਾ ਚਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਕ ਲੋਕ ਗੀਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ
 ਹੈ:-

ਭੇਜੀਂ ਨੀ ਅੰਮਾ ਰਾਣੀ ਸੂਹੜੇ
 ਸੂਹਿਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਚਾਰ
 ਸਾਵਣ ਆਇਆ
 ਕਿੱਕੂੰ ਨੀ ਭੇਜਾਂ ਸੂਹੜੇ
 ਪਿਛਿ ਤੇਰਾ ਪਰਦੇਸ
 ਸਾਵਣ ਆਇਆ

ਲਿਖ ਲਿਖ ਭੇਜਾਂ ਬਾਬਲ ਚੀਰੀਆਂ
 ਤੂੰ ਪਰਦੇਸਾਂ ਤੋਂ ਆ
 ਸਾਵਣ ਆਇਆ

ਕਿੱਕੂੰ ਨੀ ਆਵਾਂ ਜਾਈਏ ਮੇਰੀਏ
 ਨਦੀਆਂ ਨੇ ਲਿਆ ਨੀ ਉਛਾਲ
 ਸਾਵਣ ਆਇਆ

ਪਾਵੇ ਵੇ ਮਲਾਹੋ ਬੇੜੀਆਂ
 ਮੇਰਾ ਬਾਬਲ ਪਾਰ ਲੰਘਾਓ
 ਸਾਵਣ ਆਇਆ

ਹੱਥ ਦੀ ਵੇ ਦੇਵਾਂ ਮੁੰਦਰੀ
 ਗਲ ਦਾ ਨੌਲੱਖਾ ਹਾਰ
 ਸਾਵਣ ਆਇਆ

ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਸੀਮਤ ਸਨ, ਨਾ ਸੜਕਾਂ
 ਸਨ, ਨਾ ਨਦੀ-ਨਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਪੁਲ। ਪੰਜ-ਦਸ ਕੋਹ ਦੀ ਵਾਟ 'ਤੇ ਵਿਆਹੀ

ਮੁਟਿਆਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਣ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਵਰ੍ਹੇ ਛਿਮਾਹੀ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦਾ। ਸਾਵਣ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਲੰਬੇ ਗੀਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਮੁਟਿਆਰ ਜਿਥੇ ਆਪਣੇ ਦੂਰ ਵਸੇਂਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਦਰਦ ਦਾ ਸੱਲ ਸਹਿੰਦੀ ਹੈ ਓਥੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀਂ ਖੱਟੀ ਕਰਨ ਗਏ ਆਪਣੇ ਮਾਹੀ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਨੂੰ ਬੜੇ ਦਰਦੀਲੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਉਣ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਹੁਰੇ ਗਈ ਭੈਣ ਨੂੰ ਵੀਰ ਲੈਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ... ਸੱਸ ਨਣਾਣ ਉਹਨੂੰ ਵੇਖ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਪਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ.... ਉਹ ਵੀਰ ਪਾਸੋਂ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ। ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ ਹਨ:-

ਸਾਵਣ ਆਇਆ ਨੀ ਸੱਸੀਏ
ਸਾਵਣ ਆਇਆ
ਇਕ ਤਾਂ ਆਇਆ ਮੇਰੀ ਅੰਮੀ ਦਾ ਜਾਇਆ
ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਾਵਣ ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਨੀ ਆਇਆ
ਆ ਜਾ ਵੇ ਵੀਰਾ
ਸੱਸ ਨਨਾਣ ਮੁੱਖ ਮੌਜ਼ਿਆ

ਆਜਾ ਵੀਰਾ ਚੜ੍ਹ ਉੱਚੀ ਅਟਾਰੀ
ਮੇਰੇ ਕਾਨ੍ਹ ਉਸਾਰੀ
ਦੇ ਜਾ ਵੀਰਾ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਸੁਨੇਹੜੇ ਰਾਮ

ਮਾਂ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਭੈਣੇ ਪਲੰਘੇ ਬਠਾਈ
ਪਲੰਘੋ-ਪੀਹੜੇ ਬਠਾਈ
ਸਾਬ ਅਟੇਰਨ ਸੂਹੀ ਰੰਗਲੀ ਰਾਮ

ਆ ਵੇ ਵੀਰਾ ਚੜ੍ਹੀਏ ਉੱਚੀ ਅਟਾਰੀ
ਮੇਰੇ ਕਾਨ੍ਹ ਉਸਾਰੀ
ਦੇ ਜਾ ਮੇਰੀ ਭਾਬੇ ਦੇ ਸੁਨੇਹੜੇ ਰਾਮ

ਭਾਬੇ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਬੀਬੀ ਰੀਗੜਾ ਜਾਇਆ
ਨੀ ਤੇਰਾ ਭਤੀਜੜਾ ਜਾਇਆ
ਉਠਦੀ ਬਹਿੰਦੀ ਦਿੰਦੀ ਲੋਰੀਆਂ ਰਾਮ

ਆ ਵੇ ਵੀਰਾ ਚੜ੍ਹ ਉੱਚੀ ਅਟਾਰੀ
ਮੇਰੇ ਕਾਨ੍ਹ ਉਸਾਰੀ
ਮੇਰੀਆਂ ਸਈਆ ਦੇ ਦੇ ਵੇ ਸੁਨੇਹੜੇ ਰਾਮ

ਸਈਆਂ ਤੇਰੀਆਂ ਭੈਣੇ ਛੋਪ ਨੀ ਪਾਏ
ਵਿਹੜੀਂ ਚਰਖੇ ਨੀ ਡਾਹੇ
ਤੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਦੇਸਣ ਬੈਠੀ ਦੂਰ ਨੀ ਰਾਮ

ਚਲ ਵੇ ਵੀਰਾ ਚਲੀਏ ਮਾਂ ਦੇ ਕੋਲੇ
ਸਾਡੀਆਂ ਸਖੀਆਂ ਕੋਲੇ
ਚੁਕ ਭਤੀਜੜਾ ਲੋਗੀ ਦੇਵਾਂਗੀ ਰਾਮ

ਜਦੋਂ ਇਹ ਗੀਤ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ
ਵਖੋਗ ਦੇ ਹੰਝੂ ਵਹਿ ਤੁਰਦੇ ਹਨ। ਕਿੰਨਾ ਦਰਦ ਤੇ ਮੌਹ ਹੈ ਪੇਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ
ਪ੍ਰਦੇਸਣ ਭੈਣ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ।

ਸਾਵੇਂ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਲੋਕ ਗੀਤ ਵਿਚ ਖੱਟੀ ਕਰਨ ਗਏ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਢੋਲਾ ਦੀ
ਦਾਸਤਾਨ ਬੜੇ ਦਰਦੀਲੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਕਈ ਹੈ!

ਕੂੰਜੇ ਨੀ ਕੀ ਸਰ ਨ੍ਹਾਉਨੀ ਏਂ
ਕੀ ਪਛਤਾਉਨੀ ਏਂ
ਰਾਮ ਬਰੇਤੀਆਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਵੇ

ਬੀਬਾ ਵੇ ਲੰਬਾ ਸੀ ਵਿਹੜਾ
ਵਿਚ ਨਿਮ ਨਸ਼ਾਨੀ
ਡਾਹ ਪੀਹੜਾ ਹੇਠ ਬਹਿਨੀਆਂ ਵੇ
ਬੀਬਾ ਵੇ ਰੰਗਲਾ ਸੀ ਚਰਖਾ
ਚਿੱਟੀਆਂ ਸੀ ਪੂਣੀਆਂ
ਤੰਦ ਹੁਲਾਰੇ ਦਾ ਪਾਉਨੀਆਂ ਵੇ

ਬੀਬਾ ਵੇ ਲਾਹ ਗਲੋਟਾ
ਭਰ ਪਟਿਆਗੀ
ਹੱਟ ਪਸਾਰੀ ਦੀ ਜਾਨੀਆਂ ਵੇ

ਬੀਬਾ ਵੇ ਪਸਾਰੀ ਦਾ ਬੇਟੜਾ
ਜਾਤ ਪੁਛੇਂਦੜਾ ਵੇ
ਕੌਣ ਤੂੰ ਜਾਤ ਦੀ ਹੁੰਨੀ ਐਂ ਵੇ
ਬੀਬਾ ਵੇ ਨਾ ਸੈਂ ਬਾਹਮਣੀ ਨਾ ਖਤਰੇਟੜੀ
ਹੀਰ ਰਾਂਝੇ ਦੀ ਸਦਾਉਨੀਆਂ ਵੇ

ਸੱਸੇ ਨੀ ਧਨ ਤੇਰਾ ਕਾਲਜਾ
ਧਨ ਤੇਰਾ ਹੀਆ
ਪੁੱਤ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਨੂੰ ਤੋਰਿਆ ਨੀ

ਨੂੰਹੇ ਨੀ ਜਲੇ ਬੁਝੇ ਕਾਲਜਾ
ਅੱਗ ਲੱਗੇ ਹੀਆ
ਪੁੱਤ ਖੱਟੀ ਨੂੰ ਤੋਰਿਆ ਨੀ

ਨਣਦੇ ਨੀ ਕਢ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ
ਪੱਲਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਨੀ
ਜੇ ਤੇਰਾ ਵੀਰਜ ਆਉਂਦਾ ਨੀ

ਭਾਬੇ ਨੀ ਕੱਢੀਆਂ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ
ਪੱਲਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਨੀ
ਵੀਰਜ ਨੇ ਮੌਜ਼ਾ ਨਾ ਪਾਇਆ ਨੀ

ਭਾਬੇ ਨੀ ਲਿਪ ਬਨੇਰਾ
ਸ਼ਾਕ ਚੁਫੇਰਾ ਨੀ
ਜੇ ਤੇਰਾ ਕੰਤ ਆਵੇ ਨੀ

ਨਣਦੇ ਲਿੱਪਿਆ ਬਨੇਰਾ
ਝਾਕਿਆ ਚੁਫੇਰਾ ਨੀ
ਤੇਰੇ ਵੀਰਨ ਮੌਜ਼ਾ ਪਾਇਆ ਨੀ

ਸੱਸੇ ਨੀ ਦੰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ
ਹੱਡਾਂ ਦੀਆਂ ਢੇਰੀਆਂ
ਉਹ ਤੇਰੇ ਕਿਸ ਕੰਮ ਆਈਆਂ ਨੀ
ਕੁੰਜੇ ਨੀ ਕੀ ਸਰ ਨਾਉਨੀ ਏ....

ਬਿਹਾਂ ਕੁਠੇ ਗੀਤਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸਾਉਣ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਸੇ ਮਖੌਲਾਂ ਭਰੇ ਗੀਤ ਵੀ ਗਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਬਰੋਟਿਆਂ ਤੇ ਟਾਹਲੀਆਂ ਦੇ ਦਰਖੱਤਾਂ ਨਾਲ ਪੀਂਘਾਂ ਪਾਕੇ ਪੀਂਘਾਂ ਝੂਟਦੀਆਂ ਹਨ ਨਾਲੋਂ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੋਰੇ ਗੋਰੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਮਹਿਦੀ ਲਾਈ ਗੋਰੀਆਂ ਬਾਹੁਂ ਰਾਂਗਲੀਆਂ ਵੰਗਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾ, ਰੰਗ ਬਰੰਗੀਆਂ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਪਹਿਨੀਂ-ਪੀਂਘਾਂ ਝੂਟਦੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਇਕ ਮਨਮੋਹਕ ਨਜ਼ਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਆਇਆ ਸਾਵਣ ਦਿਲ ਪਰਚਾਵਣ
 ਝੜੀ ਲਗ ਗਈ ਭਾਰੀ
 ਝੂਟੇ ਲੈਂਦੀ ਮਰੀਆਂ ਭਿੱਜ ਗਈ
 ਨਾਲੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰੀ
 ਕੁੜਤੀ ਹਰੇ ਦੀ ਭਿੱਜੀ ਵਰੀ ਦੀ
 ਕਿਸ਼ਨੋ ਦੀ ਫੁਲਕਾਰੀ
 ਹਰਨਾਮੀ ਦੀ ਸੁਥਣ ਭਿੱਜਗੀ
 ਬਹੁਤੇ ਗੋਟੇ ਵਾਲੀ
 ਜੱਨਤ ਦੀਆਂ ਭਿੱਜੀਆਂ ਮੀਢੀਆਂ
 ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਪੂਰੀਆਂ ਚਾਲੀ
 ਪੀੰਘ ਝੂਟਦੀ ਸੱਸੀ ਡਿਗ ਪਈ
 ਨਾਲੇ ਨੂੰ ਰੀ ਨਾਭੇ ਵਾਲੀ
 ਸ਼ਾਮੇ ਕੁੜੀ ਦੀ ਝਾੰਜਰ ਗੁਆਚ ਗਈ
 ਆ ਰੱਖੀ ਨੇ ਭਾਲੀ
 ਭਿੱਜ ਗਈ ਲਾਜੋ ਵੇ-
 ਬਹੁਤੇ ਹਿਰਖਾਂ ਵਾਲੀ
 ਪੀੰਘਾਂ ਝੂਟਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਭੈਣਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸੀਂ ਗਏ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰਦੀਆਂ

ਹਨ:-

ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਰੋੜੀ
 ਵੀਰਾ ਦਮ ਦਮ ਵੇ
 ਕੰਗਣ ਰੁੜ੍ਹਿਆ ਜਾਏ
 ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਮਿਲ ਕੇ ਜਾਇਓ ਵੇ

ਕਿਕਣ ਮਿਲਾਂ ਭੈਣ ਮੇਰੀਏ
 ਸਾਬੀ ਜਾਂਦੇ ਦੂਰ
 ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਫੇਰ ਮਿਲਾਂਗੇ ਨੀ

ਸਾਬੀਆਂ ਤੇਰਿਆਂ ਦੀ ਸੋਟੀ ਪਕੜਾਂ
 ਤੇਰੀ ਪਕੜਾਂ ਬਾਂਹ
 ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਮਿਲ ਕੇ ਜਾਇਓ ਵੇ

ਕਿਕਣ ਮਿਲਾਂ ਭੈਣ ਮੇਰੀਏ
 ਸਾਬੀ ਜਾਂਦੇ ਦੂਰ
 ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਫੇਰ ਮਿਲਾਂਗੇ ਨੀ

ਸਾਬੀਆਂ ਤੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮੂਹੜਾ ਪੀਹੜੀ
ਤੈਨੂੰ ਪਲੰਘ ਬਛੌਣਾ
ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਮਿਲ੍ਹ ਕੇ ਜਾਇਓ ਵੇ

ਕਿੱਕਣ ਮਿਲਾਂ ਨੀ ਭੈਣ ਮੇਰੀਏ
ਹੈਨੀ ਕੋਲ੍ਹ ਰੁਪਏ
ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਫੇਰ ਮਿਲਾਂਗੇ ਨੀ

ਖੋਲ ਸੰਦੂਕ ਵੀਰਾ ਕੱਢਾਂ ਰੁਪਿਆ
ਨੌਂ ਕਰੂੰਗੀ ਤੇਰਾ ਵੇ
ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਮਿਲ੍ਹ ਕੇ ਜਾਇਓ ਵੇ

ਗਿੱਧਾ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਦੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਤੀਆਂ ਦਾ ਗਿੱਧਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਪਿੜ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਆਪਣੇ ਦਿੱਲਾਂ ਦੇ ਗੁੱਭ-ਗੁੱਭਾੜ ਕੱਢਦੀਆਂ ਹਨ। ਫੜ੍ਹਾ ਪਾਉਣ ਸਮੇਂ ਉਹ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸਾਂਗ ਕਢਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਮਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੱਸ, ਜਠਾਣੀ, ਦਿਓਰ, ਅਨਜੋੜ ਪਤੀ, ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਢੋਲਾ, ਵੀਰ ਅਤੇ ਦਿਲ ਦੇ ਮਹਿਰਮ ਬਾਰੇ ਅਨੇਕਾਂ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਿਦ ਬਿਦ ਕੇ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਹਿਦੀ ਰੰਗੇ ਹੱਥ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਗਿੱਧਾ ਮਘ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਮਹੂਰਤ ਆਮ ਕਰਕੇ ਸੱਸਾਂ ਬਾਰੇ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

ਆਪ ਸੱਸ ਮੰਜੇ ਲੇਟਦੀ
ਸਾਨੂੰ ਮਾਰਦੀ ਚੱਕੀ ਵੱਲ ਸੈਨਤਾਂ

ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਨੇ ਮੱਕੀ ਦਾ ਟੁੱਕ ਮਾਰਿਆ
ਡੌਲੇ ਕੋਲੋਂ ਬਾਂਹ ਟੁੱਟਗੀ

ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਰੱਖੀ ਲਾਡਲੀ
ਅੱਗੋਂ ਸੱਸ ਬਘਿਆੜੀ ਟੱਕਰੀ

ਸੱਸ ਦੇ ਸਤਾਰਾਂ ਕੁੜੀਆਂ
ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੀ ਨੂੰ ਬਾਰਾਂ ਬਜ ਜਾਂਦੇ

ਸੁੱਖਣੇ ਸੂਫ਼ ਦੀਏ
ਤੈਨੂੰ ਸੱਸ ਦੇ ਮਰੇ ਤੋਂ ਪਾਵਾਂ

ਕੋਈ ਜੇਠ ਤੋਂ ਸਤੀ ਹੋਈ ਆਪਣਾ ਗੁੱਭ-ਗੁਭਾੜ ਕੱਢਦੀ ਹੈ:-

ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਅੱਧ ਮੇਰਾ

ਅਸੀਂ ਜੇਠ ਚੜ੍ਹਨ ਨੀ ਦੇਣਾ

ਵੀਰ ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵੀ ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ
ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਇਕ ਵੀਰ ਦੇਈਂ ਵੇ ਰੱਬਾ

ਸੌਂਹ ਖਾਣ ਨੂੰ ਬੜਾ ਚਿੱਤ ਕਰਦਾ

ਜਿਸ ਘਰ ਵੀਰ ਨਹੀਂ

ਭੈਣਾਂ ਰੋਂਦੀਆਂ ਪਛੋਕੜ ਖੜਕੇ

ਜਿੱਥੇ ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਲੰਘਿਆ

ਕੌੜੀ ਨਿੰਮ ਨੂੰ ਪਤਾਸੇ ਲੱਗਦੇ

ਵੀਰਾ ਵੇ ਬੁਲਾ ਸੋਹਣਿਆਂ

ਤੈਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਭੁੱਖੀ-ਰੱਜ ਜਾਵਾਂ

ਬਾਪੂ ਤੇਰੇ ਮੰਦਰਾਂ 'ਚੋਂ

ਸਾਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕ ਚੰਦਨ ਦਾ ਆਵੇ

ਚੰਦ ਚੜ੍ਹਿਆ ਬਾਪ ਦੇ ਖੜ੍ਹੇ

ਵੀਰ ਘਰ ਪੁੱਤ ਜੰਮਿਆਂ

ਤੀਆਂ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬੰਦਸ਼ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਸੱਸ
ਦਾ ਡਰ, ਨਾ ਬਾਪੂ ਤੇ ਵੀਰ ਦੀ ਘੁਰਕੀ ਦਾ ਭੈਅ। ਮਨ ਦੇ ਗੁੱਭ-ਗੁਭਾੜ ਕੱਢ ਕੇ
ਹੌਲੀਆਂ ਛੁੱਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਾਉਣ ਦੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਤੀਆਂ ਦਾ
ਤਿਉਹਾਰ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੋਂ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਆਹੀਆਂ ਸਹੁਰੇ ਤੁਰ
ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਭਾਵੋਂ ਕੜਕ ਚੜ੍ਹੀ

ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਪੈਣ ਵਿਛੋੜੇ

ਭਾਵੋਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਲਾਵੇ ਤੇਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:-

ਤੀਆਂ ਤੀਜ ਦੀਆਂ

ਭਾਵੋਂ ਦੇ ਮੁਕਲਾਵੇ

ਸਾਉਣ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ
ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੀਰਾਂ ਜਿਹਾ ਸਨਮਾਨ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਸਾਉਣ ਵੀਰ ਕੱਠੀਆਂ ਕਰੋ
ਭਾਦੋਂ ਚੰਦਰੀ ਵਿਛੋੜੇ ਪਾਵੇ

ਮਸ਼ੀਨੀ ਸਭਿਆਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ
ਸਾਰੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਸ਼ੌਕ ਰਹੇ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਵਿਹਲ
ਹੈ। ਤੀਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਵੀ ਹੁਣ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ੌਕ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ
ਨਹੀਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਪੱਕਦੇ ਮਾਹਲ ਪੂੜੇ ਅਤੇ
ਰਿਝਦੀਆਂ ਖੀਰਾਂ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ।

ਗੁੱਗਾ ਤੇ ਸੀਤਲਾ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗੀਤ

ਮਧਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲੋਕ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਅਤੇ ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਸੱਪਾਂ ਅਤੇ ਸੀਤਲਾ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ! ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸਮੇਂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਨੁਸ਼ਠਾਨਕ ਗੀਤ-ਰੂਪ ਆਖਦੇ ਹਾਂ।

‘ਗੁੱਗਾ ਜਾਹਰ ਪੀਰ’ ਨੂੰ ਸੱਪਾਂ ਦੇ ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੂਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ! ਭਾਵੋਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਗੁੱਗੇ ਦੇ ਭਗਤ ਫੌਰੂ ਖੜਕਾਊਂਦੇ, ਸਾਰੰਗੀਆਂ ਵਜਾਊਂਦੇ ਘਰ ਘਰ ਫਿਰਦੇ ਆਮ ਵਖਾਈ ਦੇਂਦੇ ਹਨ-ਇਹ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਗਾਥਾ ਨੂੰ ਗਾ ਕੇ ਬੈਗਤ ਮੰਗਦੇ ਹਨ! ਪੰਜ ਸਤ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਗੁੱਗੇ ਦਾ ਇਕ ਅਧ ਮੰਦਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ‘ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਮਾੜੀ’ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਮਾੜੀ ਦਾ ਇਕ ਭਗਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੱਪ ਦੇ ਡੱਸੇ ਹੋਏ ਮਗੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਗੁੱਗੇ ਦੇ ਮੰਤਰਾਂ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜਨਮ ਅਸ਼ਟਮੀ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਭਾਵੋਂ ਦੀ ਨੌਮੀ ਨੂੰ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਾੜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਮੇਲੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿਧ ਮੇਲਾ “ਛਪਾਰ ਦਾ ਮੇਲਾ” ਵੀ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਮਾੜੀ ਤੇ ਹੀ ਲਗਦਾ ਹੈ! ਇਸ ਦਿਨ ਔਰਤਾਂ ਸੇਵੀਆਂ ਰਿਨ੍ਹੁਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਸੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਸੱਪਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੱਪ ਦੇਵਤਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਤੇ ਮੇਹਰ ਕਰੇਗਾ।

ਜਦੋਂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਮਾੜੀ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੇਖਣ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸੇਵੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਲੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਆਟੇ ਦੇ ਗੰਡ ਗੰਡੋਏ ਅਤੇ ਦੀਵੇ ਆਦਿ ਰੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਫੜੀਂ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ, ਵਰ ਮੰਗਦੀਆਂ ਮੇਲੇ ਵਲ ਵਹੀਰਾਂ ਘਤ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਰਲਕੇ ਇਕ ਸੁਰ ਵਿਚ ਲੰਬੀ ਹੋਕ ਨਾਲ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਪੱਲੇ ਮੇਰੇ ਛੱਲੀਆਂ
ਮੈਂ ਗੁੱਗਾ ਮਨਾਵਣ ਚੱਲੀਆਂ
ਜੀ ਮੈਂ ਬਾਰੀ ਗੁੱਗਾ ਜੀ

ਪੱਲੇ ਮੇਰੇ ਮੱਠੀਆਂ
ਮੈਂ ਗੁੱਗਾ ਮਨਾਵਣ ਨੱਠੀਆਂ
ਜੀ ਮੈਂ ਬਾਰੀ ਗੁੱਗਾ ਜੀ

ਰੋਹੀ ਵਾਲਿਆ ਗੁੱਗਿਆ ਵੇ
ਭਰਿਆ ਕਟੋਰਾ ਦੁੱਧ ਦਾ
ਮੇਰਾ ਗੁੱਗਾ ਮਾੜੀ ਵਿਚ ਕੁੱਦਦਾ
ਜੀ ਮੈਂ ਬਾਰੀ ਗੁੱਗਾ ਜੀ

ਛੰਨਾ ਭਰਿਆ ਮਾਹਾਂ ਦਾ
ਗੁੱਗਾ ਮਹਿਰਮ ਸਭਨਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦਾ
ਜੀ ਮੈਂ ਬਾਰੀ ਗੁੱਗਾ ਜੀ

ਛੰਨਾ ਭਰਿਆ ਤੇਲ ਦਾ
ਮੇਰਾ ਗੁੱਗਾ ਮਾੜੀ ਵਿਚ ਮੇਲੁਦਾ
ਜੀ ਮੈਂ ਬਾਰੀ ਗੁੱਗਾ ਜੀ

ਹੋਰ
ਧੌਲੀਏ ਦਾਹੜੀਏ
ਚਿੱਟੀਏ ਪੱਗੇ ਨੀ
ਅਰਜ ਕਰੇਨੀਆਂ
ਗੁੱਗੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਨੀ
ਸੁੱਕੀਆਂ ਵੇਲਾਂ ਨੂੰ
ਜੇ ਫਲ ਲੱਗੇ ਨੀ

ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸਾਰਾ ਜਗ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਤਿਉਹਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ
ਦਿਨ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ:-

ਗੁੱਗੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਪਰਸਣ ਮੈਂ ਚੱਲੀ
ਜੀ ਕੂਟਾਂ ਚੱਲੀਆਂ ਚਾਰੇ
ਜੀ ਜੱਗ ਚੱਲਿਆ ਸਾਰਾ
ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਤਣੀਆਂ ਚੱਲੀਆਂ
ਜੀ ਬਾਹੀਂ ਚੂੜੇ ਛਣਕਣ
ਗੁੱਗੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਪਰਸਣ ਮੈਂ ਚੱਲੀ
ਜੀ ਜਗ ਚੱਲਿਆ ਸਾਰਾ
ਝੁਕ ਰਹੀਆਂ ਟਾਹਲੀਆਂ
ਜੀ ਕੂਟਾਂ ਝੁਕੀਆਂ ਚਾਰੇ

ਇਹ ਧਰਤੀ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਹੈ, ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਏਸੇ ਦਾ ਰਾਜ਼ ਹੈ, ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ ਹਨ:-

ਗੁੱਗੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ
ਜਿੱਥੇ ਧਰੇ ਨਗਾਰੇ ਚਾਰ
ਚੌਂਹੀ ਕੂਟੀਂ ਤੇਰਾ ਰਾਜ
ਪਰਜਾ ਵਸੇ ਸੁਖਾਲੀ ਹੋ
ਗੁੱਗੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ
ਜਿੱਥੇ ਧਰੇ ਨਗਾਰੇ ਚਾਰ
ਚੌਂਹੀਂ ਕੂਟੀਂ ਤੇਰਾ ਰਾਜ
ਜੀ ਕੂਟਾਂ ਝੁਕੀਆਂ ਚਾਰੇ

ਇਹ ਤਾਂ ਅੰਹਤਾਂ ਵਲੋਂ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਗੁੱਗੇ ਦੇ ਕੁਝ ਗੀਤ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁੱਗੇ ਦੇ ਭਰਤ ਜਿਹੜੇ ਗੀਤ ਮੰਗਣ ਸਮੇਂ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨਾ ਵਖਰੇ ਲੇਖ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ।

ਗੁੱਗੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੁਆਣੀਆਂ ਸੀਤਲਾ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਚੇਚਕ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਅਥਵਾ ਸੀਤਲਾ ਦੇਵੀ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੋਕ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਚੇਚਕ ਦੇ ਰੋਗੀ ਦਾ ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣਾ ਵਰਜਿਤ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਗੁਸੇ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਰੋਗ ਦਾ ਇਲਾਜ ਇਉਂ ਪਾਣੀ ਕਰਕੇ ਕਈ ਇਕ ਟੂਣੇ ਟਾਮਣਾਂ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰੋਗੀ ਦੀ ਜਾਨ ਦੀ ਸੁਖ ਲਈ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦੇ ਬੰਮ ਸੁਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਲਗਲੇ ਕਚੌਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਦੇ ਬੰਮ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੇਤ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਸੀਤਲਾ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਘਰ ਕਿਸੇ ਜੀ ਦੇ ਚੇਚਕ ਨਿਕਲੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਵਲੋਂ ਇਸ ਦਿਨ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦੀ ਸੁਖਣਾ ਲਾਹੂਣ ਦੀ ਪੱਕੀ ਪਿਰਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਘਰ ਮਾਤਾ ਨਾ ਵੀ ਨਿਕਲੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੀ ਅਥਵਾ ਬੱਚੇ ਦੇ ਨਾ ਨਿਕਲੇ। ਚੇਤ ਦੇ ਜੇਠੇ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਮਾਲਵੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਅਧ ਦੇ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦੇ ਥਾਨਾਂ ਤੇ ਜਾਕੇ ਇਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਥਾਨਾਂ ਤੇ ਗੁਲਗਲੇ ਤੇ ਬਰੂੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਮੇਲੇ ‘ਜਰਗ ਦੇ ਮੇਲੇ’ ਤੇ ਜਾਕੇ ਸੁੱਖਾਂ ਲਾਹੂਣ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਕੱਢਣ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਮਹਾਤਮ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਲਗਲੇ ਕਚੌਰੀਆਂ ਆਦਿ ਰਖਕੇ ਅੰਹਤਾਂ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀਤਲਾ ਮਾਤਾ ਦੇ ਥਾਨਾਂ ਤੇ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ! ਉਹ ਤਕਰੀਬਨ ਓਗੀ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਥਾਂ ਮਾਤਾ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਪਰਸਣ ਮੈਂ ਚੱਲੀ
ਜੀ ਕੁੰਟਾਂ ਚੱਲੀਆਂ ਚਾਰੇ
ਜੀ ਜੱਗ ਚੱਲਿਆ ਸਾਰਾ
ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਤਣੀਆਂ ਚੱਲੀਆਂ
ਜੀ ਬਾਹੀਂ ਚੂੜੇ ਛਣਕਣ
ਮਈਆ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਪਰਸਣ ਮੈਂ ਚੱਲੀ
ਜੀ ਜਗ ਚੱਲਿਆ ਸਾਰਾ

ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਤੇ ਚੂਕਦੀ ਚਿੜੀ ਜੋ ਮਾਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਪਾਸੋਂ
ਸਿੱਠੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦੀਏ ਚਿੜੀਏ
ਚੰਬੇ ਵਾਗੂ ਖਿੜੀਏ
ਡਾਲੀ ਡਾਲੀ ਫਿਗੀਏ
ਤੂੰ ਦੇ ਨੀ ਮੁਰਾਦਾਂ ਸਿੱਠੀਆਂ
ਅਸੀਂ ਘਰ ਨੂੰ ਜੀ ਮੁੜੀਏ

ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਦੀ ਸੁਖ ਮੰਗਦੀਆਂ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਬਾਨਾਂ ਤੇ ਪੂਜਾ
ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਬੇਲ ਗਾਊਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਮਾਤਾ ਰਾਣੀਏ
ਗੁਲਗਲੇ ਖਾਣੀਏ
ਬਾਲ ਬੱਚਾ ਰਾਜੀ ਰੱਖਣਾ

ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਹੁਣ ਚੇਚਕ (ਮਾਤਾ)
ਦਾ ਇਲਾਜ ਡਾਕਟਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਅਜੇ
ਵੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਗੀਤ

ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਜਾਂ ਸਾਂਝੀ ਦੇਵੀ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਦੁਸਹਿਰੇ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਅੱਸੂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਨਰਾਤੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਦੁਸਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤੱਕ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਿਦੇ ਹਨ “ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ” ਇਕ ਕੁਆਰੀ ਦੇਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਕੁਆਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਪੂਜਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਸੁਨੱਖੇ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਿੱਕੀਆਂ ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਪਾਸ ਕਈ ਸੁੱਖਾਂ ਸੁਖਦੀਆਂ ਹਨ-ਕੋਈ ਵੀਰ ਮੰਗਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਭਾਬੇ ਤੇ ਕੋਈ ਭਤੀਜਾ।

ਪਹਿਲੇ ਨਰਾਤੇ ਤੋਂ ਇਕ-ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਗਲੀ ਗੁਆਂਢ ਦੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਚੀਕਣੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ, ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਚੰਦਉਂਏ ਤੇ ਤਾਰੇ ਬਣਾ ਕੇ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਸੁੱਕਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖਰੇ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਰੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਰੇ ਅਥਵਾ ਟਿੱਕੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਈ ਸਿਆਣੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਲਈ ਗਹਿਣੇ ਨੱਥ, ਮੱਛਲੀ, ਚੂੜਾ, ਸੱਗੀ ਫੁੱਲ, ਬਾਂਕਾਂ ਤੇ ਚੌਂਕ ਆਦਿ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਹੀ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਹੀ ਭਾਂਡੇ ਚੱਕਲਾ-ਬੇਲਣਾ, ਤਵਾ, ਪਰਾਤ ਵੀ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਜਣੀ ਚੰਦ-ਸੂਰਜ ਤੇ ਤਾਰੇ ਆਦਿ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਮੋਧਨ ਦੀ ਆਗ਼ਿਤੀ, ਕੋਈ ਬਾਹਮਣੀ ਦੀ ਮੂਰਤ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੁੱਕਾ ਪੀਂਦੇ ਮਰਾਸੀ ਦੀ। ਇਹ ਮੂਰਤੀਆਂ ਬੜੀ ਗੀਝ ਨਾਲ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੇਂਡੂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਲੋਕ ਕਲਾ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋ ਉਠਦੀ ਹੈ।

ਪਹਿਲੇ ਨਰਾਤੇ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨਹਾ-ਧੋ ਕੇ ਗੋਹੇ ਨਾਲ ਲਿੱਪੀ ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਗੋਹੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਚਪਕਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਸਜਾਉਣ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਖਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਮੂਰਤੀ ਬੜੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ ਰਹੇ ਚੰਦ ਤੇ ਛਿਪ ਰਹੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਵੀ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਕੁੜੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦੀ ਸਾਂਝੀ ਦੂਜੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲੋਂ ਸੋਹਣੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਂਝੀ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਸੂਝ ਅਤੇ ਕਲਪਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੀ ਮੂਰਤੀ

ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕ ਕਲਾ ਦਾ ਦਿਲਚਸਪ ਨਮੂਨਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬਣਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਟੇ ਨੂੰ ਭੁੰਨ ਕੇ ਵਿਚ ਗੁੜ-ਸ਼ੱਕਰ ਰਲਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁੱਕੀ ਪੰਜੀਗੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਪੰਜੀਗੀ ਦੀ ਬਾਂ ਗੁੜ ਜਾਂ ਸ਼ੱਕਰ ਹੀ ਵੰਡ ਕੇ ਕੰਮ ਸਾਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਘਿਓ ਵਾਲੀ ਵਧੀਆ ਪੰਜੀਗੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਦੀ ਪੂਜਾ ਬੜੇ ਦਿਲ ਖਿੱਚਵੇਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਘਰ-ਘਰ ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਹਰ ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਾਂਝੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲੇ ਨਰਾਤੇ ਦੀ ਆਬਣ ਤੋਂ ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਘਿਓ ਦਾ ਚਮੁਖੀਆ ਦੀਵਾ ਬਾਲ ਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਮੰਤਰ ਵਜੋਂ ਇਹ ਗੀਤ ਆਰੰਭਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਉਠ ਮੇਰੀ ਸਾਂਝੀ ਪਟੜੇ ਖੋਹਲ
ਕੁੜੀਆਂ ਆਈਆਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ
ਫਿਰ ਅਗਲਾ ਗੀਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:-

ਜਾਗ ਸਾਂਝੀ ਜਾਗ
ਤੇਰੇ ਮੱਥੇ ਆਇਆ ਭਾਗ
ਤੇਰੇ ਪੱਟੀਆਂ ਸੁਹਾਗ

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਸਾਂਝੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਸਾਂਝੀ ਕੁੜੀਓ ਪਹਾੜ ਵਸਦੀ
ਰਾਜੇ ਰਾਮ ਦੀ ਪੋਤੀ
ਲੈਣ ਕਿਉਂ ਨੀ ਜਾਂਦਾ
ਭਾਈ ਮੋਧਨਾ ਵੇ
ਤੇਰੀ ਲੰਮੀ ਲੰਮੀ ਬੋਦੀ
ਬੋਦੀ ਨੂੰ ਲਗੜੇ ਛੂੰਦੇ
ਤੇਰੀ ਮਖਮਲ ਦੀ ਟੋਪੀ
ਜਾਂਗੀਆ ਸਮਾਦੇ ਰੇਸ਼ਮੀ
ਵਿਚ ਸੁਚੜੇ ਮੋਤੀ

ਉਹ ਸਾਂਝੀ ਪਾਸੋਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪੁੱਛਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ
ਹਗੀਓ ਚਲਾਈ

मैਂ तੈਨੂँ ਪੁੱਛਾਂ ਸਾਂਝੀ
 ਕੈ ਤੇਰੇ ਭਾਈ
 ਅੱਠ ਸੱਤ ਭਤੀਜੇ ਭੈਣੋਂ
 ਸੋਲਾਂ ਮੇਰੇ ਭਾਈ
 ਸੱਤਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਵਿਆਹ ਰਚਾਇਆ
 ਸੋਲਾਂ ਦੀ ਵਧਾਈ
 ਹੋਰ
 ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ
 ਦੋ ਚਰਖੀਰੇ
 ਜਗ ਜਿਉਣ ਨੀ ਭੈਣ ਤੇਰੇ ਵੀਰੇ
 ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ
 ਦੋ ਚਾਰ ਕਾਨੇ
 ਜਗ ਜਿਉਣ ਭੈਣੇ ਤੇਰੇ ਮਾਮੇ
 ਸੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਸਾਂਝੀ ਨੇ ਵੀਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਭਾਬੋ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਹਣ
 ਉਹ ਸਾਂਝੀ ਦੀ ਹਰ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ:-

ਸਾਂਝੀ ਤਾਂ ਮੰਗਦੀ
 ਹਰਾ ਹਰਾ ਗੋਬਰ
 ਮੈਂ ਕਿੱਥੋਂ ਲਿਆਵਾਂ ਸਾਂਝੀ
 ਹਰਾ ਹਰਾ ਗੋਬਰ
 ਵੀਰਨ ਮੇਰਾ ਗਊਆਂ ਦਾ ਪਾਲੀ
 ਮੈਂ ਉਥੋਂ ਲਿਆਵਾਂ ਸਾਂਝੀ
 ਹਰਾ ਹਰਾ ਗੋਬਰ
 ਤੂੰ ਲੈ ਮੇਰੀ ਸਾਂਝੀ
 ਹਰਾ ਹਰਾ ਗੋਬਰ

ਸਾਂਝੀ ਤਾਂ ਮੰਗਦੀ
 ਚਿੱਟੇ ਚਿੱਟੇ ਚਾਵਲ
 ਮੈਂ ਕਿੱਥੋਂ ਲਿਆਵਾਂ ਸਾਂਝੀ
 ਚਿੱਟੇ ਚਿੱਟੇ ਚਾਵਲ
 ਵੀਰਨ ਮੇਰਾ ਧਾਨਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ
 ਮੈਂ ਉਥੋਂ ਲਿਆਵਾਂ ਸਾਂਝੀ
 ਚਿੱਟੇ ਚਿੱਟੇ ਚਾਵਲ
 ਤੂੰ ਲੈ ਮੇਰੀ ਸਾਂਝੀ
 ਚਿੱਟੇ ਚਿੱਟੇ ਚਾਵਲ

ਸਾਂਝੀ ਤਾਂ ਮੰਗਦੀ
 ਸੂਹੀਆਂ ਸੂਹੀਆਂ ਚੁਨੀਆਂ
 ਮੈਂ ਕਿੱਥੋਂ ਲਿਆਵਾਂ ਸਾਂਝੀ
 ਸੂਹੀਆਂ ਸੂਹੀਆਂ ਚੁਨੀਆਂ
 ਵੀਰਨ ਮੇਰਾ ਲਲਾਰੀ ਦਾ ਬੇਲੀ
 ਮੈਂ ਉਥੋਂ ਲਿਆਵਾਂ ਸਾਂਝੀ
 ਸੂਹੀਆਂ ਸੂਹੀਆਂ ਚੁਨੀਆਂ
 ਤੂੰ ਲੈ ਮੇਰੀ ਸਾਂਝੀ
 ਸੂਹੀਆਂ ਸੂਹੀਆਂ ਚੁਨੀਆਂ

ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀ ਭੈਣ ਕਲਪਨਾ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵੀਰੇ ਦਾ
 ਵਿਆਹ ਰਚਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ-ਨਵੇਂ ਵਿਆਹਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦਾ ਚਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਹੈ
 ਨਾ-ਉਹ ਕਈ-ਕਈ ਦਿਨ ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮੁੜਦਾ। ਉਹ ਸਾਂਝੀ ਦਾ ਗੀਤ
 ਗਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਵੀਰੇ ਪਾਸੋਂ ਜਵਾਬ ਮੰਗਦੀ ਹੈ:-
 ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਵੀਰਾ
 ਝਲਮਲ ਝਲਮਲ ਕਰਦਾ ਸੀ
 ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪੁੱਛਾਂ ਵੀਰਾ
 ਸੌਹਰੜੇ ਕੀ ਕਰਦਾ ਸੀ
 ਸਾਲੀਆਂ ਕਸੀਦਾ ਕੱਢਣ
 ਮੈਂ ਵੀ ਪੋਥੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ
 ਸੱਤ ਸੱਤ ਕੋਠੀਏਂ
 ਕਤਾਬਾਂ ਬੀਬੀ ਰੱਖਦਾ ਸੀ
 ਸੋਨੇ ਦੀ ਮੇਰੀ ਕਲਮ ਦਵਾਤ
 ਚਾਂਦੀ ਲੇਖਾ ਕਰਦਾ ਸੀ
 ਛੋਟੀ ਸਾਲੀ ਖਰੀਓ ਪਿਆਰੀ
 ਚਿਲਮਾਂ ਭਰ ਭਰ ਦਿੰਦੀ ਸੀ
 ਬੜੀ ਸਾਲੀ ਦਾ ਸੁਭਰ ਪਾਟਾ
 ਅੰਦਰ ਬੜ ਬੜ ਰੱਦੀ ਸੀ
 ਪੇਕਿਆਂ ਦਾ ਨਾਈ ਆਇਆ
 ਕਿਉਂ ਬੀਬੀ ਤੂੰ ਰੋਨੀ ਏਂ
 ਮਿਠੀਆਂ ਪਕਾ ਬੀਬੀ
 ਫਿਕੀਆਂ ਪਕਾ ਬੀਬੀ
 ਪੇਕਿਆਂ ਦੇ ਬਾੜੇ ਬੀਬੀ ਹੋ ਹੋ

ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਨੇ ਭੈਣ ਨੂੰ ਭਾਬੋ ਦੇ ਦਿੱਤੀ, ਭਤੀਜਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਉਹ
 ਕੰਮ ਭਲਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰੇ-ਭਤੀਜੇ ਦਾ ਚਾਅ ਹੀ ਝੱਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ:-
 146 / ਸ਼ਗਨਾਂ ਦੇ ਗੀਤ

ਨੀ ਸੁਣ ਸਾਂਝੜੀਏ
 ਰੋਟੀ ਵੇਲਾ ਹੋਇਆ
 ਨੀ ਸੁਣ ਸਾਂਝੜੀਏ
 ਕੌਣ ਪਕਾਵੇ ਰੋਟੀ
 ਨੀ ਸੁਣ ਸਾਂਝੜੀਏ
 ਭਾਬੋ ਪਕਾਵੇ ਰੋਟੀ
 ਨੀ ਸੁਣ ਸਾਂਝੜੀਏ
 ਭਾਬੋ ਗੋਦੀ ਗੀਗਾ
 ਨੀ ਸੁਣ ਸਾਂਝੜੀਏ
 ਗੀਗਾ ਮੇਰਾ ਭਤੀਜਾ
 ਨੀ ਸੁਣ ਸਾਂਝੜੀਏ
 ਗੀਗੇ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਕੜੀਆਂ
 ਨੀ ਸੁਣ ਸਾਂਝੜੀਏ
 ਕਿਹੜੇ ਸੁਨਿਆਰੇ ਘੜੀਆਂ
 ਨੀ ਸੁਣ ਸਾਂਝੜੀਏ
 ਮਥਰੇ ਸੁਨਿਆਰ ਨੇ ਘੜੀਆਂ
 ਨੀ ਸੁਣ ਸਾਂਝੜੀਏ

ਇਸੇ ਗੀਤ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂਤਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-

ਨੀ ਸੁਣ ਸਾਂਝੜੀਏ
 ਤਿਉਰ ਵਿਚ ਤਲਾਈ
 ਨੀ ਸੁਣ ਸਾਂਝੜੀਏ
 ਭਾਬੋ ਗੋਦੀ ਗੀਗਾ
 ਨੀ ਸੁਣ ਸਾਂਝੜੀਏ
 ਗੀਗਾ ਮੇਰਾ ਭਤੀਜਾ
 ਨੀ ਸੁਣ ਸਾਂਝੜੀਏ
 ਗੀਗੇ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਕੜੀਆਂ
 ਨੀ ਸੁਣ ਸਾਂਝੜੀਏ
 ਕਿਹੜੇ ਸੁਨਿਆਰ ਘੜੀਆਂ
 ਨੀ ਸੁਣ ਸਾਂਝੜੀਏ
 ਆਸਾ ਰਾਮ ਨੇ ਘੜੀਆਂ

ਵੀਰੇ ਲਈ ਭੈਣ ਸਦਾ ਸੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਦੀ ਹੋਈ ਉਹਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੱਧਦਾ-
ਛੁਲਦਾ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਉੱਨਤੀ ਕਰਦਾ ਦੇਖਣਾ ਲੋੜਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਾਮਨਾ
ਕਰਦੀ ਹੈ:-

ਉਠਣ ਬੈਠਣ ਝੋਟੜੀਆਂ
 ਵੀਰ ਮੇਰੇ ਦੇ ਬਾੜੇ ਮਾਂ
 ਗੋਹਾ ਚੁੱਗਣ ਤੇਰੀਆਂ ਭੈਨੜੀਆਂ
 ਭਾਈਆਂ ਦੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਂ
 ਧਾਰਾਂ ਕੱਢਣ ਤੇਰੀਆਂ ਮਾਈਆਂ ਵੇ
 ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਂ
 ਦੁੱਧ ਰਿੜਕਣ ਤੇਰੀਆਂ ਵਹੁਟੜੀਆਂ
 ਚੂੜੇ ਦੇ ਛਣਕਾਟੇ ਮਾਂ

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਸਾਂਝੀ ਦੀ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
 ਥਾਲ ਵਿਚ ਜਗਦਾ ਦੀਵਾ ਰੱਖ ਕੇ ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ
 ਥਾਲ ਘੁਮਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:-
 ਮੇਰੀ ਆਰੇ ਦੀ ਡੋਲ
 ਪੀਹੜੇ ਡਾਹੇ ਦੀ ਡੋਲ
 ਗੋਦ ਘਲਾਏ ਦੀ ਡੋਲ
 ਜੋਤ ਜਗਾਈ ਦੀ ਡੋਲ
 ਡੋਲਾ ਡੋਲੜੀਓ ਭੈਣੋਂ
 ਡੋਲਾ ਭਰਿਆ ਕਟੋਰਿਆਂ ਨਾਲ

ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਆਰਤੀ
 ਆਰਤੀ ਦਾ ਛੁੱਲ
 ਚੰਗੇ ਸੌਂ ਡੰਡੀ
 ਸੁਣੋ ਨੀ ਬਹੂਚਿ
 ਕੰਤ ਤੁਹਾਡੇ
 ਵੀਰਨ ਸਾਡੇ
 ਲੇਫ਼ ਤਲਾਈ ਵਿਚ ਬੈਠੀ
 ਮੇਰੀ ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਆਰਤੀ ਪੰਜ ਵਾਰ ਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-
 ਪਹਿਲੀ ਆਰਤੀ ਕਰਾਂ ਕਰਾਵਾਂ
 ਜੀਵੇ ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਪਰਾਹੁਣਾ ਅੜੀਓ
 ਮੈਂ ਸਿਵ ਦੁਆਲੇ ਖੜੀਓ
 ਮੈਂ ਹਰਕਾ ਦਰਸਣ ਪਾਇਆ
 ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਪਰਾਹੁਣਾ ਆਇਆ
 ਖੋਲ ਨਰੈਣ ਅਟੜੀ

ਮੈਂ ਪੂਜਾਂ ਤੇਰੀ ਪਟੜੀ
ਮੈਂ ਪੂਜਾਂ ਹਰ ਕੇ ਪੈਰ

ਉਪਰੋਕਤ ਆਰਤੀ ਗਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਸੁੱਕੀ ਪੰਜੀਗੀ ਜਾਂ ਤਿਲੁਚੌਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਦ
ਸਾਂਝੀ ਨੂੰ ਭੋਗ ਲੁਆਉਣ ਮਗਰੋਂ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੁੜੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਪਹਿਲੀ ਗੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ
ਮੁੱਢੋਂ-ਸੁੱਢੋਂ ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕ ਦਿਨ ਦਾ
ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੌਂ ਦਿਨ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਦੁਸ਼ਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਮੁਹੱਲੇ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਦੀ ਮੂਰਤੀ
ਨੂੰ ਕੰਧ ਤੋਂ ਇਹ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਲਾਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਗੁਸੇ ਨਾ ਹੋਈਂ ਸਾਂਝੜੀਏ

ਪਰ ਨੂੰ ਫੇਰ ਮੰਗਾਵਾਂਗੇ

ਸਾਂਝੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁੱਚੀ ਟੋਕਗੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ
ਕੁੜੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲਾਗਲੇ ਕਿਸੇ ਟੋਭੇ ਜਾਂ ਸੂਏ ਵਿਚ ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ
ਕਰਨ ਲਈ ਟੁਰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਹ ਗੀਤ
ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਕਿੱਥੇ ਜੰਮੀ ਤੁਲਸਾਂ

ਕਿੱਥੇ ਜੰਮਿਆ ਰਾਮ

ਕਿੱਥੇ ਜੰਮਿਆ ਨੀ ਸਖੀਓਂ

ਮੇਰਾ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ

ਗੰਗਾ ਜੰਮੀ ਤੁਲਸਾਂ

ਪਹੋਏ ਜੰਮਿਆ ਰਾਮ

ਮਹਿਲੀਂ ਜੰਮਿਆ ਨੀ ਸਖੀਓਂ

ਮੇਰਾ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ

ਕਿੱਥੇ ਵਸੇ ਤੁਲਸਾਂ

ਕਿੱਥੇ ਵਸੇ ਰਾਮ

ਕਿੱਥੇ ਵਸੇ ਸਖੀਓਂ

ਮੇਰਾ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ

ਗੰਗਾ ਵਸੇ ਤੁਲਸਾਂ

ਪਹੋਏ ਵਸੇ ਰਾਮ

ਮਹਿਲੀਂ ਵਸੇ ਸਖੀਓਂ

ਨੀ ਮੇਰਾ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ

ਉਪਰੋਕਤ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਕਿਸੇ ਟੋਭੇ ਜਾਂ ਸੂਏ ਤੇ
ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਕੀਝਿਆਂ ਦੇ ਭੌਣ ਉਤੇ ਤਿਲੁ ਚੌਲੀ

ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਕੀੜੀਓ ਮਕੌੜੀਓ

ਅੰਨ ਦਿਓ

ਧੰਨ ਦਿਓ

ਭਾਈ ਦਿਓ

ਭਤੀਜਾ ਦਿਓ

ਕਢਣ ਨੂੰ ਕਸੀਦਾ ਦਿਓ

ਹੋਰ ਨਾ ਕੁਛ ਲੋੜੀਏ

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸਾਂਝੀ ਨੂੰ ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਨ ਲੱਗੀਆਂ ਇਹ ਗੀਤ
ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਨ੍ਹਾਈਂ ਸਾਂਝੀ

ਧੋਈਂ ਸਾਂਝੀ

ਰੋਈਂ ਨਾ

ਵੱਚੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਲਾਵਾਂਗੇ

ਸਾਂਝੀ ਨੂੰ ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ
ਹੋਈਆਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਕੋਈ ਬਾਹਮਣ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਝਟ ਟਕੋਰ ਲਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਕਾਲਾ ਬਾਹਮਣ ਖਾ ਗਿਆ

ਮਟਕਾ ਗਿਆ

ਮੇਰੀ ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਸਿਰ ਲਾ ਗਿਆ

ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਝੂਮ-ਝੂਮ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੁਸ਼ਹਿਰੇ
ਦਾ ਮੇਲਾ ਦੇਖਣ ਦਾ ਚਾਅ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਲਿਸ਼ਕਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਲੋਹੜੀ ਦੇ ਗੀਤ

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਸਮੇਂ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਗੀਤ ਰੂਪ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਗ ਹਨ! ਲੋਹੜੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ ਜੋ ਪੋਹ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਆਖਰੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਦੀ ਬੜੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ।

ਲੋਹੜੀ ਨਵ-ਜਨਮੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਵਿਆਹੇ ਜੋੜਿਆਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਰਲਕੇ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਜਨਮੇ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਵਧਾਈਆਂ ਦਾ ਗੁੜ ਮੰਗਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਥਾਂ ਥਾਂ ਲੋਹੜੀ ਬਾਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਲਣ ਲਈ ਪਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਲੱਕੜਾਂ ਬੱਚੇ ਮੰਗ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਗਾਤੀਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਥ ਵਿਚ ਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਵਧਾਈਆਂ ਦਾ ਗੁੜ ਸਭ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿੰਨਾਂ ਵਰਤਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਲੋਹੜੀ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਵਧ ਚੜ੍ਹਕੇ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਧਰ ਵੀ ਵੇਖੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਲੋਹੜੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਵਖਰੇ ਲੋਹੜੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਮੂਹਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੁੰਡੇ ਰੌਲਾ ਰੱਪਾ ਬਹੁਤਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕੁੜੀਆਂ ਬੜੇ ਸਲੀਕੇ ਤੇ ਰਹਾ ਨਾਲ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਗੀਤ-ਰੂਪਾਂ ਨਾਲੋਂ ਲੋਹੜੀ ਦੇ ਗੀਤ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਹੈ ਤੇ ਗਾਉਣ ਦਾ ਢੰਗ ਵੀ ਵਖਰਾ ਹੈ! ਮੁੰਡੇ ਵਧਾਈ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦਰ ਮੂਹਰੇ ਜਾ ਕੇ ਸਮੂਹਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਕਾਨਾ
ਗੁੜ ਦੇਵੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਾਨਾ
ਸਾਡੀ ਲੋਹੜੀ ਮਨਾ ਦੋ

ਚੁਬਾਰੇ ਉੱਤੇ ਕਾਂ
ਗੁੜ ਦੇਵੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ
ਸਾਡੀ ਲੋਹੜੀ ਮਨਾ ਦੋ

ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਕਾਨੀ
ਗੁੜ ਦੇਵੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਨਾਨੀ

ਸਾਡੀ ਲੋਹੜੀ ਮਨਾ ਦੇ
ਹੋਰ
ਲੋਹੜੀ ਬਈ ਲੋਹੜੀ
ਦਿਓ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ ਬਈ ਰੋੜੀ
ਜਦੋਂ ਤਕ ਘਰ ਵਾਲੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਕੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁੜ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ਉਹ
ਗਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:-

ਕਲਮਦਾਨ ਵਿਚ ਪਿਓ
ਜੀਵੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਪਿਓ

ਕਲਮਦਾਨ ਵਿਚ ਕਾਂ
ਜੀਵੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ

ਕਲਮਦਾਨ ਵਿਚ ਕਾਨਾ
ਜੀਵੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਾਨਾ

ਲੋਹੜੀ ਬਈ ਲੋਹੜੀ
ਬੋਡਾ ਮੁੰਡਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਘੋੜੀ
ਘੋੜੀ ਨੇ ਮਾਰੀ ਲੱਤ
ਬੋਡੇ ਮੁੰਡੇ ਜੰਮਣ ਸੱਤ
ਸਾਡੀ ਲੋਹੜੀ ਮਨਾ ਦੋ

ਕੌਠੇ ਤੇ ਪੰਜਾਲੀ
ਤੇਰੇ ਮੁੰਡੇ ਹੋਣਗੇ ਚਾਲੀ
ਸਾਡੀ ਲੋਹੜੀ ਮਨਾ ਦੋ

ਉਖਲੀ 'ਚ ਪਾਥੀ
ਬੋਡਾ ਮੁੰਡਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹਾਥੀ
ਸਾਡੀ ਲੋਹੜੀ ਮਨਾ ਦੋ

ਕੌਠੀ ਹੇਠ ਡੱਕਾ
ਬਨੂੰ ਰਾਮ ਦਉਗਾ ਬੱਚਾ
ਸਾਡੀ ਲੋਹੜੀ ਮਨਾ ਦੋ
ਕੌਠੀ ਹੇਠ ਚਾਕੂ

ਗੁੜ ਦਉ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਬਾਪੂ
ਸਾਡੀ ਲੋਹੜੀ ਮਨਾ ਦੋ

ਕੌਠੀ ਹੇਠ ਭੂਰਾ
ਬੋਡੇ ਪਵੇ ਸ਼ਕਰ ਬੂਰਾ
ਸਾਡੀ ਲੋਹੜੀ ਮਨਾ ਦੋ

ਸਾਨੂੰ ਦੇਹ ਲੋਹੜੀ
ਤੇਰੀ ਜੀਵੇ ਘੋੜੀ

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਲੋਹੜੀ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ‘ਸੁੰਦਰ ਮੁੰਦਰੀਏ’ ਨਾਂ
ਦਾ ਇਕ ਲੋਕ ਗੀਤ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ ਜੋ ਲੋਹੜੀ ਦੇ ਪਛੋਕੜ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਇਕ
ਕਹਾਣੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਮੁਗਲ ਸਮਰਾਟ ਅਕਬਰ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ
ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ ਲੋਕ ਨਾਇਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ‘ਸੁੰਦਰ-ਮੁੰਦਰੀਏ’ ਗੀਤ
ਨੂੰ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਸੁੰਦਰ ਮੁੰਦਰੀਏ-ਹੋ
ਤੇਰਾ ਕੌਣ ਵਿਚਾਰਾ-ਹੋ
ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ ਵਾਲਾ-ਹੋ
ਦੁੱਲੇ ਧੀ ਵਿਆਹੀ-ਹੋ
ਸੇਰ ਸ਼ਕਰ ਪਾਈ-ਹੋ
ਕੁੜੀ ਦਾ ਲਾਲ ਪਟਾਕਾ-ਹੋ
ਕੁੜੀ ਦਾ ਸਾਲੂ ਪਾਟਾ-ਹੋ
ਸਾਲੂ ਕੌਣ ਸਮੇਟੇ-ਹੋ
ਚਾਚਾ ਗਾਲੀ ਦੇਸੇ-ਹੋ
ਚਾਚੇ ਚੂਗੀ ਕੁੱਟੀ-ਹੋ
ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਲੁੱਟੀ-ਹੋ
ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਸਦਾਓ-ਹੋ
ਗਿਣਗਿਣ ਪੋਲੇ ਲਾਓ-ਹੋ
ਇਕ ਪੋਲਾ ਘਸ ਗਿਆ-ਹੋ
ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਵਹੁਟੀ ਲੈ ਕੇ ਨਸ ਗਿਆ-ਹੋ
ਹੋ ਹੋ
ਹੋ ਹੋ

ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਲੋਹੜੀ ਮੰਗਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਲੋਹੜੀ
ਦੇਰ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਕੋਠੇ ਤੇ ਪਰਨਾਲਾ
ਸਾਨੂੰ ਖੜਿਆਂ ਨੂੰ ਲਗਦਾ ਪਾਲਾ
ਸਾਡੀ ਲੋਹੜੀ ਮਨਾ ਦੋ

ਤੂੰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਐਂ
ਸਾਨੂੰ ਰਾਤ ਪੈਂਦੀ ਐ

ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਗੀਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ-ਮੁੰਡੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ
ਗਾਹ ਪਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਕੁੜੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਨਵ ਜਨਮੇ
ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵਧਾਈਆਂ ਦਾ
ਗੁੜ-ਗੁੜ ਦੀ ਭੇਲੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੰਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਬੜੀ ਸੁਰੀਲੀ ਤੇ ਠੰਮੇ
ਵਾਲੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਤਿਲ ਛੱਟੇ ਛੰਡ ਛਡਾਏ
ਗੁੜ ਦੇਹ ਮੁੰਡੇ ਦੀਏ ਮਾਏ
ਅਸੀਂ ਗੁੜ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਬੋੜਾ
ਅਸੀਂ ਲੈਣਾ ਗੁੜ ਦਾ ਰੋੜਾ

--0--

ਤਿਲ ਚੌਲੀਏ ਨੀ
ਗੀਗਾ ਜੰਮਿਆ ਨੀ
ਗੁੜ ਵੰਡਿਆ ਨੀ
ਗੁੜ ਦੀਆਂ ਰੋੜੀਆਂ ਨੀ
ਭਰਾਵਾਂ ਜੋੜੀਆਂ ਨੀ
ਗੀਗਾ ਆਪ ਜੀਵੇਗਾ
ਮਾਈ ਬਾਪ ਜੀਵੇਗਾ
ਸਹੁਰਾ ਸਾਕ ਜੀਵੇਗਾ
ਜੀਵੇਗਾ ਬਈ ਜੀਵੇਗਾ

ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਸੁਰ ਹੋਰ ਤਿੱਖੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ-ਘਰ ਵਾਲੇ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੇ
ਉਹ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਦੇਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੁੜੀਆਂ ਅਗਲਾ ਗੀਤ ਛੂਹ ਦੇਂਦੀਆਂ
ਹਨ:-

ਤਿਲੀ ਹਰੀਓ ਭਰੀ
ਤਿਲੀ ਮੋਤੀਆਂ ਜੜੀ
ਤਿਲੀ ਓਸ ਘਰ ਜਾਹ
ਜਿਥੇ ਕਾਕੇ ਦਾ ਵਿਆਹ

ਕਾਕਾ ਜੰਮਿਆ ਸੀ
ਗੁੜ ਵੰਡਿਆ ਸੀ
ਗੁੜ ਦੀਆਂ ਰੋੜੀਆਂ ਜੀ
ਭਰਾਵਾਂ ਜੋੜੀਆਂ ਜੀ

ਹੋਰ

ਆ ਵੀਰਾ ਤੂੰ ਜਾਹ ਵੀਰਾ
ਵੰਨੀ ਨੂੰ ਲਿਆ ਵੀਰਾ
ਵੰਨੀ ਤੇਰੀ ਹਰੀ ਭਰੀ
ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਖੜੀ
ਇਕ ਫੁਲ ਜਾ ਪਿਆ
ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਪਿਆ
ਰਾਜੇ ਬੇਟੀ ਸੁੱਤੀ ਪਈ
ਸੁੱਤੀ ਨੂੰ ਜਗਾ ਲਿਆ
ਰੱਤੇ ਡੋਲੇ ਪਾ ਲਿਆ
ਰੱਤਾ ਡੋਲਾ ਚੀਕਦਾ
ਭਾਬੋ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦਾ
ਭਾਬੋ ਕੁੱਛੜ ਗੀਗਾ
ਉਹ ਮੇਰਾ ਭਤੀਜਾ
ਭਤੀਜੇ ਪੈਰੀਂ ਕੜੀਆਂ
ਕਿਸ ਸੁਨਿਆਰੇ ਘੜੀਆਂ
ਘੜਨ ਵਾਲਾ ਜੀਵੇ
ਘੜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਜੀਵੇ
ਪਾ ਦੇ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ

ਉਹ ਤਾਂ ਵੀਰੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਵੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਮੂਲੀ ਦਾ ਪੱਤ ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ
ਵੀਰ ਸੁਦਾਗਰ ਘੋੜੀ ਚੜਿਆ
ਆ ਵੀਰਾ ਤੂੰ ਜਾ ਵੀਰਾ
ਵੰਨੀ ਨੂੰ ਲਿਆ ਵੀਰਾ
ਵੰਨੀ ਤੇਰੀ ਹਰੀ ਭਰੀ
ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਚੰਗੇਰ ਭਰੀ
ਇਕ ਫੁਲ ਡਿਗ ਪਿਆ
ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਪਿਆ
ਰਾਜੇ ਬੇਟੀ ਸੁੱਤੀ ਸੀ
ਸੁੱਤੀ ਨੂੰ ਜਗਾ ਲਿਆ

ਰੱਤੇ ਡੋਲੇ ਪਾ ਲਿਆ
ਰੱਤਾ ਡੋਲਾ ਕਾਈ ਦਾ
ਸਤੇ ਵੀਰ ਵਿਆਹੀ ਦਾ

ਹੋਰ

ਕੁੜੀਓ ਕੰਡਾ ਨੀ
ਇਸ ਕੰਡੇ ਨਾਲ ਕਲੀਰਾ ਨੀ
ਜੁਗ ਜੀਵੇ ਭੈਣ ਦਾ ਵੀਰਾ ਨੀ
ਵੀਰੇ ਪਾਈ ਹੱਟੀ ਨੀ
ਰਤੜੇ ਪਲੰਘ ਰੰਗੀਲੇ ਪਾਵੇ
ਲੈ ਵਹੁਟੀ ਮੁੜਾ ਘਰ ਆਵੇ
ਨਵੀਂ ਵਹੁਟੀ ਦੇ ਲੰਮੇ ਵਾਲੇ
ਲੋਹੜੀ ਬਈ ਲੋਹੜੀ

ਉਹ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਪਾ ਨੀ ਮਾਈਂ ਪਾ
ਕਾਲੇ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾ
ਕਾਲਾ ਕੁੱਤਾ ਦਏ ਵਧਾਈ
ਤੇਗੀ ਜੀਵੇ ਮੱਝੀਂ-ਗਾਈਂ
ਮੱਝੀਂ ਗਾਈਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਦੁੱਧ
ਤੇਰੇ ਜੀਵਨ ਸੱਤੇ ਪੁੱਤ
ਸੱਤਾਂ ਪੁੱਤਾਂ ਦੀ ਕੁੜਮਾਈ
ਸਾਨੂੰ ਸੇਰ ਸ਼ੱਕਰ ਪਾਈ
ਡੋਲੀ ਛਮ ਛਮ ਕਰਦੀ ਆਈ

ਜਦੋਂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਕੰਮ ਦੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ
ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਲੀ ਦੇਣ ਵਿਚ ਦੇਰ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਗਾਊਂਦੀਆਂ
ਹੋਈਆਂ ਛੇਤੀ ਤੌਰਨ ਲਈ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਸਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਸਲਾਈਆਂ
ਅਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਆਈਆਂ
ਸਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਰੋੜ
ਸਾਨੂੰ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਤੌਰ
ਦੇਹ ਗੋਹਾ ਖਾ ਖੋਆ
ਸੁਟ ਲੱਕੜ ਖਾ ਸ਼ੱਕਰ
ਲੋਹੜੀ ਬਈ ਲੋਹੜੀ
ਕਾਕਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਘੋੜੀ

ਕਈ ਘਰ ਵਾਲੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਚਦਿਆਂ ਟਪਦਿਆਂ ਲੋਹੜੀ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਟੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁੜੀਆਂ ਵਲੋਂ ਘਰ ਘਰ ਜਾਕੇ ਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਗੁੜ ਸੱਬ ਵਿਚ ਲਿਆਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿੰਨਾ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਖ ਵਖ ਬਾਵਾਂ ਤੇ ਜਲਦੀਆਂ ਧੂਣੀਆਂ ਉੱਤੇ ਤਿਲ ਸੁੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਟਾਕ ਪਟਾਕ ਕੇ ਅਨੂਪਮ ਰਾਗ ਉਤਪਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਲੋਹੜੀ ਦੇ ਗੀਤ ਵੀ ਹੁਣ ਭੁਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਲੋਹੜੀ ਪਹਿਲੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਮੁੰਡਾ ਕੁੜੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਗੁੜ ਮੰਗਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਲੇਖਕ ਨਾਲੁ ਮੁਲਾਕਾਤ

ਡਾ. ਸੁਸ਼ੀਲ ਸਰਮਾ
ਅਸੋਸੀਏਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਜੰਮੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ

ਸੁਸ਼ੀਲ ਸ਼ਰਮਾ: ਮਾਦਪੁਰੀ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨਾਲੁ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਹੋ। ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦਗੀ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਬੂਲਿਆ ਹੈ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਸੁਸ਼ੀਲ ਜੀ ਇਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੰਮਿਆ ਪਲਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜ਼ਹੂਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਰੇ ਗੁਣ-ਅੰਗੁਣ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਮਲਵਈਆਂ ਵਿਚ ਹਨ। ਉੱਜ ਵੀ ਮੇਰਾ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਮਾਲਵਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੁਸ਼ੀਲ ਸ਼ਰਮਾ: ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਤੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਦਸਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪ੍ਰਸ਼ਠਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਓ।

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਮੇਰਾ ਜਨਮ 12 ਜੂਨ 1935 ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਸਮਰਾਲਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮਾਦਪੁਰ ਵਿਚ ਇਕ ਜਟ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਸ. ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਉਦੱਦੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੋਨੋਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਸਨ ਪਰ ਸਨ ਮਿਹਨਤੀ, ਸਿਰਜੀ, ਸੁਝਵਾਨ ਅਤੇ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲੇ। ਪਛਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਇਲਾਕਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ ਪਿੰਡ ਵੀ ਸੁਖ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਂਸ਼ਾ ਸੀ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਸੀ। ਲੋਕ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਸਨ-ਮੇਰਾ ਬਾਪੂ ਵੀ ਖੇਤੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਆਰ.ਐਸ.ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਜਸਪਾਲੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਬ੍ਰਾਂਚ ਖੋਲੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਬੇਬੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ “ਅਮਦਾਦੀ ਬਾਹਮੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਮਾਦਪੁਰ” ਵਿਖੇ ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਦੋਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਉਰਦੂ ਸੀ। ਏਥੋਂ ਚਾਰ ਜਮਾਤਾਂ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਵੀਂ ਵਿਚ ਆਰ.ਐਸ.ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਜਸਪਾਲੋਂ ਜਾ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਤੇ 1951 ਵਿਚ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ-ਜਸਪਾਲੋਂ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਪੰਜ ਕੁ ਮੀਲ ਦੂਰ ਸੀ-ਨਾਲੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨੀ ਨਾਲੇ ਬਾਪੂ ਨਾਲੁ ਖੇਤੀ ਦੇ ਕੰਮ 'ਚ ਹੱਥ ਵਟਾਉਣਾ। ਪੈਦਲ ਸਕੂਲ ਜਾਣਾ-ਲਗਣ ਨਾਲੁ ਪੜ੍ਹਣਾ।

ਸੁਸ਼ੀਲ ਸ਼ਰਮਾ: ਇਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੇਂਡੂ ਮਾਹੌਲ 'ਚ ਪੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਪਲ੍ਹੇ। ਤੁਸੀਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਸਾ ਸਾਂਭਣ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼

ਕੀਤੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਇਕਾਂ ਦੇ ਕਿੱਸੇ, ਬੁਝਾਰਤਾਂ, ਲੋਕ ਖੇਡਾਂ, ਬੋਲੀਆਂ, ਲੋਕ ਅਖਾਣਾਂ, ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੋਕ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਸ਼ੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕਿਵੇਂ ਜਾਗਿਆ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਅਨਮੋਲ ਖੜਾਨਾ ਹੈ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਹਰ ਰੰਗ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪ ਮਾਣਿਆਂ ਹਾਂ। ਪਸੂ ਚਾਰਦਿਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਉਂਣੀਆਂ, ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਤਾਂ ਪਾਉਣੀਆਂ, ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਬੁਝਣੀਆਂ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਪੋਹੂੰ ਬ੍ਰਾਮਣ ਤੋਂ ਲੰਬੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸੁਣਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਗੀਤ ਆਪ ਗਾਉਣੇ ਤੇ ਲੋਹੜੀ ਮੰਗਦੇ ਸਮੇਂ ਲੋਹੜੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣੇ ਤੇ ਆਥਣ ਸਮੇਂ ਲੋਕ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਣੀਆਂ। ਮੇਰੀ ਬੇਬੇ ਅਤੇ ਤਾਈ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੀਤ ਯਾਦ ਸਨ। ਉਹ ਚੱਕੀ ਝੋਂਦੇ ਸਮੇਂ ਅਕਸਰ ਲੰਬੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ ਜੋ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਲਹਿ ਗਏ। ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੋਹੇ ਅਤੇ ਕਲੀਆਂ ਯਾਦ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਅਕਸਰ ਦੋਹੇ ਤੇ ਕਲੀਆਂ ਸੁਣਨੀਆਂ....ਬਸ ਸ਼ੋਕ ਵਜੋਂ ਹੀ ਅਠਵੀਂ ਨੌਵੀਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਖ ਵਖ ਕਾਪੀਆਂ ਤੇ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ....ਇਹ ਵੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਵੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੀਆਂ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਇਹ ਵੀ ਸੁਨਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਜ ਵੀ ਟੇਪ ਗੀਕਾਰਡਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੂਹੋਂ ਸੁਣਿਆਂ ਸੁਣਾਇਆ ਹੀ ਲਿਖਦੇ ਹੋ।

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਓਦੋਂ ਟੇਪ ਗੀਕਾਰਡਰ ਕਿਥੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਮਾਈ ਜਾਂ ਮੁਟਿਆਰ ਪਾਸੋਂ ਗੀਤ ਸੁਣਦਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਪੰਜ ਚਾਰ ਨੇ ਕੱਠੀਆਂ ਹੋਕੇ ਗੀਤ ਲਖਾਉਣਾ-ਨਾਲੋਂ ਨਾਲੁੰ ਸੁਧਾਈ ਹੋ ਜਾਣੀ-ਐਨ ਇਨ ਬਿਨ ਜਿਵੇਂ ਅਗਲੀ ਨੇ ਬੋਲਣਾ ਮੈਂ ਲਿਖ ਲੈਣਾ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਕਾਪੀ ਤੇ ਉਤਾਰਾ ਕਰ ਲੈਣਾ। ਇਹ ਆਦਤ ਮੈਂ ਅਜੇ ਤਿਆਗੀ ਨਹੀਂ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਜਿਹੜਾ ਵਿਰਸਾ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੋਗੇ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਬਸ ਝੂਰ ਰਹੇ ਹਾਂ! ਸਾਡੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਧੁਰਾ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ-ਮਸ਼ੀਨੀ ਸਭਿਆਤਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ-ਨਾ ਖੂਹ ਰਹੇ ਹਨ-ਨਾ ਹਲਟ....ਕੱਚੇ ਕੋਠੇ ਢਾਰੇ ਪੱਕੀਆਂ ਹਵੇਲੀਆਂ ਤੇ ਕੋਠੀਆਂ 'ਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝਾਂ ਬੰਡ ਲਾ ਕੇ ਉਡ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਰਿਜ ਪੈਲੇਸਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਵਿਆਹ-ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਨੇ ਸੁਹਾਗ, ਘੋੜੀਆਂ, ਹੋਰੇ, ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰੇ

ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗ ਮੰਚ ਤੋਂ ਅਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਸ਼ੋਰ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹੈ। ਆਬਣ ਸਮੇਂ ਨਾ ਗੱਭਰੂ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਦੇ ਹਨ ਨਾ ਕਿਧਰੇ ਸੱਬਾਂ ਜੁੜਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਵਿਰਾਸਤੀ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ ਕਾਰਜ ਬਹੁਤ ਸਰਾਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕਾਰਜ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਵਿਰਾਸਤੀ ਖੇਡਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਾਰਜ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਖੇਡਾਂ ਹਨ। ਦੁਆਬੇ ਅਤੇ ਮਾਝੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਖੇਡਾਂ ਸੰਭਾਲੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਸੰਸਥਾ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕਾਰਜ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਲੋਕ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੋਗੇ? ਕੀ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕ ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਸਮੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਇਕ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਪਰੋਣ ਦਾ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਪਰਿਯਾਸ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਖੇਡਣਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ। ਖੇਡਣਾ ਇਕ ਸਹਿਜ ਕਰਮ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰਬਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਹਨ। ਖੇਡਾਂ ਜਿੱਥੇ ਸਗੀਰਕ ਬਲ ਬਖਸ਼ਦੀਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਰੂਹ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁਸੀ ਅਤੇ ਖੇੜਾ ਪਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਤਮਾ ਬਲਵਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪਕੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਜਵੱਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਲਈ ਜੂਝਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਬਲਕਿ ਹਾਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਰ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਸਹਿਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਪਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਾਤ ਪਾਤ, ਨਸਲਾਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇਸਾਤਰਾਂ ਦਾ ਭੇਦ ਮਿਟਾਕੇ ਖੇਡਾਂ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਇਕ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਪਰੋਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਸਭਨਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿੱਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਹਨ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਅਪਣੀ ਪੁਸਤਕ “ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲੋਕ ਨਾਇਕ” ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੀ ਕਾਰਨ ਰਹੇ ਹਨ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: “ਕਾਕਾ ਪ੍ਰਤਾਪੀ” ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰੀਤ ਕਬਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣਕੇ ਕਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕੀਤੀ-ਇਸ ਕਬਾ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਜਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ “ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਨੀਆਂ” ਦੇ ਨਵੰਬਰ-ਦਸੰਬਰ 1954 ਦੇ ਅੰਕ ਵਿਚ “ਕਾਕਾ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਦਾ ਕਿੱਸਾ” ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ

ਹੇਠ ਡਾਫੀ। ਜਿਸ ਦੀ ਕਾਫੀ ਚਰਚਾ ਹੋਈ-ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਮੈਂ ਹੋਰ ਘਟ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਪ੍ਰੀਤ ਕਹਾਣੀਆਂ “ਇੰਦਰ ਬੇਗੋ”, “ਸੋਹਣਾ ਜੈਨੀ” ਅਤੇ “ਰੋਡਾ ਜਲਾਲੀ” ਦੇ ਕਿੱਸਿਆਂ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰੀਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਰਤਕ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ-ਜਦੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਜੰਗ ਛਿੜੀ (1965 ਵਿਚ) ਤਾਂ ਸ.ਸ.ਮੀਸ਼ਾ ਨੇ, ਜਿਹੜੇ ਉਦੋਂ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਪੌਂਡਿਊਸਰ ਸਨ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਦੇ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ “ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ” ਦੇ ਇਨਚਾਰਜ ਸਨ-(ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਰੋਤਿਆਂ ਲਈ ਸੀ) ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਈ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜੋ ਬੇਹਦ ਪੰਦ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਂਭ ਲਿਆ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਜੇ ਮੈਂ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕਾਰਜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆਂ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਵਧ ਭਾਵ 57 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ 57 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕੀ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸੋਚਿਆ ਹੈ।

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਖੜਾਨੇ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰਿਣ ਚੁਕਾਉਣ ਦਾ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਤੇ ਹੀ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਬਲਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਬੁਝਾਰਤਾਂ, ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਲੋਕ ਅਖਾਣਾਂ, ਖੇਡਾਂ, ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੌਲਿਆਂ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਪਣੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦਾ ਖੇਤਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਨਿੱਠ ਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖੋਜ ਕਾਰਜਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਵਲੋਂ ਡਾ.ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੋਠ ਇਕ ਖੋਜਾਰਥੀ ਨੇ ਐਮ.ਫਿਲ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਵਲੋਂ ਡਾ. ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਨੇ ਮੇਰੀ ਪੁਸਤਕ “ਬਾਤਾਂ ਦੇਸ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ” ਤੇ ਇਕ ਖੋਜਾਰਥੀ ਪਾਸੋਂ ਐਮ.ਫਿਲ ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਅੱਗੋਂ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਾਂਗਾ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ-ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਦੀ ਸੁਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਰਾਂ। ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਕਰਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਾਂ ਅੱਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਾਂਗਾ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: “ਮਹਿਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ” ਵੀ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਰਹੀ। ਇਸ ਚਰਚਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਮੈਂ “ਕਿਸਾਨੀ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ” ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। 2006 ਵਿਚ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਵਲੋਂ “ਐਮ.ਐਸ. ਰੰਧਾਵਾ ਪੁਰਸਕਾਰ” ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਲੋਕ ਸਿਆਣਪਾਂ-ਅਖਾਣ ਤੇ ਮੁਹਾਵਰੇ” ਨਾਮੀ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਤੁਹਾਡੇ ਉਹ ਅਨੁਭਵ ਜੋ ਲੋਕਧਾਰਾ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਲੋਕ ਅਖਾਣ ਅਤੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੋਈ ਸਿਰਜ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ, ਲੋਕ ਇਕੱਠਾਂ, ਬੱਸਾਂ, ਰੇਲਾਂ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੱਬਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਬਡਾਰੂਆਂ ਦੀ ਗਲਬਾਤ ਨੂੰ ਨੀਝ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਅਖਾਣ ਮੁਹਾਵਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਅਖਾਣਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਣਾਂ ਹਨ ਜਿੰਨੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਹੋਵੇਗੀ-ਗਲਬਾਤ ਕਰੋਗੇ-ਮਾਣਕ ਮੌਤੀ ਲਭ ਜਾਣਗੇ। ਨਾਵਲ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਅਤੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਜੂਰੀ ਹੈ-ਇਹ ਕੰਮ ਵਰਗੀਆਂ ਦਾ ਹੈ....ਅਜ ਕਲੁ ਕੌਣ ਐਨੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਸੁਸ਼ੀਲ: “ਕਿੱਕਲੀ ਕਲੀਰ ਦੀ” ਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਲੋਰੀਆਂ, ਕਿੱਕਲੀ ਦੇ ਗੀਤ, ਬਾਲ, ਲੋਹੜੀ ਦੇ ਗੀਤ, ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਗੀਤ, ਬੁੱਝਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਾਤਾਂ, ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਲ ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਧਾਰਾ ਦਾ ਅਣਮੁੱਲਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਖਜ਼ਾਨਾ ਭਰਿਆ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਜੋੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਮੈਂ ਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਬਾਲਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੁਆਬਾ, ਮਾਝਾ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ “ਬਾਲ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ” ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: “ਸ਼ਾਵਾ ਨੀ ਬੰਬੀਹਾ ਬੋਲੇ” ਤੁਹਾਡਾ ਚਰਚਿਤ ਲੋਕ ਗੀਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਮਾਦਪੁਰੀ: “ਸ਼ਾਵਾ ਨੀ ਬੰਬੀਹਾ ਬੋਲੇ” ਲੋਕ ਗੀਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਹ ਲੋਕ ਗੀਤ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਵੇ ਦੀਆਂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਲੰਬੇ ਗੌਣ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਅੰਰਤਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਹ ਲੰਬੇ ਗੌਣ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਟਿਆਰ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਦੀ ਗਾਬਾ ਬੜੇ ਦਰਦੀਲੇ ਅਤੇ ਵੇਦਨਾਤਮਕ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸੁਆਣੀਆਂ ਇਹ ਗੀਤ ਲੰਬੀਆਂ ਹੋਕਾਂ ਲਾਕੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਗੌਣ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਜੋਖਮ ਭਰੀ ਅਤੇ ਅੰਝੜਾਂ ਮਾਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅੰਰਤ ਨੇ ਭੋਗੀ ਹੈ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹਨ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਟਿਆਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ

ਭਾਵਿਕ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ, ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਕਾਮੁਕ ਉਮੰਗਾਂ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਵਰਗੀਚਿਆਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਇਹਨਾਂ ਵੇਦਨਾਤਕ ਸੁਰ ਵਾਲੇ ਗੌਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: “ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਪਾਵਾਂ ਬੰਗਲਾ” ਬਾਰੇ ਕਿਵੇਂ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਸੁਸ਼ੀਲ ਜੀ ਇਹ ਮੇਰਾ ਨਿਰੋਲ ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਲਗਭਗ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬੋਲੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ‘ਲੋਕ ਵੇਦ’ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਪੱਖ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਇਕ ਲੜੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਅਥਵਾ ਟੱਪੇ ਤਾਂ ਅਖਾਣਾਂ ਵਾਂਗ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਨਿੱਤ ਵਿਹਾਰ ਅਤੇ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। 1959 ਵਿਚ ਮੈਂ ‘ਗਾਊਂਦਾ ਪੰਜਾਬ’ ਲੋਕ ਗੀਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਟੱਪੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਸਨ। “ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਪਾਵਾਂ ਬੰਗਲਾ” ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਇਕ ਲੜੀਆਂ ਅਤੇ ਲੰਬੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿਖਰੇ ਮੌਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸੈਂਚੀ ਵਿਚ ਸਾਂਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਕੇ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਵਿਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਠਕਾਂ ਅਤੇ ਖੋਜਾਰਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸੌਖ ਰਹੇ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਮਾਦਪੁਰੀ ਜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਕਾਵਿ ਦਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਰੂਪ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਅਜੇ ਤਕ ਸੰਭਾਲਿਆ ਨਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ? ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀ ਲਗਪਗ ਹਰ ਵੰਨਗੀ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਹਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅਜੇ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਕਲੀਆਂ ਲਾਉਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਰਿਵਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਲੀਆਂ ਦਾ ਅਜੇ ਤਕ ਕੋਈ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਡਿੱਪਿਆ। ਲੋਕ-ਦੋਹੇ ਅਤੇ ਮਾਹੀਆ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਵੀ ਵਿਖਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਪਣੀ ਸਜਗੀ ਪੁਸਤਕ “ਕੱਲਰ ਦੀਵਾ ਮੱਚਦਾ” ਵਿਚ ਲੋਕ ਦੋਹੇ ਅਤੇ ਮਾਹੀਆ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਦੋਹਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਕਾਵਿ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੋਹਾ ਕਾਵਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਹੈ। ਲੋਕ ਦੋਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮਾਣਕ ਮੌਤੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਦਾਚਾਰਕ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਰੁਮਾਂਚਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਧੜਕਦੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਦੋਹੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ‘ਮਾਹੀਆ’ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਹਨਮਨ ਪਿਆਰਾ ਛੋਟੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਪ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਚਿਆ

ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮਾਹੀਆ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਭਰਪੂਰ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀਆਂ ਕੁਲ੍ਹਾਂ ਵਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੁਟਿਆਰ ਆਪਣੇ ਮਾਹੀਏ ਦੇ ਹੁਸਨ ਦੇ ਵਾਰੇ ਵਾਰੇ ਜਾਂਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਲਈ ਅਪਣੀ ਬੇਪਨਾਹ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਬਲਕਿ ਸ਼ਿਕਵਿਆਂ, ਨਹੋਰਿਆਂ ਦੇ ਵਾਣਾਂ ਅਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਸੱਲਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਵੀ ਬੜੇ ਅਨੂਠੇ ਤੇ ਦਰਦੀਲੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: “ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਝਾਰਤ ਕੋਸ਼” ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਧਾਰਾਈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਮੁਲਵਾਨ ਵਿਹਾਰਕ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬੋੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਏਨੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਜੋ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਸਾਂਭਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦੱਸੋ।

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੇ ਅਨਿਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਲੋਕ ਗੀਤ ਜਨ ਸਾਧਾਰਨ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਅਪਣਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸਥਾਨ ਰਖਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਵੀ ਲੋਕ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰਾ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਜਿੱਥੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਓਥੇ ਸਾਡੇ ਵਸਤੂ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਯਾਦ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਦਾ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ “ਲੋਕ ਬੁਝਾਰਤਾਂ” 1956 ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਬੁਪ ਸ਼ਾਪ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਗਲਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ “ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਝਾਰਤਾਂ” ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ 1979 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਬੁਝਾਰਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ....ਇਹ ਕਾਰਜ ਜਾਰੀ ਹੈ....।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਲੋਕ ਵਿਰਸੇ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਮਾਦਪੁਰੀ: “ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਆਰਸੀ” ਮੇਰੀ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਲੋਕ ਵਿਰਸੇ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਅੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ-ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਣ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ, ਖੇਡਾਂ, ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਭਵਿੰਨ ਰੂਪਾਂ, ਮੇਲਿਆਂ, ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ, ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਸਮੇ-ਰਿਵਾਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਪਾਠਕ ਇਸ ਰਚਨਾ ਰਾਹੀਂ ਭਰਪੂਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਲੋਕਧਾਰਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਜਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸ਼ੌਤ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੈ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦੱਸ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਨੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਅਜ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਕਾਰਜ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਲੋਕਧਾਰਾ ਬਾਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ-ਉੱਜ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਖੋਜਾਰਬੀ ਕੀਤੇ ਕਰਾਏ ਕੰਮ ਦੀ ਭਾਲ੍ਹ ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਰੇ ਬਿਨਾਂ ਸਵਰਗ ਚ ਨਹੀਂ ਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦਾ ਮਿਆਰ ਕੀ ਹੈ ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਇਹ ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪੁੱਛਣਾ ਸੀ। ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਸ ਦਾ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਖੋਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਫੈਸਰ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡ ਆਪਣੇ ਤੇ ਨਵੇਕਲੇ ਹਨ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਇਸ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਪਿਆਰਿਓ! ਜੁਗਾੜੀ ਬੰਦੇ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਂ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ, ਵਜੀਫੇ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀਆਂ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪੇਂਡੂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭਲਾ ਕੌਣ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ-ਅਜੇ ਤਕ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਂ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾ ਵਲੋਂ ਇਕ ਧੇਲੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅਗਵਾਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕੱਲੇ ਕਾਰੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਬਲਬੂਤੇ ਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਉੱਜ ਕਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪਾਏ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਬਾਪੜਾ ਜਰੂਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਥ ਲਾਂਬੜਾ ਨੇ ਤ੍ਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀਆ ਪੁਰਸਕਾਰ (1995), ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਨੇ “ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਲੇਖਕ ਪੁਰਸਕਾਰ, (1995) ਪ੍ਰੇ: ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਨੇ “ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਤਿਆਰਬੀ ਪੁਰਸਕਾਰ”, ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਰਾਮਪੁਰ ਨੇ “ਸੁਰਜੀਤ ਰਾਮਪੁਰੀ ਪੁਰਸਕਾਰ”, ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਡਮੀ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਨੇ “ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਪੁਰਸਕਾਰ” ਅਤੇ ਇਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਰੀ ਟਰੱਸਟ ਕਨੈਡਾ ਵਲੋਂ “ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮਨਜੀਤ ਯਾਦਗਾਰੀ ਐਵਾਰਡ (2010)” ਦੇ ਕੇ ਮੇਰੀ ਹੌਸਲਾ ਅਫਜ਼ਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਦੇਸ ਵਿਦੇਸ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪਾਠਕ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸ੍ਰੋਤ ਹਨ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਤੁਸੀਂ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਵੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ “ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਲੇਖਕ ਪੁਸਤਕਾਰ” ਨਾਲ ਵੀ ਨਿਵਾਜਿਆ ਹੈ! ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਮਿਆਰੀ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਭਵਿਖ ਕੀ ਹੈ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਕਾਫੀ ਲੰਬੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਅਣਗੌਲਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਸਾਡੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਲੇਖਕ ਵੀ ਹਨ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਪਾਠ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਘੜੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਕ ਤੇ ਬੋਧਕ ਪੱਧਰ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਚਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਦਿਲਚਸਪ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਵਰਧਕ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਬੱਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ-ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਮੁਕਾਮ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਚੰਗੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਲਈ ਇਹ ਚੰਗੇ ਭਵਿਖ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਹਨ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਤੁਸੀਂ “ਪੰਖੜੀਆਂ” ਅਤੇ “ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ” ਨਾਲ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਜੁੜ ਗਏ? ਤੁਹਾਡੇ ਦੌਰਾਨ ‘ਪੰਖੜੀਆਂ’ ਅਤੇ ‘ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ’ ਤੇ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਹੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਬਾਰੇ ਕਿਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਮੈਂ ਪੂਰੇ 24 ਵਰ੍਷ੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬਤੌਰ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ.ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਆਪਕ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਚਿਤ ਚੇਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ “ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ” ਵਿਚ ਆ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਇਤਫਾਕ ਇਹ ਬਣਿਆਂ ਦਸੰਬਰ 1977 ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ‘ਇਨਸਰਵਸ ਟੀਚਰਜ਼ ਟ੍ਰੈਨਿੰਗ ਇਨਸਟੀਚਿਊਟ’, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਰਿਫਰੈਸ਼ਰ ਕੋਰਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ “ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ” ਦੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸ. ਭਰਪੂਰ ਸਿੱਘ ਰਿਫਰੈਸ਼ਰ ਕੋਰਸ ਕਰ ਰਹੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆ ਗਏ। ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਸਨ-ਆਪ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮੁਦਈ ਸਨ-ਉਹਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬਤੌਰ ‘ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਹਰ ਪੰਜਾਬੀ’ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਲੈ ਗਏ। ਡਾ. ਜਸਵੀਰ ਸਿੱਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਬੋਰਡ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸਨ। ਕੰਮ ਕਾਰ ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰਵੀਂ ਤਕ ਸਕੂਲੀ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੀ। ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁੱਕਣ ਮਗਰੋਂ ਬੋਰਡ ਵਲੋਂ ਬਾਲਾਂ ਲਈ ਨਵਾਂ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ “ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ

ਸਿੱਖਿਆ” (ਮਈ 1980) ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਮੌਢੀ ਸੰਪਾਦਕ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਮਿਲਿਆ-ਅਗਲੇ ਵਰ੍ਹੇ “ਪੰਖੜੀਆਂ” ਦਾ ਚਾਰਜ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਦੋਹਾਂ ਰਸਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਕਾਰਜ ਵਜੋਂ ਸੰਭਾਲਿਆ, ਪੂਰੀ ਸੰਜੀਦਗੀ ਅਤੇ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੇਂਡੂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਹਤਮੰਦ, ਦਿਲਚਸਪ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਵਰਧਕ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ-ਮੌਲਕ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹਨਾਂ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਕਲਾਸੀਕਲ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਵੀ ਲੜੀਵਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ-ਈਸਪ ਫੇਵਲਜ਼, ਸਿੱਧਬਾਦ ਜਹਾਜ਼ੀ, ਗੁਲੀਵਾਰ ਟ੍ਰੈਵਲਜ਼, ਅਲਫਲੇਲਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਸਤਿਆਜੀਤ ਰੇਅ ਦਾ ਨਾਵਲ ਫਾਟਕ ਚੰਦ ਚੈਖਵ ਦਾ ਲਾਖੀ, ਬੋਧ ਜਾਤਕ ਕਬਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚ ਤੰਤਰ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀ ਕਬਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੜੀਵਾਰ ਛਾਪਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਅੰਦਰ ਚੰਗੇ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਦੋਨੋਂ ਰਸਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੁਜਦਾ ਕੀਤਾ-ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੱਥ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਛਾਪ ਕੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਕੋਈ ਲੇਖਕ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਪਾਸੋਂ ਮੈਂ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਨਾ ਲਿਖਵਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਪ੍ਰੇ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ, ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ, ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ, ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਕੌਰ, ਸੁਖਵੀਰ, ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਸਹਿਰਾਈ, ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ, ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾਤਾ, ਮੋਹਨ ਭੰਡਾਰੀ, ਸੁਲੱਖਣਮੀਤ, ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਾਸੋਂ, ਅਜਾਇਬ ਚਿੱਤਰਕਾਰ, ਸੁਰਜੀਤ ਰਾਮਪੁਰੀ, ਸੁਰਜੀਤ ਮਰਜਾਰਾ, ਹਰਦੇਵ ਦਿਲਗੀਰ, ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦਿਲਬਰ, ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ, ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਸ਼ਕ, ਬਚਿੰਤ ਕੌਰ, ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਭੋਗਲ, ਪ੍ਰੇਮ ਗੋਰਖੀ, ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਅਣਖੀ, ਸੰਤੋਸ਼ ਸਾਹਨੀ, ਡਾ. ਆਤਮ ਹਮਰਾਹੀ, ਜਸਵੰਤ ਗਿਲ, ਮਹਿਦਰਦੀਪ ਗਰੇਵਾਲ, ਇੰਦਰਜੀਤ ਹਸਨਪੁਰੀ, ਜਸਵੀਰ ਭੁੱਲਰ, ਸੁਖਵੰਤ ਕੌਰ ਮਾਨ, ਅਨੰਤ ਸਿੰਘ ਕਾਬਲੀ, ਰਾਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਿਰਮੌਰ ਲੇਖਕ ਇਹਨਾਂ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਛਪਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਇਕ ਸੰਪਾਦਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਨਵੇਂ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਮੈਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਂਦਾ ਸਾਂ। ਹਰ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਸੋਧਕੇ ਛਾਪਦਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਬਣਿਆ ਰਹੇ। ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਆਸਟ, ਪ੍ਰੇ ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ ਰੀਹਲ, ਸੁਨੀਲਮ ਮੰਡ ਅਤੇ ਰਣਵੀਰ ਕੌਰ ਚੀਮਾ ਆਦਿ ਅਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ

ਇਹਨਾਂ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਛਪਦੇ ਰਹੇ ਹਨ....ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੋਹਾਂ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਸੰਪਾਦਨ, ਜੀਵਨੀ, ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਲੇਖਣੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਰਚਨਾ ਜੋ ਲੋਕ ਸਿਮਰਤੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਈ ਹੋਵੇ ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ, ਦਿੱਲੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ “ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ”, “ਬਾਲ ਕਹਾਣੀਆਂ” ਅਤੇ “ਆਓ ਗਾਈਏ” ਦੀ ਸੰਪਦਾਨਾ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। “ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ” ਨੂੰ 1991 ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਰਬੋਤਮ ਪੁਸਤਕ ਲੜੀ ਅਧੀਨ “ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪੁਰਸਕਾਰ” ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁਕ ਟੱਗਸਟ ਇੰਡੀਆ, ਦਿੱਲੀ ਨੇ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। “ਮਹਾਨ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮੀ ਸਤਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ” ਨਾਮੀ ਜੀਵਨੀ ‘ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ’ ਨੇ ਲਿਖਵਾਈ ਸੀ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਧਿਆਪਕ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿਚ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਜਮਾਤੀ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ-ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਜਮਾਤੀ ਸੰਗਠਣ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਸਾਹਿਤ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੈਂ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਦਾ ਸਰਗਰਮ ਵਰਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਦਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ (ਸਟੇਟਸ) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗਰੇਡ ਵੀ ਘੱਟ ਸੀ-ਨਾ ਪ੍ਰਮੋਸ਼ਨ ਚੈਨਲ ਸੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕ ਸਾਰੀ ਸਰਵਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਟੀਚਰ ਹੀ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਧਿਆਪਕ ਮਾਸਟਰ ਤੋਂ ਲੈਕਚਰਾਰ, ਮੁਖ ਅਧਿਆਪਕ, ਪਿੰਸੀਪਲ ਤੇ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਤਕ ਪਦ-ਉਨੱਤੀ ਲੈ ਸਕਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ। ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸਟੇਟਸ ਅਤੇ ਗਰੇਡ ਦੁਆਉਣ ਲਈ ਮੈਂ “ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਆਪਕ ਯੂਨੀਅਨ ਪੰਜਾਬ” ਦਾ ਸੰਗਠਣ ਕੀਤਾ। ਕਈ ਵਰ੍਷ ਅਕਾਦਮਕ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਾਂਗ ਮਾਸਟਰ ਕੇਡਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੁਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪਰਮੋਸ਼ਨ ਚੈਨਲ (ਪਦ ਉਨੱਤੀ) ਖੁਲ੍ਹਵਾਉਣ ਲਈ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪ੍ਰਤੀ ਮੌਹ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੋਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ।

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਸਮੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਜਾਗ ਲਾਉਣ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰੁਚੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪਰਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਸਾਹਿਤਕ ਜਬੇਬਦੀਆਂ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। 1956 ਵਿਚ “ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਸਮਰਾਲਾ” ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਸ ਸਭਾ ਦਾ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਸਕੱਤਰ ਰਿਹਾ। ਹਰ ਸਾਲ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਕਰਵਾਉਣੇ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੇ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਨਾ। ਸਭਾ ਨੂੰ “ਕੇਂਦਰੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ” ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਮਾਦਪੁਰ ਵਿਚ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ “ਸ਼ਹੀਦ ਰਣ ਸਿੰਘ ਲਾਇਬਰੇਰੀ” ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ 25 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਭੇਟ ਕੀਤੀਆਂ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਜਿਸ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ, ਪੀਰਾਂ, ਗੁਰੂਆਂ, ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ, ਕੀ ਉਹੀ ਭਾਰਤ ਪਛਮੀ ਸਭਿਆਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆ ਗਿਆ। ਕੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਸਿਖਰ ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਈ ਹੈ।

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਸੁਸ਼ੀਲ ਜੀ! ਸਭਿਆਤਾਵਾਂ ਦਾ ਅਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ-ਜੇ ਸੋਚਿਆ ਜਾਵੇ ਅਸ਼ਲੀਲ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਹੀ ਅਸ਼ਲੀਲ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ....ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰ ਵਸਤੂ ਵਿਚੋਂ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗੀ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਕੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿੱਤ ਕਰਦੀਆਂ ਅੱਧ ਨੰਗੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਰੋਕ ਲਗ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਨਿੱਤ-ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਾ ਦਿਖਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕੀ ਲੋਕ ਟੀ.ਵੀ. ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਣਾ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਕੌਣ ਲਾਏਗਾ ਇਹ ਰੋਕ? ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਡੰਡਾ ਵਰਤੋ-ਜਦੋਂ ਕੰਜਰ-ਖਾਨੇ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਆਉਣ-ਟੀ.ਵੀ.ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ....ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਉਚ ਪਾਏ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ....ਉਹ ਬਹੁਤ ਮਕਬੂਲ ਹਨ। ਘਟੀਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਲਈ ਦਰਸ਼ਕ ਤੇ ਸਰੋਤੇ ਕਸਰਵਾਰ ਹਨ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲਾਂ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਉਹ ਮਾਂ ਬਾਪ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਤੁਸੀਂ ਕੇਬਲ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਮੈਰਿਜ ਪੈਲੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੋਗੇ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤਰ ਮੈਂ ਉਪਰਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਰੁਧ ਲੋਕ ਲਹਿਰ ਚਲਾਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾਗ੍ਰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ....ਮੈਰਜ ਪੈਲੇਸ਼ਨ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝਾ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਲਿਆ ਹੈ....।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਅਜ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਅਸ਼ਲੀਲ ਕਿਉਂ ਨਹੋਂ ਸਮਝਦੀ ? ਕੀ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਮੀਡੀਆ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਹੈ।

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਸੌਚ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਦੇ ਅਰਥ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਉਪਰਲਾ (ਕੁਲੀਨਵਰਗ) ਤਬਕਾ ਹੀ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦਾਲ ਰੋਟੀ ਹੀ ਮਸਾਂ ਜੁੜਦੀ ਹੈ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਲੋਕ ਹੇਤੂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਸੌਚ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਏ ਨੂੰ ਐਨਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਨੀਲੇ ਪੀਲਿਆਂ ਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਚਿੱਟੇ ਖੱਦਰ ਧਾਰੀਆਂ ਦੀ, ਨਾ ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਸੌਚਿਆ ਹੈ ਨਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਡੰਗ ਟਪਾਊ ਸਰਕਾਰਾਂ ਹਨ-ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਵੈਟ-ਬੈਂਕ ਦਾ ਫਿਕਰ ਹੈ ਜਾਂ ਅਪਣੀਆਂ ਤਜੌਰੀਆਂ ਭਰਨ ਦਾ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਤੁਸੀਂ ਅਧਿਆਪਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ ਹੋ। ਅਜੋਕੀ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਕੀ ਰੋਲ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਰਥਕਤਾ।

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਵਿਦਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਅਤੇ ਬਾਲ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਇਸ ਮੱਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮੁਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ-ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਬੋਧਕ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਜੇ ਤਕ ਕੋਈ ਸਥਿਰ ਵਿਦਿਅਕ ਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਈ। ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਕੋਈ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਨਹੀਂ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਉਦਯੋਗਕ ਘਰਾਣੇ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਵਪਾਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਜੋਂ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਉੱਚ ਵਿਦਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਬੰਦ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਿਦਿਆ ਅਮੀਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਆਮ ਗਰੀਬ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਪੜਾਇਆ ਜਾਣਾ ਉਚਿਤ ਹੈ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਬਾਰੇ ਦਸੋ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਖਰੀ ਸ਼ਾਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ।

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਕਿਸੇ ਭੂਗੋਲਕ ਖਿਤੇ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਢੰਗਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਦਾ ਅਸਲ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਕੌਮਾਂ

ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ-ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਲੱਖਣਤਾਵਾਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰਵਾਇਤਾਂ ਹਨ....ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਧੁੰਮਾਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ-ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਗਧ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪਹਿਰਵੇ ਅਤੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਮੌਜ ਮਸਤੀ ਅਤੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਛੁਲ੍ਹੇ ਸਭਾ ਦੇ ਸੱਭੇ ਕਾਇਲ ਹਨ। ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ-ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉੱਥੇ ਅਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਮਹਿਕ ਵੰਡ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਮਾਦਪੁਰੀ ਜੀ ਤੁਹਾਡਾ ਬਚਪਨ ਕੈਸਾ ਸੀ ਕਿੱਥੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬੀਤਿਆਂ। ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲੀ ਦਿਨਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸੋ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ ਵੀ ਆਮ ਪੇਂਡੂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਬੀਤਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਫਾਕਾ ਨਹੀਂ, ਰੰਗਾਂ ਭਰਪੂਰ-ਸਕੂਲ ਪੈਦਲ ਜਾਂਦੇ ਸਾਂ-ਟਿਊਸ਼ਨ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ-ਘਰ ਆਉਣਾ ਬਸਤਾ ਪਰੇ ਵਗਾਹ ਮਾਰਨਾ ਤੇ ਖੇਡਣ ਲਈ ਦੌੜ ਜਾਣਾ-ਆਮ ਪੇਂਡੂ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਣੀਆਂ-ਛੁਟੀਆਂ 'ਚ ਡੰਗਰ-ਪਸੂ ਚਾਰਨੇ-ਖੂਹਾਂ ਟੋਬਿਆਂ 'ਚ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ-ਦਰੱਖਤਾਂ ਤੇ ਡੰਡ ਪਰਾਗਣਾ ਖੇਡਣਾ-ਜਦੋਂ ਦੇਸ ਆਜਾਦ ਹੋਇਆ ਉਦੋਂ ਮੇਰੀ ਉਮਰ 12 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ। ਫਸਾਦਾਂ ਦਾ ਸਹਿਮ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਣ ਦਿੱਤੀ....ਮੇਰਾ ਗੁਆਂਢੀ ਤੇਲੀਆਂ ਦਾ ਜਮਾਲਾ ਮੇਰਾ ਆੜੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲਜਾਣ ਲਈ ਫੌਜੀ ਗੱਡੀ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਆਈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਘਰ ਲੁਕ ਗਿਆ-ਉਹਦਾ ਅੱਬਾ ਉਹਨੂੰ ਖਿਚਕੇ ਲੈ ਗਿਆ-ਉਹ ਲੇਰਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹਦੀਆਂ ਭੁੱਬਾਂ ਅਜੇ ਤਕ ਮੇਰੇ ਚੇਤੇ 'ਚ ਵਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਤੁਸੀਂ ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ ਕਰਕੇ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਕੀ ਇਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਅਸਲ ਪ੍ਰੀਰੈ ਹੈ? ਤੁਸੀਂ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਅਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਮੈਂ ਇਕ ਆਮ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਅਪਣਾ ਜੀਵਨ ਜੀਵਿਆ ਹੈ-ਪਿੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਚਾਰ ਜਮਾਤਾਂ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡ ਜਸਪਾਲੋਂ ਤੋਂ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਏ.ਐਸ.ਕਾਲਜ, ਖੰਨਾ” ’ਚ ਐਫ.ਏ. ਤਕ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ “ਖਾਲਸਾ ਬੇਸਕ ਤੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਕੁਰਾਲੀ” ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ ਤੋਂ 1954 ਵਿਚ “ਜੂਨੀਅਰ ਬੇਸਰ ਟੀਚਰਜ਼” ਦਾ ਇਕ ਸਾਲਾ ਕੋਰਸ ਕੀਤਾ। ਪੂਰੇ 24 ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ, ਪੇਂਡੂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਬਤੌਰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਐਮ.ਏ. ਪੰਜਾਬੀ ਕੀਤੀ। ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤਕ ਕਾਰਜ ਮਘਾਈ ਰੱਖੇ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਅਧਿਆਪਨ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਬੋਰਡ ਦੀ ਨੌਕਰੀ, ਸੰਜੀਦਗੀ ਅਤੇ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਈ

ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਲੰਬੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਸਾਹਿਤਕ ਸਿਰਜਣਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਮੇਰਾ
ਪ੍ਰੀਚੈ ਬਤੌਰ ਲੇਖਕ ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਗੌਰਵ ਹੈ।

ਸੁਸ਼ੀਲ: ਕਿਹੜੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੁਸੀਂ ਕਬੂਲਿਆ ਹੈ ?

ਮਾਦਪੁਰੀ: ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਅਤੇ ਬੇਬੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਸ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ
ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ
ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਦਿੱਤਾ।

(ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾਂ ਦੇ 17 ਜੁਲਾਈ 2011 ਦੇ
“ਐਤਵਾਰਤਾ ਅੰਕ” ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ)

ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ

ਸੰਤ ਰਾਮ:	ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤ (1927)
ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ:	ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੀਤ (1931)
ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਤਿਆਰਥੀ:	ਗਿੱਧਾ (1936) ਦੀਵਾ ਬਲੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ (1941)
ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ:	ਪੰਜਾਬਣ ਦੇ ਗੀਤ (1940)
ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ:	ਨੈਂ ਝਨਾ (1942)
ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ:	ਜੀਊਂਦੀ ਦੁਨੀਆਂ (1942) ਨੀਲੀ ਤੇ ਰਾਵੀ (1961)
ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ:	ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ (1952) ਮੌਲੀ ਤੇ ਮਹਿੰਦੀ (1955)
ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕਲੇਰ: ਦਲੋਰ	ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤ-ਬਣਤਰ ਤੇ ਵਿਕਾਸ (1954) ਅੱਡੀ ਟੱਪਾ (1955)
ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰ:	ਬਾਰ ਦੇ ਢੋਲੇ (1954)
ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਪੀਰ:	ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਬਾਰੇ (1954)
ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ:	ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤ (1955)
ਰੰਧਾਵਾ ਤੇ ਸਤਿਆਰਥੀ:	ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤ (1960)
ਵਣਜਾਰਾ ਬੇਦੀ:	ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ (1968)
ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ:	ਗਾਊਂਦਾ ਪੰਜਾਬ (1959) ਛੁੱਲਾਂ ਭਰੀ ਚੰਗੇਰ (1979) ਖੰਡ ਮਿਸ਼ਨੀ ਦੀਆਂ ਡਲੀਆਂ (2003) ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਵਿਆਖਿਆ (2003)

	ਨੈਣੀਂ ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਵੇ (2004) ਕਿੱਕਲੀ ਕਲੀਰ ਦੀ (2008) ਸ਼ਾਵਾਂ ਨੀ ਬੰਬੀਹਾ ਬੋਲੇ (2008) ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਪਾਵਾਂ ਬੰਗਲਾ (2009) ਕੱਲਰ ਦੀਵਾ ਮੱਚਦਾ (2010)
ਡਾ. ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ:	ਦੇਸ ਦੁਆਬਾ (1982) ਧਰਤ ਦੁਆਬੇ ਦੀ (1985) ਕੌਲਾਂ ਕੂਕਦੀਆਂ (1989) ਮੋਗੀਂ ਰੁਣਝੁਣ ਲਾਇਆ (1989) ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਪੈੜ (2002) ਕੁੰਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਣਾਂ (2004)
ਡਾ. ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ:	ਕਾਲਿਆਂ ਹਰਨਾਂ ਰੋਹੀਏਂ ਫਿਰਨਾ (1985) ਲੌਂਗ ਬੁਰਜੀਆਂ ਵਾਲਾ (1998) ਖੂਨੀ ਨੈਣ ਜਲ ਭਰੇ (1995) ਚੰਨਾ ਵੇ ਤੇਰੀ ਚਾਨਣੀ (1998) ਬਾਗੀਂ ਚੰਬਾ ਖਿੜ ਰਿਹਾ (1999) ਰੜੇ ਭੰਬੀਰੀ ਬੋਲੇ (2000) ਮਾਂ ਸੁਹਾਗਣ ਸ਼ਗਾਨ ਕਰੇ (2001)
ਸੈਫੁਲ ਰਹਿਮਾਨ ਡਾਰ:	ਜਿੱਬੇ ਪਿੱਪਲਾਂ ਦੀ ਠੰਢੀ ਛਾਂ (1995)
ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ ਪੰਜਾਬੀ:	ਪਾਣੀ ਵਾਰ ਬੰਨੇ ਦੀਏ ਮਾਏ (2005)
ਪ੍ਰਭਸ਼ਰਨ ਜੌਤ ਕੌਰ:	ਪਿੱਪਲ ਦਿਆ ਪੱਤਿਆ ਵੇ (2006) ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤ (2007) ਦਾਤੀ ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਵਾਲੀ (2007) ਵੇ ਬਾਗਾਂ ਦਿਆ ਮੇਰਾ (2011)
ਡਾ. ਚਰਨਜੀਤ ਕੌਰ:	ਬਿਰਹੜਾ ਲੋਕ ਗੀਤ (2003) ਵਿਆਹ ਦੇ ਗੀਤ-ਸਿਠਣੀਆਂ (2008) ਪੁਆਧ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਲੋਕ ਗੀਤ (2008)

PR88166

398.209545 MA-L

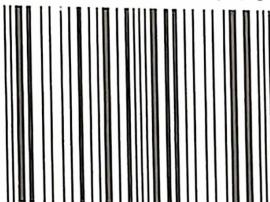
ਲੋਕ ਗੀਤ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਾਵਾਂ-ਭਾਵਾਂ, ਉਦਗਾਰਾਂ, ਗਾਮੀਆਂ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਉਮੰਗਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਬਲਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗਾਬਾ ਵੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਜਨ ਸਮੂਹ ਅਥਵਾ ਜਾਤੀ ਦੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ, ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੱਤ ਸਮੇਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੇਵਲ ਸਾਹਿਤਕ ਮਹੱਤਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਧਾਰਾਈ ਦਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵੀ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲਾਂ, ਸਰੋਕਾਰਾਂ, ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਵਾਹਨ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜਨ ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਜਨ ਜੀਵਨ ਧੜਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਲਾਤਮਕ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਸੁਹਜ-ਆਤਮਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਅਨੇਕਾਂ ਗੀਤ-ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਲੋਗੀਆਂ, ਥਾਲ, ਕਿਲੀ ਦੇ ਗੀਤ, ਸੁਹਾਗ, ਘੋੜੀਆਂ, ਸਿਠਣੀਆਂ, ਹੋਅਰੇ, ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ, ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਲੰਬੀਆਂ ਤੇ ਇਕ ਲੜੀ ਬੋਲੀਆਂ, ਦੋਹੇ, ਮਾਹੀਆ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਗਾਊਣ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਬਿੰਨ ਭਿੰਨ ਰੂਪ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦੇ ਖੋਜਾਰਬੀਆਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਆਪਣੀ ਮੁਲਵਾਨ ਵਿਰਾਸਤ ਨਾਲ ਜੋੜੇਗੀ ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਹਜ-ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗੀ।

-ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ

Books For All
ISBN 978-81-924288-4-0

9 788192 428840
 www.unistarbooks.com ₹ 150/-